

Het mysterie
Van Basten, Ajax en Oranje
Marco

Johan Faber

Johan Faber

Het mysterie Marco

Van Basten, Ajax en Oranje

Thomas Rap

Amsterdam 2010

Het omslag werd ontworpen door Bloemendaal & Dekkers, de typografie van het binnenwerk werd verzorgd door CeevanWee, Amsterdam.

Foto omslag: Hans Heus / Hollandse Hoogte.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de fotorechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen.

Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Copyright 2004 © Johan Faber

ISBN 978 90 6005 914 2 / NUR 491

www.thomasrap.nl

Deze digitale editie is gemaakt naar de zevende druk, 2008

'The best way to make your dreams come true is to wake up.'

Muhammad Ali

Voorwoord

Aan Marco van Basten heb ik geen enkele herinnering.

Uit de tijd dat ik als jongen af en toe naar Ajax ging, kan ik sommige beelden zonder moeite voor de geest halen, maar enig systeem lijkt er nauwelijks in te zitten. Ik zie nog hoe Johan Crujff met buitenkant rechts een harde, haarscherpe dieptepass geeft op Jesper Olsen, en ik hoor de bal opnieuw door de lucht suizen. Ik herinner me dat Ronald Koeman op een lome lentemiddag in De Meer zijn voet op de bal zet om rustig de afspeelmogelijkheden te overzien, en dat Johnny Bosman met zijn lange, kaarsrechte gestalte hoog boven iedereen uittorent bij een corner aan de Diemenzijde. Zelfs staat me nog glashelder voor ogen hoe Tscheu La Ling op een ijskoude zondag in december in de verte op zijn gemak langs de zijlijn loopt.

Ik zie de kassa waar mijn vader de kaartjes koopt, de opwinding en de chaos op de Middenweg, waar tramlijn 9 voortdurend nieuwe fans aanvoert, de betonnen pisbakken, de sloot achter de Reynoldstribune, het bruggetje naar sportpark Voorland, en de jongen van de F-side die vlak voor het begin van de wedstrijd het hele veld oversteekt om de vlag van de FC Den Haag-supporters te pikken. En als ik mijn ogen sluit, proef ik de atmosfeer van een zomeravond in het Olympisch Stadion, bij het Amsterdam zeventienhonderdzoveel toernooi. Het einde van de schoolvakantie. De zoete, uitbundige geur van gemaaid gras.

Flarden uit een wereld die niet meer bestaat.

Maar hoewel ik hem vaak genoeg moet hebben gezien, herinner ik me van Marco niets. Natuurlijk ken ik de talloze televisiebeelden. De omhaal tegen FC Den Bosch. De goal tegen de Sovjet-Unie, in de finale van het EK. Zijn gemiste penalty tegen Denemarken. Het afscheid in San Siro. Maar mijn persoonlijke Van Basten-geheugen is blanco. Geen goal, geen beweging, geen geschreeuwde aanwijzing naar een medespeler. Niets.

Dit realiseerde ik me toen ik in de nazomer van 2003 op een amateurveld langs de duinrand van het Noord-Hollandse dorp Schoorl stond te kijken naar een training van Jong Ajax. Marco van Basten en Johnny van 't Schip hadden de leiding. Mezelf meegerekend, stonden er vier mensen langs de kant.

Marco zag er fit en gebruind uit. Op rustige, maar dwingende toon legde hij de oefeningen uit, waarna hij toekeek met zijn handen achter zijn rug gevouwen. Aan het eind van de sessie deed hij moeiteloos de buikspieroefeningen voor. De spelers, van wie de meesten niet ouder dan twintig waren, volgden zijn voorbeeld, kreunend en wel.

Wat wist ik van die 38-jarige man die nu slechts een tiental meters van me verwijderd was? Al maanden spookte hij door mijn hoofd. Ik had knipselarchieven doorgespit en hele jaargangen van tijdschriften afgespeurd op zoek naar artikelen en interviews. Zelfs de kleinste krantenberichten had ik gekopieerd en ondergebracht in dossiermappen. Ik had boeken gelezen, statistieken verzameld, uren aan videomateriaal bekeken en tientallen mensen geïnterviewd, op zoek naar Marco van Basten. Vermoedelijk wist ik op dat moment meer over zijn voetbalcarrière bij Ajax dan hij zich wenste te herinneren.

Ik had hem – zonder veel hoop op een positief antwoord – schriftelijk benaderd. Een dag lang zat ik te zweten op de juiste inkleding van het verzoek. Dat ik hem als jongen had zien spelen in De Meer, schreef ik. Dat we vroeger bij het straatvoetbal allemaal Marco van Basten wilden zijn (niet helemaal waar). Dat voetballiefhebbers van mijn generatie allemaal een zwakke plek voor hem hadden (waar). Dat ik serieuze bedoelingen had. En of hij wilde meewerken aan een boek over zijn jaren bij Ajax. Dat zou voor hem ook waardevol kunnen zijn, schreef ik nog. Via via kwam het antwoord terug uit De Arena, waar Marco destijds stage liep bij het eerste elftal. Van Basten had ‘geen interesse’. Ajax zelf trouwens ook niet. Uit Zuidoost hoefde ik geen medewerking te verwachten.

Van je club moet je het hebben, dacht ik grimmig.

Ik gaf de moed niet op. Op een mooie ochtend in augustus besloot ik nog een poging te wagen en reed ik naar Schoorl, waar Jong Ajax op dat moment in trainingskamp was. Je kon nooit weten, maakte ik mezelf wijs, en bovendien meende ik dat iemand over wie ik een boek wilde schrijven in ieder geval het recht had om te weten wie ik eigenlijk was. Een tamelijk ijdel standpunt, achteraf gezien. Maar er speelde ook nog wat anders mee in mijn overwegingen. Iets zei me dat ik Marco van Basten nooit helemaal zou kunnen begrijpen als ik hem niet ten minste één keer recht in zijn ogen had gekeken.

Dat ik geen enkele persoonlijke herinnering had aan Van Basten was misschien symbolisch voor Marco's ongrijpbaarheid, viel me in terwijl ik de training vanaf de zijlijn volgde. Meer dan welke andere Nederlandse voetballer ook, leek hij ondoorgrondelijk, omgeven door een geheimzinnig aura. Ik was niet de enige die dat vond, merkte ik als ik over hem sprak met vrienden of collega's. Marco had iets speciaals, al viel moeilijk onder woorden te brengen wat dat was.

Ik maakte een mentale optelsom.

Hij was een van de beste Nederlandse voetballers aller tijden.

Hij leidde (met een paar anderen) het Nederlands elftal naar de enige internationale titel die Oranje ooit won.

Zijn erelijst was meer dan indrukwekkend, zowel bij Ajax als bij AC Milan.

Hij scoorde legendarische doelpunten.

Zijn carrière kwam door een slepende blessure op tragische wijze ten einde.

Dat waren onweerlegbare feiten, die ieder voor zich al een boek verdienden. Maar er was nog iets. Iets ondefinieerbaars. Iets dat zich onttrok aan zijn vroegtijdige afscheid van het voetbal, aan de prijzen die hij had gewonnen en aan de doelpunten die hij maakte. Marco was... een mysterie. De titel had ik al.

Toen Marco van Basten bij Ajax kwam, was ik tien jaar oud. Het is misschien moeilijk te begrijpen voor mensen die nog nooit een bal recht vooruit hebben getrapt, maar tien is een leeftijd waarop veel jongens aan bijna niets anders denken dan voetbal. Terwijl Van Basten aan zijn onstuitbare opkomst bij Ajax begon, voetbalden wij op straat en op grasveldjes, uren achter elkaar als we er zin in hadden. Als jongens uit een dorp dat hemelsbreed twintig kilometer van De Meer lag, waren we natuurlijk allemaal voor Ajax, en het sprak dan ook vanzelf dat Van Basten op zondagavond de grootste attractie was bij *Studio Sport*.

We groeiden op met Marco.

Toch kan ik me niet herinneren dat Van Basten ooit een 'idool' van me was. Marco ontsnapte aan het typische profiel van de voetbalvedette. Zijn spel was van een eenzame, verheven schoonheid; zo onbereikbaar dat luidkeelse bewondering bijna ongepast leek, net zoals het in een museum niet hoort dat de bezoeker begint te juichen en te applaudiseren bij het zien van Van Goghs *Korenveld met kraaien*. Tegelijkertijd voelde ik instinctief aan dat Marco zo verschrikkelijk gewoon was, zo nuchter en wars van elk vals sentiment, dat hij de buurjongen had kunnen zijn die gewoon een partijtje meevoetbalde na schooltijd.

Marco de voetballer was een artiest die gratie, waardigheid, fantasie en enthousiasme op het veld bracht. Hij had het vermogen om tussen al het omringende geploeter en gezwoeg een paar seconden te stelen die alleen van hem waren. En daar ging het natuurlijk om. Niet om de talloze tikkies breed, de slidings, de overtredingen, het 'rondspelen' door de mindere goden, nee, waar je op wachtte was iets wat hooguit een ogenblik duurde; een subtiele voetbeweging, een achteloze aanname, een doelpunt als een bliksemschicht.

Op het veldje deed de uitslag van een partijtje er niet zoveel toe – na een tijd was je de tel toch kwijtgeraakt. Het ging om die ene mooie combinatie. De passeerbeweging waarbij je tegenstander dolgedraaid op zijn kont in de modder viel. De bal die je uit de lucht op je gymp nam, en in één keer tussen twee op de grond liggende jassen ramde. Het moment. Dat ene.

Van Basten wist altijd de straatvoetballer in me wakker te maken, ook toen ik zelf allang niet meer voetbalde en alleen in gedachten nog wel eens een balletje achter mijn standbeen langs haalde. De bezegeling van Marco's legende kwam voor mij op die gedenkwaardige middag in juni 1988, toen hij in de tweede helft van de EK-finale besloot om een hoge voorzet 'zomaar' uit de lucht op zijn schoen te nemen, en het stampvolle café waar ik de wedstrijd zag in mijn ongetwijfeld gekleurde herinnering twee volle seconden muisstil was nadat de bal het net had geraakt.

Ik was toen zeventien, de leeftijd waarop Marco debuteerde bij Ajax. Sindsdien heb ik

Ronaldo, Zidane en Bergkamp gezien, en ik was erbij toen Real Madrid in een vol Bernabéu-stadion FC Barcelona met 5-0 verpletterde, maar niets of niemand in het voetbal heeft me ooit nog zo geraakt als Marco van Basten.

De training was afgelopen en de ballen werden verzameld in een grote canvas zak, die Van Basten over zijn schouder nam. Het moment was daar. Ik liep naar hem toe. 'Marco!', zei ik op luchtig-joviale toon. Aarzelend schudde Van Basten mijn uitgestoken hand. Zijn diepliggende ogen stonden behoedzaam, maar niet onvriendelijk.

Onze ontmoeting duurde ongeveer twaalf seconden. Ik vertelde Van Basten in recordtijd over mijn plan, en vroeg of hij misschien toch... en zei dat het leuk zou zijn als...

Met elke tel die ik aan het woord was, keek Marco somberder. Je had geen zesde zintuig nodig om zijn gedachten te raden.

Nee. Het interesseerde hem niet. Er was al zoveel gezegd, geschreven en gefilmd. Het was genoeg. 'Je zal het zelf moeten doen,' zei hij. Van hem hoefde ik niks te verwachten. Hij was ondertussen doorgelopen, en maakte nu aanstalten om de kleedkamer in te gaan.

Ik had nog net tijd genoeg om hem succes te wensen met zijn trainerscarrière.

'Bedankt,' zei Marco. Hij draaide zich om en was verdwenen.

Dit verhaal begint als Van Basten debuteert in een thuiswedstrijd tegen NEC, gaat terug naar zijn jeugd in Utrecht, en eindigt als hij pas drieëntwintig is. De keuze om een boek over Van Basten op die manier te beperken, en zijn jaren bij AC Milan buiten beschouwing te laten, was vooral ingegeven door inhoudelijke motieven. Door zijn fantastische optreden op het EK van 1988 werd Van Basten op slag een wereldster, en de weg omhoog leek me interessanter dan de top zelf. Tegelijkertijd was ik op zoek naar de sfeer van Ajax in de jaren tachtig, het decor van Marco's beginjaren, en de tijd dat ik zelf als jongen in De Meer kwam. Daar was de latere wereldster tot volle wasdom gekomen, daar had hij geleerd zich staande te houden in een machowereld. Daar lag de oorsprong van zijn charisma.

Ik merkte dat ik me er tijdens het schrijven voortdurend aan moest herinneren dat Marco zo *jong* was. Als twintigjarige had hij al die volkomen zelfbewuste uitstraling die de meeste mannen pas op veel latere leeftijd bereiken. De hypothese lag voor de hand: het voetbal dwong Marco al vroeg een man te worden. Dit boek gaat dan ook niet alleen over de voetballer Marco van Basten, maar ook over zijn veroveringstocht die we 'volwassen worden' noemen; het pad naar mannelijkheid dat iedere opgroeiende jongen met meer of minder succes aflegt.

Van Basten heeft in niet geringe mate bijgedragen aan zijn eigen legende door zelden het achterste van zijn tong te laten zien. *Every man is wise until he speaks*, luidde een

aforisme dat ik ooit op de verpakking van Celestial Seasonings-thee zag staan. Ik wilde niet de vergissing maken om louter peilloze diepzinnigheid te zoeken achter het zwijgen. Gaandeweg heb ik geprobeerd om de mysteries en paradoxen rond Van Basten te ontrafelen, of in ieder geval te benoemen, zonder te vervallen in overdreven voetbalromantiek of bewonderend gezwijmel.

Uiteindelijk had ik maar één ambitie: ik wilde de Marco die ik me niet meer kon herinneren weer tot leven brengen, zodat ik nog een keer zou voelen wat ik destijds niet onder woorden kon brengen. De zoektocht naar Van Basten had voor mij veel van een ontdekkingsreis langs plaatsen waar ik ooit, lang geleden, al een keer was geweest. Maar als de Marco die ik opnieuw leerde kennen me één ding leerde, dan was het dat het grootste mysterie zich niet laat verklaren. Want het mysterie van de schoonheid zit in ieder van ons, en blijft altijd verborgen.

I. 1981

Het was niet eens een mooie goal. Gewoon een goal. Zo had hij ze al tientallen, misschien wel honderden keren gemaakt. De vrije trap kwam van de rechterkant. Hij zag de bal aan komen zeilen, sprong op tussen twee tegenstanders en knikte. Er zat weinig kracht achter de kopstoot, maar de richting was goed. De bal stuitte in de uiterste rechterhoek van het doel, en een golf van euforie trok door de massa opeengepakte fans op de Stadzijde. De Meer juichte. Hij leek zelf nog het meest verrast, stak zijn armen hoog in de lucht en sprintte toen als een uitgelaten jonge hond naar links, de rechtervuist gebald omhoog. Hij had gescoord! *In zijn eerste wedstrijd!* Hij maakte een enorme sprong en sloeg zijn vuist in de lucht, precies zoals de jonge Crujff dat altijd deed na een doelpunt.

Het commentaar was van Theo Reitsma:

‘Dan blijkt hoe royaal Ajax in de talenten zit, dit is Van Basten die voor drie-nul zorgt. Speler van het UEFA-jeugdteam, het nationale team. Zestien [Marco was zeventien], een Utrechter ook.’

Het was zaterdagavond, 3 april 1982, winderig weer, niet koud en niet warm. De tegenstander was NEC, maar deed dat er eigenlijk toe? Gespannen had hij de wedstrijd vanaf de reservebank bekeken. Vlak voor rust kwam opeens het signaal van de trainer: warmlopen, je gaat straks invallen. Het moment van de waarheid was gekomen. Terwijl de rest van het elftal in de kleedkamer theedronk, probeerde hij langs de kant van het veld zijn zenuwen de baas te blijven. Tijdens de rek- en strekoefeningen hoorde hij het geroezemoes op de tribune: wie loopt dáár nu weer? Marco van Basten, een jongen nog, een havo-scholier die door zijn vader naar de training werd gereden, witte, magere benen en een ontembare bos haar, maakte zijn debuut in het eerste elftal van Ajax. Hij verving Johan Crujff, die in de kleedkamer achterbleef. De tweede helft begon, en daar was hij los. Het Ajaxshirt dat om zijn tengere lijf slobberde was nog maagdelijk wit met rood. Het was het laatste seizoen voor de shirtsponsoring haar intrede deed in het betaalde voetbal.

DEBUUT!, schreef hij na afloop met enthousiaste blokletters in de multomap waarin hij zijn wedstrijdstatistieken bijhield.

Zijn leven zat in een stroomversnelling. Zelfs Marco's nuchtere geest kon nauwelijks bevatten wat er allemaal was gebeurd. Een jaar geleden was hij nog de half gebllesseerde spits van Elinkwijk AI uit Utrecht. Nu deelde hij de kleedkamer met volwassen mannen; harde, nors kijkende profs die alles al eens hadden meegemaakt. Te zitten naast Crujff, Lerby, Schrijvers, het was... onwerkelijk. En natuurlijk negeerden ze die stille, magere jongen die zwijgend zijn Adidasschoenen aantrok. Hij was lucht. Niks nieuws voor Van Basten. Toen hij jaren daarvoor bij FC Utrecht werd behandeld voor een blessure, deelde hij dezelfde ruimte met spelers als Van Hanegem en Van Breukelen. Hij voelde zich niet meer dan 'een warmtestraler' tussen die mannen. Toch had hij toen al het gevoel dat er

andere tijden in aantocht waren.

Ruim een jaar daarvoor, op een nacht in het voorjaar van 1981, rinkelde ver na twaalf uur de telefoon in de flat van de familie Van Basten. Lenie, Marco's moeder, nam op. De man aan de andere kant van de lijn stelde zich voor als Aad de Mos, hoofd opleidingen van Ajax. Lenie was niet in de stemming voor dat soort geintjes. Of De Mos wel goed bij zijn hoofd was, wilde ze weten; haar gezin wakker bellen vanwege dat idiote voetbal. Mopperend gaf ze de telefoon door aan haar man.

Meer dan twintig jaar later kon Joop van Basten het zich nog goed herinneren. 'FC Utrecht wilde Marco al eerder een contract aanbieden. De Mos had dat kennelijk opgevangen. Hij vroeg ons om niet te tekenen bij Utrecht, omdat Ajax met Marco wilde praten.'

Ajax had Van Basten al langer in het vizier. Leo Beenhakker had Marco in het scoutingsysteem opgenomen toen hij eind jaren zeventig hoofd opleidingen werd van de Amsterdamse club. Daar was op zichzelf niets bijzonders aan. Van Basten was gewoon een van die tientallen talenten en talentjes die op afstand gevolgd werden. Inmiddels was De Mos Leo Beenhakker opgevolgd bij de jeugd. Beenhakker was aan het begin van het seizoen 1979/1980 hoofdtrainer van Ajax geworden.

De Mos was een blonde, besnorde Hagenees van begin dertig, die zijn gebrek aan ervaring compenseerde met een enorme eerezucht. 'Haagse Aatsje' bezat zonder twijfel de gedrevenheid en de ambitie die eigen is aan trainers die als voetballer nooit de top bereiken. Na een korte, weinig opzienbarende profcarrière bij Excelsior, had De Mos als trainer gewerkt bij de amateurclubs Wilhelmus, De Valkeniers en rvc. Hij was ook een tijdje leraar geweest in de Haagse Schilderswijk, en wie dat werk heeft gedaan, heeft allicht minder last van zenuwen als hij voor een voltallige selectie Ajacieden staat. De Mos had in ieder geval veel te bewijzen en handelde navenant. Als Ajax een symbool was van Amsterdamse arrogantie, dan was hij de Haagse bluf in persoon: overtuigd van zijn capaciteiten, klaar om de voetbalwereld op te vreten.

Als het nieuwe hoofd opleidingen van Ajax was De Mos onder andere verantwoordelijk voor de scouting. Het duurde niet lang voor hij stuitte op de naam Marco van Basten, spits van uvv. Ajax volgde Van Basten kennelijk al enige tijd, maar recente rapporten waren om een of andere reden niet voorhanden. De scouts kwamen uit Utrecht met juichende verhalen over Edwin Godee van Elinkwijk, een jongen met een gouden linkerbeen. Marco leek in rook opgegaan.

Toch had het dossier Van Basten De Mos' belangstelling gewekt.

'Marco was een spits. Goede spitsen zijn zeldzaam. Ik heb Bert van Lingen bij de KNVB gebeld, die ik nog kende van de trainerscursus. Volgens hem had Van Basten een half jaar niet gevoetbald vanwege een blessure. Hij was heel enthousiast over Marco, en ik heb altijd veel waarde gehecht aan de voetbalkennis van Van Lingen.'

Inmiddels hadden Ajaxscouts die naar Godee kwamen kijken een lange, beweeglijke jongen opgemerkt in de spits bij Elinkwijk. Van Basten was opgedoken, en maakte bovendien een uitstekende indruk. Marco was het scoren in ieder geval niet verleerd. De Mos besloot dat de tijd van afwachten voorbij was. Godee en Van Basten moesten beiden gecontracteerd worden.

‘We hebben hem min of meer blind gekocht. Ik heb Van Basten nooit zien spelen voor hij bij Ajax kwam. Godee was afgescout. Van hem waren we volledig overtuigd. Maar van Marco hadden we nog geen duidelijk beeld toen we hem naar Ajax haalden.’

Het moeten de langste veertig kilometer zijn geweest die Marco en Joop samen in de auto hadden afgelegd. Op 17 april 1981 reden ze samen van het ouderlijk huis aan de Johan Wagenaarkade in Utrecht naar de Watergraafsmeer. Het grootste deel van de rit ging over de A2. Maarssen, Breukelen, Vinkeveen en Abcoude schoven voorbij, en langzaam namen de zenuwen toe. Aan het eind van de Middenweg kwam De Meer in zicht. Vader en zoon zagen de twee trainingsvelden liggen, en het eindpunt van tramlijn negen, met daarachter de bakstenen muren van het stadion. Dit was het Grote Ajax. Het decor leek niet te passen bij de roemrijke historie. Voor een argeloze buitenstaander was het niet meer dan een rommelig panorama van hekken, sloten, reclameborden en wat haveloze gebouwen, dat zeker betere tijden had gekend.

Ajaxvoorzitter Ton Harmsen en penningmeester Lou Bartels ontvingen Joop en Marco. Een ontspannen praatje volgde, en toen zette Joop (Marco was immers nog minderjarig) zijn handtekening onder het handgeschreven jeugdcontract. Vanaf 1 juli 1981 was Van Basten een Ajacied, voor vijfhonderd gulden ‘reiskostenvergoeding’ per maand. Zesduizend gulden totaal voor een jaar voetballen. Als hij aan het einde van dat seizoen opnieuw een contract zou verdienen, kreeg Marco met terugwerkende kracht het minimumloon uitbetaald.

Beloning was toen al een indicatie van status. Edwin Godee had meer naam gemaakt dan Marco, en kreeg dus 12.000 gulden per jaar. Johnny Bosman, die een jaar later naar Ajax zou komen, verdiende in zijn eerste jaar niets. Gerald Vanenburgs eerste contract leverde hem 25.000 gulden per jaar op. Twintig jaar later lijken het kleine bedragen, maar Ajax was in die tijd geen rijke club. Elke gulden was er één. De Mos kon zich nog herinneren dat hij een keer als hoofdtrainer een speler wilde laten debuten. Een bestuurslid kwam persoonlijk van de tribune om daar een stokje voor te steken. Dat scheelde de club weer 3000 gulden.

Het was 1981. Dries van Agt was premier, Rijvers bondscoach, Reagan president van de Verenigde Staten en Kees van Kooten spits van het Nederlands elftal. Het land was in de kille greep van werkloosheid en kruisraketten. Het Oostblok bestond nog, net als FC Amsterdam, dat als eerstedivisieclub in het Olympisch Stadion speelde. De paus werd neergeschoten op het Sint-Pietersplein. En Marco van Basten ging naar Ajax.

Overigens was de stemming in De Meer die zomer tot ver beneden Normaal Amsterdams Peil gezakt. Beenhakker – reeds toen een man met de gave van het woord – begon zijn trainerschap twee seizoenen daarvoor met de vaststelling ‘Ajax is doodziek’. Die diagnose verbaasde niemand. De club stond nog altijd met één been in het verleden. Alleen Ruud Krol was nog overgebleven van het elftal dat in 1973 de laatste Europa-cup 1 had veroverd. Sindsdien had Ajax in Europa niets meer gepresteerd, en de sterren van weleer waren gestopt of speelden in het buitenland. Toch was het seizoen 1979/1980 onverwacht succesvol. Ajax werd landskampioen, en in het Europacup 1-toernooi bereikte de ploeg de halve finale, waar de latere kampioen Nottingham Forest een einde maakte aan het Europese avontuur. ‘Dragende’ spelers in de selectie waren in die periode behalve Krol de Denen Arnesen en Lerby, Tscheu La Ling, Simon Tahamata en Dick Schoenaker. De beoogde opvolger van de een seizoen eerder vertrokken centrumspits Ray Clarke was het negentienjarige talent Ton Blanker. Maar Blanker kon de last van de hoge verwachtingen (hij was de zoveelste ‘nieuwe Cruijff’) niet dragen, en zou de club een jaar later verlaten.

Voorzichtige verjonging kondigde zich in het seizoen 1980/1981 aan. Een opvallende nieuweling was een jonge, blonde spits uit de eigen opleiding. Hij was opgegroeid in de Indische Buurt, in Amsterdam-Oost. Zijn naam was Wim Kieft. Twee andere zeventienjarigen maakten dat seizoen hun debuut. Frank Rijkaard, een sterke, atletische middenvelder, en Gerald Vanenburg, het wonderkind van Elinkwijk. Maar de doorbraak van een nieuwe lichting spelers werd dat jaar overschaduwd door de terugkeer van de legende van Betondorp: Johan Cruijff.

Het was alsof een lang uit het oog verloren familielid na jaren afwezigheid weer met zijn koffers voor de deur stond. Cruijffs carrière in het buitenland had zich grotendeels buiten het blikveld van de gemiddelde Ajacied afgespeeld – in de jaren zeventig werd er immers nauwelijks buitenlands voetbal op televisie uitgezonden. Plotseling was hij daar weer, een paar jaar ouder, iets meer rimpels, maar nog altijd dat smalle gezicht en dat pezige lichaam.

In Cruijffs gemoed was op dat moment geen plaats voor sentiment. Hij had grote financiële problemen. Na zijn ‘afscheid’ als speler in 1978 had Cruijff zich in het zakenleven gestort. Samen met zijn vriend en zakenpartner Michel Basilevich richtte hij het bedrijf CB-International op, met als kroonjuweel de varkensfokkerij Ganadera Catalana. Het was Cruijffs levenslange ambitie geweest om ook te slagen in de wereld buiten het voetbal, en het zakenleven had een onweerstaanbare aantrekkingskracht op de zoon van de groenteman uit Tuindorp Watergraafsmeer. Maar Basilevich ontpopte zich al snel als een eersteklas oplichter. De details van Cruijffs zakelijke fiasco zijn nog altijd in nevelen gehuld, maar in ieder geval was het vermogen van de voetballer binnen de kortste keren verdwenen in de bodemloze put van CB-International. Een miljoenschuld bleef over.

Cruijff zat volledig aan de grond, en tot overmaat van ramp kreeg hij ook problemen met de Spaanse fiscus. Er zat niets anders op dan weer een club te gaan zoeken. De nummer veertien toog ten slotte naar de Amerikaanse showcompetitie, waar in die tijd

veel oudere sterren voor een vuistvol dollars hun laatste voetbalkunsten vertoonden. Het was een wonderlijk vervolg op een glorieuze carrière.

Na zijn Amerikaanse omzwervingen was Cruijff in 1980 weer bij Ajax beland. Hij trainde tijdelijk met de selectie mee als 'technisch adviseur'. Cruijff kennende, voorspelde dit niet veel goeds voor Leo Beenhakker.

De onvermijdelijke confrontatie kwam in november 1980, tijdens de competitiewedstrijd Ajax-FC Twente. Ajax stond in de tweede helft met 1-3 achter. Kennelijk vond Cruijff het toen tijd om zich te laten gelden. De televisiebeelden van toen zijn nog altijd huiveringwekkend in hun bleke, onopgesmukte registratie van de gebeurtenissen: Cruijff die afdaalt van de tribune en het hek open laat maken, de kleumende Ajax-bank, een vuil kijkende Beenhakker, en Johan zelf, druk gebarend naar het veld, de haatdragende blik in zijn richting negerend. Ajax won de wedstrijd uiteindelijk met 5-3, maar de sfeer in de technische staf was grondig verziekt. Cruijff vertrok in januari om een half seizoen te gaan voetballen bij de Spaanse tweededivisieclub Levante uit Valencia. Niet veel later werd Beenhakker ontslagen, en De Mos als zijn tijdelijke vervanger naar voren geschoven.

Ajax werd in dat jaar, 1981, op de valreep nog tweede in de competitie achter AZ '67. Maar De Meer was bevangen door de doffe sfeer van malaise. Beenhakker weg, Cruijff weg, geen Europacup 1 en een selectie die niemand kon overtuigen.

Het valt te betwijfelen of Marco van Basten zich op dat moment erg interesseerde voor de interne problemen bij de club. Voorlopig had hij genoeg aan zichzelf. Hij was groot geworden bij de 'kleine' amateurclub uvv, en bij Elinkwijk had hij maar één seizoen gespeeld. Totdat zijn liesblessure hem een tijdlang aan de kant had gehouden, was hij overall een vanzelfsprekende uitblinker geweest. Maar nu, in de zomer van 1981, stond hij opeens in de AI van Ajax. Dit was het echte werk. Van de luwte van Utrecht naar de schijnwerpers van Voorland. Marco moest het waarmaken in de absolute top van het jeugdvoetbal.

Elk stapje hoger op de ladder vereiste vastberadenheid. De vaste uitdrukking voor die stemming was een diepe frons, die op dat soort momenten als een onweerswolk over zijn voorhoofd trok. Het schrok mensen af, die donkere blik. Van Basten leek onbenaderbaar. Volstrekt in zichzelf gekeerd.

Hassie van Wijk was een geboren en getogen Amsterdammer, maar geen Ajaxman van huis uit. Hij had als prof gespeeld bij de Amsterdamse clubs De Volewijckers en Blauw Wit. In januari 1981 werd hij gebeld door Arie van Eijden, het jonge bestuurslid van Ajax. Of Hassie een aantal maanden de jeugdopleiding wilde doen, ter vervanging van Aad de Mos. Van Wijk aarzelde. Hij had een aantal jaren daarvoor al een seizoen lang bij de Ajaxjeugd gewerkt, maar dat was hem niet goed bevallen. Ajax paste niet bij hem, vond hij. Toch stemde hij opnieuw toe. Het ging goed, en Van Wijk werd gevraagd om er nog een seizoen aan vast te plakken. Hij trainde nu het tweede elftal en de AI, terwijl De Mos

werd klaargestoomd voor het grote werk als assistent van de nieuwe hoofdtrainer Kurt Linder.

Hassie van Wijk woont in Landsmeer, net boven Amsterdam-Noord. Een magere man van in de zestig, met een scherp gezicht en de ascetische uitstraling van een marathonloper. Een ongeluk in 1984 met een ingestorte dug-out knakte zijn trainersloopbaan. Van Wijk verloor alle tenen van zijn linkervoet, en moest een jaar met een kraag om zijn nek zitten vanwege een gebroken wervel.

Het was het begin van een lange lijdensweg. Met de fysieke problemen kwamen de depressies. Het zou nog jaren duren voor hij de klap uit 1984 te boven was. Hassie van Wijk heeft nu geaccepteerd dat hij nooit meer helemaal gezond zal zijn. Maar de laatste restjes pijn gaan maar moeilijk weg. Hij heeft na het ongeluk nooit meer een club getraind.

‘Ik had ook hoofdtrainer van Ajax kunnen worden,’ zei hij, terwijl hij zijn hoofd met zijn hand moest ondersteunen. Hij pauzeerde even. Haalde adem.

‘Zo kunnen levens een andere wending nemen,’ zei hij ten slotte.

Maar daarover later meer.

Hassie van Wijk was Marco’s eerste trainer bij Ajax. Van Basten was laatst weer eens komen aanwaaien in Landsmeer om wat te praten over het trainersvak. Marco van Basten, nu een volwassen man, op de bank bij Hassie thuis. Ze hadden elkaar in geen jaren gesproken. Twee veteranen van het voetbal, nog nauwelijks hersteld van hun oorlogswonden. Broeders in een strijd die voorbij was. Het was een vreemde gewaarwording. De gedachten gingen terug naar vroeger, toen Marco nog een jongen was.

Marco speelde zijn eerste wedstrijd in het Ajaxtenue uit in Den Haag, tegen een club die Texas heette. Het was zondag 2 augustus 1981, en de A-junior Van Basten mocht meedoen met het tweede elftal.

‘Marco was toen een heel magere jongen. Een beetje uit zijn krachten gegroeid zelfs. Hij had in het begin nogal moeite met de pittige trainingen. Bij uvv en Elinkwijk trainde hij maar twee keer per week, bij Ajax opeens vier keer per week.’

In zijn multomap tekende Marco de opstelling tegen Texas. Van Ewald van de Bocht en Nico Berendsen wist hij kennelijk alleen dat ze ‘Ewald’ en ‘Niek’ heetten, en de achternaam van Jerry en Winnie Haatrecht werd gespeld als ‘Atrecht’. Verder speelde Marco die middag in Den Haag met keeper Sjaak Storm, Rini van Roon, Jan Weggelaar, Paul van Eijk, Cor van Garderen en Dennis van Wijk, de zoon van de trainer. Ajax won de wedstrijd met 3-7, en Marco scoorde eenmaal. In droge blokletters noteerde hij het credo van de spits: *GOAL: IK I.*

De spelers vonden Hassie van Wijk een leuke trainer. Met Hassie kon je lachen. Hassie was een liefhebber. Minder ambitieus dan De Mos, meer bezig met het voetbal dan met

zichzelf. Hij had hart voor zijn jongens.

Van Wijk probeerde zijn jongens zo goed en zo kwaad als het ging klaar te stomen voor het profmilieu. Hij herinnerde zich een uitwedstrijd in Heerenveen, waar keeper Stanley Menzo het zwaar te verduren had. Want Menzo was zwart, en in die tijd was een zwarte voetballer nog een bezienswaardigheid op het voetbalveld. Menzo werd zo uit zijn spel gehaald door het gejoel dat hij een paar makkelijke ballen doorliet. Rust. Verslagen zat de jonge Stanley op de bank van de kleedkamer. Hij begon zijn schoenen uit te trekken.

‘Wat doe je nou?,’ vroeg Van Wijk.

‘Ik stop ermee,’ zei Menzo. Van Wijk wilde er niet van weten.

‘Nee Stanley, je gaat niet stoppen. Hier móét je doorheen. Trek je schoenen aan.’

Uiteindelijk ging Menzo het veld weer op. In het vervolg van zijn carrière zou hij nog keepen voor onder andere Ajax, psv en het Nederlands elftal.

Hassie van Wijk had iets speciaals met ‘mooie’ voetballers. Zelf was hij tijdens zijn voetballoopbaan een sierlijke aanvaller geweest. Hij moet iets herkend hebben in de jonge Marco. De elegantie, de onbevangenheid, de manier waarop hij draaide en kapte... Van Basten was onmiskenbaar een spits van grote klasse. Hij leek te spelen zonder spanning, en hij scoorde aan de lopende band.

‘Marco speelde in het begin volledig op zijn intuïtie. Ongedwongen. Je kon zien dat hij er plezier in had. En hij scoorde heel makkelijk. Hij legde geen ballen terug, speelde altijd direct door. Hoogstandjes waren bij Marco altijd doelgericht.’

De spits van Ajax AI hoefde in feite niet veel meer te leren. Technisch was hij zo goed als compleet. Van Wijk probeerde hooguit het jeugdige enthousiasme wat af te remmen.

‘Hij speelde frank en vrij. Bijna té gretig. In een van zijn eerste wedstrijden ging hij als een gek jagen op de centrale verdedigers. Die legden de bal natuurlijk gewoon opzij. Dus in de rust zei ik: “Marco, dat heeft geen nut. Probeer gewoon die lijnen af te dekken.” Je merkte dat hij ontvankelijk was voor dat soort opmerkingen. Hij was een intelligente jongen. Hij zag het, hij nam het op en hij kon het uitvoeren.’

‘Marco was een natuurtalent,’ vertelde De Mos. ‘Je hoefde hem heus niet meer te leren hoe hij een bal moest koppen of zoiets. Hij had ook al een heel goed gevoel voor het positieospel. Hij wist dat hij als spits altijd de slechtste verdediger van de tegenpartij moest aanpakken. We hoefden hem alleen nog kleine, tactische dingen te leren. Hoe hij ruimte moest maken voor een schaduwspits, dat soort zaken.’

Marco maakte in eerste aanleg een bescheiden, bijna verlegen indruk op zijn omgeving. Niets bijzonders voor Van Basten. Verlegen was hij allerminst, maar op onbekend terrein keek hij de kat uit de boom. Hij hoefde zich niet luidkeels te manifesteren; zijn klasse in het veld en zijn zelfbewuste houding ontgingen weinigen. En als hij wat zei, sneed het hout. Al gauw verwierf hij zich een plek tussen de andere

jongens. Een bijnaam was nu noodzakelijk. Onder zijn medespelers, in de kleedkamer, werd Van Basten gewoon 'Bassie'. Het Duitse HSV had in die jaren een Deense spits met de naam Bastrup. Dus een tijdlang was het ook 'Bastrup' voor en 'Bastrup' na op de velden van sportpark Voorland. 'Marco' bleef voorbehouden aan de trainer.

Door zijn prestaties op het veld had Van Basten in ieder geval weinig last van zogenaamde kleedkamerhumor. Hij was slim genoeg om zich buiten het veld snel aan te passen aan de Amsterdamse mores, en zich voorlopig alleen tijdens trainingen en wedstrijden te laten gelden.

Bij de AI speelde hij onder meer samen met Sonny Silooy en doelman Stanley Menzo, die van Zeeburgia was gekomen in hetzelfde jaar dat Marco van Elinkwijk naar Ajax overstapte. Van Basten leerde er ook Johnny van 't Schip uit Amstelveen kennen. Van 't Schip speelde dat seizoen al een paar keer in het eerste mee. Hij maakte zijn debuut in de legendarische comebackwedstrijd van Johan Cruyff, in De Meer tegen Haarlem. Johnny zou de enige werkelijke trouwe vriend zijn die Van Basten tijdens zijn voetbalcarrière maakte. Marco moet toen al hebben aangevoeld dat één goede vriendschap in het profvoetbal meer waard was dan tien 'kennissen'.

Het zoemde door de club: er liep goud op Voorland. De magere jaren leken spoedig voorbij te zijn. Toen hij nog jeugdtrainer was, vond Aad de Mos de training met de AI het mooiste moment van de dag. Daar stond hij op het veld met jonge, gretige voetballers die het positiespel tien keer zo goed uitvoerden als de selectie van het eerste elftal. Deze jongens, dacht De Mos, vormen straks de ruggengraat van het nieuwe Ajax. De tijd leek hem gelijk te geven.

Details kunnen op het hoogste niveau het verschil maken tussen een carrière bij Ajax en AC Milan, of voetballen bij de hoofdklasse amateurs. Bij Ajax AI liepen de beste junioren van Nederland, maar verreweg de meesten zouden nooit de top halen. Dat had niet altijd met natuurlijke aanleg te maken. Sommige jongens waren nu eenmaal zeikerdjes, wist Hassie van Wijk. Die hadden niet alles voor de sport over. Anderen twijfelden misschien aan zichzelf. Marco hoorde daar zeker niet bij, daar was Van Wijk al snel achter. Hij leefde voor het voetbal. Er leek niks anders te bestaan in zijn jongenswereld. Van Basten was bovendien eigenwijs, toen al. Zelfverzekerd, overtuigd van zijn mogelijkheden.

Misschien was het Marco's geluk dat hij pas op zijn zestiende bij Ajax was gekomen. De beroemde jeugdopleiding van Ajax had veel talent voortgebracht, maar kende ook zijn onaangename kanten. Het was namelijk nooit goed. Met 3-0 winnen was slecht, want het had 8-0 moeten zijn. Wie zijn taak niet uitvoerde, werd genadeloos uitgefoterd. Hard maken, heette zoiets bij Ajax. Maar het gevolg was vaak dat alle spontaniteit uit het spel werd gehaald. Sommige jongens braken door, maar veel anderen gingen ten onder in het negatieve klimaat. Ze verloren langzaam maar zeker het spelplezier, voetballen in de greep van de angst om weg te moeten bij de club. En dat was ook fout, want zwakte werd onmiddellijk opgepikt en afgestraft met Amsterdamse arrogantie. In de Ajaxschool

regeerde de wet van de jungle. De pikorde binnen de jeugdelftallen was al net zo haarscherp getekend als bij het eerste elftal.

‘Het ontbreken van een positieve benadering is misschien ook de essentie van de Ajaxopleiding,’ zei cabaretier Viggo Waas in *Leerschool Ajax*. Waas speelde lange tijd bij de Ajax-jeugd, in de periode dat Van Basten nog bij uvv ronddartelde. ‘Trainers en leiders die ik heb meegemaakt beschikten niet over pedagogisch inzicht. [...] In de kleedkamer regeerde de grootste bek.’

Bij Van Bastens club uvv was de beleving anders. Voetballen deed je in de eerste plaats omdat het leuk was. Wie weet wat er was gebeurd met Van Basten als hij vanaf zijn vroegste jeugd in het Ajaxkeurslijf was geperst? Vader Joop van Basten kon streng zijn voor zijn zoon, maar het plezier stond toch altijd voorop bij de jonge Marco. Lekker dollen, bij de club en op straat. Hele weekenden langs de velden. Van Basten nam het voetbal serieuzer dan wie dan ook, maar hij was op zijn zestiende nog niet verpest door de angst om iets fout te doen.

Het familieleven bij de Van Bastens thuis werd nu helemaal afgestemd op Marco. Aangezien Edwin Godee ook door Ajax was vastgelegd, sprak Joop van Basten met vader Godee af dat ze ieder twee keer per week de jongens 's middags met de auto naar De Meer zouden brengen.

Edwin Godee was voor zijn leeftijd een fysiek sterk ontwikkelde speler. Hij kwam, in tegenstelling tot Marco, meteen in het tweede elftal terecht. De afspraken over halen en brengen dreigden hierdoor al snel spaak te lopen. De training van de A1 begon om vijf uur 's middags. Het tweede trainde pal daarna, om halfzeven. Het betekende dat de Godees en de Van Bastens telkens anderhalf uur op elkaar moesten wachten. Na een week of drie besloot Hassie van Wijk om Marco dan ook maar met het tweede elftal te laten meetrainen. Zijn eerste stap op de Ajaxladder, geboren uit praktische overwegingen. De contouren van een jongensdroom werden langzaam zichtbaar. Het was het begin van een hectisch seizoen voor Marco. Hij trainde met het tweede, speelde zijn wedstrijden in de A1 op zondag, begon halverwege het seizoen op zaterdag te spelen met het tweede, en maakte uiteindelijk ook nog zijn debuut in Ajax 1.

In diezelfde periode werd hij ook een vaste waarde in nationale jeugdselecties. Door zijn liesblessure was hij even uit beeld geweest in Zeist, maar aan het eind van zijn enige seizoen bij Elinkwijk was Marco weer opgenomen in de vertegenwoordigende elftallen. Voor het eerst werd hij nu opgemerkt in de landelijke pers. Johan Derksen, verslaggever van *Voetbal International*, stond eind september 1981 op de velden van vvo in Velp te kijken naar een interland van Oranje onder de zestien. Naast Van Basten telde Oranje nog een aantal Ajacieden: Edwin Godee vanzelfsprekend, maar ook nu vergeten spelers als Marco Dijkhuizen, René Panhuis en Ronald van Vark. De tegenstander was België.

‘Er was slechts één speler die tot individuele acties kwam, en hij stak dan ook met kop en schouders boven de rest uit,’ schreef Derksen over Van Basten. ‘Ik heb zelden zo’n

sierlijke spits gezien, technisch perfect, sterk aan de bal en goed in de lucht.’

Iets gereserveerder was het blad *Voetbal Revue*: ‘Toch zal dit jongmens, dat als pupil reeds iedereen in z’n omgeving versteld deed staan, met weinig plezier aan deze ontmoeting terugdenken. Hij had zeker vijf opgelegde kansen, en trof in het gunstigste geval paal en lat.’

De uitslag van de wedstrijd was 1-1. Ook de Belgische spits liet een uitstekende indruk achter. Het ging om een ‘balvaardige en getrukte’ jongen met de naam Jean-Marc Bosman. Vijftien jaar later zou Bosmans koppige verzet tegen het transfersysteem tot een revolutie leiden in het Europese profvoetbal. Van Basten heeft er nooit van kunnen profiteren.

In het eigen Ajaxclubblad viel zijn naam voor het eerst in een verslag van een toernooi van de A-junioren in oktober 1981 in Ljubljana, in het toenmalige Joegoslavië. Marco heet hier ‘Harco’ van Basten. De auteur van het verhaal had kennelijk meer namen slecht verstaan. Stanley Menzo werd Stanley ‘Menzeo’, Marco Dijkhuizen was ‘Mario’ Dijkhuizen.

Twee jaar lang reden Joop van Basten en de vader van Edwin Godee de twee jongens vier keer per week naar de training. Edwin en Marco kenden elkaar al van Elinkwijk. Ze hadden ook samen gespeeld in diverse jeugdselecties. Tussen hen bestond het wederzijdse respect van goede voetballers, maar ze verschilden te veel om meer te hebben dan een collegiale band. Godee kwam uit de wijk Zuilen en zat op de lts. Marco woonde in Oog in Al en was net van het atheneum naar de havo overgestapt. Ze spraken vooral over wat hen samen had gebracht: Ajax en voetbal.

De ritjes van en naar Utrecht maakten Edwin Godee tot een kroongetuige van de speciale relatie tussen Joop en Marco. Van Basten senior was een man die niet snel tevreden was met het spel van zijn zoon, en hij had er geen moeite mee om kritiek te spuien waar de zestienjarige Edwin bij was. Op zijn beurt was Marco gewend om openhartig te zijn tegenover zijn vader.

‘Mijn vader was kritisch, maar Marco’s vader kon echt doordrammen,’ zei Godee. ‘Ze hadden de hele weg terug discussies over een training of een wedstrijd. Dat draaide vaak uit op bekvechten. Zijn vader zei: “Je kan nog veel beter, je had zus of zo moeten doen.” “Ja, jij weet het altijd beter,” zei Marco dan.’ Einde discussie.

Het is een Van Basten die we nog vaak zullen tegenkomen. Kritiek van naasten maakte dikwijls de kleine rebel in hem wakker. Hij was altijd bereid de confrontatie aan te gaan. Maar voorlopig zou hij zijn opspelende humeur bewaren voor de huiselijke kring. Hij realiseerde zich maar al te goed dat Ajax geen grote bek accepteerde van nieuwkomers. Zeker niet als ze ‘van buiten’ kwamen.

De ironie is dat het 'dorpse' karakter van De Meer en Voorland de spreekwoordelijke 'Amsterdamse arrogantie' alleen maar versterkte. Ajax was in 1981, ondanks de successen van het voorgaande decennium, in veel opzichten nog een kleine club. Op kantoor werkte maar een handvol mensen, en de sfeer werd bepaald door een leger vrijwilligers, mensen die soms al tientallen jaren aan de club waren verbonden. Het familiegevoel overheerste.

Amsterdam was traditioneel een stad van buurtclubs. West had DWS, Noord de Volewijckers, Zuid Blauw Wit en het chique AFC, en Ajax was de club van Amsterdam-Oost en de Watergraafsmeer. Ledenraad en bestuur werden gedomineerd door de rijke en minder rijke Mokumse middenstand. Nog altijd was een niet gering aantal eerste elftalspelers en clubmensen geboren en getogen in Amsterdam. Geheel in Amsterdamse stijl, bestond bij Ajax de gewoonte om voetballers van voorbij Diemen gemakshalve in te delen bij de 'boeren'. Je moest het verdienen om een Ajacied te zijn. Maar wie eenmaal door het pantser brak, trof een warme club aan, een echte vereniging nog, waar iedereen na de training koffie kwam drinken bij tante Sien in de kantine.

De verdienste van Ajax door de jaren heen was het vermogen om jongens te herkennen die het in zich hadden. 'Het', dat was een moeilijk te definiëren combinatie van talent en panache, brutaliteit en discipline. Ware Ajacieden hadden een bijna aristocratische uitstraling. Was het toeval dat veel spelers die het maakten bij Ajax 'mooie jongens' waren? De jonge Johnny van 't Schip had de gelaatstreken van een uit marmer gehouwen Griekse god, Sonny Silooy was met zijn donkere ogen typisch een jongen op wie meisjes verliefd werden, Frank Rijkaard bewoog zich met de gratie van een gazelle en Wim Kieft trok de aandacht met een opvallende, helblonde kuif. In hun smetteloze tenues hadden de Ajacieden het air van balletdansers. Wie kon er op tegen zo'n oogverblindend gezelschap, gracieus, nuffig, zelfverzekerd als een verzameling filmsterren? Veel tegenstanders hadden de wedstrijd al verloren voor er één minuut gevoetbald was. Het uiterlijk verschil was gewoon te groot.

De schoonheidscultus van Ajax was nieuw voor Van Basten. De Utrechtse voetbalcultuur draaide om knokken, schoffelen en opgestroopte mouwen. Utrecht was geen stad voor jongens die met hun neus in de lucht liepen. Bovendien was Marco nooit helemaal overtuigd geweest van zijn eigen uiterlijk. Jeugdpuistjes, een plotseling in de lucht omhoog schietend lichaam, het waren elementen die elke opgroeiende jongen onzeker zouden maken.

Had Marco *the right stuff* voor Ajax?

De voortekenen waren aanvankelijk niet bemoedigend. Vooral vanwege zijn haardracht werd hij in het begin een beetje in de maling genomen. 'Hij zag er niet uit toen hij hier voor het eerst kwam,' vertelde Rob Hofman, in die tijd een vaste bezoeker van Voorland. 'Hij had een lelijke broek en een dom kapsel. Jongens als Van 't Schip en Silooy zagen er in die tijd al goed uit. Ze wisten zich te kleden. Aan Marco kon je meteen zien dat-ie van het boerenland kwam.'

Maar Marco had het voetbal. In het veld was hij de mooie jongen, achteloos pirouettes

draaiend met rechte rug, zijn stugge lokken dansend over zijn voorhoofd. Hij leek gewichtloos tijdens wedstrijden, een veertje in de wind. Latere verhalen over Marco's vermeende 'arrogantie' vinden hun oorsprong in zijn stijl: lichtvoetig balancerend op zijn tenen vernederde hij zijn tegenstanders. Naast Van Basten werd elke verdediger een stumperende, struikelende kluns.

Binnen de lijnen liet hij zijn persoonlijkheid gelden, soms zelfs iets te veel, getuige het volgende fragment uit Marco's eigen aantekeningen, gedateerd 8 september 1981:

RVC-Ajax A1 1-6

Goals: ik 1

Ik eruit gehaald door v. Wijk wegens ouwehoeren tegen de scheids.

Doelpunten maken is dé manier voor een spits om vertrouwen te winnen, en Ajax A1 was in dat opzicht de ideale ploeg voor Van Basten. Het elftal was gewoon veel te goed voor de meeste tegenstanders. De jonge spits kreeg wekelijks de ruimte om zich uit te leven, en maakte daar maximaal gebruik van. Marco scoorde moeiteloos. Zijn geloof in eigen kunnen groeide. De herinnering aan het blessureleed smolt weg. Hij genoot van het spel als een pupil.

Langzamerhand brak bij de jonge Van Basten het besef door dat een toekomst als profvoetballer nu realiteit aan het worden was. Hij had opgekeken tegen Ajax, maar al snel merkte Marco dat hij voor niemand onderdeed als het aankwam op puur voetbaltalent. Als die eerste periode bij Ajax hem iets leerde, dan was het dat talent alleen niet genoeg was om te slagen. Hij moest initiatief tonen. Alleen meer tegenstand zou hem beter maken. Marco was in gezelschap altijd een gereserveerde jongen geweest, maar als het ging om zijn capaciteiten durfde hij met iedereen de confrontatie aan. In het begin kwam hij de snelle, atletische Sonny Silooy niet voorbij, maar na veel trainen lukte het wél. Het werd tijd om de volgende stap te zetten.

Het tweede elftal was de traditionele opstap tot de selectie. Het was een altijd van samenstelling wisselend gezelschap, met jongens die bij het eerste op de bank zaten, een aantal talenten dat nooit was doorgestoten, wat oudere spelers in afwachting van een nieuwe club, en een select aantal A-junioren. Van 't Schip en Silooy, die met Marco in de A1 zaten, mochten al regelmatig invallen. Het probleem voor Van Basten was dat het tweede elftal met Rini van Roon al een zeer capabele spits had. Bovendien werd het beleid rond de ploeg gekenmerkt door een clubpolitiek die niet alles met voetbal had te maken. Jongens als Sten Ziegler, Jan Weggelaar, Martin Wiggemansen, Van Roon en reservekeeper Sjaak Storm waren contractspelers. Zij moesten elke week opgesteld worden. Een contract betekent immers status, en status is heilig in het profvoetbal. Een volwassen prof laat zich niet zomaar wegdrukken door een puisterige blaag van zestien. Hassie van Wijk had de ondankbare taak om op die manier zijn elftal samen te stellen.

Op een goede dag, ergens halverwege het seizoen, stapte Marco naar Van Wijk toe.

Wanneer hij nu eens een kans zou krijgen, wilde hij weten. Andere jongens mochten immers ook regelmatig meedoen met het tweede. En hij was toch zeker net zo goed als Schippie of Silooy? Van Wijk keek er van op, want Marco zei eigenlijk nooit zoveel. Alleen tijdens wedstrijden nam hij geen blad voor de mond, dan schreeuwde hij dwars over het veld hoe hij zijn ballen wilde hebben. Maar in de kleedkamer had Marco altijd de uitstraling van een eigenzinnige puber; op zichzelf gericht, een *loner* uit overtuiging. Eigenlijk wilde Van Wijk Marco wel opstellen, maar de verhoudingen lagen nu eenmaal anders. Hij kon hem moeilijk gaan uitleggen hoe de selectiepolitiek van het tweede elftal in elkaar stak. 'Jouw tijd komt nog wel,' zei hij ten slotte. Marco kon zich er moeilijk bij neerleggen. Hij had een scherpe radar voor vermeend onrecht, vooral als zijn eigen belang in het spel was. Maar wat kon hij doen?

In februari 1982 kwam zijn kans alsnog. Van Roon moest plotseling worden geopereerd aan zijn blindedarm, en omdat de spitspositie nu tijdelijk vacant was, werd Marco opgesteld in een competitiewedstrijd tegen het tweede elftal van Heerenveen. Het duel werd gespeeld op het hoofdveld van stadion De Meer zelf. Het was zaterdagmiddag. Die avond zou het eerste een uitwedstrijd spelen tegen PEC Zwolle, en veel spelers uit de selectie zaten in afwachting van de bus op de tribune te kijken naar de wedstrijd. Van Basten maakte vier goals, de een nog mooier dan de ander. Bij menig andere club zou Marco's spel bewondering en complimenten hebben geogst. Maar dit was Ajax, en in de Ajaxcultuur was het normaal om een uitblinker te kleineren en af te bluffen. Wie het waagde zich te onderscheiden, zou het weten ook. Van Wijk hoorde de smalende commentaren achter zich op de tribune.

'Dat was nou echt die onderlinge concurrentie bij Ajax. Marco speelde geweldig, maar zij riepen dingen als: "Ach, dat is het tweede elftal." Ik werd daar een beetje boos over. Ik draaide me om en riep naar boven: "Wacht maar, over een paar maanden speelt hij in het Nederlands elftal."'

Het waren vooral de meelopers waar Hassie zich aan ergerde. Pseudo-vedettes, noemde hij ze. Jongens als Boeve en Ophof, die bij het Nederlands elftal zaten omdat ze nu eenmaal bij Ajax speelden, en dan dachten dat ze heel wat voorstelden. Een grote bek opzetten tegen jeugdspelers omdat de echte vedettes, Cruijff voorop, dat ook deden.

Bluf was een automatisme in De Meer. Toch zal meer dan één Ajacied zich zorgen hebben gemaakt bij het zien van Van Basten. Die jongen beloofde iets. De dagen erop ging zijn naam rond op de training van het eerste elftal. Er liep een spits bij de jeugd die het helemaal in zich had.

Zelf realiseerde hij zich ook hoe beslissend de wedstrijd was voor zijn aanzien binnen de club. In zijn anders zo sober getoonzette aantekeningen schreef hij op 13 februari het volgende:

Ajax 2-Heerenveen 7-0

Gescoord: 4

Ik wisselde mezelf +/- 80e minuut (kramp), maar speelde weergaloos.

Ook Johan Crujff moest nu kennis hebben genomen van Van Basten. Maar in die periode had Crujff andere zaken aan zijn hoofd. Na het avontuur bij Levante in Valencia was hij in december 1981 voor de tweede maal teruggekeerd in De Meer. Johan was 34, en vastbesloten om er alles uit te halen wat er sportief en financieel nog in zat. Ajax bood hem een basissalaris, plus een deel van de wekelijkse recette. De overeenkomst pakte goed uit voor Crujff en voor Ajax: de tribunes van De Meer zaten voor het eerst sinds lange tijd weer tjokvol.

Het is nauwelijks te bevatten hoeveel indruk hij maakte op zijn medespelers. Johan Crujff! De meesten kenden alleen de legende van de nummer veertien. De man die tien jaar daarvoor Europacups had gewonnen met het grote Ajax was nu, door een wonderlijke speling van het lot, beland in een groep die voor de helft bestond uit ontluikend talent en voor de andere helft uit gevestigde orde.

Met Crujff was het alsof het voetbal opnieuw werd uitgevonden. De Meester leek alles te kunnen; op de trainingen was hij keeper, verdediger, middenvelder en aanvaller, hij strooide achteloos met geniale passes, maakte fantastische doelpunten en liet vooral de rest van het elftal beter spelen. Nee, Crujff was het spelletje nog niet verleerd. Hij was misschien minder snel, maar hij leek completer dan ooit. Van dertig meter afstand schoot hij de ballen expres tegen de lat, de een na de ander. Iedereen keek zijn ogen uit.

‘Johan kon de bal overal neerleggen waar hij wilde,’ herinnerde de toenmalige assistent Aad de Mos zich. ‘Hij passte met de binnenkant, met de buitenkant, de punt, de hak... Het was ongelooflijk. Bovendien was hij tactisch volmaakt. Hij dacht altijd twee, drie stappen vooruit.’

Maar Crujff maakte zich niet onverdeeld populair in de selectie. Aanvoerder Sören Lerby zag hoe zijn leiderschap stukje bij beetje werd ondermijnd door de dominante aanwezigheid van de veteraan. Maar Lerby had nauwelijks recht van spreken, want met Johan won je wedstrijden en daar ging het tenslotte om bij Ajax. De enige die Crujffs gezag serieus durfde te tarten was de primadonna van voorgaande seizoenen, Tschou La Ling. Ling had als een van de weinige spelers lak aan de reputatie van De Meester. Hij ergerde zich aan Crujffs bemoeizucht binnen en buiten het veld, en liet dat merken ook. Omgekeerd kon Crujff het niet goed vinden met Ling. De rechtsbuiten was in zijn ogen een mooiweerspeler, die vertrouwde op drie acties per wedstrijd en het verder wel best vond. Schoenaker liep de gaten toch wel dicht.

‘Ling was de enige die Crujff openlijk een klootzak durfde te noemen,’ zei Hassie van Wijk. ‘Anderen zaten alleen maar achter Johans rug om te lullen.’ Maar Ling kon niet op tegen de god van de Watergraafsmeer. Een seizoen later was hij vertrokken naar Griekenland.

Anderen hielden hun ergernissen voor zich. Maar bij sommigen haalde Crujff het

bloed onder de nagels vandaan. ‘Johan had zo zijn manieren om anderen beter te maken,’ zei De Mos. ‘Er liepen bij ons wat spelers die pas gingen lopen als ze de bal kregen. Johan gaf zo’n bal dan expres te hard, zodat een jongen als Molenaar er net niet bij kon. “Je bent te laat vertrokken,” zei hij dan.’

De politiek binnen de selectie ontging Van Basten. Hij ging volledig op in zijn eigen spel. Kennelijk had hij zoveel indruk gemaakt op de technische staf, dat hij tien dagen na zijn spectaculaire optreden tegen Heerenveen werd gevraagd voor een wedstrijd met het eerste. Dit duel is een merkwaardige voetnoot in de profcarrière van Van Basten. Want hoewel de competitiewedstrijd tegen NEC op 3 april te boek staat als zijn ‘officiële’ debuut, speelde Marco, als we zijn eigen aantekeningen moeten geloven, bijna anderhalve maand daarvoor met Ajax 1 tegen Excelsior.

Dinsdag 23 februari 1982

Ajax 1-Excelsior 1 3-2

Vervolgens somde hij de spelers op, onder wie Jansen, Lerby, Cruijff, Rijkaard en ‘Marco van Basten’.

Gescoord: 1

In de officiële Ajaxstatistieken is er niets van deze wedstrijd terug te vinden, wat doet vermoeden dat het een op stel en sprong ingelast oefenpartijtje betrof. Marco vond het in ieder geval niet belangrijk genoeg om er enig commentaar aan toe te voegen.

Precies drie weken na de wedstrijd tegen Heerenveen, werd hij opnieuw opgesteld in het tweede elftal van Hassie van Wijk. Thuis in De Meer won Ajax 2 op 6 maart met 6-3 van Heracles, en opnieuw maakte Van Basten vier doelpunten.

Gescoord: 4, schreef hij. Het was al gewoon.

Het was nu voor iedereen duidelijk dat er geen weg terug was. Overal scoorde Marco even makkelijk. Er stond geen maat op hem.

Voor Johan Cruijff was hij tot die tijd een vreemde geweest.

Van Bastens eerste ontmoeting met Cruijff was op de trappen van stadion De Meer. ‘Hij liep me voorbij alsof ik er niet stond,’ zei Van Basten jaren later, ‘maar ik had toen al het idee dat dat ooit anders zou zijn.’

Later zou Cruijff een keer meetrainen met het tweede elftal, omdat hij net van een blessure terugkwam. Van Basten: ‘We wisten niet wat ons overkwam natuurlijk. Jeetje! Samen met Cruijff trainen!’

De Meester en de pupil konden elkaar voor het eerst recht in de ogen kijken.

Marco had het naar zijn zin tijdens zijn eerste jaar in de Watergraafsmeer. De prestaties

op het veld waren navenant. In 41 wedstrijden voor AI, tweede en eerste elftal scoorde hij in zijn eerste jaar 68 doelpunten. Met het tweede elftal werd hij dat seizoen kampioen. De beslissende wedstrijd werd gespeeld tegen het tweede elftal van FC Amsterdam, op een bijveld van het Olympisch Stadion. Het was een zaterdag, april 1982, precies twee weken na zijn competitiedebuut in het eerste elftal. Van Basten leefde op een wolk. De freelance journalist Bas Barkman zag de wedstrijd.

‘In de 35ste minuut sprintte hij van rechts het strafschopgebied binnen, terwijl links naast hem een verdediger kwam aangestormd,’ schreef Barkman jaren later in de *Haagse Post*. ‘De bal, die rechts van hem voortrolde, belandde voor zijn rechtervoet. De verdediger, de doelman en de vijfduizend mensen op de tribunes van het bijveld verwachtten dat hij meteen uit zou halen voor een schot op doel. Maar hij stapte met zijn rechtervoet over de bal, kapte hem voor zijn linkervoet en stond stil. De verdediger, die al een sliding had ingezet, lag machteloos op de grond en keek op naar die lange, tengere jongen. Het publiek leek even de adem in te houden, en met schijnbaar gemak schoot hij de bal met zijn linkervoet hard en hoog tegen het net.’

Nog later in dat seizoen zou Van Basten ook met de AI van Ajax het kampioenschap voor junioren winnen in het jaarlijkse toernooi dat de KNVB op Zeist organiseerde. Marco had toen al naam gemaakt. ‘Van Basten en Been, maar verder...?’ was de titel van het verslag in het voetbalmaandblad *Elf*. Het blad noemde Van Basten de beste speler van het toernooi, en ‘misschien wel de beste spits sinds Cruyff’.

Voorzichtigheid was op zijn plaats. Was hij zo goed als men dacht in De Meer en in de bossen van Zeist? Trainers wisten dat het op zijn leeftijd alle kanten op kon. Jongens kregen verkering, werden minder fanatiek, verloren een fysieke voorsprong of konden er op een goede dag gewoon mee stoppen. Een belofte zei nog weinig. Van Basten was een speler in volle ontwikkeling. Hij woog amper zeventig kilo.

Velen hebben opgemerkt, niet in de laatste plaats Van Basten zelf, dat Gerald Vanenburg in die periode een nog veel groter talent was. Vanenburg had in zijn vroege juniorentijd bij Elinkwijk al naam gemaakt in het Utrechtse amateurvoetbal. Zelfs Van Basten, toch geen jongen die snel een concurrent complimenten zou maken, sprak met ontzag over hem. Gerald was op zijn veertiende in de BI van Ajax gekomen en zat binnen twee jaar in het eerste. Hij was zo beweeglijk en flexibel, dat hij zich tussen volwassen kerels makkelijk staande kon houden.

Toen Van Basten bij Ajax kwam, zat Vanenburg al bij de selectie. Op de trainingen kon hij zijn medespelers verbazen met de meest ongelooflijke trucjes. Gerald was een klein, handig mannetje, met een vloeiende motoriek. Hij beantwoordde aan het beeld van de ideale publieksliefeling, een donker ventje met grappige krullen, dat geweldig kon pingelen. Van Basten liep meer rechtop, en opgeteld bij zijn fragiele bouw gaf hem dat in het begin van zijn Ajaxtijd een slungelige uitstraling.

Maar Vanenburg was een middenvelder, een aangever. Zijn spirituele beleving van het voetbal was anders. Voetbal was kunst. Voetbal was een exhibitie van techniek, een feest

van schaarbewegingen, lobjes en steekpassjes. Van Basten was al in zijn uvv-tijd niet gericht op schoonheid maar op efficiëntie. Hij was een spits, een goalgetter. De kwintessens van de nummer negen. De noodzaak om doelpunten te maken gaf Marco al op jonge leeftijd een focus waar het spelers als Vanenburg, Van 't Schip en Godee misschien aan ontbrak. Voetballen, ja, dat konden ze allemaal. Maar scoren was voor Marco niet zomaar een leuk extraatje. Een spits die niet scoort is een impotente minnaar. Doelpunten vormden de brandstof die Van Basten als voetballer gaande hield. En om te scoren moest je voorin staan, in de punt van de aanval waar de tegenpartij in de meerderheid is. De spits was de natuurlijke positie voor iemand die zo geobsedeerd was door zijn eigen prestaties als Van Basten. Als geen ander was Marco bereid om de strijd aan te gaan, gewapend met een ongeëvenaarde techniek. Hij was geen ouderwetse stormram, maar een frontsoldaat met een fluwelen aanname.

‘Al die goede jongens ontliepen elkaar niet zoveel,’ zei Hassie van Wijk. ‘Ik was bijvoorbeeld helemaal gek van Johnny van 't Schip. Johnny was een pure liefhebber, hij kon fantastische dingen doen met de bal. Het was ook altijd lachen met hem. Van Basten was veel gereserveerder. Maar in het veld ging Marco de strijd aan. Hij kon niet alleen goed voetballen. Hij was ook een krijger.’

Trainers zouden zijn techniek ‘functioneel’ noemen. De killer Van Basten kon een bal zo aannemen dat die meteen schietklaar lag. Het zag er eenvoudig uit, maar was Cruijff zelf ook niet een man van de eenvoud? Cruijff had feitelijk maar één echte passeerbeweging in huis: de bal die met de voet achter langs het standbeen werd gehaald. Meestal had Johan geen kunstgrepen nodig. Hij liep zijn tegenstanders gewoon voorbij, alsof ze er niet stonden.

Die avond in april waren er maar vijfenveertig minuten voetbal nodig om het Amsterdamse publiek te overtuigen. Die Van Basten had iets heel bijzonders. Hij was doelgericht, snel, beweeglijk, en hij had lef in zijn donder. Die jongen was een echte, zelfbewuste Ajacied.

Marco's debuut tegen NEC kreeg in dat seizoen echter geen vervolg. De technische staf van Ajax wilde hem graag bij de selectie halen, maar Van Basten was uitgenodigd om met het Nederlands elftal voor zestien- en zeventienjarigen deel te nemen aan een jeugdtoernooi in Cannes. Zuid-Frankrijk leek de junior aantrekkelijker dan de reservebank van Ajax. Het was een opmerkelijke keuze voor een jongen die nog alles te bewijzen had bij zijn club. Ajax was in ieder geval niet blij, en de rest van het seizoen werd Van Basten niet meer voor het eerste gevraagd. De club werd dat seizoen kampioen, maar Van Basten had op die ene invalbeurt na geen aandeel in de triomf. Marco kon zich er niet druk om maken. Zijn tijd kwam nog.

2. Utrecht

De Johan Wagenaarkade in Utrecht ligt aan het Amsterdam-Rijnkanaal, dat als een kaarsrechte streep door het Hollandse landschap trekt. Niet-Utrechters nemen afslag Oog in Al, over de ijzeren boogbrug, en gaan vervolgens rechtsaf. Oog in Al, de buurt waar Marco van Basten opgroeide, is een stil stukje stad, ver weg van het gewoel, gebouwd in de jaren vijftig. Flats van vier, hooguit vijf woonlagen en portiekwoningen met steile trappen domineren. Oog in Al had de eerste hoogbouw van Utrecht, indertijd neergezet voor een keurige, Nederlandse middenklasse van gemeenteambtenaren, onderwijzers en politieagenten. Inmiddels is de buurt stevig vergrijsd. De nieuwe aanwas komt vooral van Turkse en Marokkaanse gezinnen.

De flat van Joop van Basten kijkt uit over het water. Overdag is er altijd druk scheepvaartverkeer op het kanaal. Er staan hoge bomen aan weerszijden. Marco en zijn broer Stanley zwommen hier in de zomer, bij het strandje dat er lag voor de verbreding. Aan de overkant, achter het gebladerte, liggen nog steeds de velden van uvv, ingeklemd tussen het kanaal en de altijd ruisende snelweg A2. Joop wijst. Daar aan de overkant liep de kleine Marco, huilend van ellende omdat de verdedigers van de tegenpartij hem schopten. En Joop erachteraan natuurlijk. Hoe lang is het geleden? Misschien wel dertig jaar.

Heeft hij zijn zoon ooit ingehaald?

Joop van Basten is nu in de zeventig, maar hij heeft iets leeftijdsloos over zich. Hij is een lange, stakerige man met een hoekig gezicht en een forse kin. Een Van Basten-kin. In de krachtige verschijning herken je de vader, de coach en de sportman in één persoon. De foto's in de woonkamer zijn ontroerend in hun gewoonheid. Joop naast Marco, die zijn zootje op zijn arm heeft. Marco, broer Stanley en zus Carla, samen met moeder Lenie. Een normaal, Utrechts gezin. Ze hadden het, met drie kinderen, niet heel breed. Maar er was een auto, en in de zomer gingen ze op vakantie naar Italië, naar een camping bij het Gardameer. Een voor een zijn ze uitgevlogen, Carla, Stanley en ten slotte Marco. Lenie was toen al ziek. Marco's moeder zit nu in een verzorgingstehuis. In de weekenden heeft Joop haar thuis.

Het blijft een schokkende ontdekking: uiteindelijk zijn ook beroemde voetballers doodgewone jongens met een vader en een moeder. Ze hebben op straat gespeeld, ze zijn naar school gegaan en ze hebben het gewone verdriet en de gewone vreugde gekend van elke opgroeiende jongen. Wat ze speciaal maakt is dat ene, grote talent dat hun leven heeft bepaald.

Het was 31 oktober 1964 en Stanley van Basten zat bij zijn opa. Nog ziet hij hoe zijn vader de trap op kwam. Hij liep niet, hij rende. 'Een zoon, een zoon!', riep Joop. Stanley had een

klein broertje gekregen. Zijn naam was Marcel. Al snel noemden ze hem Marco, want Stanleys oma bleef maar 'Mazzel' zeggen.

Joop van Basten heeft altijd beweerd dat hij al een toekomstige international zag in zijn tweede zoon toen Marco pas zes, zeven jaar was. Het zei veel over de ambities van Van Basten senior. Zelf was Joop jarenlang semi-prof geweest bij de Utrechtse club DOS. Na zijn voetballoopbaan trainde hij amateurclubs, terwijl hij overdag werkte op kantoor bij het Gemeentelijk Vervoerbedrijf. Joop van Basten was een bekende verschijning langs de Utrechtse amateurvelden, ver voor Marco's talent zich openbaarde. Hij vernoemde zijn eerste zoon naar de Engelse voetballer Stanley Matthews. Het gezin had twee jaar eerder al een dochter gekregen, Carla. Marco was het klassieke nakomertje, zes jaar jonger dan zijn broer Stanley. Een paar jaar na Marco's geboorte verhuisde het gezin naar Oog in Al, eerst naar een woning aan het Herderplein, later naar de flat aan de Johan Wagenaarkade.

Het Herderplein, het centrum van Oog in Al, heeft een verbazingwekkend artistieke mozaïekbestrating, die uit de toon valt bij de doodnormale woonblokken die erom heen zijn gebouwd. Een sensueel beeldhouwwerk van een naakte, knielende vrouw domineert het plein als een smachtende Vrouwe Justitia. Waren dat nu die truttige jaren vijftig?

Volgens de legende liep Marco thuis en op straat al achter een tennisballetje aan toen hij nog maar twee jaar oud was. Een paar jaar later verbaasde hij de buurt met solo's op het Herderplein, waar op zomeravonden aan het einde van de jaren zestig altijd werd gevoetbald. Marco prikkelde het voetbalinstinct van Joop. Van Basten senior leefde voor het voetbal, was toen al hele weekenden van huis om clubs te trainen of wedstrijden te bekijken. Met stijgende bewondering zag hij hoe zijn zoon zich als straatvoetballertje ontwikkelde. Marco was begiftigd met een ongelooflijk talent. De manier waarop hij een bal aannam en ermee aan de haal ging... wat kon die jongen dat goed. Joop van Basten was op goud gestuit. Het duurde niet lang voor Marco het stralend middelpunt van zijn vaders ambities zou worden.

Toch schudde Joop van Basten de eer van 'de ontdekking' van zich af.

'Een blinde kon zien dat Marco heel goed ging worden,' vertelde hij. 'Zonder mij was hij er ook gekomen. Hij had het in zich. En hij deed het graag.' Joop wees op de piano, die werkloos in een hoek van de kamer stond. Zijn vrouw speelt er nog wel eens op. 'Marco heeft een jaar les gehad, maar hij zat altijd achterom naar buiten te kijken, naar zijn vriendjes die aan het voetballen waren. "Nou, ga dan maar naar buiten," zei de leraar op het laatst. Hij had het nog niet gezegd of Marco was verdwenen.'

Een glimp van de kleine Marco zien we door de ogen van Henri Relyveld, een keurige, welbespraakte jongen van Surinaamse afkomst. Hij zou pas op de middelbare school met Van Basten bevriend raken, maar kende Marco al uit de buurt. Ze hadden een gemeenschappelijk speelkameraadje. Als Henri op Paultje stond te wachten, had hij concurrentie van de kleine Van Basten. Want klein was hij.

'Marco zag er toen al sportief uit,' zei Relyveld. 'Hij liep rechtop, maakte een beetje brutale indruk. En hij had in mijn herinnering altijd een sporttas bij zich. Ik zag hem

nooit met zijn ouders. Hij was volgens mij heel zelfstandig.’

Marco voetbalde. Op straat was hij bijna altijd in het gezelschap van een bal. Het maakte hem nauwelijks een uitzondering tussen leeftijdgenoten. Jongens als hij, opgroeiend in het Utrecht van de jaren zestig, speelden urenlange partijtjes op pleintjes, veldjes en stoepen, tussen auto’s en lantaarnpalen. Hele middagen brachten Marco en zijn vriendjes zo door. Op het Herderplein, en later achter de flat aan de Johan Wagenaarkade. En soms ook op het grote grasveld aan de Cervanteslaan, waar nu het Marco van Basten Sportpark wordt gebouwd. Spelen tot de schemering inviel, en je de bal nauwelijks meer kon onderscheiden. Voetbal, altijd maar voetbal.

Stanley van Basten is nu diep in de veertig. Een gedrongen man, krachtig gebouwd, maar niet bepaald atletisch. Alleen in zijn gezicht zie je de trekken van zijn jongere broer terug. Stanley heeft een zachtaardige, bijna verlegen uitstraling. Hij heeft alle tijd. Is bijna overdreven beleefd. In zijn ogen ontbreekt de harde glans van de voetbalvedette.

Stanley is al vanaf zijn zestiende samen met zijn huidige vrouw, en heeft inmiddels drie dochters in de puberteit. De helft van het jaar is hij op reis voor zijn werk. Stanley van Basten stelt grote dieselmotoren van boten in bedrijf. ‘Bootjes’, noemt hij ze. Dat doet hij over de hele wereld, van Bangladesh tot Venezuela.

Stanley voetbalde ook. Wie voetbalde er niet, toen? Op het Herderplein, met de jongens uit de buurt. Gezellig was het in Oog in Al. Veel mensen op straat in de zomer. Hij denkt met plezier terug aan de oude buurt. Stanley zat ook een tijdje bij uvv, maar daar had hij het niet naar zijn zin. Voetballen was bij de club een kwestie van moeten. Je moest trainen, je moest wedstrijden spelen... Liever ging hij met wat vrienden naar atletiekvereniging Hellas. Hij kon heel hard lopen, ging als een speer over de baan. Marco heeft hij er altijd dik uitgelopen. Weer later ging Stanley op waterpolo. Daar heeft hij die stevige schouders van gekregen. En daarna heeft hij nog bij Kampong gehockeyd. In hockey was hij ook veel beter dan in voetbal.

Joop van Basten kon het niet erg waarderen dat zijn oudste zoon van de ene naar de andere sport overstapte. Dan was het weer een paar weken dit, dan weer een paar weken dat... wat kon je daar nu als serieuze vader van verwachten? Stanley had gewoon niet de instelling van de ware sporter.

Joop van Basten was een voetbalman. En Stanley kon niet voetballen. In ieder geval niet zo goed als Marco. ‘Mijn vader zei gewoon: “Naar dat gekluns van jou hoef ik niet te kijken.” Dus kwam hij niet. Zelfs als Marco toevallig een keer niet voetbalde met zijn team. Ik kon het gewoon niet. En als hij dan een keer kwam kijken, zei hij: “Ik ga even lachen.”’

Stilte.

‘Dat blijft je wel bij...’

Maar Stanley is een vergevingsgezind man.

‘Toch neem ik het mijn vader niet kwalijk,’ zei hij.

‘Mag ik meedoen?’ Dat was Marco, het kleine broertje van Stanley. Stanley en de jongens uit de buurt waren een balletje aan het trappen op het Herderplein.

‘Wij waren dertien, veertien, en Marco pas acht of zo. We stonden versteld. Hij was toen al veel beter dan de rest. Marco was rap, hij had geen fysieke kracht nodig. Toen hij twaalf was, speelde hij al tegen knapen van achttien. Als er geen uitdaging was, wilde hij niet. Maar tegen de oudere jongens kwam het beste in hem naar boven.’

Zes jaar verschil met een oudere broer is op die leeftijd ongeveer zes eeuwen. Marco leefde zijn eigen leven. Hij was altijd met voetbal bezig. Een rustige jongen, een beetje op zichzelf. Stanley vond het leuk om aan brommers te sleutelen. Daar ging hij mee crossen, op een braakliggend stuk grond bij het industrieterrein Lage Weide, over het kanaal. Het interesseerde Marco geen moer. ‘Hij kan nog steeds geen schroevendraaier vasthouden,’ zei Stanley.

Joop leefde voor het voetbal, maar niet voor het gezin. ‘Ik was bijna nooit thuis,’ vertelde hij. ‘Ik ben 21 jaar trainer geweest, soms van twee verenigingen tegelijk. En ik was ook nog sportmasseur en voetverzorger. Mijn vrouw vroeg me dikwijls: zijn we nog wel getrouwd?’

Joop van Basten, een grote man met spijt.

‘Ik heb mijn gezin tekortgedaan. Mijn vrouw had recht op mij. Maar ja, we hadden drie kinderen, en ik moest het alleen verdienen. Je kunt maar op één plek tegelijk zijn. Als ik op zondag een keer vrij was, ging ik nog bij de concurrentie kijken. Stanley, Carla, ik heb ze te weinig aandacht gegeven. Ik dacht: ach, kinderen gaan toch hun eigen gang.’

Joop liet Marco in ieder geval niet zijn gang gaan. Zodra Marco oud genoeg was om bij een club te spelen, ging een groot deel van Joops vrije tijd op aan de begeleiding van zijn jongste zoon.

Er kon veel misgaan onderweg, en Van Basten senior zag zich als de uitverkoren persoon om Marco over het glibberige pad naar de top te leiden. Ze werden een onafscheidelijk duo, vader en zoon. Praktisch elk weekend waren ze samen onderweg. Joop bracht Marco naar de wedstrijden, stond bij hem langs de lijn, praatte met zijn trainers en moedigde hem aan in het veld. Op zijn beurt zoog de jonge Marco alle voetbalkennis van Joop in zich op als een spons, leergierig, hongerig naar informatie als de ware monomaan. Door Joops niet-aflatende aandacht realiseerde Marco zich al jong dat hij de drager was van een uniek talent. Zijn vader had hem op het schild gehesen. Dat vertrouwen mocht hij niet beschamen.

Thuis was het prille genie het goudhaantje. Bij de plichten van het voetbal hoorden de voorrechten van de vedette in de dop. Als Marco geen zin had om zijn voetbalspullen op

te ruimen, deed hij het gewoon niet. Wanneer hij thuiskwam van de training, gooide hij zijn vuile spullen in een hoek en stond Lenie nog tot laat op de avond te wassen. Pa vond het allemaal best, die bemoeide zich daar niet mee. Op het voetbalveld was Joop een strenge vader, thuis liet hij de teugels vieren. Lenie wilde een strenge moeder zijn voor haar kinderen, maar ze kon niks beginnen tegen het verbond tussen vader en zoon. Is het wonderlijk dat Marco en zijn moeder vaak botsten?

Het jongste broertje begon mettertijd steeds meer de aandacht op te slokken. De rest van het gezin Van Basten moest zich schikken in de nieuwe verhoudingen.

‘Het gezin werd georganiseerd om het voetbal,’ zei Stanley van Basten. ‘Het was op een gegeven moment helemaal uitgestippeld. Om halfzes eten; soep, vlees en aardappelen, yoghurt toe. Niemand wachtte op elkaar, want er was altijd haast. Zes uur klaar, kwart over zes de vaat. Pa weg, Marco weg; trainen. Mijn moeder had vaak woorden met mijn vader over Marco. Het was een energieke dame. Ze verzette zich. “Je hebt nog een zoon en een dochter,” zei ze altijd. “Die laat je links liggen.” Dat voetbal vond ze helemaal niks. Ze heeft een hoop opgevreten in die periode.’

Joop van Basten, verblind door ambitie, nam de scheve verhoudingen thuis voor lief. Hij had zich met hart en ziel verbonden aan het slagen van zijn zoon. Marco’s succes was zijn succes, Marco’s falen zijn falen. Joop kon veel commentaar hebben op het voetbal van zijn jongste, maar diep vanbinnen adoorde hij Marco onvoorwaardelijk.

Stanley en Carla hadden het pad natuurlijk geëffend. Zij moesten de strijd aangaan met hun ouders als het ging om uitgaan, brommers of een vriendje of vriendinnetje. Bij het nakomertje leek het allemaal vanzelfsprekender te gaan. Het voetbal versterkte dat alleen maar. Marco raakte naarmate de jaren verstreken gewend aan de status aparte.

Hij begon aan te voelen wanneer hij zijn zin kon krijgen. Joop was katholiek van huis uit, en ging traditiegetrouw elke zondag met de kinderen naar de kerk. Omdat het erbij hoorde. Het moest, en daarmee uit. Stanley en Carla wisten dat protesteren geen zin had.

‘Maar op een dag zei Marco: “Pa, ik ga niet meer,”’ vertelde Stanley. ‘Het zat zijn voetbal in de weg. Nou, toen hoefde het dus niet meer. Het was opeens over. We zijn nooit meer naar de kerk gegaan.’

Ook andere familiegewoontes moeten wijken. ‘Wij mochten als kinderen vroeger niet praten onder het eten,’ zei Stanley. ‘Maar toen Marco oud genoeg was, ging het onder de maaltijd alleen maar over voetbal.’

Buiten het gezin en het voetbal was Marco van Basten een tamelijk rustige, onopvallende jongen, al had hij blijkbaar toen al het opflakkerende temperament dat hem in zijn voetballoopbaan ook zou kenmerken. Soms kon hij zonder aanwijsbare aanleiding nukkig zijn. Op dat soort momenten zei hij geen boe of bah en liep hij bij thuiskomst rechtstreeks naar zijn kamer, ook als er bezoek was. Kennelijk beheerste Marco van Basten als geen ander de kunst van het ijselijke zwijgen. Stilte was zijn manier om ongenoegen te uiten. Marco werd in de loop der tijd een grillige jongen; soms enthousiast en extravert,

dan weer onverwacht stil en in zichzelf gekeerd.

Er is een gruwelijke anekdote uit zijn jeugd, die een verklaring kan zijn voor Marco's gereserveerde karakter.

Het was winter, en de negenjarige Marco was met Jopie, een van zijn voetbalvriendjes, op Lage Weide verzeild geraakt, vlakbij de Raakfabriek. Het had gevoren, en de grote plas water die altijd naast de fabriek lag, was bedekt met een dun laagje ijs. De verleiding was te groot: Marco en Jopie gingen het uitproberen. Maar Marco voelde letterlijk nattigheid; er zat een gat in een van zijn schoenen. Marco terug. Hij gaf Jopie een stuk touw dat ze ergens hadden gevonden. 'Als er wat gebeurt, trek ik je eruit,' zei Marco. Jopie ging verder. Plotseling brak het ijs onder hem, en van schrik liet Jopie het touw los. Marco zag zijn vriendje kopje-onder gaan en niet meer boven komen.

Paniek. Wat moest hij doen? Het ijs was te gevaarlijk om dichtbij te komen. Hij rende naar de Raakfabriek om hulp te halen. Het was te laat. Jopie was verdronken.

Groot drama in Oog en Al. Voor de ouders van Jopie, maar ook voor de Van Bastens. Ze kenden Jopie goed. Hij speelde met Marco bij uvv.

'De politie kwam aan de deur,' herinnerde Joop zich. 'Ze zeiden: meneer Van Basten, er is iets ergs gebeurd. Ik schrok me natuurlijk te pletter. Het had ook Marco kunnen zijn.'

Hij ziet Jopie nog in zijn kistje liggen, in het rood-wit geblokte tenue van uvv. 'Marco heeft er veel van geweten,' zei Joop. 'Maar hij heeft er nooit meer over gepraat.'

Jarenlang had Marco een foto van Jopie op zijn kamer staan, tot zijn vader het genoeg vond. 'Ik zei altijd: flikker dat ding toch weg, het blijft je je leven lang achtervolgen. Toen heb ik die foto op een gegeven moment zelf verscheurd en weggegooid. Ik dacht: weg ermee, anders blijft het in zijn gedachten rondspoken. Dat had ik natuurlijk nooit moeten doen. Marco heeft het me erg kwalijk genomen.'

Het is voer voor psychologen. Maar wie te diep wil graven, dreigt te verdwalen in een doolhof van speculaties. Hoe groot was de schok voor de negenjarige? Verborg Marco het verdriet achter een masker van onverschilligheid? De vragen zijn makkelijker te formuleren dan de antwoorden. We kunnen in ieder geval aannemen dat de jonge Marco gevoeliger en emotioneler was dan hij zich doorgaans voordeed. Wie heeft jarenlang een foto van een dood jeugdvriendje op zijn kamer staan? Bravoure was een zelfgekozen houding, een manier om je staande te houden, in het voetbal en daarbuiten.

Zeker is dat Marco van Basten nooit in het openbaar over het voorval heeft gesproken. Zelfs in het gezelschap van een van zijn beste vrienden, Henri Relyveld, is het misschien één keer terloops aan de orde geweest. Relyveld denkt niet dat de dood van Jopie sporen bij Marco heeft nagelaten. Van Basten is geen man met aanleg voor eindeloos getob. Ergens op de zolder van zijn herinneringen ligt die koude wintermiddag met Jopie op Lage Weide. Daar laat hij het rusten. Het is de logica van de nuchterheid: waarom zou je vervelende gebeurtenissen eindeloos blijven oprakelen?

Op naar het voetbal.

Bij zijn eerste club EDO bleef Marco niet lang. Een oom haalde hem naar het kleine buurtclubje, maar het bleek een valse start. Er bestaat een elftalfoto van zijn F-pupillenteam, waarop we de zesjarige Van Basten herkennen in een ernstig kijkend, spichtig jongetje dat op het gras zit, de armen gevouwen over zijn rechterknie, het linkerbeen in een vreemde hoek onder zijn lichaam gevouwen.

Al een paar weken later stapte hij over naar het grotere en meer gerenommeerde uvv, de club waar hij bijna zijn hele jeugd zou blijven voetballen. Marco speelde natuurlijk in de spits. Zoals dat gaat met grote talenten, was het iedereen vanaf het begin duidelijk dat hij het beste voetballertje van zijn elftal was. Marco kon het gewoon. Zijn balcontrole was indrukwekkend, hij was snel en beweeglijk met zijn kleine spillebeentjes, en doelpunten maken ging vanzelf. Maar hij was niet de enige met aanleg. uvv had in die jaren een uitstekende jeugdafdeling. Latere profs als keeper Jan-Willem van Ede en John van Loen zaten met Marco in één elftal.

uvv was een sieraad voor het amateurvoetbal. De club nam deel aan internationale jeugdtoernooien, er waren trainingsweken, de jongens gingen gezamenlijk op wintersport; het was, kortom, een feest om bij uvv te horen. De kleine Van Basten was in ieder geval gek met zijn club. Als zijn wedstrijd was afgelopen, vroeg hij vaak meteen of er nog een elftal was dat misschien een man tekort kwam. Hele weekenden hingen hij en zijn ploeggenootjes rond op de velden, aan de overkant van het kanaal.

Utrecht, stad van de ploeterende klasse. Te klein voor een metropool, te groot voor een provinciestad. Maar als Amsterdam het magisch centrum had, Rotterdam de haven en Den Haag de regering, dan had Utrecht het amateurvoetbal. De buurtclubs bloeiden in de jaren zeventig. Grote en kleine verenigingen lagen verspreid over de stad als een verborgen netwerk, een onderwereld van voetbalenthousiastelingen. De clubs waren onmisbare schakels in de sociale structuur.

De Utrechtse voetbalcultuur weerspiegelde de ziel van de stad. De diepe waardering voor 'het gewone'. De afkeer van kapsones. Het respect voor de schoffelaar.

'Utrecht is een werkstad,' zei Joop van Basten. 'Als Utrechters er zin in hebben, gaan ze door het geluid.'

Zijn trainer bij uvv, de al jaren geleden overleden Wim Haazer, zou later vertellen dat Marco echt begon uit te blinken vanaf een jaar of tien, elf. In diezelfde periode werd Van Basten in ieder geval voor het eerst opgemerkt buiten het Utrechtse. Leo Beenhakker was volgens de overlevering de eerste 'ontdekker' van Marco. De toenmalige jeugdtrainer van Feyenoord was toeschouwer bij het altijd sterk bezette jeugdtoernooi van uvv, waar ook vaak elftallen van Ajax en Feyenoord aan deelnamen, en zag hoe een klein jongetje 'de bal op de eigen helft oppikte, een mannetje of twintig passeerde en scoorde; ik wist niet wat ik zag'. De jonge, ambitieuze Beenhakker zat nog lang achter Marco aan, hij belde Joop zelfs

thuis op, maar Van Basten senior hield Beenhakker op meer dan een armlengte afstand. Marco was immers pas elf, nog veel te jong om dagelijks naar Rotterdam op en neer te reizen.

Joop was de hoeder van Marco's talent. Marco raakte op zijn beurt besmet met zijn vaders fanatisme. Alles moest wijken voor het voetbal. Op weg naar een selectiewedstrijd in Zeist kwamen vader en zoon eens terecht in een kilometers lange file. Marco raakte in paniek. Ze zouden te laat komen! Of zijn vader niet over de vluchtstrook kon rijden. Zelfs Joop aarzelde dit keer. Hij had veel over voor zijn zoon, maar er waren grenzen. 'Als er politie komt, zeg je gewoon dat je het aan je hart hebt,' sprak Marco gedecideerd, en daar gingen ze, acht kilometer over de vluchtstrook. Ze kwamen op tijd.

Thuis op de bank keek Marco interlands met Joop. Marco hees zich bij die gelegenheden in zijn voetbaltenue – was hij al bekend met de magische krachten in de sport? Zo ingespannen keek hij, dat na afloop de afdruk van de noppen in het tapijt stonden, en hij scheel was van de hoofdpijn. Voor het slapen gaan wilde hij als klein jongetje altijd over voetbal praten met Joop. Er bestond niks anders. En Vader was God. Die wist alles.

Marco ging schijnbewegingen beschrijven in schoolschriftjes. Het voetbal prikkelde zijn intelligentie. Het was niet alleen sport, het was pure wetenschap. Hij was de geheimen achter het Spel aan het ontrafelen. Wie anders dan hij? Marco was de uitverkorene. De jongen die de wereld versted zou doen staan.

Zijn ego was in die jaren nog fragiel. Marco bleek een slecht verliezer. Kritiek of tegenslag irriteerde hem, en hard spel van de tegenstander bracht hem uit zijn evenwicht. Meer dan eens moesten Haazer en Joop van Basten hem gaan zoeken als hij van het veld was gelopen en ergens over het sportpark dwaalde, stampvoetend van woede en onmacht. Schoppende tegenstanders, hij zou er nog veel tegenkomen in zijn voetballoopbaan, maar het wende nooit. Ze kwamen niet alleen aan hem, ze kwamen aan de Gift die hij van de natuur had meegekregen. Zijn talent was heilig voor Marco, de bron waaruit hij zijn levensvreugde putte. Hij begon zich te verweren. En Joop was de laatste die hem zou tegenhouden. Schop ze maar voor hun sodemieter! 'Je moet je nooit de kaas van het brood laten eten,' zei Joop van Basten. 'Als je weet dat ze op je loeren, moet je ze voor zijn. Anders loop jij straks met je benen in het gips.'

Joop was kritisch en streng, en had de boerse directheid die veel Utrechters eigen is. Met dezelfde vanzelfsprekendheid waarmee hij het gezin vaak links liet liggen, zei hij zijn jongste de ongezouten waarheid. Als Marco slecht speelde, zou hij het weten ook. 'Je voetbalde weer als een konijn,' was het dan, en daarmee basta.

Een ambitieuze ouder kan een last zijn voor een opgroeiende jongen. Ergens in Marco moet verzet hebben gesmeuld tegen de dominante Joop. Zwijgend stond hij daar langs de zijlijn. Een lange gestalte, die alles zag en alles onthield. Joop van Basten respecteerde op het veld altijd de autoriteit van de trainer. Maar na de wedstrijd spaarde hij zijn zoon niet. Dan somde hij zonder pardon alles op wat Marco in de wedstrijd fout had gedaan. Marco

kon kribbig worden van al dat gepraat.

‘Hij werd wel eens doodziek van mijn vader,’ zei Stanley van Basten. ‘Dan stond Marco bijna te huilen in de woonkamer. “Ik doe mijn best, maar het is nooit goed,” riep hij.’ Gezien zijn periodieke buien, waarin hij zich in diep stilzwijgen kon hullen, waren er zeker momenten dat de jonge Van Basten even weg wilde van zijn vader en het voetbal.

De neiging om zich als een nukkige puber af te wenden van ‘het wereldje’ zou blijven opspelen tijdens zijn profcarrière, als hij – tot verbijstering van journalisten of trainers – terloops opmerkte dat het hele zootje hem eigenlijk geen lor interesseerde. Hij had meestal de schurft aan interviews. Al dat gelul over voetbal, wat een onzin eigenlijk.

Sporen van onverschilligheid vinden we terug in Marco’s jeugd. Ambitie versus gemakzucht: het is dé paradox van zijn loopbaan. Als het tegenzat tijdens een wedstrijd had hij er soms opeens geen zin meer in en zette hij zijn handen in zijn zij. Voetbal was leuk, als je tenminste de bal kreeg en kon scoren. ‘Ik ben een type dat af en toe een schop onder zijn kont nodig heeft,’ zei Van Basten jaren later over zichzelf.

Toch was de kleine Marco geen zeurpiet. Op toernooi in Frankrijk met uvv at hij elke avond als een goed opgevoede jongen zijn bordje leeg. ‘Die andere jongens zaten te kaken omdat ze dat eten niet lustten,’ zei Joop. ‘Maar Marco at alles op want van mij kreeg-ie niks. Ik vind: als je ergens te gast bent, is het een belediging als je niet wilt eten.’

Joop van Basten hield Marco bij de les. Senior heeft vele malen trots de anekdote verteld van een plotselinge hagelbui tijdens een pupillenwedstrijd. Marco liep van het veld en zocht beschutting naast zijn vader, op de overdekte tribune. Joop ontplofte. ‘Als je nou niet het veld ingaat, schop ik je erin,’ schreeuwde hij, en daar ging Marco weer. Met de pest in zijn lijf, uiteraard. Ook als Marco hard werd aangepakt door de tegenstander, en er uiteindelijk half jankend mee wilde ophouden, stuurde Joop hem onverwijld terug. Terugschoppen, laat je niet pakken... woorden die menig opvoeder in de mond bestorven liggen. Het was een test. Als zijn zoon werkelijk die pure klasse in zijn benen had, dan zou hij zich staande moeten houden op de moeilijkste positie in het elftal, de spits.

De spits, ja, want Marco zelf wilde na verloop van tijd eigenlijk liever op het middenveld spelen. Daar had hij meer overzicht, meer ruimte, meer tijd om lekker aan de bal te komen. Niks daarvan, zei Joop. Er zijn genoeg goede middenvelders. Goede spitsen zijn zeldzaam.

Wat was er gebeurd als Marco van Basten inderdaad op zijn dertiende spelverdeler was geworden? Zou hij dezelfde sensatie zijn geworden? Misschien voelde Joop van Basten intuïtief aan dat zijn zoons grillige karakter in de spits het beste tot zijn recht zou komen. De spits moet presteren op de schaarse momenten dat hij een bespeelbare bal krijgt. Veel later in zijn carrière, toen hij al een gelauwerde vedette was, zou Marco van Basten met de voor hem gebruikelijke nuchterheid vaststellen dat hij een ‘momentenvoetballer’ was. Hij kon niet een wedstrijd naar zijn hand zetten zoals Crujff of Maradona dat konden. Dat zat gewoon niet in zijn aard als voetballer.

Henri Relyveld herinnerde zich een wedstrijd van Marco met een Nederlandse jeugdselectie op Zeist. Het was een zware wedstrijd. Kleerkasten van tegenstanders.

‘Het rare was, ik vond hem eigenlijk helemaal niet zo goed,’ zei Relyveld. ‘Ik kende de wetten van het veldvoetbal niet. Op straat was je altijd veel aan de bal, maakte je lange solo’s. Maar in die wedstrijd kreeg Marco heel weinig ballen. Hij was helemaal niet nadrukkelijk aanwezig. Maar hij scoorde wel. En daar ging het om.’

Momentenvoetballer of niet, het talent van de jonge Van Basten begon her en der de aandacht te trekken. Hij werd geselecteerd voor regionale selecties, speelde selectiewedstrijden op Zeist en werd uiteindelijk zelfs uitverkoren voor het Nederlandse elftal van veertien- en vijftienjarigen. ‘Sportvriend,’ zo luidde de aanhef van een brief uit Zeist, ‘namens de bondstrainer, belast met de technische leiding van het jeugdplan Nederland, kunnen wij mededelen dat je bent gekozen in de voorlopige landelijke selectie 14/15 jarigen.’ Een bericht waar de meeste van Marco’s voetbalvrienden alleen maar van droomden, kon niet droger beginnen.

Ook het vervolg was geschreven met nuchtere, Hollandse zin. Geen felicitaties maar terughoudendheid, in dat merkwaardig formele idioom van voetbalofficials. ‘Met nadruk wijzen wij erop, dat de samenstelling van de groep een uiterst voorlopig karakter draagt, daar de bondstrainer bepaalde spelers nader wil observeren. Voorts kunnen studieproblemen en vormverlies een rol spelen bij eventuele vervanging.’ Naast Marco – die in de eerste KNVB-brieven naar de Johan Wagenaarkade nog ‘N. van Basten’ wordt genoemd – is ‘E. Godee’ van Elinkwijk de enige speler uit die eerste jeugdselectie die bijna vijfentwintig jaar later nog voortleeft in de herinnering.

Marco was toen al opgenomen in het jeugdplan van FC Utrecht. Zo leerde hij Edwin Godee kennen, en nog een aantal veelbelovende spelers uit de regio. Eén keer in de week trainde hij mee naast het oude Galgenwaard. Utrecht! Zijn club! Een toekomst in het betaalde voetbal veranderde langzamerhand van een vage droom tot een reëel perspectief. Als hij met Henri door de stad liep, wees hij ze aan: ‘Zie je die gozer?, die is snel man...’ De toppers groetten elkaar met wederzijdse blikken van ontzag. Marco was opgenomen in de broederschap, de elite van het jeugdvoetbal.

Natuurlijk was Joop altijd van de partij als escorte. Van Basten senior herinnerde zich een eerste selectiewedstrijd bij de KNVB. Met Marco en nog een voetbalvriendje reed hij naar Zeist. En wat dacht je? De trainer, die oen, zette Marco op goal! Joop op hoge poten naar een bondsofficial toe, die hij toevallig kende. Werd Marco alsnog in de spits gezet. Stel je voor, als je daar als vader niet bij was, zou je zoon zomaar afgevoerd worden.

Maandagochtend, in de klas. Marco stootte Henri aan met zijn elleboog. Veertien waren ze. Tweede klas atheneum. Het was tijd om het weekend door te nemen, en Marco had duidelijk iets op zijn lippen branden. Hij was op Zeist geweest, bij een selectiewedstrijd.

‘Die coach, Bert van Lingen, zei dat ik een hele grote kon worden.’ Hij keek Henri

aan.

‘Hoezo groot?’ Henri, altijd sceptisch.

‘Weet ik veel.’

‘Zo groot als Johnny Rep?’

‘Zoiets, denk ik.’

School, het hoorde erbij. Wat dat betreft, zaten Lenie en Joop op één lijn: eerst het diploma, dan het voetbal. Marco doorliep zonder moeite de lagere school Sint Dominicus, en ging vervolgens naar het rooms-katholieke Niels Stensen College voor havo en atheneum. Het Niels Stensen is inmiddels gesloten, slachtoffer van de verkleuring van de school. Ouders met ambities vluchtten met hun kinderen naar wittere scholen. Het Niels Stensen College werd in snel tempo het afvalputje van Utrecht-West.

In de tweede helft van de jaren zeventig, toen Marco er op school kwam, was daar nog geen sprake van. Het Niels Stensen was een leuke, en – geheel in de geest van die jaren – tolerante school. Jointjes roken op het schoolplein werd oogluikend toegestaan. Sommige leraren blowden op schoolkamp gezellig mee. Door die broederlijke sfeer waren er geen excessen. Wat je wel van andere scholen hoorde, leerlingen die verslaafd raakten, zelfmoordpogingen, dat kwam op het Niels Stensen niet voor.

Marco was een goede leerling. Hij ging naar het atheneum, waar hij in de tweede in de klas kwam bij Henri Relyveld, een jongen uit een grote, Surinaamse familie. Het klikte tussen die twee. Ze waren allebei sportief en ze deelden een hang naar bravoure en een sterk gevoel voor onderlinge competitie. Marco en Henri werden al snel de bijdehandjes van de klas. Klein van stuk, maar o zo goed gebekt. Leraren moesten goed op hun woorden letten, want Marco en Henri waren er altijd op uit om ze te grazen te nemen met hun gouden snaveltjes. Ze werden er ook wel eens uit gestuurd. Maar in hun hart waren het brave jongens, die nooit echt een grote mond durfden op te zetten tegen de leraar, en graag hun ouders een plezier wilden doen met goede cijfers. Het platte Utrechts van John van Loen, Jan Wouters of Anton Geesink, het Utrechts van de zachte g's en de slepende a's, raakten ze snel kwijt.

Henri en Marco maakten overal een wedstrijdje van. Wie haalde het hoogste cijfer voor de Engelse woordjestoets of voor de aardrijkskunderepetitie? School was sport in die tijd. Het ging om het resultaat, niet om de inhoud. Ze overhoorden elkaar thuis. Wat gebeurde er in de ijtijd? Wat, weet je dat niet? Ik wel hoor. Elkaar uitdagen, het hoorde er allemaal bij. Duits, daar waren ze goed in omdat ze elke zaterdagavond naar *Sportschau* keken, met boterhammen voor de buis. Marco had speciale aanleg voor wiskunde. Hij haalde zelfs achten en negens op zijn rapport. Stoer doen; als de proefwerken werden uitgedeeld, scanden ze razendsnel de vragen, hardop zeggend: o, die weet ik, en die weet ik ook. Dat zat weer in de tas. Dan begonnen ze gekke geluiden te maken, terwijl de rest van de klas serieus aan het werk toog. Henri ging soms uit puur zelfvertrouwen push-ups doen naast zijn tafel. Lachen was dat.

De gymles was natuurlijk het hoogtepunt van de week. Marco had een, in lerarentermen, 'meer dan normale bewegingsbegaafdheid'. Hij was het jongetje dat als eerste ging smashen bij het volleybal. Dat moeiteloos een lay-up maakte bij basketbal als het één keer was voorgedaan. Wat het was, je wist het niet, maar hij kon het gewoon. Als hij een keer turnen op televisie had gezien, wist hij meteen dat je bij een voorwaartse salto eerst je hoofd moet buigen.

Het leukst bij gym was bankenvoetbal. Vier gekantelde banken als doel in de zaal, vier teams van twee man. Marco speelde natuurlijk samen met Henri, zijn *partner in crime*. De koningen van de klas, dat waren ze. God, wat konden ze elkaar verrot schelden als ze een keer een goal tegen kregen.

Het waren de jaren voordat de hormonen begonnen op te spelen. Er was geen computer, geen video. Dus wat deed je? Voetballen achter de flat, op het betegelde plaatsje. Lummelen met een derde jongen erbij. Ricky Testa La Muta, en later Ruud van Boom, die nu advocaat is. 'Die derde jongen moest je een beetje koesteren,' vertelde Relyveld. 'Wij waren genadeloos voor elkaar met kritiek en commentaar. Als zo'n jongen daar niet tegen kon, liep hij weg, en dan kon je niet meer lummelen. Dus je probeerde aardig te doen.'

Aardig doen. Je probeerde het. Op straat was er geen scheidsrechter, geen coach die zei waar je moest lopen. Je maakte je eigen regels. Marco was daarin heel creatief. Uitgenast. Omringd door tegenstanders kon hij, als er geen uitweg leek, de bal gewoon simpel van veraf tussen twee jongens door in het doel schuiven. Huh? Doelpunt? Dat telt toch niet? Tuurlijk wel, zei Marco. Had je die hoek maar moeten afdekken. Hij keek goed naar andere sporten. Wat hem bruikbaar leek, gebruikte hij in de partijtjes. Ze hadden het ijshockey gezien, op de Olympische Winterspelen in Lake Placid in 1980. Dus de volgende keer dat ze een partijtje speelden, ging Marco *forechecken*. En als hij in het nauw zat, ingeklemd tussen de muur van de flat en een tegenstander, pang!, knalde hij zo je been weg om vervolgens pas de bal aan te nemen. Was ook uit het ijshockey. En had Marco toevallig Wimbledon of Roland Garros gezien, dan ging hij proberen om met effect te schieten.

Marco en Henri kwamen in die jaren bijna dagelijks bij elkaar over de vloer. 'Voor mij was Marco enig kind,' zei Henri. 'Zijn broer en zus heb ik maar een paar keer gezien, die waren veel ouder. Het was een vrij streng gezin, heel Nederlands. Beetje dat calvinistische. Op tijd eten, allemaal heel georganiseerd. Bij mij thuis was het allemaal veel losser. Zijn vader was een beetje steil. Een strenge man, kritisch. Als het om voetbal ging, werd Marco meer gewezen op zijn fouten dan op de dingen die hij goed deed. Toch had ik niet de indruk dat hij daar onder leed. Hij kon kritiek op de juiste manier een plaats geven.'

Henri was in het gezelschap van volwassenen een heel beleefde, welopgevoede jongen, het type waar moeders gek mee zijn. Bij Marco thuis kwam hij altijd Lenie van Basten netjes een handje geven. Dag mevrouw, hoe is het met u?, dat werk.

'Lenie had niks met voetbal,' zei Relyveld. 'Je kon goed merken dat Stanley het

lieverdje van moeder was. Die woonde al niet meer thuis, maar hij werd Marco telkens als voorbeeld gesteld.'

Lenie van Basten was in Henri's herinnering moederlijk bezorgd om Marco. Ze lette bijvoorbeeld altijd op zijn houding. 'Marco, rechtop lopen!,' klonk het voortdurend door het huis.

Marco en Henri speelden Monopoly en Stratego, en altijd waren de regels rekbaar genoeg om ruimte te bieden voor gesjoemel. Als de een naar de wc ging, stak de ander zijn zakken vol met monopolygeld. En als Henri even niet keek, kon Marco gauw de Strategopionnen verzetten. Ze namen elkaar voortdurend in de maling. In hun drang om te winnen, gingen ze over lijken. Maar ze wisten het van elkaar. Het ging niet meer om het spel, het ging erom wie de ander het beste kon bedonderen. Marco wilde winnen. Henri wilde winnen. En als het niet eerlijk kon, dan maar oneerlijk. Het is weer zo'n typische Van Basten-dubbelzinnigheid. De jongen die zich in het veld altijd boos maakte om overtredingen, die na zijn carrière zelfs met allerlei nieuwe spelregels kwam om het voetbal 'eerlijker' te maken, kon zonder blikken of blozen valsspelen met kaarten om wat extra zakgeld bij te verdienen.

'Marco wist altijd wel iets te ritselen,' zei Relyveld. 'In zijn beleving hadden ze het niet heel breed thuis. Dus moest hij slim zijn. Met spelletjes won hij wat geld waarmee hij snoep kon kopen. Via de voetbalclub kon hij op wintersport. En hij wist ook wel hoe hij bij het zwembad Den Hommel naar binnen kon glippen.'

Met zijn gogme compenseerde Van Basten wat hij bij zijn ouders niet voor elkaar kreeg. Toch kwam Marco thuis nauwelijks iets tekort. Zeker niet als het om voetbal ging. Een mooie spijkerbroek was misschien een issue, maar nieuwe kicksen waren nooit een punt van discussie.

Van Basten was tenslotte een kind van de jaren zestig en zeventig. Auto's, televisies, wasmachines, buitenlandse vakanties, het kwam allemaal binnen het bereik van een gewoon Utrechts gezin als de Van Bastens. Van Basten zou later in zijn carrière zelfs opperen dat het gebrek aan hardheid van zijn generatie (het geklaag daarover is kennelijk van alle tijden) te maken had met opgroeien in welvaart. Het was hem allemaal te makkelijk afgegaan, dacht hij, terwijl de generatie Cruijff veel meer had moeten knokken in het leven. Opmerkelijk zelfinzicht van een jonge prof!

Welvarend of niet, Marco van Basten was als jongen een enthousiaste allround sporter. Honkbal, tennis, het kon niet op. Overal wilde hij zich laten gelden. Nu is er een theorie die luidt dat voetballers in elke balsport zullen uitblinken, omdat ze nu eenmaal weten hoe de bal rolt en stuitert. Aanhangers van deze gedachte zullen blij zijn om te horen dat Marco in zijn vroege puberteit ook erg goed was in *tafeltennis*. Henri Relyveld was inmiddels verhuisd naar De Meern, waar hij in het ouderlijk huis een tafeltennistafel had staan. In de winter, als het te koud was om te voetballen op straat, brachten ze hele middagen tafeltennissend door.

Als het klopt dat tafeltennis de ziel van de sporter blootlegt, dan was Marco van Basten een prachtig voorbeeld. Hij was een aanvaller, watervlug in zijn reacties, agressief en creatief tegelijkertijd. Marco had een speciaal trucje ontwikkeld, waarbij het net was alsof hij de bal naar links speelde, om hem vervolgens keihard over rechts te smashen. Later namen hij en Henri deel aan wat toernooitjes, waar ze tot hun eigen verbazing nog in de prijzen vielen ook. In de periode dat Marco last kreeg van zijn liezen, leek het er zelfs even op dat hij het voetbal eraan wilde geven voor het tafeltennis. Aan de pingpongtafel kreeg je tenminste geen schoppen. Uiteraard spande Joop zich in tot het uiterste om Marco bij de les te houden. Zijn zoon, een tafeltennisser... dat nooit!

Marco stelde zijn vader niet teleur. Op een tijdelijke inzinking volgde altijd weer hernieuwd fanatisme.

De kleine Van Basten maakte vanaf een jaar of twaalf, dertien, zelfs serieus werk van zijn statistieken. Op zijn jongenskamer, met aan de muur de poster van Simon Tahamata, noteerde hij in zijn kinderhandschrift data van wedstrijden, uitslagen, en het aantal doelpunten dat hij maakte. Tot ver in zijn profcarrière zou hij dat blijven volhouden. Niets mocht onopgemerkt blijven.

De aantekeningen waren de weerslag van een zakelijke geest. Alleen de feiten vond Marco de moeite van het opschrijven waard. Slechts nu en dan volgde er na de droge cijfers nog een zinnetje met een opmerking over de wedstrijd. Alleen een incidenteel uitroepteken verraadde emotie. *In de Kuip!*, was alles wat hij noteerde na een wedstrijd op een jeugdtoernooi van Feyenoord.

Bij uvv hadden zijn ploeggenootjes slechts voornamen. Jongens als 'Rick', 'Rob' en 'John'; zij scoorden ook voor uvv. Maar Marco was *topscorer*, toen al. Bij een 15-0 winst maakte hij tien doelpunten.

Vanaf de Ajaxtijd schakelde Marco in zijn notities over op achternamen, waarbij hij zichzelf meestal 'v. Basten' noemde. Ook gaf hij soms de opstelling schematisch weer. Het handschrift werd strakker, maar de inhoud behield dezelfde droge boekhouderston, met slechts nu en dan een kort commentaar.

Op dat smalle kamertje, uitkijkend over het grijze water van het Amsterdam-Rijnkanaal, kon de jonge Marco eindeloos met een bal tegen een muurtje trappen. Bonkebonkebonkebonk, uren achtereen, tot hij zijn moeder en zijn zus tot wanhoop had gedreven. Op het vloeiblad van zijn jongensbureautje schreef hij het zinnetje dat na zijn carrière tot legendarische proporties werd opgeblazen: *ik ben de beste op mezelf na*. Het is het motto van een ware bezetene. Het beste was niet goed genoeg. Marco kon als geen ander zwelgen in zijn talent. Wat was hij goed!

Een kwaliteit die Van Basten ongetwijfeld al vroeg had was het vermogen om zich op te trekken aan het niveau van anderen. Hij eiste van zichzelf dat hij op elk niveau de beste moest zijn. Bij uvv was hij wekelijks de uitbinker, maar in Utrecht liep nog een aantal goede jongens van zijn leeftijd rond. Edwin Godee van Elinkwijk was een sterke, dominante voetballer die zich al in de kijker speelde bij de grote clubs. Godee zou de

toekomstige linksback van het Nederlands elftal worden, zei men. En Gerald Vanenburg, die gozer kon echt voetballen. Die zat al bij de Ajaxselectie, terwijl hij pas zestien was.

Marco keek in die jaren nog hoog op tegen de balgoochelaar uit Overvecht. Vanenburg zelf kon zich de jonge Marco nog herinneren als tegenstander.

‘Ik weet nog dat ik met Elinkwijk tegen Marco gespeeld heb. Hij was het grootste talent van uvv. Dat was toen een heel goede club in het amateurvoetbal. Ik was het grootste talent van Elinkwijk, en Elinkwijk speelde hoofdklasse amateurs. Marco en ik hoorden bij de beste spelers van onze generatie. In Utrecht had je verder nog Rob de Wit, Edwin Godee en misschien nog één of twee jongens. Na ons kwam een groot gat.’

‘Ik geloof niet dat Marco echt jaloers was op jongens als Godee en Vanenburg,’ zei Henri Relyveld, ‘maar hij had wel een sterk gevoel voor competitie. In die jaren had hij nog niet dezelfde status. Hij benijdde die jongens om hun capaciteiten, maar tegelijkertijd had hij het gevoel dat hij het ook in zich had om zo goed te worden. Hij begon dat helemaal op papier uit te tekenen. Dan zei hij: “Kijk, Godee heeft zich op die en die punten heel goed ontwikkeld, maar ik haal hem nog wel in.”’

Het was een kleine wereld. Je kwam elkaar vanzelf tegen. Bij het straatvoetbal, maar ook als je ’s zomers met een hele ploeg jongens ging zwemmen bij de Maarsseveense Plassen. Met zijn allen voetballen op het grasveldje naast het meer, in zwembroek. Vanenburg speelde toen al bij Ajax, en verdiende meer geld dan de vaders van de meeste jongens. Maar Gerald was ook een ontzettend hartelijke jongen.

‘Ik weet nog dat hij vroeg of we wat te eten of te drinken wilden,’ zei Henri Relyveld. ‘Nou, dat wilden we wel. Patat en cola. We waren heel verbaasd toen hij het niet alleen betaalde, maar ook nog alles zelf ging halen. Dat zouden Marco en ik nóóit doen. Het was altijd onderhandelen. Als de een betaalde, moest de ander halen.’

Van Bastens persoonlijkheid had plaats voor minstens drie rollen: Marco was de toegewijde voetballer, de atheneumleerling die het allemaal makkelijk afging, én het geslepen straatjochie, snugger en uitgekookt, altijd scherp, altijd bereid om uit elke situatie het maximale voordeel te halen.

Marco het Utrechtse schoffie zien we terug op de Bunnikside van het oude Galgenwaard, het stadion van FC Utrecht. Van Basten had zeker affiniteit met Ajax, maar Utrecht was zijn club. En waar was het leuker dan op de staantribune? Marco zwaaide met een zelfgemaakte Utrechtvlag. Hij droeg zelfs een speciale outfit: een spijkerbroek met een scheur erin en een jack met capuchon. De harde aanhang van Utrecht was berucht in die jaren. Marco kende sommige jongens bij naam; grote, dikke vechtersbazen, dertig jaar oud en voor niemand bang. Hij was natuurlijk niet meer dan een meelopertje van veertien. Marco vond het gewoon spannend om over prikkeldraadversperringen te klauteren, de politie uit te dagen en keihard weg te rennen bij dreigend gevaar. Op de Bunnikside kon hij alle energie kwijt die hij nog over had van het voetbal. Toch was hij uitgekookt genoeg

om nooit serieus in de problemen te komen. Vechtpartijen ging hij uit de weg. Hij bleef een jongen uit het keurige Oog in Al.

Met de puberteit kwamen de eerste vriendinnetjes, en de eerste verkenningen van het uitgaansleven. Marco had altijd een zeker charisma gehad. De sport gaf hem sinds zijn vroegste jaren een solide vertrouwen, en dat straalde hij uit. Hij had geen klagen over belangstelling, maar tegelijkertijd hield het hem nauwelijks serieus bezig. Wat zijn aantrekkelijkheid natuurlijk alleen nog maar vergrootte. Voor Marco was voetbal misschien niet het enige, maar wel het belangrijkste onderdeel van zijn jonge leven. Hij bracht wel eens een vriendinnetje mee naar de Johan Wagenaarkade, maar 's avonds na het eten werd zo'n meisje ijskoud naar huis gestuurd. Hij moest de volgende dag immers voetballen. Geen romanticus, die Marco.

Aan de Oude Gracht had je een paar leuke tentjes waar Marco kwam met vrienden van school. In die tijd organiseerden de buurthuizen in Utrecht ook maandelijks feesten. Daar gingen ze vaak op vrijdagavond met een hele club jongens naar toe. Naar Zuilen, waar Ricky Testa La Muta vandaan kwam, of naar Overvecht, waar je veel leuke Surinaamse meisjes tegenkwam; elke buurt had zo zijn aantrekkelijke kanten. Joop verbood het natuurlijk, maar Marco was op een leeftijd gekomen dat hij zijn pa niet meer blind gehoorzaamde. Toch had hij genoeg discipline om dan om halfeen naar huis te gaan, met pijn in zijn hart, want gezellig was het. Samen met Henri fietste hij op tot aan de ijzeren boogbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal. Henri ging rechtdoor naar De Meern, Marco sloeg linksaf naar Oog in Al. 'Marco dronk toen nog niet,' zei Relyveld. 'Dat veranderde pas bij Ajax, toen begon hij opeens met bacootjes en wodka-jus. Dat kwam door de invloed van de Amsterdammers met wie hij toen om begon te gaan.'

Marco's interesse voor school zakte verder weg naarmate het met zijn voetballoopbaan crescendo ging. Opeens verschenen er vieren en vijven op zijn rapporten, waar hij aanvankelijk nog moeiteloos de achten en negens aaneenreeg. In de vierde klas van het atheneum bleef hij zitten. Niet toevallig was het de zomer waarin hij de overstap naar Ajax maakte. Van Basten was er toen al van overtuigd dat hij voetbalprof zou worden. Nooit had hij serieus een andere toekomst overwogen. Al zijn jeugdige intelligentie was gericht op de sport. Sportleraar, ja, dat was misschien een optie als hij geblesseerd zou raken. Maar school was geen spelletje meer. Het hoorde erbij, maar van harte ging het niet. Leraren klaagden over zijn gemakzucht. Ze spraken hem bezorgd toe maar Marco bleek een vastberaden puber: zijn toekomst lag in het voetbal. In een karakteristiek moment van calculerend gedrag besloot hij om over te stappen naar vier havo. Hoefde hij minder hard te leren, en kon hij toch een diploma halen. In 1983 deed hij eindexamen. Hij slaagde met drie zevens en drie zessen, op een moment dat hij zijn debuut in het eerste elftal van Ajax al een jaar achter zich had liggen, en al meer geld verdiende dan de docenten.

Een van de leraren van het Niels Stensen College zou jaren later opmerken dat Marco van Basten, ondanks zijn intelligentie 'niet erg maatschappelijk geïnteresseerd was' – net als veel van zijn leeftijdgenoten trouwens. 'Hij maakte wat dat betreft een wat oppervlakkige indruk.'

Oppervlakkig... misschien. Maar niet als het om voetbal ging. Marco interesseerde zich niet voor politiek, cultuur, boeken of muziek, maar hij had een Doel, en dat was Het Allerhoogste. Ambitie kon niemand hem ontfemen.

Marco dreef mee op de golfslag van de tijd. Het individualisme van de jaren tachtig verdrong met gezwinde pas het idealisme van de jaren zeventig. De kraakbeweging vocht nog steeds veldslagen uit, maar op middelbare scholen werd al meer gesproken over het juiste merk sportschoenen dan over de woningnood. Lang haar was op zijn retour. Ruitbroeken en LaCoste-polo's – voorheen uniformstukken van de golfspelende orthodontist – kwamen in de mode bij vijftienjarigen. 'Maatschappelijke betrokkenheid' raakte begin jaren tachtig snel uit de mode.

Voor zover Van Basten er idealen op nahield, hadden ze betrekking op roem en succes. Hij wilde rijk worden als topvoetballer. Geld was in zijn ogen de weg naar onafhankelijkheid. Een begerenswaardige status voor iemand met zo'n sterk ontwikkelde trots als Marco.

Zijn laatste voetbalseizoen in Utrecht bracht Van Basten door bij de beroemde amateurclub Elinkwijk. Het was weer een stapje hoger op de ladder. De jeugd van Elinkwijk speelde, in tegenstelling tot uvv, interregionaal. Marco maakte in die periode een enorme groeistuij door, was van een klein scharminkel opeens lang en iel geworden. Hij leek fysiek nauwelijks voorbereid op het leven als jongvolwassene, laat staan op een bestaan als voetbalprof.

In die periode werd Marco voor het eerst serieus geplaagd door blessures. Zijn lichaam kon de groeischeuten niet goed verwerken. Hij klaagde over pijn in zijn liezen. De diagnose van de orthopedisch chirurg Strikwerda was alarmerend: Marco moest onmiddellijk stoppen met voetbal op het hoogste niveau. Zo niet, dan zou hij binnen een aantal jaar *in een rolstoel belanden*. Dat was althans Joop van Bastens versie van het verhaal.

Joop, die nog steeds een ijzeren regie voerde over de carrière van zijn zoon, dacht dat fermere tegenstand Marco sterker zou maken. Maar Wim Haazer vond Marco met vijftien jaar nog te jong voor uvv AI. Het draaide erop uit dat vader en zoon Van Basten de club verlieten.

De voorspelling van dokter Strikwerda zou later een omineuze bijklank krijgen. Had Van Basten misschien nooit aan topvoetbal moeten beginnen? Betekende de vastgezette enkel het definitieve gelijk van dokter Strikwerda? De Van Bastens besloten in ieder geval het medisch advies in de wind te slaan, en Marco's voorspoedige optreden in Elinkwijk AI zou ze voorlopig gelijk geven. Van Basten kampte in het begin van dat seizoen nog met de naweeën van zijn liesblessure, maar gaandeweg begon hij steeds beter in vorm te raken. Het ging zelfs zo goed, dat Marco werd geselecteerd voor het Nederlands elftal van zestien- en zeventienjarigen.

Opeens ging alles heel snel. Marco mocht een proefwedstrijd spelen bij psv,

Feyenoord toonde opnieuw belangstelling en bij FC Utrecht was hij inmiddels uitgegroeid tot de grote belofte van het jeugdplan. Marco had een tijdje gerevalideerd bij Utrecht. De club rekende min of meer op zijn komst.

Joop en Marco van Basten schoven de beslissing lang voor zich uit. Maar toen Aad de Mos enigszins verlaat aanklopte namens Ajax, gingen Marco en Joop snel overstag. Het was een rationele keuze. Ajax was nog altijd de top in Nederland, en Amsterdam was dichterbij de buurt dan Eindhoven of Rotterdam. En de plaatselijke FC... tja... het was een gezellige club, maar in sportief opzicht niet te vergelijken met Ajax. Marco en Joop toonden zich weer eens calculerende burgers. Mocht hij in Amsterdam mislukken, dan kon hij nog altijd terecht bij FC Utrecht, redeneerde Marco. Het omgekeerde was natuurlijk uitgesloten. Bij Utrecht was men in ieder geval niet blij. De club voelde zich aan het lijntje gehouden, en dat was niet helemaal onterecht.

Marco woonde inmiddels als enige kind nog thuis. Carla was getrouwd met een Italiaan die ze op de camping in Italië had leren kennen en Stanley was op zijn negentiende het huis uitgegaan om samen te gaan wonen.

De relatie tussen Stanley en Marco is nooit heel innig geweest. Het leeftijdsverschil was gewoon te groot. Stanley heeft negen jaar in Canada gewoond, maar het blijft moeilijk om te vergeten dat je vader nooit, nooit naar jou kwam kijken omdat hij Marco wilde zien. En toch...

‘Hij blijft altijd mijn kleine broertje,’ zei Stanley met een zweem van trots. ‘Marco en ik zijn allebei echte Van Bastens. We zijn graag op onszelf. Ik reis voor mijn werk in mijn eentje de hele wereld over, en dat vind ik prima zo. Ik heb geen behoefte aan gezelschap onderweg. Op de camping in Nederland zou ik het liefst een slagboom voor mijn perceel hebben, zodat niemand anders op mijn stukje grond kan komen.’

Marco van Basten zou nog lang aan de Johan Wagenaarkade blijven wonen. Pas toen zijn moeder ziek werd, ging hij samenwonen in Amsterdam met Liesbeth van Capelleveen uit Badhoevedorp. Dat was in 1985. Marco voetbalde toen al jaren niet meer achter de flat. Hij was een vedette bij Ajax, en inmiddels succesvoller en rijker dan hij zich ooit had kunnen voorstellen toen hij als kleine jongen 's avonds peinzend uit zijn raam keek, over het onrustige water van het Amsterdam-Rijnkanaal.

3. Doorbraak

De mooiste was de laatste van die middag. De bal werd diep gespeeld, te diep eigenlijk. Hij leek er niet bij te kunnen, maakte een sliding, en pikte de bal net voor de Feyenoordverdediger op. Razendsnel was hij weer op de been. Hij rook zijn kans. Simpel, alsof hij een lantaarnpaal passeerde, ging hij buitenom langs zijn tegenstander. Hij was nu aangekomen in de hoek van het vijandelijke strafschopgebied. Marco keek op en zag de uitkomende Joop Hiele al naar de grond gaan, anticiperend op het schot. Zijn hersenen draaiden op topsnelheid. Hij haalde uit, maar vertraagde zijn been op het laatste moment. In een perfecte ellips draaide de bal over Hiele, en in het Feyenoorddoel.

Dansen! Hij danste op zijn ranke benen, twee armen in de lucht. 8-2, wat een uitslag... het leek wel straatvoetbal.

Het regende die middag in de roestende, rottende, lekkende, aan alle kanten uit elkaar vallende betonbak. Het veld van het Olympisch Stadion was zwaar en modderig. Feyenoord, een middelmatig elftal met één wereldster, was gekleed in het goudgele tenue van de uitwedstrijden. Gouden Gids, stond er op de Rotterdamse shirts. Het Feyenoord van Johan Crujff. Hoe raar klonk dat in de oren van het Amsterdamse publiek? En Ajax, ja, wat stelde dat voor? Jongens van achttien, negentien jaar waren het, met bleke, verregende smoeltjes. Snotkokers. Schrijvers, Lerby en Crujff hadden de club om uiteenlopende redenen verlaten. Ajax was een club zonder vedettes geworden. Ruim baan voor de jeugd. 'Het jonge spul kan niet meer terug,' zei commentator Theo Reitsma.

Het werd een van de meest dwaze, fantastische, idiote, legendarische wedstrijden die er ooit gespeeld zijn in de Nederlandse competitie. Voor Feyenoord wist wat er gebeurde, stond Ajax met 3-0 voor. Maar nog voor rust vochten de Rotterdammers zich terug naar 3-2. Erop en erover, zo leek het. De jonge Ajacieden lagen, tijdelijk verdoofd, in de touwen. Maar een gelukkige kopbal van Keje Molenaar, de 4-2, brak de wedstrijd. Feyenoord moest nu risico's nemen en Crujff dirigeerde zijn mannen naar voren. Het draaide uit op een grandioze mislukking. De defensie van de Rotterdammers lag open, en de Feyenoordhelft werd een speeltuin voor Jesper Olsen en Marco van Basten. Terwijl de regen gestaag bleef vallen, liep de score op naar 5-2, 6-2, 7-2, 8-2... Aad de Mos werd gek. Hij trok hartstochtelijk aan een sigaret, stond op, ijsbeerde heen en weer in zijn dikke gewatteerde jas van Le Coq Sportif en wilde na het laatste doelpunt van Van Basten uit puur enthousiasme zelfs het veld in lopen. Zijn voetbalhart kon het nauwelijks aan. Op de tribune keken tienduizenden toeschouwers ongelovig toe. Wat gebeurde hier?

Drie doelpunten maakte Marco die middag. De eerste kwam uit een corner van Gerald Vanenburg – de jongen tegen wie hij vroeger nog opkeek was nu een elftalgenoot. Met een perfecte aanname maakte hij het zichzelf gemakkelijk, en half op de grond zittend knalde hij de bal langs Hiele. De tweede, 6-2, was eenvoudig. Althans voor hem.

Vrijgespeeld door Edo Ophof stond hij een fractie van een seconde oog in oog met Hiele. De blikken van de keeper en de spits kruisten elkaar. Voor medelijden was geen tijd. Van Basten deed een stap opzij en schoof de bal simpel in het doel.

Er gebeurde die middag iets beslissends in het Olympisch Stadion, iets definitiefs, dat boven het directe belang van de wedstrijd uitsteeg. Het was de wisseling van de wacht. De doorbraak van een nieuwe generatie. Zelfs Crujff, die na ruzie met het Ajaxbestuur naar Feyenoord was vertrokken, kon niet op tegen het enthousiasme van een groep spelers die het nu eindelijk mocht bewijzen op het hoogste niveau. Wat een sof voor Johan. Wraak wilde hij, wraak op Ajax dat hem als een oude, uitgerangeerde vedette de deur had gewezen. Dan met 8-2 op je flikker te krijgen, met Ton Harmsen glimlachend op de tribune. Het was een van de grootste vernederingen van zijn voetballoopbaan. 'Het gelijk van Ton Harmsen', kopte *Voetbal International* die week. Dat deed pijn in Vinkeveen.

Voor Aad de Mos was het een zeer prettige afsluiting van een week die niets dan teleurstelling had gebracht. Ajax had de woensdag voor het duel met Feyenoord in de eerste ronde van de Europacup 1 thuis gelijkgespeeld tegen Olympiakos. Het was 0-0 gebleven.

'Het vertrouwen had een enorme deuk gekregen,' herinnerde De Mos zich. 'Harmsen kwam nog naar me toe, zei: maar een beetje op goal afwerken, Aad. Zoveel voetbalverstand had die man. Donderdag, uitlopen. De training op vrijdag was een drama. Zaterdag, ook een drama. Ik dacht: wat moeten we beginnen tegen Feyenoord? En binnen tien minuten stond het al 1-0 voor ons. Het was ongelooflijk. Ik zal die wedstrijd nooit vergeten.'

Olsen, Mølby, Molenaar, Schoenaker, Van Basten, Rijkaard, Ophof, Koeman, Vanenburg... ze konden hun geluk niet op. Feyenoord verslagen! Crujff verslagen! Op naar het Leidseplein! 'Dolle pret hadden we,' zei Keje Molenaar. 'Die avond hebben we het heel laat gemaakt. Ik weet nog dat we de volgende ochtend in een of andere shoarmatent de krant van maandag met het verslag van de wedstrijd lazen.'

Het was een veelbelovende start van de competitie voor het jonge elftal. Maar anderhalve week later ging het mis in Griekenland. Het werd 2-0 voor Olympiakos na verlenging, en Ajax was uitgeschakeld. De Griekse politie hield Aad de Mos tegen toen de coach langs de lijn aanwijzingen wilde geven. Edo Ophof werd in de verlenging uit het veld gestuurd. Het onervaren Ajax was nog niet rijp voor de rauwe wetten van het Europacupvoetbal.

'Die scheidsrechter was omgekocht,' zei Aad de Mos. 'Dat heb ik later gehoord van Herbert Neumann, die daar toen speelde. Zo ging dat in die tijd; tegen Tsjechen, Grieken en Joegoslaven was je altijd de lul. We zijn door die Grieken de wedstrijd uitgeschopt. Ik werd vanaf de tribune zelfs met stenen bekogeld.'

Aad de Mos' droom was een jaar daarvoor uitgekomen: hij, de oer-Hagenees, was

benoemd tot hoofdtrainer van Ajax, als opvolger van tussenpaus Kurt Linder. Hassie van Wijk werd zijn assistent. De Mos viel met zijn neus in de boter. Ajax was in jaren niet zo sterk geweest als in het seizoen 1982/1983. De traditionele elftalfoto (waarop Van Basten nog ontbrak) was een luxeplaatje: het team had het genie van Cruijff, de routine van Lerby en Schoenaker en het talent van Vanenburg, Kieft, Rijkaard, Olsen en Molenaar. Kieft was de ongenaakbare, blonde god van het strafschopgebied. Hij werd dat seizoen Europees topscorer. Niet slecht voor een jongen die ooit in de jeugd als verdediger was begonnen. In eigen land was Ajax niet te houden: de club won het landskampioenschap en de KNVB-beker. Alleen in de Europacup 1 zat het weer eens tegen. In de eerste ronde was er uit met 2-2 gelijkgespeeld tegen Celtic. De wedstrijd was een ware Ajaxshow geworden. Na afloop was De Mos Cruijff uit puur enthousiasme om de hals gevallen. Ajax liep over van vertrouwen. Dit team had het in zich om eindelijk de cup weer naar Amsterdam te brengen. Maar de returnwedstrijd in Amsterdam draaide uit op een deceptie. Cruijff viel geblesseerd uit, en Celtic maakte vlak voor tijd 1-2. Uitgeschakeld. Weer een kans gemist.

Misschien was het Europese echec de voorbode van naderend onheil in de Watergraafsmeer. Tussen Cruijff en Ajax-voorzitter Ton Harmsen had het nooit geboterd. Harmsen, in het dagelijks leven eigenaar van een verwarmingsbedrijf in Diemen, was een personage dat zelfs de beste romanschrijver met moeite had kunnen verzinnen. Hij was een fysiek imponerende man, zwaar gebouwd, met een vierkant gezicht dat bijna altijd barse koppigheid uitstraalde. Volgens verslaggever Johan Derksen bestelde Harmsen in restaurants overal ter wereld schnitzel. Al zat hij in een Chinees restaurant in Hong Kong, de voorzitter van Ajax wilde schnitzel. Mensen die met hem werkten, konden moeilijk kiezen tussen de omschrijvingen 'bullebak' en 'een man met een klein hartje'. De voorzitter was een man van het gezag, zoveel was duidelijk, maar zijn gedrag bestreek het wijde terrein tussen 'vaderlijk' en 'tiranniek'. In Harmsens beleving waren spelers gewoon jonge jongens die het ook allemaal maar was overkomen, die vaak niet konden omgaan met de roem en het geld, en die vooral hun plaats moesten kennen. Op een kampioensfeest stonden de spelers in de rij om de bestuursleden een hand te geven. Als Harmsen uit zijn humeur was, daalde hij af naar de kleedkamer om zijn gemoed te luchten met wat onverstaanbaar gebulder, en dan was het weer goed. De voorzitter was als ouderwetse brompot bepaald geen *crowdpleaser*. Populair zou hij nooit worden, noch bij de supporters, noch bij de spelers.

Ton Harmsen was in staat om het beste en het slechtste van zichzelf aan de club te geven. Zijn liefde voor Ajax was oprecht, maar hij kon met zijn onbehouwen manieren alles en iedereen schofferen. Hij had hart voor de spelers ('Frank Rijkaard, een supernette jongen [...] je gaat een tobbende gozer niet beknibbelen op z'n salaris als-ie geen bal raakt'), maar hield tegelijkertijd de hand op de knip – jonge spelers klaagden nog jarenlang over de lage salarissen. Harmsen trok grote sponsors aan, liet skyboxen bouwen en zorgde voor de overkapping van de staantribunes, maar werd later veroordeeld voor het uitbetalen van zwart geld bij een aantal transfers. Twee keer haalde hij Cruijff naar De Meer, en twee keer vertrok Cruijff met veel geruzie.

Een diplomaat was hij in ieder geval niet. Harmsen kon onvoorstelbaar bot zijn, ook tegen medebestuurders.

‘In de bus zat Arie van Eijden altijd achter de voorzitter,’ zei Peter Boeve. ‘Van Eijden was echt de loopjongen van Harmsen. Harmsen bromde dan: hé Eipse, heb je nog een krant voor me? Als hij uitgelezen was, gooide hij die krant zo naar achteren, over Van Eijden heen.’

Ton Harmsen meende naarmate het seizoen 1982/1983 vorderde dat Johan Crujff versleten was. De gedachte kwam niet uit de lucht vallen. Crujff speelde dat jaar maar 20 van de 34 competitiewedstrijden. De toeschouwersaantallen bleven achter bij de verwachtingen. Het ‘nieuwttje’ was eraf, zei de voorzitter openlijk. Crujff had in zijn eerste halve seizoen voor Ajax naar schatting 1,5 miljoen gulden verdiend. Voor het seizoen 1982/1983 ontving hij een gegarandeerd basissalaris van 350.000 gulden, plus een deel van de recette, wat betekende dat hij opnieuw ruim boven het miljoen kwam. Het waren voor die jaren fantastisch hoge bedragen.

Crujff had het geld hard nodig, want de Banco Central en de Spaanse fiscus zaten nog altijd achter hem aan vanwege het fiasco van CB-International. Helaas voor Johan zag het bestuur het niet langer zitten om een 36-jarige zo vorstelijk te belonen. Harmsen vond dat Crujff op zijn leeftijd wat minder hoog van de toren moest blazen met zijn financiële eisen. Penningmeester Lou Bartels, een gefortuneerde onroerendgoedhandelaar die door sommige Ajacieden stiekem ‘vetnek’ werd genoemd, deed al helemaal geen moeite om zijn weerzin tegen de ‘geldwolf’ Crujff te verbergen.

‘Tedere week glijdt er 30.000 gulden op zijn matje,’ zei Bartels. ‘Maar hij blijft zeuren om meer.’

De anti-Crujffstemming in het bestuur groeide met de dag. De Meer werd een broeinest van intriges. Elke dag was er wel gedoe rond Johan. Wie een paar dagen ziek was geweest, had meteen een heel hoofdstuk gemist. In zijn eerste jaar als assistent begon Hassie van Wijk bij te houden wat er allemaal gebeurde op en rond de Ajaxterreinen. Hij moest er na twee weken mee ophouden, omdat hij iedere dag tot ’s avonds laat zat te schrijven.

Ondertussen ging het verhaal overal rond, tot in het spelershome en de bestuurskamer aan toe: Marco van Basten, de jonge Utrechter, kwam eraan. Na zijn eerste seizoen had Marco een driejarige overeenkomst met Ajax getekend. De Mos haalde hem aan het begin van het seizoen 1982/1983 bij de selectie. Al in juli 1982, tijdens de voorbereiding, mocht Marco mee naar een vriendschappelijk toernooi in Hannover.

Zijn humeur was niet best. *Toernooi Hannover*, schreef hij naderhand in zijn multomap, thuis in Utrecht. *Ik heb 5 minuten gespeeld dit toernooi en hierdoor gun ik de hele zoot een hartgezwel!*

De zeventienjarige beperkte zijn uitbarstingen vooralsnog tot het papier.

Het opmerkelijke was, dat de spits pas als laatste van de nieuwe generatie spelers zijn entree had gemaakt. Leeftijdgenoten als Silooy en Van 't Schip waren hem voorgedaan, en de iets oudere Vanenburg was al een vaste waarde in het eerste elftal. Alleen Stanley Menzo zou op de terugkeer van Crujff moeten wachten alvorens hij een kans kreeg.

Marco's 'late' debuut had alles te maken met zijn beperkte fysieke mogelijkheden. Hij moest nog altijd sterker worden. Niet door in gewichten te gaan hangen, wel door veel te spelen en de strijd aan te binden met sterkere verdedigers. Bij uvv had Van Basten meestal op gravel getraind, nu speelde hij alleen nog maar op gras. Dat was wennen voor het lange, onvolgroeide lijf.

In een verhaal in *Voetbal International* van december 1982 werd een overzicht gegeven van het aanstormende Ajaxtalent. Van Basten, die toen al maanden bij de selectie hoorde en nu en dan zijn wedstrijden – en doelpunten – meepikte, zat er niet bij. Ook van Van 't Schip en Silooy nog geen spoor. De talenten volgens *Voetbal International* waren Gerald Vanenburg, 'de alleskunner', Kieft 'de topscorer', Rijkaard 'de sierlijke', Olsen 'de ongrijpbare' en Mølby 'de robuuste'. Dit was het Ajax van de toekomst, aldus de kenners. Voormalig jeugdtrainer van Ajax Cees Groot noemde Vanenburg 'het meest uitgesproken talent'. Frank Rijkaard was weer 'een verhaal apart'. 'Ik heb hem nooit kunnen doorgronden. Hij is mentaal erg kwetsbaar.'

Maar er stond alweer een nieuwe lichting klaar. Een van de jonge talenten was Sonny Silooy. Hij was als vijftienjarige van het Zaanse zvv naar Ajax gekomen, op aandringen van Leo Beenhakker. Silooy kwam in de B1 terecht. Hij was aanvankelijk middenvelder, maar bleek met zijn snelheid, hardheid en conditie ook in de verdediging goed uit de voeten te kunnen. In de eerste wedstrijd waarin hij in de basis stond – thuis tegen De Graafschap – had hij meteen gescoord. Silooy zou twee seizoenen lang afwisselend voor het eerste en tweede elftal spelen. Pas in het seizoen 1983/1984 werd hij een vaste waarde in het elftal.

Een andere jongen die in het 'nieuwe Ajax' een sleutelrol zou krijgen, was Johnny van 't Schip. Van 't Schip was opgegroeid in Canada, en pas op zijn achtste naar Nederland gekomen. Hij voetbalde als pupil bij het Amstelveense NFC. Op zijn twaalfde kwam hij bij de C-junioren van Ajax, en vervolgens doorliep hij alle jeugdelftallen. Johnny was een van de beste spelers van zijn lichting, een elegante duizendpoot met een prachtige passeerbeweging, die overal op het veld ingezet kon worden. Johan Crujff zelf zag het al snel in de jonge speler zitten. 'Die Van 't Schip kan alles,' zei hij, 'vooral over de bal heenkijken.'

Over Gerald Vanenburg rezen toen al – hij was nog maar amper volwassen – de eerste twijfels. Vanenburg deed fantastische dingen op de training, maar in de wedstrijd bleef het rendement uit, luidde de algemene klacht. Al die trucjes en bewegingen, het zag er geweldig uit maar het bleef steriel. Vaantje was een onbetwiste virtuoos, en toch beklifde het niet. Bij de discussie over Bryan Roy zou jaren later bijna exact dezelfde plaat worden afgedraaid.

‘Het zal eens omgezet moeten worden in eindpasses en doelpunten,’ zei zijn trainer Aad de Mos in *Voetbal International*. ‘Hij moet nu gaan beseffen dat profvoetbal om poen en punten gaat.’

Maar voor Gerald ging voetbal toen nog niet om poen en punten. Voetbal ging om plezier. Vanenburg was geobsedeerd door de drang te laten zien dat hij inderdaad een supervoetballer was. Maar misschien was hij in de junioren té goed geweest. Het was allemaal zo gemakkelijk gegaan – wat konden ze hem nog leren? Er zat een nerveuze dimensie in de Vanenburg-dribbel. Het was het loopje van een snel geagiteerde jongen, die nooit veel weerstand had gehad. Hij kon zich altijd makkelijk staande houden tussen de grote jongens, puur op techniek. Maar kritiek maakte hem onzeker, boos en zenuwachtig tegelijkertijd. Hij was toch een groot talent? Nou dan!

‘Ik was in die tijd heel erg met mijn eigen ontwikkeling bezig,’ zei Vanenburg. ‘Alles gaat heel snel op die leeftijd, ook je lichamelijke ontwikkeling. Je moet alles wat er met je gebeurt op een rijtje kunnen krijgen. Ik denk dat die periode het allermoeilijkste is voor een voetballer.’

Vanenburg woonde natuurlijk nog thuis. Toen hij nog geen rijbewijs had, werd hij door zijn vader of zijn zus naar de training gereden. Gerald was geen stapper, hij ging zelden met de andere jongens naar het Leidseplein om een overwinning te vieren. Vanenburg wilde zo graag een serieuze prof zijn. Misschien wel iets te graag.

Wim Kieft, die pas twintig was, had op dat moment al redenen om zich zorgen te maken. Hoewel hij Europees topscorer was, verdiende hij maar 60.000 gulden per jaar. Het bestuur leek niet van zins hem veel meer te willen betalen. Waarom zou het? Een spits met het label ‘Europees topscorer’ deed het goed op de transfermarkt, en Van Basten draaide zich al warm in de coulissen. Harmsen ontkende dat Ajax met de spits liep te leuren in Italië, en beweerde dat hij Kieft een aanbieding had gedaan die ruim boven de ton (per jaar) uitkwam. Maar het liep allemaal wat minder met Kieft dat seizoen. Hij voelde de bui al hangen. ‘Ajax was in die jaren een vrijmarkt,’ zou de spits later zeggen. ‘Alles kon verkocht worden, mits het geld opleverde.’ Uiteindelijk nam Pisa Kieft over, voor drie miljoen gulden.

‘Penningmeester Lou Bartels belde me op een zomeravond,’ herinnerde Aad de Mos zich. ‘Hij vroeg: “Kunnen we Kieft verkopen?” Cor Coster [schoonvader van Johan Crujff] en spelersmakelaar Apollonius Konijnenburg konden hem bij Pisa onderbrengen. Ik vond het goed – ik wist toen al zeker dat Van Basten zou slagen.’ Kieft en Van Basten samen in de spits laten spelen was voor De Mos geen levensvatbare optie. Met twee centrumspitsen was je voor een tegenstander gemakkelijk te verdedigen. De Mos koos liever voor aanvallend voetbal ‘vanuit niet-voorspelbare situaties’.

Wonderlijk is dat het duo Kieft-Van Basten nooit serieus werd getest, noch bij Ajax, noch later bij Oranje. Kieft moest zich erbij neerleggen dat hij zijn carrière lang een directe concurrent was van Marco, en dat hij die slag onherroepelijk zou verliezen.

Frank Rijkaard had zorgen op een ander vlak. Hij was plotseling kostwinner

geworden, maar verdiende net als Kieft een mager salaris. Rijkaard moest geld lenen om rond te komen. Hij tobde. Er leek een onbenoembaar soort melancholie in zijn spel te zitten. De jonge middenvelder kreeg al snel het stempel dat hij in het veld 'een dromer' was; vaak ongelooflijk sterk, snel en atletisch, maar bij tijd en wijle onverklaarbaar afwezig in de wedstrijd. Hij zou een halve carrière lang moeten worstelen met het beeld dat hij een zachte, snel uit zijn evenwicht te brengen voetballer was.

Marco van Basten zelf zweefde in het laatste seizoen dat Crujff bij Ajax speelde, 1982/1983, nog in het vacuüm tussen belofte en definitieve doorbraak. Hij was achttien geworden, en speelde afwisselend voor de A1, het tweede elftal en het eerste. In de competitie scoorde hij dat seizoen negen keer in twintig wedstrijden. Voor het overige was het een weinig opwindend jaar voor Marco. Hij haalde zijn rijbewijs, slaagde voor zijn eindexamen havo en speelde zijn wedstrijden. Nog altijd voetbalde hij af en toe achter de flat met vrienden uit de buurt.

In de trainingen stond hij vaak tegenover de fysiek ijzersterke Edo Ophof, een van NEC afkomstige verdediger die ook in het Nederlands elftal speelde. Het was een harde leerschool voor Van Basten. Hij kon alles met een bal, nu moest hij nog kracht ontwikkelen.

In de kleedkamer hield hij zich koest. Marco voelde aan zijn water dat Ajax het in hem zag zitten. Zijn vertrouwen groeide. Kieft zou waarschijnlijk vertrekken, hij was zijn beoogde opvolger. Een opwindend vooruitzicht. Spits van Ajax! Nummer negen dragen in dat prachtige witte shirt met de rode baan.

Trainen met de vedettes was nu routine geworden. Maar de hiërarchie was nog altijd van graniet. De oudere spelers maakten de dienst uit in de selectie. Hassie van Wijk herinnerde zich hoe Piet Schrijvers op een dag de kleedkamer binnenkwam, terwijl een van de jongere spelers toevallig op de massagetafel lag. Schrijvers pakte die jongen op, smeed hem aan de kant en ging toen zelf liggen, zonder een woord te zeggen. De vedette eerst. Zo ging dat toen. De jonge spelers verdienden bijna niks. Het was je reinste prestatiecultuur. Eerst laten zien wat je kan.

Piet Schrijvers vertegenwoordigde als geen ander de Ajax-cultuur van winnen-ten-koste-van-alles. In het veld was je elkaars ergste vijand, in het spelershome ging je kaarten. Tussen de keeper en hulptrainer Bobby Haarms bestond een ware haat-liefdeverhouding. 'Tijdens de training konden we elkaars bloed wel drinken, daarbuiten waren we de beste vrienden.'

De jonge Van Basten was in Schrijvers' herinnering vooral een 'stille en rustige jongen'. 'Hij had zijn ogen en zijn oren goed open. Natuurlijk was hij toen al een goede voetballer. Maar op die leeftijd kon niemand nog zeggen of het er op het hoogste niveau uit zou komen.'

Schrijvers was een ouderwetse prof. Hij zag er geen been in om de jonkies te ontzien.

'Je probeerde ze scherp te krijgen. Een jongen van zeventien moet alles nog leren. Dus

riep je wel eens godverdomme als hij zijn man liet lopen, of als hij aan de binnenkant werd gepasseerd terwijl hij aan de buitenkant dekte. Je probeerde hem beter te maken. Dat was ook in ons belang. Bij Ajax draaide alles om het resultaat. Een Van Basten die scherp was, kon er op zondag zomaar drie inschieten.'

Van het begrip 'goede sfeer' wilde de generatie-Schrijvers niet horen. 'We werden dat jaar kampioen. Dat betekende dat het goed ging.'

Het clubgevoel leefde in ieder geval sterk bij de routiniers. De oude garde was meestal al ruim voor de training present. Een praatje maken met de vaste supporters, een kopje koffie bij tante Sien, omkleden, trainen. Op het scherp van de snede uiteraard, want je speelde bij Ajax. Voor Schrijvers betekende het vooral dat hij nooit zijn benen terugtrok, ook niet als er een onvolgroeide puber op hem afkwam. Niet voor niets was zijn bijnaam de beer van De Meer. Hij had wel eens een been gebroken van een tegenstander toen hij zich met zijn volle gewicht op bal en man gooide, en hij wist dat sommige jonkies in de selectie een beetje bang voor hem waren. Iedereen heeft recht op de bal, was zijn motto. 'Als je een keer tegen mij was opgesprongen, wist je dat je dat in het vervolg beter niet kon doen.'

Ook Johan Crujff spaarde de jonge spelers niet. Spoedig zou Van Basten nader kennismaken met De Meester. Op dinsdagen organiseerde Ajax vaak oefenwedstrijdjes tussen het eerste en het tweede elftal. Het waren geen ontspannen partijtjes. 'Scherp trainen' was al tientallen jaren een begrip in De Meer. Bij Ajax gingen ze er op de trainingen vaak harder in dan tijdens de wedstrijd. Ook verbaal ging het er stevig aan toe. Hassie van Wijk moest altijd fluiten, maar het gescheld en getier werd op den duur zo erg dat hij maar ergens een scheidsrechter regelde. Die op zijn beurt kapot werd gescholden door de ijzervreters van het eerste uur, types als Sören Lerby en Piet Schrijvers.

Was Marco voorbereid op wat hem te wachten stond? Kennelijk niet. Het verhaal is naderhand meerdere malen verteld, omdat het zo typerend is voor Marco's onschuld in de wereld van het topvoetbal. Het partijtje begon en Van Basten speelde zijn ongedwongen, intuïtieve spel. Kappen, draaien, passeren, schieten; het was allemaal fantastisch. In Van Wijks herinnering scoorde Marco zelfs twee keer. Maar de eerste elftalspelers loerden op hem als wolven. Wie dacht die, hoe-heet-die-gozer, Van Basten nou eigenlijk? Die klootzak moest niet denken dat hij er wat van kon. Ze probeerden hem uit zijn concentratie te halen met hard spel en scheldkanonnades. 'Hé, Van Basjten, klootzak, jai sjepeelt als main oma!' Dat was Lerby. Niemand deed in het veld zo zijn best om een huffer te zijn als hij. Sören was ooit als zeventienjarige nieuweling bij Ajax uitgetest door Krol en Suurbier, en dacht kennelijk dat het treiteren van jeugdspelers bij het broodvoetbal hoorde. Maar Marco was snel en beweeglijk, en leek doof te zijn voor het geraas. Ze kregen geen vat op hem.

Toen deed hij iets verkeerd. 'Ik weet niet eens meer wat,' zei Hassie van Wijk, 'maar in ieder geval begon Crujff ongelooflijk op hem te schelden. Marco wist niet wat hem overkwam.'

Menigmaal moet Van Basten in zijn dagdromen samen met Johan Crujff hebben gespeeld. Vroeger, tijdens partijtjes achter de flat in Utrecht, was Marco altijd Crujffie. Hij begreep het niet. Waarom probeerde zijn idool hem te vernederen? Hij speelde toch goed? Hij deed zijn best, hij was enthousiast, en dan kreeg je dit. Het was... *onrechtvaardig*. Het huilen stond hem nader dan het lachen. 'Krijg de kolere,' riep Marco, en meteen schrok hij van zijn eigen woorden. Van Basten had Crujff, zijn idool, beledigd. De tranen sprongen hem in de ogen. Hij liep van het veld, zierend van gekwetste trots. 'Als je wegloopt, hoef je nooit meer terug te komen,' grauwde De Mos hem toe in het voorbijgaan. Dat kon er ook nog wel bij.

Hassie van Wijk ging achter Van Basten aan. Hij was tenslotte nog altijd zijn trainer. Marco was de kleedkamer in gevlucht en Van Wijk ging naast hem zitten. Hij kende dit soort dingen van Johan. De grootste talentjes moest je het hardste aanpakken, zei Crujff altijd. Van Wijk dacht er nu en dan het zijne van.

'Marco, je hebt gelijk,' begon hij. 'Maar je moet niet weglopen. Laat je niet kennen. Je bent de beste man van het veld.' Ze praatten even en langzaam kwam Marco tot rust. Was het een beslissend moment in zijn carrière? Het was niet voor het eerst dat de jonge Van Basten huilend van een voetbalveld was gelopen, maar het zou hem vanaf dat moment nooit meer gebeuren.

Crujff was de Koning van De Meer, en zijn ego was in de herfst van zijn carrière nog groot genoeg om een zeventienjarige troonpretendent stevig op zijn nummer te zetten. Maar tranen had hij niet verwacht. Al kon Crujff een ongelooflijke drammer zijn, wreedheid zat niet in zijn karakter, en in tegenstelling tot sommige andere Ajacieden was hij niet een man die stiekem genoot van het machtsspel. Johan was gewoon bezig met 'Johan zijn', een fulltime baan voor een persoonlijkheid die *larger than life* was. Jaren later kon Marco zich de verblufte Crujff nog goed herinneren. 'Toen ik terug was, deed hij ineens poeslief. Was hij kennelijk toch geschrokken en had hij ingezien dat hij te ver gegaan was.'

Het is verleidelijk om Crujff enige jaloezie toe te dichten. Hij herkende Marco's talent, maar was nog niet bereid de fakkel over te dragen. Maar Marco was niet de enige die het zwaar te verduren had. Vanenburg, Rijkaard, allemaal hadden ze zo hun ervaringen met De Meester. 'Iedereen kwam een keer aan de beurt bij Johan,' zei de Volendammer Keje Molenaar. 'Ik heb ook mijn portie wel gehad. Crujff maakte zich daarmee niet erg populair onder de spelers.'

Het uittesten van de jonge jongens hoorde bij Ajax, en als iemand de Ajaxcultuur had verinnerlijkt, was het Johan Crujff. Stressbestendig maken, noemden ze het in De Meer, maar soms was het pure pesterij. Ook Peter Boeve was wel eens huilend van het veld gelopen. 'In een van mijn eerste trainingen speelde ik Ruud Krol door zijn benen. Dat had ik beter niet kunnen doen. Even later werd ik door een van de andere vedettes letterlijk twee meter de lucht ingeschopt. Zo werkte de hiërarchie bij Ajax. Ik had het in het begin ook moeilijk met Lerby, ik deed volgens hem helemaal niks goed. Schelden dat-ie deed!

Na de training ben ik een keer naar hem toegelopen. Ik vroeg: waarom doe je dat nou? Lerby wist niet waar ik het over had. Hij was het allang weer vergeten!

Ja, in de echte wereld waren mannen hun 'zachte kant' aan het ontdekken, maar het profvoetbal was nog altijd een solide bolwerk van machismo. In zo'n omgeving is huilen een verschrikkelijke nederlaag. Als Van Basten iets leerde van de trainingen met het eerste elftal, dan was het dat kwetsbaarheid je geen stap verder bracht in het voetbal. De verliezer hilde. Wie hilde, gaf toe. Voetbal, zou Van Basten later vaak genoeg zeggen, was een asociale sport. De logische conclusie was dat een topvoetballer ook asociaal moest zijn. Je speelde met zijn elven, maar uiteindelijk was je alleen.

Er was nog een les, meer verborgen, maar even onverbiddelijk. Mannelijkheid was niet iets wat een opgroeiende jongen met de jaren overkwam. De stap naar volwassenheid ging gepaard met bijna ondraaglijke pijn en talloze vernederingen. Mannelijkheid moest je veroveren. Wie faalde, zou altijd een jongetje blijven. In de nadagen van de tweede feministische golf klonk dit misschien als onverdraaglijk gebral, maar in de voetbalwereld was het een waarheid die boven elke twijfel was verheven. Met vallen en opstaan zou de aanstaande prof moeten leren wat het bij Ajax betekende om een kerel te zijn.

Maar ondanks de sfeer van routinematige intimidatie, en ondanks die genadeloze pikorde, kon het ook heel gezellig zijn in De Meer. Alles lag dicht op elkaar. Kantoren, kantine en kleedkamers hadden een knusse uitstraling, die in niets deed denken aan een club die driemaal de Europacup 1 had gewonnen.

'Toen ik er voor het eerst kwam, was ik verbaasd over hoe klein het allemaal was,' zei clubarts Otto Stibbe. 'Ik zei een beetje lacherig: joh, het lijkt wel een amateurclub. Heb ik nog problemen mee gehad, zeg. Ik moest bij het bestuur komen. Of ik inderdaad had gezegd dat Ajax op een amateurclub leek.'

Kleinschaligheid was de charme van De Meer. Het bestuur, de spelers, de trainers, de supporters, de oud-spelers, de vrijwilligers..., alles liep door elkaar. Verslaggevers waren zo doorgedrongen tot het hart van de club. Ze hadden de tijd van hun leven. Er gebeurde van alles bij Ajax, en van officiële persvoorlichters had niemand nog gehoord. De spelers waren geen onbereikbare popsterren. Je kon zomaar naast ze aan de bar zitten als ze na de ochtendtraining gedoucht en wel een broodje kwamen eten in de kantine.

Als iemand symbool stond voor de atmosfeer in De Meer van die jaren, dan was het Rob Hofman. Hofman was een vrolijke jongen uit een roemruchte Amsterdamse familie. Zijn ouders waren in de jaren zestig al actief in het Amsterdamse protestcircuit. Vietnamdemonstraties, de Kabouters, protesten tegen de afbraak van de Nieuwmarktbuurt; de Hofmans waren overal bij. Robs broer was een bekende paparazzo. Zijn zus werd begin jaren tachtig in de Indische Buurt doodgeschoten toen ze met een aardappelmesje op een politieagent was afgekomen, een zaak die indertijd veel stof had doen opwaaien.

Rob Hofman werkte in de periode dat Van Basten bij Ajax kwam in een broodjeszaak. Hij hoefde pas 's middags te beginnen, en bracht zijn ochtenden daarom meestal door in

De Meer. Hofman was de typische joviale Amsterdamse jongen; brutaal, goedgebekt, en altijd in voor een geintje of een handeltje. Al snel kwam hij in contact met de spelers. Via zijn broer kon hij horloges regelen, Seiko's, met zestig procent korting. 'Mooie klokkies' waren onder de spelers hét statussymbool. Seiko's, Breitlings, Rolexen, als het maar duur en opvallend was. Hofman werd al snel 'Robbie' voor de spelers.

'Die jongens kregen toen een kutsalaris,' zei Hofman. 'Frank Rijkaard verdiende geloof ik maar twee rooitjes per week. Dus die jongens wilden wel leuke hebbedingetjes met korting.'

Met zijn talent voor een babbeltje hier en een knipoog daar, werd Hofman, toen nog getooid met een snor en een donkere bril, een bekende verschijning in de entourage van De Meer, hoewel hij geen enkele officiële functie bij Ajax bekleedde. Het maakte niet uit. Waar Ajax ging, daar was Robbie. Toen de spelers in de Citroëns van de sponsor gingen rijden, bracht Robbie die auto's met regelmaat naar de garage – er was altijd wat met die bx'jes, en de jongens reden veel schade. Robbie deed boodschappen voor de spelers, hij regelde geluidsapparatuur tegen inkoopprijs bij Sony, trouwringen, videobanden, vrouwen... ze konden het zo gek niet bedenken, maar als er iets geritseld moest worden, stond Robbie voor ze klaar. Hofman kende naar eigen zeggen 'iedereen in Amsterdam'. In de stad reed hij altijd over de trambaan. Een keer zat Marco bij hem in de auto, toen de politie hem staande hield. Dan moest je net Robbie Hofman hebben. 'Ik heb Marco van Basten in de auto,' reageerde hij ad rem. 'Hij moet met spoed naar het ziekenhuis.' De agenten sprongen in hun auto, en met loeiende sirene gingen ze voor. Lachen was dat.

Hofman leerde de jonge jongens het Amsterdamse nachtleven kennen. Het Leidseplein was toen nog het Leidseplein. Palladium, Bastille, Le Berry... allemaal tentjes waar de Ajacieden graag kwamen, en waar altijd wel leuke meisjes waren die een speler aan de haak wilden slaan. Marco leerde er roken en drinken. Niet van Robbie trouwens, want Robbie dronk niet. Als hij een slok op had, kon Marco best een gulle jongen zijn. Maar nuchter was hij... nuchter. Beetje wantrouwend, keek altijd de kat uit de boom.

'Marco was heel wispelturig,' zei Hofman. 'Hij had zijn buien. Het ene moment kon hij heel gesloten zijn, het andere moment legde hij weer een arm je heen. Hij liet zich toen hij pas bij Ajax was nog een beetje sarren door de andere spelers, maar daar was hij snel overheen.'

Robbie gaf ook wel eens een tip aan de roddelbladen. 'Maar als ik alles had verteld wat ik wist, zouden mensen nu heel anders naar die voetballers kijken.'

Het duurde niet lang voor Van Basten zich Amsterdammer onder de Amsterdammers mocht noemen. Marco liet zich niet dollen. Hij ging uit met de jongens. Leerde zijn woordje klaar te hebben als het nodig was. Amsterdam omarmde hem, en hij omarmde Amsterdam. Een mooi horloge om zijn pols. Truien van LaCoste, de juiste broeken. Kleren konden hem in wezen weinig schelen, maar het hoorde er nu eenmaal bij. De gescheurde broek en jack met capuchon voor de Bunnikside – wat leek dat lang geleden

voor Van Basten. Hem zag je niet meer op de staantribune.

Terwijl Marco steeds meer zijn draai vond, bleef Edwin Godee, zijn reisgenoot uit Utrecht, dapper strijden voor zijn kansen. Maar Godee had het nadeel dat hij een verdedigende middenvelder was.

‘Voorhoedespelers kregen veel sneller een gelegenheid om mee te doen met het eerste. Als Ajax met 3-0 voorstond, wat vaak voorkwam, kon een spits van zeventien, achttien jaar oud ook even twintig minuten meespelen. Vaak scoorden ze dan ook nog, dan waren ze meteen bekend bij het publiek. Maar als het achterin niet liep, gingen ze natuurlijk niet een zeventienjarige verdediger in het veld brengen.’ Godee zou uiteindelijk nauwelijks voor Ajax in actie komen, al zat hij regelmatig op de bank. Hij speelde drie jaar lang zijn wedstrijden in het tweede, en vertrok toen naar FC Utrecht. Toch prijst Godee zich gelukkig dat hij met Crujff heeft mogen trainen.

‘Je stond er af en toe kwijlend bij te kijken. Bij die positiepelletjes, vier tegen twee, een rondootje, stond Crujff nooit in het midden. Hij raakte gewoon nooit een bal kwijt. Het ging zo makkelijk, zo simpel. Hij verspeelde niks. En soms deed hij ook vijf minuten helemaal niets. Stond hij alleen maar te regisseren.’

De kleedkamer was in dat seizoen een merkwaardige mix van jong en oud. En die jonge jongens, ja, die vonden elkaar snel. Zaten altijd een beetje met elkaar te lachen en te dollen. Marco, Johnny van 't Schip natuurlijk, Sonny Silooy, Menzo, Winny Haatrecht... Naarmate ze meer aan spelen toekwamen, begonnen ze zich af te zetten tegen de generatie voor hen: jongens als Boeve, Ophof en reservekeeper Sjakie Storm. Rijkaard, dat was een schim. Je zag hem niet en je hoorde hem niet. Mølby, de jonge Deen, een aparte. En altijd lag het spelershome vol met kranten. Want ze zeiden dat ze niks lazen, maar ze lazen dus altijd alles.

Hassie van Wijk nam, als voormalig jeugdtrainer, de jonge jongens onder zijn hoede, terwijl De Mos zich meer bezighield met de routiniers. Van Wijk kreeg direct te maken met de nukken van de eigengereide Van Basten. Marco maakte de keuzes die hem uitkwamen. Al was hij nog maar een jeugdspeler, hij liet niet over zich lopen. Voor een uitwedstrijd tegen Roda JC had Johan Crujff afgebeld wegens ziekte. Marco werd opgeroepen om op de bank plaats te nemen. Maar op het laatste moment belde Crujff op met de mededeling dat hij tóch meeding, wat betekende dat Van Basten op de tribune zou moeten zitten, want er mocht maar een bepaald aantal reserves in de dug-out. En daar had Marco dus geen trek in. Helemaal naar Kerkrade, om in dat nare Kaalheide voor Jan Joker te zitten. ‘Bekijk het maar,’ zei Marco. ‘Morgen is het zondag, ik ga lekker kijken bij uvv.’ Van Wijk weer naar De Mos. ‘Neem hem mee,’ zei De Mos. ‘Daar kan hij ook van leren.’ Het kostte Hassie heel wat overredingskracht om Marco over te halen. Maar uiteindelijk ging hij, mokkend en wel. Misschien wel omdat het Hassie was. Voor hem deed je dingen die je voor een ander nooit zou doen.

Johan Crujffs voortdurende oorlog met het bestuur woedde ondertussen voort. Geld was

het grote probleem, maar niet het enige. Cruijff werd door Harmsen en het bestuur gezien als een lastpak en een sfeerverpester. Trouw aan zijn aard was Johan altijd nadrukkelijk aanwezig, en dat was lang niet iedereen naar de zin. Cruijff bemoeide zich overal mee, gevraagd en ongevraagd: van de wijn die werd geschonken op het kampioensfeest tot de contracten van spelers als Rijkaard en Kieft – jongens die zich volgens Johan lieten afschepen met een veel te laag salaris. De media – lees: *De Telegraaf* – praatten Cruijff in de ogen van het bestuur naar de mond. Talloze randfiguren zwermden om De Meester heen. Iedereen was vóór Johan en tegen Harmsen. Dacht Harmsen.

Paranoia ging met de voorzitter aan de haal. Overal zag hij kongesies en samenzweringen. ‘Ik droeg in die tijd een nep-Rolux die er behoorlijk echt uitzag,’ herinnerde Johan Derksen zich. ‘Harmsen zag dat. Hij zei: “Zie je nou dat hij bij Cruijff op de loonlijst staat. Hij draagt een Rolux. Dat kan-ie van dat hongerloon bij *VI* nooit betalen.”’

Cruijff zag op zijn beurt overal een aanleiding om tegen het bestuur in het geweer te komen. Zo hadden de spelersvrouwen volgens hem slechte plaatsen op de Ajaxtribune. Een diner van de club in Amstelveen werd aangegrepen voor een demonstratie. De vrouwen zouden niet meegaan, besliste Cruijff. Zoiets gold in het Amsterdamse als een zware belediging. Grote consternatie toen de selectie bij het restaurant arriveerde. Het bestuur stond perplex. Waar waren de vrouwen? Die komen niet, want ze stellen volgens jullie toch niks voor, zei Cruijff.

‘Een enorme toestand gaf dat,’ vertelde Hassie van Wijk. ‘Harmsen was laaiend. De spelers werden weggestuurd, alleen de technische staf moest blijven. Aad de Mos en ik zijn toen bijna ontslagen, omdat we ervan wisten.’

Dergelijke incidenten sterkten de voorzitter alleen maar in zijn overtuiging. Met Cruijff in het elftal was er permanent trammelant. Cruijff moest weg. De meest effectieve manier om dat te bereiken, was door nadrukkelijke hints te geven dat de nummer veertien minder zou gaan verdienen. Nog een keer één miljoen gulden neerleggen voor een 36-jarige speler – dat nooit! Het bestuur wist maar al te goed dat Cruijff zo’n motie van wantrouwen niet zou accepteren.

‘Als je van iemand af wilt in het voetbal, doe je hem een verlaagde aanbieding,’ zei Aad de Mos, inmiddels door de wol geveerd in het wereldje van salarisonderhandelingen en afkoopsommen. ‘Een salarisverlaging betekent eigenlijk: we hebben geen respect meer voor je.’

Tot werkelijke onderhandelingen zou het nooit komen. De voorzitter ontstak in woede toen hij ontdekte dat Cruijff op eigen houtje – Johan kon de zakenman in zich kennelijk niet onderdrukken – sponsors van Ajax als TDK, Le Coq Sportif en Citroën benaderde om te zien of die niet een deel van het salaris konden opbrengen. Het was de druppel. Het bestuur weigerde nog langer zaken te doen met Cruijff.

Of Ajax Cruijff zou missen, werd Harmsen gevraagd voor de televisiecamera. ‘Wij zullen hem op de loonlijst missen,’ antwoordde Harmsen met zijn gebruikelijke tact. ‘Ik

hoop dat hij voor het Nederlandse voetbal behouden blijft. Dan hoeft niemand hem te missen.'

Cruijff, mager, nerveus, heen en weer schietende ogen: 'Ik zal altijd Ajacied blijven, maar ik heb een professionele taak.'

Johan vertrok uiteindelijk naar Feyenoord, en speelde vervolgens misschien wel het beste seizoen sinds zijn comeback. De schok was groot. Alsof Den Uyl lid werd van het CDA, zou Piet Keizer zeggen. Feyenoord werd, ondanks de zeperd in het Olympisch Stadion, kampioen en won als extraatje ook nog de KNVB-beker. Het was de wraak van Cruijff, die zijn eigenwaarde altijd op de eerste plaats zette.

In Indonesië, op oefencampagne met Feyenoord, speelde Cruijff zijn laatste wedstrijden als professioneel voetballer. Op de Nederlandse school in Jakarta vroeg een van de kinderen waarom hij was weggegaan bij Ajax. 'Je hebt dus profs en je hebt dus mensen die in het voetbal zitten uit hobby,' noteerde *Elf*verslaggever Henri van der Steen. 'Dan zit je als prof dus met zo iemand te praten, zeg maar met iemand die bijvoorbeeld normaal verwarmingsmonteur is. Dan krijg je natuurlijk ruzie, want jij hebt verstand van voetbal en een verwarmingsmonteur niet.' De ruzie tussen Cruijff en Ton Harmsen, eigenaar van een verwarmingsbedrijf, moest duidelijk nog even betijen.

Aad de Mos durfde het nauwelijks hardop te zeggen, maar Cruijffs vertrek kwam hem eigenlijk goed uit. Tussen de jonge coach – De Mos was precies even oud als Cruijff – en de vedette bestond altijd een precair evenwicht. Nu had de Hagenees het rijk alleen. Lerby, die eerder had gezegd dat hij weg zou gaan als Cruijff zou blijven, was uiteindelijk toch verkocht aan Bayern München, en de als 'lastig' ervaren Schrijvers verkaste naar PEC Zwolle. De Mos kon nu naar hartelust experimenteren met de jonge talenten die hij zelf naar het eerste had gehaald. De enige getrouwde speler in de selectie was verdediger Edo Ophof. De coach bespeurde een zeldzame saamhorigheid binnen de selectie. Zonder Cruijff, Lerby en Schrijvers schalden er in ieder geval aanzienlijk minder godverdommes en kankerlijers over het Trainingsveld. Dat was voor iedereen wel zo prettig.

'Ik had werken met Cruijff nooit willen missen, maar de druk die hij erop legde was op den duur ongezond,' zei De Mos. 'Hassie en ik probeerden Cruijffs kritiek op medespelers altijd te kanaliseren, maar toch waren er altijd veel irritaties. Bij de jonge spelers, bij de vedettes, bij het bestuur. Dat moest altijd weer rechtgetrokken worden. Ik werkte als coach met dertig, vijfendertig mensen, die kwamen allemaal bij mij uithuilen. Opeens waren we van een hoop ballast af.'

Toch was De Mos verliefd geworden op het panache van Cruijff. Een penalty nemen in tweeën, thuis tegen Helmond Sport, samen met Jesper Olsen, wie verzong dat? De bluf, het charisma... het sprak de Hagenees ten zeerste aan.

'Cruijff vond onze reservekeeper Galjé te veel een lijnkeeper. Hans moest volgens Johan veel verder voor zijn eigen doel staan. Na veel vijven en zessen stond Galjé eindelijk

goed. Nam Cruijff tijdens het partijtje die bal, en schoot hem zo over Galjé in zijn eigen doel. Zei Johan: “Kijk, zo sta je goed, zo moet je zondag ook staan.” Is dat mooi of is dat mooi?’

Onder de spelers heersten op zijn best gemengde gevoelens over het vertrek van Cruijff. Vaak hadden ze met open mond naar hem staan kijken op de training. Cruijff was een artiest, een alleskunner. En je kon heus wel met hem lachen, ondanks die grote mond. Of misschien wel dankzij die grote mond. Johan stond garant voor pret. Die ging tijdens het rondootje op één knie zitten, als een Hollandse torero, luidkeels olé roepend als hij de bal afspeelde. Je lag dubbel. En bij het kaarten en biljarten had je ook altijd lol. Want Johan wist het altijd beter, ook als hij het niet beter wist. Hij ging iedereen voordoen hoe je een keu moest vasthouden.

Maar in de privacy van hun eigen gedachten hadden veel spelers ook een niet geringe weerzin opgebouwd tegen De Meester. Johan was een zeikerd, fluisterden ze onder elkaar. Ze waren jong, ze dachten allemaal dat ze heel wat voorstelden, maar Cruijffs mond stond nooit stil. Altijd was er wel wat aan te merken. Liep je rechts, dan moest je naar links, bleef je staan dan moest je diep gaan. Enzovoorts. Dag na dag ging het zo door op de training. Gek werden ze er op den duur van. Ja, Johan wist het altijd beter. En altijd moest hij zijn gelijk nadrukkelijk inwrijven.

Dat was Cruijff. Je hield van hem, en je had een hekel aan hem.

Ze voelden zich opgelucht. Verlost van het juk van Johan. Klaar om vrijuit te voetballen.

Twee om verschillende redenen opvallende nieuwelingen in het seizoen 1983/1984 waren de Oostenrijker Felix Gasselich en Ronald Koeman. Koeman was de lokale sensatie van FC Groningen, langzaam, maar gezegend met een fantastische trap. Hij had het in zijn beginperiode moeilijk in Amsterdam.

‘Ik heb me lang afgevraagd of ik wel goed genoeg was voor Ajax,’ zou hij later zeggen over die tijd. Koeman was als jong talent in Groningen een speler vol jeugdige bravoure geweest, maar de zelfverzekerdheid leek er bij Ajax opeens vanaf. Hij raakte geïntimideerd door de harde wetten van De Meer. ‘Ik was onder de indruk van het bedrijf Ajax. Ik had drie jaar lang in een semi-profwereldje geleefd, nu stond ik ineens tussen profs die alleen maar met voetbal bezig waren. Ik kreeg al snel in de gaten dat je een eenling bent bij Ajax, er denkt niemand voor jou en niemand áán jou.’

Gasselich was een ander geval. De Oostenrijker was gehaald via bemiddeling van Inter Football van Maarten de Vos, een bureau dat veel invloed had binnen het Ajaxbestuur. Jaren later zou blijken dat er bij de transfer zwart geld was betaald aan de speler. Afgezien daarvan bleek Gasselich al snel een van de meest sprekende voorbeelden in een lange rij van Ajaxmiskopen. Het typische in zijn geval was de hardnekkigheid waarmee Ajax – geheel in tegenspraak met de geest van De Meer – de speler in bescherming bleef nemen. Het ligt voor de hand dat Inter Football en Ajax elkaar niet wilden afvallen. Gasselich zou een speler voor de fijnproevers zijn, het ‘kwam er alleen niet uit’. Drie seizoenen lang zou

Gasselich uiteindelijk in Amsterdam blijven kwakkelen, zonder ooit te overtuigen. ‘Over hem had ik valse informatie gekregen,’ zei De Mos. ‘Ik kreeg in die tijd meer spelers door mijn strot geduwd die ik niet zelf had gekozen.’

Maar de jeugd won het pleit, en Van Basten was het gezicht van de nieuwe lichtung. Drie goals tegen Feyenoord, in een wedstrijd die de geschiedenis zou ingaan als de titanenstrijd tussen Crujff, de vedette op weg naar de uitgang, en het verjongde Ajax: Marco had een slechter decor kunnen kiezen voor zijn nationale doorbraak. Opeens wilde iedereen het weten: wie was die lange knul voorin? De eerste Van Basten-interviews en portretten begonnen te verschijnen. Voor Marco telden alleen de cijfers. *Gescoord: 3x*, noteerde hij na de 8-2 in zijn multomap.

Een paar weken voor Ajax-Feyenoord had zijn coach hem nog moeten wisselen in de wedstrijd tegen Helmond Sport. Marco raakte zo van de kook door de straffe dekking, dat een rode kaart dreigde. ‘Onbegrijpelijk dat ik me zo liet gaan,’ zei Van Basten tegen verslaggevers. ‘Dat is helemaal niets voor mij.’

Marco was inmiddels opgeklommen tot ‘een zekerheidje’ voor De Mos. ‘Een speler met enorme mogelijkheden,’ zei de coach na de 8-2. ‘Dat wist ik voor aanvang van de competitie al. Ik wil hem zijn fysieke tekortkomingen niet aanpraten, maar vaststaat dat-ie in november en december een terugslag zal krijgen.’ De Mos’ instinct werkte kennelijk op volle toeren in die dagen: een paar maanden later zou Marco de ziekte van Pfeiffer oplopen.

Hij smeed met zijn krachten in die periode, en het Nederlands elftal was een niet te onderschatten extra belasting voor de onvolgroeide tiener. Van Basten was aan het eind van zijn Elinkwijkjaar weer in beeld gekomen bij de KNVB, en tegen de tijd dat hij naar Ajax ging, was hij al vaste spits van Oranje bij de zestien- en zeventienjarigen. Door zijn uitstekende spel in het tweede elftal van Ajax was hij ook opgevallen bij Ger Blok, indertijd coach van het UEFA-elftal, de selectie van zestien- tot achttienjarigen. Blok besloot Marco mee te nemen naar het EK in Finland in mei 1982 – na het toernooi van Cannes zijn tweede buitenlandse trip als speler van Oranje. De ploeg leek met Vanenburg, Van ’t Schip, Silooy, Van Basten, Panhuis, Bakker, Haatrecht en De Graaf meer op een veredelde Ajaxdelegatie dan op een nationale selectie.

In Finland werd de UEFA-selectie na overwinningen op Turkije en Albanië uitgeschakeld in de groep op doelsaldo door een ongelukkig gelijkspel tegen Schotland. Van Basten maakte niettemin indruk tijdens het toernooi, niet alleen omdat hij vier keer scoorde in drie wedstrijden maar vooral door de manier waarop hij de strijd aanging. Marco de krijger, de jongen die altijd bereid was tot strijd, deed weer van zich spreken. Hij schuwde het fysieke gevecht niet. Maar tegen de schoppers van Albanië ging zelfs hij in het geweld ten onder, getuige het verslag in *Voetbal International*.

‘De jeugdige Ajaxspits leek vogelvrij verklaard,’ schreef het blad. ‘Hij werd op een beestachtige wijze neergehaald en terwijl hij nog op de grond lag kreeg hij nog een schop

van een Albanees.' Van Basten hilde van woede, wilde revanche nemen. Wijselijk haalde coach Blok hem uit het veld. Marco was zodanig geblesseerd geraakt aan zijn arm dat hij tegen Schotland moest spelen met een verdovende injectie.

Hij was pas zeventien, maar elk optreden in Oranje bevestigde zijn belofte. De nieuwe bondscoach Kees Rijvers riep Marco uit tot de toekomstige spits van het Nederlands elftal. Joop van Basten ging sneller gelijk krijgen dan hij had gedacht.

In de zomer van 1983, vlak voor zijn definitieve doorbraak bij Ajax, werd Marco uitverkoren voor het elftal van 18- en 19-jarigen dat deel zou nemen aan het jeugd-wk in Mexico. De selectie voor Mexico zag er helemaal niet verkeerd uit, met onder anderen Johnny van 't Schip, Adick Koot, Henk Duut, Mike Snoei, Sonny Silooy, Mario Been en Gerald Vanenburg. Dit zou het toernooi van Gerald Vanenburg moeten worden, die bij Ajax al een basisspeler was, en toen nog altijd beschouwd werd als het grootste voetbaltalent sinds jaren. Maar zijn dribbels en bewegingen kwamen in de Midden-Amerikaanse hitte niet uit de verf. Vanenburg werd na afloop dé tegenvaller van het wk genoemd. Wellicht vertrouwde hij te veel op zijn technische voorsprong. Hij was vermoeid, had al een vol seizoen in het eerste van Ajax achter de rug. Van Basten, inmiddels al een van de dominante spelers binnen de selectie, begon Vanenburg langzaam maar zeker te overvleugelen.

De trip naar Mexico leverde al meteen een fors conflict op binnen de technische staf van de KNVB. Rijvers had zo zijn zinnen gezet op de jeugd, dat hij als bondscoach ook in Mexico op de bank wilde zitten. Ger Blok, de oorspronkelijke trainer van de UEFA's, bleef boos en teleurgesteld in Nederland achter. Kees Rijvers leek slecht te passen bij een groep jongens die de puberteit maar net achter zich had gelaten. Zijn verschijning ademde helemaal de sfeer van de jaren vijftig, toen de voetbalbroeken nog tot de knie reikten. Ook in zijn doen en laten was de bondscoach een ouderwetse man, die bij voorkeur in klein comité werkte, en nauwelijks kon omgaan met bemoeizucht van buiten. Hij zag zijn spelers het liefst getrouwd of met vaste verkering. Dat jongens onder elkaar de stad in wilden om een beetje te keten, kon hij maar matig waarderen.

'Ik had nogal moeite met die uitspattingen,' vertelde Rijvers, die tegenwoordig in Frankrijk woont. 'De spelers waren volgens mij wat te jong om al te gaan stappen. Ze mochten van mij wel eens de stad in, maar alleen als ze gepresteerd hadden. Ook Marco hield wel van een feestje. Wat dat betreft had hij nog het een en ander te leren.'

Rijvers kon niet voorkomen dat het schoolreisjesgevoel bezit nam van de groep. Jongens waren het, achttien, negentien jaar oud. Ze waren nog nooit zo ver van huis geweest. 'De meeste spelers gingen tussen de wedstrijden door naar het zwembad of achter meisjes aan,' herinnerde VI-verslaggever Bert Nederlof zich. 'Van Basten en Vanenburg vielen op omdat ze juist heel serieus met hun vak bezig waren. Gerald ging zelfs als de groep vrij was nog trucjes voordoen aan Mexicaanse jongetjes.'

'Mexico' was voor Van Basten misschien wel de meest fantastische ervaring van zijn

voetballoopbaan tot dan toe. Voor het eerst had hij een groot internationaal podium. In Mexico zaten de tribunes vol, en heetten de tegenstanders Argentinië, Brazilië en Nigeria. Hij genoot met volle teugen, al speelde hij, zo zou hij later zelf toegeven, niet eens zo'n geweldig toernooi.

Nederlandse jeugdselecties hadden internationaal nooit veel gepresteerd. De KNVB selecteerde traditioneel op technische kwaliteiten, niet op massa en kracht. Spelers die in de A-junioren iedereen de baas waren op basis van techniek en overzicht, werden in interlands geconfronteerd met jongens die fysiek veel sterker waren. Bovendien zag de bondscoach weinig in resultaatvoetbal. Liever verliezen met positief spel, dan winnen door over lijken te gaan, was de filosofie van Kees Rijvers. En dat gold zeker voor de jeugd.

Mexico zou uiteindelijk niet het toernooi worden van Van Basten of Vanenburg, maar van de Feyenoorder Mario Been. Been stond aanvankelijk niet eens in de basis van Oranje, maar beleefde als invaller in de eerste wedstrijd tegen Brazilië een fantastische entree. Hij maakte een goal waarbij hij vanaf de middenlijn vijf man en de keeper passeerde. Been speelde als de typische straatvoetballer; brutaal, getruukt en vanuit stilstand de bal opeisend. Daarbij was Rotterdamse Mario de lolbroek van de selectie. In de kleedkamer had hij het hoogste woord met zijn grappen en grollen. Been, brutaal, matje in de nek en een gezicht vol sproeten, legde fantasie en zelfs humor in zijn spel. Voetbal was voor hem eigenlijk één grote grap.

Het toernooi begon voorspoedig. In de groepswedstrijden speelde de selectie gelijk tegen Brazilië en Nigeria, en won ze van de Sovjet-Unie. In de kwartfinale was de tegenstander Argentinië. Plaats van handeling: Leon. Nederland kwam net uit de onbarmhartige Texaanse woestijn van Monterrey. Het was juni in Mexico, en bloedheet. Fysiek zaten veel spelers er na drie wedstrijden al doorheen.

‘Die ellendige verplaatsingen kostten ons de kop,’ zei ploegarts Frits Kessel. ‘Iedereen die uit Monterrey kwam, werd elders geslacht.’

Nederland-Argentinië werd een spektakel in alle opzichten. Het was 43 graden. Al in de vierde minuut opende Van Basten de score. Nederland dreigde zijn tegenstander te overspelen, maar de Argentijnen antwoordden met keiharde overtredingen. Geïntimideerd door het Zuid-Amerikaanse geweld, verloor Oranje het verstand. Van Basten miste een handvol kansen. Argentinië maakte gelijk via een makkelijk houdbaar balletje in de korte hoek (keeper Laurs was de vervanger van de geblesseerd in Nederland gebleven Stanley Menzo), en won de wedstrijd op de valreep na een door Henk Duut van richting veranderd rollertje. De wedstrijd eindigde in chaos. Nederland kreeg drie rode kaarten. Mario Been, eerder uit het veld gehaald door Rijvers, ging langs de kant van het veld volledig door het lint.

‘Mario wilde zijn maatje Duut beschermen,’ herinnerde verzorger Monne de Wit zich. ‘Hij trapte een reclamebord omver en rende het veld in. Ik erachteraan. Ik heb nog een foto thuis waarop je kunt zien hoe ik hem in duikvlucht bij zijn middel grijp.’ Nederland was uitgeschakeld. In de kleedkamer huilden sommige spelers tranen met tuiten.

‘Als we een fitte Menzo en een fitte Rob de Wit hadden kunnen meenemen naar Mexico, hadden we nog een beste kans op de wereldtitel gehad,’ zei Kees Rijvers. ‘De vermoeidheid speelde ons uiteindelijk parten. Toch heb ik aangename herinneringen aan dat toernooi. Het was onder ons, geen bestuursleden van de KNVB erbij, alleen spelers en een kleine staf.’

Van Basten bleek tijdens het toernooi met afstand Oranjes gevaarlijkste aanvaller. Toch was de bondscoach niet honderd procent tevreden. Marco stond vaak te geïsoleerd in de spits. ‘Hij kan veel beter dan-ie hier heeft laten zien,’ zei Rijvers tegen *Voetbal International*. ‘Ik hoop dat-ie zelf een plaats in Oranje afdwingt en er niet inkomt omdat er verder niks anders is. Hij zal hoe dan ook beter moeten presteren, hij moet af van het idee: achter mijn kont vergaat de wereld.’

Rijvers was een coach die Marco’s karakter als voetballer kon doorgronden. De diamant moest nog geslepen worden.

Marco’s talent gaf de liefhebbers weer hoop. Het Nederlands elftal verkeerde begin jaren tachtig in een crisis die vergelijkingen opriep met Ajax in diezelfde periode. De generatie van de jaren zeventig – Neeskens, Krol, Van de Kerkhof – liep op zijn laatste benen. De nieuwe bondscoach Kees Rijvers miste met een verouderde groep spelers de kwalificatie voor het WK in Spanje.

De realiteit leek ondanks deze teleurstelling maar moeizaam door te dringen tot het Oranjekamp. Terwijl het publiek en de pers resultaten bleven eisen, was de waarheid dat Nederland simpelweg kwaliteit miste. Het waren de jaren waarin spelers als Wijnstekers, Brocken, Houtman en zelfs de dertiger Kees van Kooten werden geselecteerd – goede clubspelers, maar geen voetballers van internationaal kaliber.

De mislukte WK-kwalificatie was het sein voor de bondscoach om nadrukkelijk in te zetten op verjonging. Het blijft nog altijd de verdienste van Rijvers dat hij koppig bleef vasthouden aan die keuze, ondanks wagonladingen kritiek die hij in die periode over zich heen kreeg. Rijvers’ standpunt was: geen spelers meer selecteren die op de lange termijn geen toekomst hadden in Oranje. Een of twee spelers van boven de dertig vond hij nog net acceptabel.

Rijvers probeerde nog wél Johan Cruyff te selecteren – en waarom niet? De comeback-Cruyff was ongetwijfeld de beste Nederlandse voetballer van dat moment. Helaas, de ‘shirtjeskwestie’ gooide roet in het eten. Wat wilde het geval? Cruyff, nog altijd zoekend naar manieren om zijn financiële problemen te boven te komen, had in 1981 samen met de zakenman Hans Muller het sportmerk Cruyff Sports in de markt gezet. Cruyff, op dat moment in dienst van Levante, weigerde zich in de Adidasshirts van Oranje te hijsen. Hij beriep zich op de voorkeursbehandeling die hij vroeger bij het Nederlands elftal had genoten. Maar binnen de KNVB was men hem dit keer duidelijk minder welgezind. Je haalt Cruyff, en prompt is er gedoe, mopperden de bestuursleden. Beide partijen weigerden toe te geven.

Rijvers zou het een jaar later nog een keer proberen met Cruijff, maar weer verliep de communicatie tussen Zeist en Vinkeveen bijzonder stroef. Zelfs de overtuigde Cruijffvolger Nico Scheepmaker vond dat De Meester dit keer te ver ging in zijn gewoonte om elk vermeend onrecht hoog te spelen, net zolang tot er een onbegrijpelijke brij van wederzijds onbegrip, technische meningsverschillen, persoonlijke conflicten, rancune en zakelijke belangen was ontstaan, waar telkens weer nieuwe ingrediënten aan werden toegevoegd.

‘Trek dat Adidasshirt dan aan!’ zei Scheepmaker in een interview na Cruijffs definitieve afscheid als voetballer. ‘Zeg dan eens: ik heb zoveel aan het Nederlandse voetbal te danken, ik doe het. Maar hij deed nooit eens even een stapje terug, hij deed nooit eens even royaal.’

Later zou Cruijff laten doorschemeren dat de hele shirtjeskwestie nep was geweest. De tactiek van Rijvers deugde niet. Daar ging hij zich in de laatste fase van zijn carrière niet voor lenen. Overigens had Johan bij Ajax geen moeite met het tenue van Le Coq Sportif. En omdat zijn eigen Cruyfflijn nogal middelmatige voetbalschoenen afleverde, speelde hij op Pumaschoenen waar de streep van afgehaald was.

Nu Cruijff definitief was afgehaakt voor Oranje, begonnen een voor een jonge spelers te debuten. De lichting van Gullit, Rijkaard en de broertjes Koeman was als eerste aan de beurt. Luttele maanden na het jeugd-wk in Mexico zou ook Van Basten debuten in het ‘grote’ Oranje, thuis tegen IJsland.

4. Ajacied

Dublin, woensdagavond 12 oktober 1983. De kleedkamer was benauwd klein, en onvoorstelbaar smerig. In de stilte die was gevallen, hoorden de spelers van het Nederlands elftal elkaars ademhaling. Rust. 2-0 achter tegen Ierland. Slecht veld, stugge tegenstander. De wedstrijd leek gespeeld. Over en sluiten. Oranje had de bodem bereikt.

Het decor ademde de gezelligheid van een abattoir. 'Voetbalstadion' was een vriendelijke omschrijving voor deze bouwval. Alles in Dalymount Park was vies, oud en vervallen. De kleedkamers, de tribunes, ja, zelfs de dug-out, die niet zoals gebruikelijk in het midden stond, maar ergens halverwege een helft was neergezet, zodat de coach en de reserves bijna honderd meter van de verste goal verwijderd waren. 25.000 Ieren zaten en stonden zowat op het veld. Te midden van deze vooroorlogse bende moest Oranje winnen om uitzicht te houden op kwalificatie voor het EK in Frankrijk.

Ondertussen cirkelden de gieren al boven het stadion.

Pers noch KNVB-bestuur had er ook maar een greintje vertrouwen in. De avond ervoor zaten bondsofficials en verslaggevers gezamenlijk rond de borreltafel in het Jury's hotel. Het zou toch niks worden, somberden de bobo's. De publieke opinie was al behoorlijk anti-Oranje. Verlies in Dublin betekende lege tribunes in De Kuip bij Nederland-Spanje, de maand daarop. De bestuurders waren de eigengereide Kees Rijvers nu al zat. Ze spraken over een nieuwe technische man die boven Rijvers zou worden geplaatst. De namen van Rinus Michels en Kees Ploegsma deden de ronde, maar Hans Kraay genoot de voorkeur. Weddenschappen werden afgesloten onder het journaal. Bijna niemand voorspelde dat het Nederlands elftal de volgende dag zou winnen.

Niemand zei iets in die met moddersporen besmeurde kleedkamer. Wat viel er te zeggen? Alles ging mis wat er mis kon gaan. Sonny Silooy, de debutant, werd gekgedraaid door de Ier Stapleton, Van Tiggelen stond te schutten, libero Ruud Gullit kon geen pass verzenden en Van Basten bewoog zich op een eilandje, stond moederziel alleen voorin kou te vatten. Oranje mocht van geluk spreken dat het maar twee goals tegen had gekregen. De jonge gezichten hadden elk sprankje levenslust verloren.

Toen nam Piet Schrijvers het woord. De voormalige Beer van De Meer, inmiddels de Bolle van Zwolle (en spoedig het Lek van PEC), begon met zijn schorre stem over een interland van jaren geleden. DDR-Nederland. Daar stonden we in de rust ook met 2-0 achter, loog Schrijvers (in werkelijkheid had Frans Thijssen vlak voor rust de 2-1 gemaakt). Uiteindelijk was het 2-3 voor Oranje geworden. Het wonder van Leipzig, zo werd het achteraf genoemd in de annalen van het Nederlands elftal. Godverdomme, zei Schrijvers, wat ze toen konden, kunnen we nu ook. De jonge spelers keken hem glazig aan. Rijvers hield zich wijselijk op de achtergrond.

Afspraken werden gemaakt. Gullit, die er voor rust niet uit durfde te komen, zou tot 25 minuten voor tijd achter zijn defensie blijven, daarna zou Oranje achterin één tegen één spelen. Bud Brocken kwam erin voor Van Tiggelen.

Het 'wonder van Dublin' voltrok zich. Ruud Gullit, 21 jaar oud en getooid met de eerste uitlopers van een rastakapsel, trok zich niks aan van de aanwijzingen van de bondscoach, en stormde direct na de hervatting naar voren. De oude Willy van de Kerkhof nam achterin de honneurs waar. Het pakte onverwacht goed uit. Gullit scoorde – een inzet na een afgeslagen bal. De aansluiting was gevonden en opeens begon het te lopen bij Oranje. Nummer twee kwam op rekening van Van Basten. Het ging bijna kinderlijk eenvoudig. Bij een corner van aanvoerder Ben Wijnstekers liep Marco precies op het goede moment weg van zijn tegenstander, van de goal af. Hij nam de voorzet op zijn voorhoofd, en de bal ging hard de verre hoek in. 2-2! Gullit vloog als een verspringer over een verslagen Ier de goal in om de bal snel terug te brengen naar de middenstip. De winnende was het werk van Gullit en Marco samen. De 21-jarige Amsterdammer en de 18-jarige Utrechter combineerden razendsnel door de Ierse verdediging en Gullit rondde het af met een hard schot. Dol van vreugde waren ze. Bij de achterlijn werd Gullit bedolven onder medespelers, en Marco wist van gekkigheid niet wat hij doen moest met de golf van euforie die hem overspoelde; hij maakte een halfgeslaagde handstand, en viel toen op zijn snufferd. Ruud en Marco, samen zouden ze het gezicht van het Nederlands elftal bijna een decennium lang bepalen. In dat ellendige Dalymount Park werd het nieuwe Nederlands elftal geboren, het Oranje dat vijf jaar later het EK in Duitsland zou winnen. Vijf van de internationals die in 1983 Ierland versloegen, zouden in 1988 in de finale tegen de Sovjet-Unie staan.

Hossen in de kleedkamer, na afloop. De Oranjeshirts met zwarte puntboord gingen uit en Ben Wijnstekers, Edo Ophof, Hans van Breukelen en Ruud Gullit juichten uit volle borst.

De zondag daarvoor zat Van Basten nog naast Johnny van 't Schip in de bus, op weg naar een bekerwedstrijd tegen een amateurclub. 'Als ik woensdag scoor, ben ik miljonair,' zei Marco. De bravoure van jongens onder elkaar. Van Basten wist niet half hoe dicht hij bij de waarheid zat. Een ommekeer hing in de lucht. Voor hemzelf, en voor het Nederlandse voetbal.

Het was pas zijn derde interland. Zijn debuutwedstrijd voor Oranje had hij een paar weken daarvoor gespeeld, op 7 september in het Oosterpark in Groningen, tegen IJsland. Marco scoorde niet. *Debuut in 't Ned. Elftal!*, noteerde hij thuis aan de Johan Wagenaarkade. *Goed gespeeld*. Kees Rijvers was trouw aan zichzelf gebleven. Een paar maanden na het jeugd-wk in Mexico, kreeg Van Basten zijn kans in het grote Oranje. Gelukkig voor Van Basten waren de bruikbare alternatieven schaars. Concurrentie was er slechts van Kees van Kooten van Go Ahead Eagles, die het jaar daarvoor op 32-jarige leeftijd zijn debuut had gemaakt voor Nederland, en van de kopspecialist Peter Houtman. De in Italië spelende Wim Kieft was voor de bondscoach geen optie, hij selecteerde bij voorkeur spelers uit de Nederlandse competitie. In zijn tweede interland, in Brussel tegen

het sterke België, scoorde Van Basten wel; een afstandsschot dat de lat raakte werd door hem simpel langs Jean-Marie Pfaff gekopt.

Zijn debuut tegen IJsland ging gepaard met een eerste onaangename ervaring met de journalistiek. In het *Algemeen Dagblad* had Van Basten de dag voor de wedstrijd in een onbewaakt moment gezegd dat het spel van Oranje 'brandhout' was, en dat het Nederlands elftal er maar slecht voor stond. Dat was een leuke binnenkomer voor een debutant. Hij beloofde zichzelf dat hij voortaan op zijn hoede zou zijn in interviews.

Na de uitwedstrijd tegen Ierland leek er geen ontkomen meer aan: de nieuwe midvoor van het Nederlands elftal heette Marco van Basten. Maar helaas, door onverwachte tegenslag kwam zijn interlandcarrière voorlopig tot stilstand. Al geruime tijd had Van Basten geklaagd over vermoeidheid. Op een dag in oktober kwam Joop thuis van zijn werk en vond hij zijn zoon languit op de bank met barstende hoofdpijn. Onmiddellijk werd er een dokter bij gehaald. Een dag na zijn negentiende verjaardag – dezelfde dag waarop zijn militaire dienstplicht zou beginnen – werd Van Basten in het militair hospitaal in Utrecht onderzocht. De uitslag van de bloedproef wees op het begin van de ziekte van Pfeiffer. Marco moest maanden rust houden, en de dienstplicht werd tot nader order uitgesteld.

Was het oververmoeidheid?

Marco had zich sinds zijn komst naar Ajax anderhalf jaar lang kapotgewerkt. Zoveel wedstrijden, zoveel trainingen, zowel bij Ajax als op Zeist. De energie van de zeventienjarige leek onuitputtelijk, maar zelfs binnen de bond maakte men zich langzamerhand zorgen over de overbelasting van het jonge talent. Dat gold met name voor de bondsarts, Frits Kessel.

'Hij werd geëxploiteerd,' zei Kessel. 'Dat was op Zeist toen al een discussie. Hij trainde met de A1 van Ajax, met het tweede elftal en ook nog eens bij de KNVB met Nederlandse jeugdselecties. Bovendien zat hij nog steeds in de groei. Het leverde een enorme ontploffing op, in de vorm van de ziekte van Pfeiffer. Daarna is hij eigenlijk weer te vroeg begonnen. Dat gebeurt vaker met Pfeiffer: je voelt je in de eindfase alweer goed, maar je bent het nog niet, en vervolgens raak je overbelast. Marco is pas in het voorjaar van het jaar daarop weer goed gaan spelen.'

Voor Rijvers betekende het in ieder geval dat hij Van Basten moest missen in de cruciale thuiswedstrijd tegen Spanje. Het was een ongunstig voorteken. Oranje versloeg Spanje met 2-1 in De Kuip, een maand later werd Malta met 5-0 verslagen en de buit leek binnen. Maar een krankzinnige 12-1 van Spanje tegen Malta zorgde ervoor dat de Spanjaarden zich op de valreep kwalificeerden. Nederland was uitgeschakeld. Groot chagrijn bij de internationals en hun coach. Rijvers was ervan overtuigd dat er omkoping in het spel was.

'Ik had een paar weken voor die wedstrijd van een Franse journalist al gehoord dat die wedstrijd was verkocht,' zei Rijvers. 'Bovendien had de keeper van Malta na die 5-0 in de spelerstunnel gezegd: let op, jullie zijn nog niet gekwalificeerd. Ik heb de KNVB gewaarschuwd, drong erop aan dat ze de zaak bij de FIFA zouden aankarten als zou

blijken dat de zaak geflest was, maar de bondsofficials hebben er niets mee gedaan.'

Rijvers zat volgens de legende op de avond van Spanje-Malta bij de burens te kaarten, in het volledige vertrouwen dat de kwalificatie rond was.

'Onzin,' wist Rijvers. 'Ik was inderdaad met mijn vrouw bij de burens op bezoek, maar we hebben niet gekaart. Het was een bijzonder ongezellige avond, want ik wist toen al dat die wedstrijd voor ons slecht zou aflopen.'

Van Bastens ziekte bleek symbolisch voor de stagnatie van het Nieuwe Oranje. De eerste contouren van een verjongd elftal waren al vroeg zichtbaar, maar de ontwikkeling verliep tergend langzaam. Te langzaam naar de zin van de sportpers. Rijvers' mantra dat de opbouw van een vernieuwde ploeg ondergeschikt was aan resultaat op de korte termijn, kon nergens op veel goodwill rekenen. De mislukte kwalificatie zou de bondscoach uiteindelijk zijn baan kosten.

Pas een jaar later zou Van Basten weer een interland voor Nederland spelen, de met 1-2 verloren thuiswedstrijd tegen Hongarije, in de kwalificatie voor het WK van 1986. Het was meteen de laatste wedstrijd van Kees Rijvers. Hij vertrok, woedend vanwege de tegenwerking die hij op Zeist ondervond, en geschoffeerd door de benoeming van Rinus Michels als 'manager technische zaken en opleidingen', een flauwekulbaan die was gecreëerd om Michels via een omweg weer aan het hoofd van het Nederlands elftal te krijgen.

De winst tegen Ierland had even rust gebracht in Zeist, maar toen de kwalificatie voor het EK alsnog misliep, begonnen de officials opnieuw aan de stoelpoten van de bondscoach te zagen. Rijvers simpelweg ontslaan zou een te drieste maatregel zijn. De bestuurders gokten erop dat de bondscoach uit eigen beweging zijn koffers zou pakken nu Rinus Michels als een zwaard van Damocles boven hem hing. Het schaamteloze gekonkel werd geruggensteund door een groep trainers onder leiding van Leo Beenhakker. Na het verlies tegen Hongarije eiste men het onmiddellijke ontslag van Rijvers. Nogmaals een groot toernooi missen zou de doodsteek betekenen voor het Nederlandse voetbal, zo klonk het alom.

'Ik werd op een gegeven moment door iedereen tegengewerkt,' vertelde Rijvers. 'Door de clubs, door de KNVB... er kon niets. We hadden geen tijd voor trainingskampen, er konden geen vriendschappelijke wedstrijden georganiseerd worden. Het werken werd me onmogelijk gemaakt.'

De stugge, nerveuze, wantrouwende, snel geprikkelde Rijvers was duidelijk iemand die een vertrouwde omgeving miste. Hij kon niet omgaan met de maalstroom van geruchten, samenzweringen, mediacampagnes, privé-oorlogjes en clubbelangen die het Nederlands elftal altijd en overal begeleidden. De bondscoach had een grondige hekel aan het gedoe voor en na een wedstrijd. Liever nog stond hij met de spelersbus in de file.

'We speelden in 1984 een oefenwedstrijd in De Meer tegen Denemarken,' herinnerde fysiotherapeut Monne de Wit zich. 'De selectie was in Zeist, Ton Harmsen had een bus

geregeld om ons naar het stadion te brengen. Wij wachten, maar die bus kwam maar niet, en de wedstrijd zou om acht uur beginnen. Om zeven uur stapten we in Zeist met zestien spelers plus begeleiding in taxi's, en met 170 kilometer per uur zijn we over de snelweg naar Amsterdam gescheurd. We kwamen daar twintig minuten voor het begin van de wedstrijd aan. Rijvers vond het allemaal prachtig. Hoe minder gedoe voor een wedstrijd hoe beter.'

Het vertrek van Rijvers betekende afscheid van de man die de basis had gelegd voor een vernieuwd Nederlands elftal, maar de kans niet kreeg om er een winnende combinatie van te maken. Onder hem debuteerden de spelers die jaren later het hart vormden van de ploeg die het EK in Duitsland zou winnen: Gullit, Rijkaard, Van Basten, de broertjes Koeman, Vanenburg en niet te vergeten Jan Wouters, toen nog spelend bij FC Utrecht.

Het was de vraag hoe groot de teleurstelling was over de uitschakeling bij de jonge Oranjespits Van Basten. Hij leek meer gefixeerd op Ajax dan op het Nederlands elftal. Interlands waren een leuke afwisseling, maar bij de club moest hij het verdienen. Ook als zakenman ontwikkelde Van Basten zich razendsnel. De club had hem bij goed presteren een forse contractverbetering in het vooruitzicht gesteld, dus niet lang na de 8-2 tegen Feyenoord was Marco naar penningmeester Bartels gestapt. De nieuwe overeenkomst legde zijn maandsalaris per 1 januari 1984 vast op bijna 15.000 gulden bruto per maand. Een droombedrag voor een 19-jarige. Marco verdiende nu meer geld dan zijn familie ooit bij elkaar had gezien, en hij woonde nota bene nog thuis, al betaalde hij wel kostgeld aan zijn ouders. Ajax had kennelijk veel vertrouwen in de toekomst van de spits, want volgens hetzelfde contract zou de club het salaris van Van Basten bij aanvang van het seizoen 1984/1985 opnieuw verhogen tot 25.000 gulden per maand.

Plotselinge rijkdom had geen merkbare invloed op zijn prestaties. Zijn statistieken zijn het bewijs: Van Basten bleef maar scoren. In zijn eerste seizoen als basisspeler bij Ajax maakte hij 28 doelpunten, hoewel hij negen competitiewedstrijden miste door de ziekte van Pfeiffer. Door vijf goals in de laatste wedstrijd van het seizoen (een 7-2 overwinning op DS '79) werd hij dat seizoen Nederlands topscorer. Tot zijn vertrek naar AC Milan in 1987 zou hij die titel elk jaar op zijn naam schrijven.

Het waren niet zozeer de doelpunten, het was de manier waarop hij ze maakte. Het Amsterdamse publiek had al gauw in de gaten dat Van Basten méér was dan een jongen die gewoon veel scoorde. Wim Kieft had het instinct van de pure afmaker, maar Marco voetbalde als een artiest. De monden van de toeschouwers vielen open wanneer de spits in volle vlucht de bal aannam en doorspeelde, en als hij met rechte rug, balancerend op zijn tenen, net zo lang bleef kappen en draaien totdat een tegenstander van duizeligheid over zijn eigen benen struikelde. Schoonheid en efficiëntie gingen hand in hand bij de jonge spits. Hij belichaamde het ideale huwelijk tussen de techniek van Gerald Vanenburg, de doelgerichtheid van Kieft en de gratie van Frank Rijkaard. In een van zijn zeldzame columns over Van Basten omschreef Ajaxchroniqueur Nico Scheepmaker hem als 'een

scorer, geen killer'. 'Vaak staat hij een beetje te dromen en wordt de bal hem op een ietwat onnozele manier afgepakt, en vaak is hij ook zo weinig alert op de situatie om hem heen dat hij niet in de gaten heeft dat hij buitenspel staat. [...] Maar op andere momenten is hij ineens weer uiterst alert en weet hij uit maar enkele kansen puur goud te winnen.'

Van Basten benaderde het beeld van de ideale Ajacied: elegant, hautain en calculerend in zijn acties, met een voorkeur voor de 'mooie' oplossing. Hoewel grootgebracht in het Utrechtse amateurvoetbal, met zijn voorkeur voor voetbal met opgestroopte mouwen, paste zijn voetbalziel beter in Amsterdam. Marco was een chique speler, niet uit de plooi te krijgen.

'Bij een club als FC Utrecht waarderen ze het altijd heel erg als een speler een bal die zeker uitgaat toch nog binnen probeert te houden,' zei Henri Relyveld. 'Maar Marco ging nooit door op ballen die niet te belopen waren. Het stak hem als mensen kritiek op hem hadden wanneer een stiftje over de keeper een keer mislukte. Dat vond hij oneerlijk en dom. Als je zo'n bal keihard tegen de keeper opknalde was het opeens wel goed, zei hij; dan had je "goed gewerkt". Hij maakte nu eenmaal liever een mooie actie.'

'In het begin verkoos hij nog de schoonheid boven het rendement,' vertelde Aad de Mos. 'Maar bij Ajax gaat het natuurlijk in de eerste plaats om het rendement. Spektakel moet, maar je moet vooral winnen. Marco pikte snel op dat hij efficiënt moest zijn in zijn acties. Ik vond hem speciaal omdat hij persoonlijkheid had. Hij was een lange jongen, hè? Lange mensen kijken breed de wereld in. Dat merkte je. Van Basten was een intelligente speler; hij kon makkelijk hoofd- en bijzaken van elkaar scheiden.'

Van Basten trok meer naar Hassie van Wijk dan naar De Mos. De Mos was zelf verdediger geweest, en kon zijn aard niet verloochenen. Bij Ajax werkte hij aan 'het collectief'. Hij hield zich vooral bezig met de spelers die de bal voor de ploeg moesten veroveren, jongens als Ronald Koeman, Jan Mølby en Dick Schoenaker, terwijl Hassie zich ontfermde over de spelers met het gouden randje; Marco, Van 't Schip en Vanenburg.

'Hassie had een vertrouwensband met die jongens,' zei De Mos. 'Hij voelde echt affectie voor die gasten. Ik zat meer bij de waterdragers, was altijd een liefhebber geweest van het type Bobby Moore. We vormden op die manier een goede combinatie.'

Toen hij pas bij de selectie was gekomen, had Van Basten de oudere spelers nog met u aangesproken. Zo hoorde het, als netjes opgevoede jongen uit Oog in Al. Maar nu... achttien jaar oud was hij pas, en nu al een van de vedettes van zijn club, samen met een handvol generatiegenoten. De enige werkelijke routinier in het elftal was aanvoerder Dick Schoenaker, voor het overige waren de dragende spelers jongens die nog maar net hun rijbewijs hadden. Het was niet gek dat er dat seizoen geen prijzen werden gewonnen. Ajax had een selectie die nog half in de steigers stond, in staat tot het beste (8-2 winst op Feyenoord) en het slechtste (0-3 verlies tegen Haarlem) dat jonge, talentvolle spelers konden bieden.

De titel en de beker waren in dat gedenkwaardige voetbalseizoen voor de gelegenheidscombinatie Feyenoord/Johan Crujff. Thuis in De Kuip volgde de revanche

op de 8-2. Het werd 4-1, Cruijff scoorde met het hoofd. Van enthousiasme maakte hij een reuzensprong en sloeg hij zijn vuist in de lucht. Het was een van de weinige doelpunten waarbij de routinier nog emotie toonde. Na zijn comeback had hij er een gewoonte van gemaakt om zich bij elke goal – hoe geniaal ook – gewoon om te draaien en terug te lopen naar de eigen helft, terwijl hij beleefd maar onaangedaan de handjes en schouderklopjes van medespelers in ontvangst nam. Misschien vond hij het ongepast om als gevorderde dertiger nog uitbundig te juichen.

Van Basten juichte in ieder geval wel om zijn goals. Doelpunten maken voor Ajax vond hij nog steeds een sensatie, het kon ook een slechte wedstrijd nog goedmaken. ‘Oceaanvreugde’, noemde hij in een interview het gevoel dat hij kreeg als hij scoorde. Euforie die uit het diepste der diepten kwam. Er was niets bedachts in de manier waarop hij zijn goals vierde. Van Basten klom niet in hekken, legde geen wijsvinger op zijn lippen, ging niet zwaaien met een cornervlag en maakte ook geen salto’s of buikschuivers. Op een sukkeldrafje doorlopend na wéér een doelpunt, stak hij meestal gewoon beide armen in de lucht, terwijl een bevrijdende lach over zijn gezicht trok. Even legde hij het grimmige masker af. Marco, huppelend over het veld als een jongetje van twaalf. Heerlijk vond hij het.

Thuis in Utrecht veranderde er weinig. Henri en Marco, het bleven jongens onder elkaar. Als ze samen gingen kijken naar een wedstrijd van het tweede elftal van Ajax, zei Marco heus niet: ik speel hier, laat mij maar betalen. Hij bleef toch een beetje de jongen die zijn zakken volstopte met monopolygeld als je even ging pissen. Geen duimbreed gaven ze elkaar toe als er geld in het spel was. Als ze een patatje haalden, betaalde ieder zijn eigen portie. En dat was prima zo, vond Henri. Het zou pas raar zijn als Marco opeens zijn vrienden zou gaan fêteren. Het leek zelfs of Van Basten, naarmate hij meer ging verdienen bij Ajax, ‘slordiger’ werd met geld. Moest hij opeens honderd piek van je lenen om te tanken, omdat hij zelf niks bij zich had. Geld werd iets vanzelfsprekends. Marco had inmiddels een Alfa Romeo gekocht, waarmee hij nu elke dag naar de trainingen reed.

Joop was niet langer meer nodig als chauffeur. Van Basten senior zag hoe zijn zoon langzaam maar zeker werd omarmd door de wereld van het professionele voetbal. Bij Ajax liepen genoeg trainers en begeleiders rond die precies wisten hoe ze met een jong talent moesten omgaan. Joop van Basten, supporter, vader, mentor, coach; hij verloor de grip op Marco’s carrière. Schoorvoetend accepteerde hij het. Zo ging het nu eenmaal. Kinderen groeien op. Vader en zoon bleken niet meer zo onafscheidelijk als in hun jaren bij uvv.

‘Toen hij eenmaal bij Ajax voetbalde, praatte ik steeds minder met Marco,’ zei Joop van Basten. ‘Ik wilde die mensen van Ajax niet hinderen, en voor Marco was het ook beter als ik me voortaan op de achtergrond hield. Straks zou hij nog gaan denken: die vader van me snapt er ook geen zak van. Zo gaat dat in het leven. Die jongen wordt volwassen, krijgt zijn eigen leven. Toen ik zelf voetbalde, kwam mijn vader in het begin ook altijd kijken. Toen ik ouder werd, zei ik steeds vaker: blijf nu maar weg.’

In het jaar dat zijn jongste broertje zijn eerste contract tekende bij Ajax, zocht Stanley met zijn vrouw het avontuur in Canada. Ze zouden er uiteindelijk negen jaar blijven. Stanley werkte als onderhoudsmonteur van dieselmotoren, eerst voor General Motors, later voor Caterpillar, en tussendoor ook voor zichzelf. Het was een hard leven. De Canadese winters waren lang.

‘Het was voor een deel een vlucht,’ gaf hij toe. ‘Toen mijn broertje eenmaal bij Ajax zat, was het thuis alleen nog maar Marco voor en Marco na. Mijn vader bemoeide zich nauwelijks met mij, en dat voetbal interesseerde mij helemaal niets.’

Terwijl Marco in Nederland een ster werd, beulde Stanley zich tienduizenden kilometers verderop af voor een mager salaris. Vaker dan hij zich wenst te herinneren keek hij in de gapende muil van de pure armoede. Soms betaalde een opdrachtgever wekenlang niet, en had het jonge gezin maar een paar dollar om van te leven. Marco’s carrière bij Ajax ging goeddeels aan Stanley voorbij. Hij vermeed het, wilde er liever niet aan denken dat zijn jongere broertje in Nederland veel geld verdiende terwijl hij zelf nauwelijks kon rondkomen. Stanley had andere zorgen aan zijn hoofd.

‘Het werd me een beetje te veel,’ zei hij.

Stanley en zijn vrouw kregen in Canada drie dochters. Het gezin kwam in die negen jaar nauwelijks naar Nederland, omdat er geen geld voor was. De broers spraken elkaar in die periode vrijwel nooit. Eén keer vroeg Stanley Marco om een lening omdat hij voor zijn werk een speciaal soort terreinwagen nodig had, die 50.000 dollar kostte. Marco weigerde.

‘Hij zei: “Dan moet je gewoon naar een bank gaan.” Die voetballers leren denk ik bij hun club dat ze geen geld moeten lenen aan familie en vrienden.’

Op het veld groeide hij per wedstrijd, maar in zijn eerste interviews gedroeg Van Basten zich vaak nog als de verlegen puber die hij was in vreemd gezelschap. Mediatraining kregen de Ajacieden niet. ‘Marco van Basten voetbalt beter dan-ie praat,’ merkte de verslaggever van *Nieuwe Revu* op in een verhaal dat vlak na Ierland-Nederland verscheen. Hij vroeg aan Van Basten hoe hij toch die schijnbewegingen maakte.

‘Nou gewoon hè,’ zei Marco.

Gewoon. Maar Van Basten was meer dan gewoon. Hij was voor zijn leeftijd een opmerkelijk evenwichtige jongen, koel en intelligent. Zoals veel schuchtere mensen registreerde en beredeneerde hij alles. Hij had zeker weinig last van zenuwen, veronderstelde de verslaggever. Van Basten: ‘Nou, toch wel hoor. Helemaal bij de tandarts.’

Het allereerste interview met Marco van Basten was verschenen in januari 1983 in *Het Parool*. ‘n Luizenleven,’ luidde de kop boven amper twee kolommen. De aanleiding was het nieuws dat Van Basten voor het eerst in de basis van Ajax stond, in het bekerduel tegen FC Den Haag. Marco vertelde dat hij geld spaarde voor een auto.

Een maand later volgde een uitgebreider verhaal in *Het Vrije Volk*, een Rotterdamse krant nota bene. De kop: 'Ik laat me niet gek maken'. Marco was nog altijd geen vaste basisspeler bij Ajax. 'Volgend jaar wil ik het gaan maken,' liet hij noteren. Voor Ton Blanker, de mislukte Ajaxspits die inmiddels bij Excelsior zijn wedstrijden afwerkte, was het 'lullig dat het zo gelopen is'.

Opvallend was de kritische nuchterheid waarmee hij zichzelf analyseerde. 'Ik ben eigenlijk een mooiweervoetballer,' zei hij. 'Ik voel me pas echt happy als de zon schijnt en de velden mooi en zacht zijn. In de toekomst zou ik graag in Zuid-Europa willen spelen. In Spanje of Italië.'

Aha. De wereld was groter dan Utrecht of Amsterdam. Hij voorvoelde dat hij ooit genoeg zou krijgen van de vlakke polder.

Marco de cynicus liet zich ook even zien. Over school: 'Van mij hoeft het niet zo nodig, want aan zo'n havo-papiertje heb je vandaag de dag toch niks.' (Het was 1983.)

In *Voetbal International*, dat naar aanleiding van het jeugd-wk in Mexico een verhaal over Van Basten publiceerde, liet Marco zich van zijn meest analytische kant zien. Hij beschouwde Mexico als de afsluiting van zijn juniorentijd, nam zich voor om vanaf dat moment een volwassen prof te zijn.

'Ik heb nu geaccepteerd dat ik in-dienst-van dien te spelen, dat het plezier nu minder telt,' zei hij. Over de harde leerschool bij Ajax deed hij luchtig. De trotse Van Basten ging natuurlijk niet vertellen dat hij wel eens had staan janken op de training. 'Als ze dan weer eens tekeergingen, dacht ik: ach, zo is Lerby er zelf óók gekomen. 't Hoort kennelijk ook bij je ontwikkeling, de keiharde kritiek van je medespelers.'

Des te eloquenter was hij over zijn aard als spits. 'Ik heb altijd de kortste weg naar het doel gezocht, m'n bewegingen zijn daarop afgestemd. Bij uvv trainde ik altijd al op afwerken. 't Gevoel voor de juiste plaats op het juiste moment moet je kennelijk meegekregen hebben, maar je kunt 't wel verbeteren met een gerichte training, op een schot dat losgelaten wordt bijvoorbeeld.'

Er was geen ontkomen aan. Van Basten werd plotseling herkend op straat. Giechelende meisjes belden hem thuis op. Voor hij er erg in had, was hij een bekend gezicht geworden in het voetbal.

'Het is allemaal zo snel gegaan, dat ik er nauwelijks bij stil heb kunnen staan,' zei hij.

Met Johnny van 't Schip ging hij na de training regelmatig koffiedrinken op een terrasje bij het Leidseplein. Ze hadden uitzicht op het bordes van de Stadsschouwburg. Wat zou het fantastisch zijn als wij daar ook eens met een beker zouden staan, zeiden ze tegen elkaar. Het leek nog ver weg, toen.

Zijn trainers waren in ieder geval gek met hem. Van Basten liet zien dat hij wist wat er van de spits geëist werd: er staan als het nodig was. De ware crack kenmerkte zich door een instinctief gevoel voor de juiste actie op het juiste moment, en Van Basten wist precies

wanneer hij zich wel en niet moest inspannen. De Mos en Van Wijk vonden hem zelfs wat lui op de training, ze hadden het gevoel dat hij zich nooit voor honderd procent gaf. Van Basten was de jongen die af en toe de pionnetjes binnendoor afsneed en bij de bosloop nooit als eerste eindigde. Gemakzucht hoorde bij het supertalent. Maar wat maakte het uit? In het veld liet hij zich steeds vaker gelden. Hij was niet bang om ballen op te eisen, en hij scoorde nog steeds net zo makkelijk als in zijn juniorentijd.

Alleen als Van Basten een mindere wedstrijd speelde of niet gescoord had, ja, dan trainde hij dat de stukken eraf vlogen. Hij liep zich uit de naad om de teleurstelling van zich af te schudden, leek uitsluitend voor zichzelf te spelen en wilde elke aanval per se zelf afronden om het gevoel voor de goal weer te herwinnen. Marco kon als geen ander zijn persoonlijke rancune in het voetbal leggen. Frustratie maakte van hem een nog agressievere, alertere spits.

Als typische binnenvetter bleek Van Basten ook een beetje een zenuwenlijder. Zelden wist Marco de nervositeit voor een wedstrijd af te leggen, altijd maakte hij een stille en gespannen indruk. Zelfs tijdens de warming-up – het moment van ontspanning voor de wedstrijd – leek hij gejaagd, een tikkeltje geïrriteerd zelfs, en zo humorloos als een achttienjarige voor zijn eerste rijexamen. In elke wedstrijd moest hij het opnieuw laten zien.

Halverwege het seizoen kwam er een bruto einde aan de samenwerking tussen Hassie van Wijk en Aad de Mos. Op 29 januari 1984 speelde Ajax een oefenwedstrijd in Den Haag tegen de amateurclub HMSH. Veel publiek, veel jeugd op de been; iedereen wilde de jonge Ajaxsterren van dichtbij bewonderen. Zo druk was het langs het veld, dat een vijftiental Haagse pubers op de betonnen dug-out van Ajax plaatsnam. De Ajacieden probeerden ze weg te sturen, maar de verzoeken waren aan dovemansoren gericht, en de politie wilde niet ingrijpen uit angst voor rellen. Marco van Basten, nauwelijks nog hersteld van de ziekte van Pfeiffer, was in de rust vervangen en praatte in de bestuurskamer na met een verslaggever. Terwijl de tweede helft al was begonnen, liep hij terug naar de dug-out, waarvan het dak nog steeds bezet werd door de Haagse Harries. Op dat moment stortte het bouwwerk in.

Het beton was niet gewapend, en in de zijkanten had men gaten uitgespaard om de bank een ongehinderd uitzicht op het veld te gunnen. Het bleek een te wankele constructie om zoveel gewicht te dragen.

Hassie kwam er het slechtst vanaf. Zwarte brokstukken vielen op zijn nek en zijn achterhoofd, en een enorme betonplaat verpletterde zijn linkervoet. Toen hij zich eindelijk van het puin had bevrijd, bleek zijn voet een grote, bloederige massa waar de botsplinters uitstaken.

De wedstrijd werd gestaakt.

In het ziekenhuis moesten alle tenen van Hassies linkervoet worden geamputeerd.

Later bleek dat hij ook een nekzwervel had gebroken. Van Wijk belandde eerst in de ziektewet en daarna in de wao. Voor hetzelfde geld was het Aad de Mos geweest, of Marco. Maar het was Hassie die de klap opving.

In zijn multomap deed Marco met twee huiveringwekkende zinnen verslag van het ongeluk.

Hassie van Wijk 5 tenen geamputeerd.

Lou Bartels 2 tenen geamputeerd.

Het drama van HMSH dreunde na binnen de selectie. De Mos en Van Wijk waren de voetbalversie van het duo 'good cop, bad cop'. Hassie was de man die Amsterdamse warmte uitstraalde, balverliefd, een man bij wie jongens konden uithuilen. De Mos speelde de rol van de ongenaakbare, ambitieuze hoofdcoach. Aad wilde hogerop in het voetbal. Net als Beenhakker had hij de jeugd gebruikt als opstapje naar het echte werk.

De Mos was in ieder geval een coach die zijn autoriteit nadrukkelijk wilde laten gelden. 's Morgens voor de training, in het kantoortje met luxaflex dat gereserveerd was voor de technische staf, broedde hij zijn plan voor die dag uit. 'Ik hoop dat er een te laat komt,' mompelde hij tegen niemand in het bijzonder. Dan, tegen zijn assistent: 'Hassie, kun je even kijken wat er al boven zit?' Hassie naar het spelershome. Vaak ontbrak er inderdaad een speler, want sommige jongens hadden nog geen auto, die kwamen met de tram naar De Meer. En de tram reed – net als nu – soms niet op tijd. Dat was precies wat De Mos nodig had. Als de laatkomer – Frank Rijkaard bijvoorbeeld – gehaast het trainingsveld opliep, legde De Mos de oefening stil, en zei hij ten overstaan van de hele groep: 'Frank, je bent te laat, vijfhonderd gulden boete.'

'Zo werkte hij,' zei Van Wijk. 'Met dat soort maatregelen probeerde hij de groep sterker te maken.'

De boetepot was in die tijd waarschijnlijk goed gevuld, want volgens Van Bastens aantekeningen kregen de spelers na een met 0-3 verloren uitwedstrijd tegen FC Den Bosch ook al vijfhonderd gulden boete opgelegd 'wegens wanprestatie'.

De Mos genoot. Zijn selectie kende geen leiders, en dat vond hij wel zo prettig; hij hoefde geen rekening te houden met de nukken en grillen van gearriveerde spelers.

'De spelers waren op jacht naar een nieuwe hiërarchie, maar ik hield dat tegen. Laat mij maar de leider zijn, dacht ik. Ik ben niet de grootste diplomaat geweest, anders was ik nu misschien coach bij Real Madrid. Maar als je bij Ajax te zachtzinnig te werk gaat, ben je de lul. Voetballers zijn net roofdieren, ze vreten je op met huid en haar. Ik was jong en onervaren, ik had nog een wereld te winnen.'

Niet iedereen pruimde de Haagse bluf van De Mos. Met Hassie in de ziektewet was er blijkbaar toch een innerlijke harmonie verstoord geraakt, en het groeiend ongenoegen zocht een uitweg in achterafgesprekjes aan de bar bij tante Sien, halve opmerkingen in de perskamer en wat mompelend gekat onder het kaarten. Sommige spelers begonnen De

Mos 'kleine Happel' te noemen, omdat de coach zo nadrukkelijk de zwijgzame en autoritaire Oostenrijker Ernst Happel probeerde te imiteren. Vooral Keje Molenaar – die rechten studeerde, en indertijd als het voorbeeld gold dat profvoetballers heus geen domme jongens waren – kon zich ergeren aan zijn trainer. 'Aad was, achteraf gezien, te jong. Hij mat zich een persoonlijkheid aan, maar veel spelers keken daar dwars doorheen. Ze namen die autoritaire trekjes die hij begon te vertonen niet serieus.'

De broeiende onvrede escaleerde aan het eind van het seizoen. Molenaar was een paar dagen ziek geweest, en toen hij op een donderdag weer in het spelershome arriveerde, bleek hij niet op het bord te staan voor de aanstaande oefentrip naar Canada. Hij had zijn hele vakantie erop afgestemd, en nu ontbrak hij op dat godvergeten klotebord, waar altijd de opstelling op vermeld stond, en waar de spelers soms met het hart in de keel langsliepen als ze wat minder getraind hadden. Molenaar was laaiend en Mølby, die ook niet mee mocht, werd helemaal wild. Hij pakte De Mos bij zijn strot en zette hem tegen de muur.

Het was de laatste dag van Keje Molenaar bij Ajax. Hij ging nog even langs bij Sjaak Wolfs om zijn spullen te halen en vertrok. Het seizoen erop speelde hij bij Feyenoord, terwijl Mølby zijn heil zocht in Liverpool. De verhalen kwamen nu los, want bij Ajax praatte iedereen wat af, en alles wat er in De Meer gebeurde, stond vroeg of laat in de krant. Ook Boeve, Ophof en Rijkaard verkeerden op voet van oorlog met hun coach, zo ging het verhaal. De Mos zou niet kunnen omgaan met jongens die wel eens hun mening gaven.

'Er waren wat spelers die zich na het vertrek van Crujff naar Feyenoord anders gingen opstellen,' vertelde De Mos. 'Ze kregen een houding van: hier zijn wij de baas. Molenaar had daar een handje van. Intelligente jongen, dacht wat te veel na. Kees, zo noemde zijn moeder hem. Hij was nogal beschermd opgegroeid, woonde nog thuis in Volendam. Het was een beetje een zeurkous. Trainingen uitzoeken, alles op het gemakje... Hij kwam vaak te laat, en dan liet hij zijn moeder bellen. Kees heeft zich verslapen, zei ze dan.'

Het was onvermijdelijk dat de karakters botsten.

Van Basten hield zich afzijdig bij dergelijke binnenbrandjes. Voorlopig zou hij zich niet laten verleiden tot een loopgravenoorlog met een trainer. Waarom zou hij? Hij speelde, hij scoorde, hij had niets om zich over te beklagen. De trainer en hij verschilden sterk van karakter, en het latere conflict heeft de geschiedenis nogal gekleurd, maar ergens had Marco een speciale band met De Mos. Hij was tenslotte de man die hem uit Utrecht had gehaald.

Bovendien was De Mos gewoon een goede trainer, met een bijna encyclopedische kennis van het voetbal. Zijn grote handicap was dat hij zelf nooit de top had gehaald als voetballer. Dat gaf hem bij voorbaat wat punten aan respect in mindering.

'Aad was ambitieus, maar als coach vond ik hem heel goed,' zei Hassie van Wijk. 'Hij zag het uitstekend, kon tijdens een wedstrijd dingen aanpassen zodat het beter liep.'

De Mos was trouwens heus wel eens in voor een geintje. Als de selectie voor de

verandering eens trainde bij het Olympisch Stadion, hielden trainer en spelers na afloop vaak een wedstrijdje wie het eerst met de auto terug in De Meer was. Dat betekende natuurlijk scheuren door de stad met de door de sponsor geleverde Citroën BX'jes, rode stoplichten negerend, gierend van het lachen. Het zal niemand verbazen dat Marco vaak won.

De inbreng van een nieuwe lichter gave, jeugdige gezichten gaf Ajax dat seizoen een uitstraling van frisheid en vernieuwing. Er gebeurde weer iets in De Meer. Misschien kreeg De Mos te veel zelfvertrouwen door het nieuwe elan. 'Ajax vaart volledig op mijn kompas,' zei hij in een interview. Die uitspraak viel verkeerd bij het Ajaxbestuur.

Wantrouwen was een tweede natuur voor de bruuske Ton Harmsen. Overal zag de voorzitter mensen die op macht uit waren bij de club, en dat vermoeden was niet helemaal onterecht. Ajax had nu eenmaal een magische aantrekkingskracht op randfiguren van diverse pluimage. Dat was al tientallen jaren zo. Mensen uit het Amsterdamse zakenmilieu – vaak van joodse afkomst, oud-spelers, de ledenraad, vaste supporters, journalisten, pr-mannen van grote sportmerken, bij elkaar vormden ze een kleurrijk gezelschap dat in de Watergraafsmeer, terecht of onterecht, gemakshalve 'de vijfde colonne' werd genoemd. Invloedrijke personen sinds jaar en dag waren de onroerendgoedhandelaars Maup Caransa en Jaap Kroonenberg, de Maastrichtse chirurg Co Greep, oud-speler Sjaak Swart, spelersmakelaar Maarten de Vos met zijn bureau Inter Football, de oud-scheidsrechter en textielhandelaar Leo Horn, en de broers Wim en Freek van der Meyden, die vanwege hun dubieuze bouwactiviteiten tijdens de bezetting de 'bunkerbouwers' werden genoemd. Van Caransa, die goed was met penningmeester Lou Bartels, zei men dat hij met zijn financiële injecties de basis had gelegd voor het topelftal dat begin jaren zeventig triomfen vierde in Europa. De minstens zo gefortuneerde Jaap Kroonenberg was weer bevriend met Ton Harmsen. En Co Greep tufte nog steeds elke zondagse thuiswedstrijd met zijn autootje van Maastricht naar Amsterdam om het bestuur terzijde te staan met zijn deskundigheid.

Zonder dat ze een formele positie hadden binnen Ajax, waren al deze mensen op een of andere manier belangrijk voor de club. Met name de meer gefortuneerde leden van dit informele netwerk hadden makkelijk toegang in De Meer. Het waren de jaren voordat de grote sponsors zich met het voetbal gingen bemoeien en clubs tot beursgenoteerde ondernemingen werden omgevormd. De vereniging Ajax leed aan chronisch geldgebrek, en was voor een groot deel afhankelijk van zakenmensen die, als lid van de uitgebreide Ajaxfamilie, hun club terzijde stonden.

Het was allemaal niet slecht bedoeld, maar door dat onzichtbare web van geld en macht was De Meer in de loop der jaren geëvolueerd tot een ontmoetingsplaats voor een Amsterdamse kring van ingewijden die zich op een of andere wijze bij Ajax betrokken voelde, en waar iedereen gevraagd en ongevraagd zijn mening gaf over trainers, spelers en bestuur.

Ajax was natuurlijk altijd méér geweest dan een club. Naast de formele structuur van de vereniging bestond er een verborgen Ajax, het Ajax van het naoorlogse Amsterdam. Ajax vulde het gat dat de bezetting had geslagen in de stad. De club werd voor de Watergraafsmeer en voor heel Amsterdam een symbool van hoop en ambitie, een broederschap van mannen die het beste van het oude Mokum samenbrachten: brutaliteit, eigenwijsheid en handelsgeest. Iedereen die geïnvesteerd had in de grootsheid van Ajax, eiste het recht op om mee te praten. Het permanente geroezemoes drong door tot de verste uithoeken van De Meer, van de kleedkamers van Voorland tot aan het spelershome, de bestuursruimtes en de bar van tante Sien; iedereen die ertoe deed bij Ajax kon op elk moment haarfijn aanvoelen wat de stemming was.

‘Harmsen was constant met de machtsverhoudingen bezig,’ zei toenmalig *Parool*verslaggever Poul Annema. ‘Hij dacht dat de vijfde colonne op zijn val uit was. Mensen die om de club heen zwermde, lekten graag naar de pers, dus als er weer eens nieuws was, wist Harmsen al waar het vandaan kwam. “Jullie heulen met de vijfde colonne,” zei hij tegen journalisten.’

Het behoorde tot de ongeschreven wetten van de club dat een trainer die zich niet kon of wilde verdiepen in de vele dimensies van Ajax, onherroepelijk ten onder ging. De Mos leek het spel aanvankelijk goed onder de knie te hebben. Hij was ook een jongen uit de stad, al was het dan niet de stad Amsterdam, en als hij één ding had geleerd in zijn prille trainerscarrière, dan was het om ogen in zijn rug te hebben. De Mos hield wel van die ongrijpbare tradities bij een vereniging. Uit eigen beweging bezocht hij vergaderingen van de ledenraad, bij uitstek de barometer van de club, het medium waarin alles samenkwam wat Ajax was of pretendeerde te zijn. De coach begreep maar al te goed dat iemand die niet de juiste mensen groette op de club, zichzelf buitensloot.

Maar langzamerhand begon hij zijn hand te overspelen. De Mos, 37 jaar oud pas, vond dat hij het lang niet slecht deed als hoofdcoach, en dat een van zijn sterke punten was dat hij een elftal bij elkaar kon kopen. Hij had indertijd hoogstpersoonlijk Olsen en Mølby uit Denemarken gehaald, en begon nu de zeggenschap op te eisen over het transferbeleid. Ajax moest niet langer vertrouwen op de makelaardij. Het bracht de coach in conflict met Maarten de Vos van Inter Football, die zelf nota bene De Mos naar Ajax had gehaald. Het hielp ook niet dat De Mos openlijk Felix Gasselich afviel.

Achteraf gezien was hij naïef geweest, vond De Mos. Hij zat midden in zijn jongensdroom, en dacht nu dat hij alles bij de club naar zijn hand kon zetten. Maar naarmate het seizoen vorderde, bekroop hem steeds meer het gevoel dat de club van hem af wilde. De spelers, ook niet gek, begonnen bloed te ruiken.

Voor het seizoen 1984/1985 had Ajax in ieder geval routine achterin, én een linksbuiten nodig – Jesper Olsen was inmiddels verkocht aan Manchester United. Linksbuiten Rob de Wit, een van Marco's oude voetbalmaatjes uit het jeugdplan, werd gehaald van FC Utrecht, en de verdediging werd versterkt met de ervaring van Ronald Spelbos en Walter Meeuws.

5. Elftalpolitiek

Marco van Basten verkeerde in hogere sferen. In zijn eerste volledige seizoen was hij met 28 doelpunten als tweede geëindigd op de lijst van Europese topscorers, achter de Liverpool-speler Ian Rush. Opeens was hij een naam in de hoogste divisie van het Europese voetbal. Hoe was dat mogelijk? Een jongen die soms nog voetbalde achter de flat, nauwelijks volgroeid, met een vers havo-diploma op zak. De horizon lag plotseling een stuk verder weg dan de overkant van het kanaal. Marco was pas negentien, en werd nu al geconfronteerd met berichten over Italiaanse en Spaanse belangstelling.

Het begon Joop van Basten, die zich als voetballer nooit buiten het Utrechtse had begeven, boven het hoofd te groeien. Marco zocht een mentor, een man die hem wegwijs kon maken in de wereld van de pure profs. Terwijl de druk op het jonge talent werd opgevoerd, hernieuwde hij het contact met zijn voormalige ploeggenoot bij Ajax, Johan Crujff.

Crujff had zich, na zijn definitieve afscheid, weer eens in een zakelijk avontuur begeven als woordvoerder van Tradium, een consortium van grote bedrijven dat 'multifunctionele stadions' wilde bouwen. Ondanks anderhalve ton startsubsidie van het ministerie van Economische Zaken, stierf de onderneming al snel een natuurlijke dood. Crujff begon zich nu te bezinnen op zijn toekomst. Hij had een technische functie bij Feyenoord afgewezen, trainde alleen nog af bij die club, en wist niet zeker of zijn toekomst in het voetbal lag.

De Mos vermoedde dat het was begonnen aan het ziekbed van Johnny van 't Schip, die in het seizoen 1984/1985 lange tijd geveld was door een hernia. Hoe dan ook, in de loop der maanden werden Johnny en Marco huisvrienden van de familie Crujff. De tijd dat De Meester ze verrot schold op het Trainingsveld lag ver achter ze. Avonden lang praatten ze over alles wat met voetbal te maken had: Ajax, De Mos, Harmsen, techniek en tactiek... Hoewel, praten... meestal hield Johan een monoloog, terwijl de twee jonge voetballers aan zijn lippen hingen. Danig onder de indruk waren ze van zijn kennis en ervaring. Alles had Crujff al eens meegemaakt in zijn carrière. Hij wist precies hoe je als ambitieuze voetballer moest omgaan met een trainer en een bestuur, en wat je als vedette binnen een elftal kon eisen, sportief en financieel. Vedettes! Dat waren ze! Zelf hadden Johnny en Marco daar nooit bij stilgestaan, dolgelukkig als ze waren dat ze mochten meedoen in het eerste van hun club, maar Crujff injecteerde ze met een nieuwe dosis zelfbewustzijn. Ze moesten een trapje hoger gaan staan. Als ze om zich heen keken, kwamen ze vanzelf tot de ontdekking dat er weinigen waren die aan hen konden tippen.

De spelersgroep rook het, proefde het, voelde het. Er gebeurde iets met die twee. Sommige jongens begonnen het duo Marco en Johnny gekscherend de FC Vinkeveen te noemen. Van Basten en Van 't Schip waren een bv'tje apart in het elftal, altijd zaten ze

met elkaar te geinen. Ze straalden een nieuw soort zelfvertrouwen uit. Wie deed ze wat? Johan Cruijff zelf stond achter ze.

De blikken van argwaan in zijn richting gaven De Mos langzamerhand het gevoel dat er iets gaande was dat zich buiten zijn bereik afspeelde. Wie kon vermoeden wat Cruijff, die werkloos in Vinkeveen zat, in zijn schild voerde? Zat Johan te vlassen op het trainerschap bij Ajax? Waren Cruijff en het bestuur misschien zelfs al in onderhandeling? De Mos wist het niet, maar hij merkte wel dat Van Basten en Van 't Schip in de loop der tijd veranderden van aangename, enthousiaste jongens in wat minder aangename, zelfbewuste profs, die op subtiele wijze de autoriteit van de trainer begonnen te tartten. Bij thuiswedstrijden voelde hij de ogen van Cruijff, die vaak op de tribune achter hem zat, in zijn rug prikken.

‘In het begin waren Van Basten en Van 't Schip ongecompliceerde liefhebbers, maar langzamerhand werden het professors,’ vertelde De Mos. ‘Ze gingen op de training commentaar leveren zoals Cruijff dat deed, en ik wist zeker dat het niet van hen kwam; het was begonnen toen ze bij Cruijff thuis kwamen. Johan wilde trainer worden van Ajax, en daar gebruikte hij Van 't Schip en Van Basten voor. Ze begonnen me tegen te werken, niet openlijk natuurlijk, maar door af en toe net te laat te komen, en halfbakken te trainen. Ze testten me uit. Cruijff was natuurlijk een idool van die jongens, die was veel interessanter dan ik.’

De competitie verliep in het seizoen 1984/1985 buitengewoon voorspoedig. Mede dankzij Van Basten was Ajax nu de club waar het gebeurde, waar iedereen weer bij wilde horen. Ajax was jong, mooi en sexy, en het speelde nog goed voetbal ook. In de aankleding onderstreepten de Ajacieden hun superioriteit. Een seizoen eerder waren de shirts nog afgemaakt met de in die jaren populaire puntboorden, nu speelde de ploeg in tenues met een discrete V-hals, de mouwen afgezet met elegante rode biesjes. De maten pasten perfect bij de soepele, lange lichamen. Het geheim van de ideale voetbaloutfit was natuurlijk dat het lichaam duidelijk afgetekend moest worden, zonder dat de bewegingen gehinderd werden. Niemand zat te wachten op een atleet als Frank Rijkaard in een oversizede nachtjapon. De uittenues maakten school in de hele eredivisie; het waren de legendarische hemelsblauwe ‘schaduwshirts’ met bijpassende broekjes, die Ajax de chique uitstraling gaven die in die jaren voorbehouden leek aan Juventus of Real Madrid. De shirtreclame van TDK was geen vreemde dissonant maar een sieraad. Ajax ontwikkelde zich weer tot een luxeploeg.

Helaas was men buiten Nederland minder onder de indruk van de modebewuste Ajacieden. Net als het jaar daarvoor tegen Olympiakos, bleek het jonge Ajax opnieuw niet opgewassen tegen ploegen die het smetteloze hogeschoolvoetbal beantwoordden met pure strijd (en een beetje doping, volgens De Mos). Nadat Ajax in de tweede ronde van de UEFA Cup was gestruikeld over een club genaamd Bohemians Praag, kon de coach zich niet langer beheersen. Hoewel hij geen man was die er een gewoonte van maakte om de

groep via de media te bewerken, liet hij ditmaal weten dat een trainer met types als Vanenburg en Rijkaard 'de oorlog niet kon winnen'. Sommige Ajacieden waren volgens De Mos te lief, te zacht, en vertrouwden te veel op hun talent. Het vergrootte zijn populariteit onder de spelers bepaald niet. Maar De Mos stond niet alleen in zijn overtuiging. Volgens *Voetbal International* toonde de wedstrijd in Praag aan dat Marco van Basten het enige echte talent van Ajax was, omdat hij 'steeds weer het duel aanging, steeds weer overeind krabbelde na wéér een doodschop, [...] in zijn eentje een bedreiging blééf vormen voor de zeker niet feilloze Tsjechische defensie. [...] Gevreesd moet worden dat Vanenburg en Rijkaard tot de categorie eeuwige talenten gaan toetreden, ze zullen schitteren tegen, pakweg Excelsior en NAC, maar nooit tegen internationaal door de wol geverfde tegenstanders.'

Van Basten leek in tegenstelling tot zijn ploeggenoten geen moeite te hebben om zich aan te passen aan de regels van het vechtfootbal. In de voorbereiding, tijdens het Amsterdam-toernooi, had hij al kennisgemaakt met een baardige verdediger van Atletico Mineiro die hem een ongelooflijke trap verkocht. Je lichaam verdedigen tegen dergelijke aanslagen was in Marco's beleving meer dan gerechtvaardigd. Op de trainingen, tijdens het fameuze 'partijtje scherp', spaarde hij zijn ploeggenoten niet. De gereserveerde, grillige Marco gaf de gemenerik in zich de vrije hand; hij ging zo op de benen van een collega staan, en hij wapperde lekker met zijn handjes als het nodig was. Marco op Spelbos, op Silooy, op Ophof; het waren gladiatorengevechten.

De uitschakeling tegen Bohemians was een zware teleurstelling voor Van Basten. Hij had gehoopt op een Europese doorbraak, maar moest tot de conclusie komen dat De Meer misschien wel te klein was voor zijn ambities. Elk seizoen vertrok er weer een handvol goede spelers. Marco voelde zich rot, speelde zelfs met de gedachte om dan ook maar naar het buitenland te gaan. Zijn contract zou aan het eind van het seizoen toch aflopen. Waarom niet de sprong wagen naar Zuid-Europa? 'Ik voelde dat ik nooit volgroeid zou raken als ik niet van lucht zou veranderen,' zei hij in februari 1985 tegen *de Volkskrant*. Toch draaide Van Basten in de loop van het seizoen bij, wellicht in de verwachting dat Johan Crujff in aantocht was. Zoiets wilde hij niet missen. Vader Joop was er in ieder geval een sterk voorstander van dat Marco nog een aantal jaar bij Ajax zou 'rijpen' voor hij aan het grote werk zou beginnen.

Een verlengd verblijf bij Ajax had ook een praktische reden. Marco was eind 1984 in militaire dienst gegaan, en hoewel hij gewoon thuis kon blijven slapen en geen wedstrijd (en nauwelijks een training) over hoefde te slaan, maakte dat een tussentijds vertrek naar het buitenland onmogelijk.

Van Basten was officieel gelegerd in Vught, maar op een aantal bivaks en wat wachtlopen na, hinderde de dienstplicht hem nauwelijks in zijn carrière. Defensie kende een topsportbeleid, waarbij getalenteerde jongens hun clubverplichtingen gewoon konden nakomen, in ruil voor optredens in militaire selecties. Van Basten is twee keer uitgekomen voor het militair elftal.

Als een voorschot op een mogelijke terugkeer van Johan Cruyff naar De Meer, waren de zakelijke banden al aangehaald tussen Van Basten en zijn mentor. Marco voetbalde inmiddels op schoenen van Cruyff Sports (later zou hij weer spelen op Adidasjes met een opgeplakt Cruyff-logo – de producten van de firma Cruyff waren van nogal matige kwaliteit). Via Cruyff was Marco ook in contact gekomen met de onvermijdelijke Cor Coster.

Coster was het prototype van de *selfmade man*. Hij had een lange weg afgelegd sinds hij in de eerste naoorlogse jaren Zwitserse horloges naar Nederland smokkelde in de benzinetank van zijn motor. Ver voordat zijn dochter Danny verkering kreeg met Jopie Cruyff van Ajax, was ome Cor al uitgegroeid tot een succesvol zakenman. Als Amsterdammer combineerde hij het instinct van de marktkoopman met een *godfather*-achtige uitstraling. In zaken was hij een harde, gevoelloze onderhandelaar, maar voor ‘zijn jongens’ was hij Ome Cor: iemand die zijn vertrouwen had verdiend, kon altijd op hem rekenen.

Het duo Coster-Cruyff werd al snel een van de meest beruchte zakelijke tandems van de voetbalwereld. Als Coster zijn schoonzoon iets leerde, dan was het dat een prof speelde voor de centen, en dat het voetbal in niets verschilde van de zakenwereld: je moest altijd en overal het onderste uit de kan halen. Als officieuze waarnemer van Cruyffs belangen kreeg Coster de smaak te pakken. Het duurde niet lang voor hij zich op het onontgonnen terrein van de spelershandel begaf. Het Ajaxbestuur wantrouwde de schoonvader des vaderlands. Men zag Coster vooral als een brutale sjacheraar die er bovendien illegale praktijken op nahield – arbeidsbemiddeling was in die jaren immers officieel verboden. Spelers mochten alleen werken met een officiële makelaar van de Stichting Arbeidszaken, voortgekomen uit de Vereniging van Contractspelers (vvc's). Maar Ome Cor was niet een man die zich iets aantrok van regels die naar zijn maatstaven absurd en onrechtvaardig waren.

Samen met zijn zakenpartner Piet Keizer had Coster er een handje van om hoog in te zetten. Voor een schoenencontract van Van Basten met Adidas vroegen ze met droge ogen 150.000 dollar, aldus Piet Lagarde, toenmalig Adidasvertegenwoordiger in Nederland. ‘Ik heb het doorgeschoven naar Adidasinternationaal,’ zei Lagarde, ‘maar die zullen zich ook wel te barsten lachen.’

Gegeven de omstandigheden, was het begrijpelijk dat Harmsen geen trek had om met Coster te moeten onderhandelen over Van Bastens nieuwe contract. Liever koos hij de ‘officiële’ weg van de Stichting Arbeidszaken en diens vertegenwoordiger Ger Lagendijk, dan te praten met een Amsterdamse vrijbouter die ook nog eens verdachte familiebanden had. Want wie Coster zei, zei Cruyff, een naam die op dat moment nog altijd zwaar taboe was in De Meer. De voorzitter voelde aan zijn water dat Johan op allerlei manieren zijn invloed aan het gebruiken was via Coster, Keizer, Van Basten, Van 't Schip, en nog een handvol stromannen in de ‘vijfde colonne’.

Met het nieuwe seizoen in volle gang, was de strijd om Marco van Basten in alle

hevigheid losgebrand. Ook Joop van Basten was in dat stadium nog sterk betrokken bij de carrièreplanning van zijn zoon. Tijdens de uitreiking van de Zilveren Schoen in Parijs, in oktober 1984, werden Joop en Marco belaagd door beurtelings Lagendijk, Keizer, Bartels en Van Eijden. Marco moest kiezen, Marco moest aan zijn toekomst denken, Marco moest een ongevalverzekering afsluiten, een nieuw schoenencontract, Marco moest dit, Marco moest dat... Joop werd bijna gestoord van al die belangstelling.

Kees Rijvers was ook in Parijs, en zag met leedwezen hoe zijn pupil permanent werd omringd door gewichtige Volwassen Mannen. Zou Marco nog wel eens aan voetballen denken? Rijvers vond dat het Van Basten ontbrak aan continuïteit. Hij had het niet begrepen op 'al die figuren rondom hem'. Die wilden alleen maar financieel beter worden van Marco.

De uitreiking van de Zilveren Schoen zelf leek in de hectiek van de onderhandelingen bijna bijzaak geworden. De verplichte foto was in ieder geval een mooi voorbeeld van de onhandigheid waarmee voetballers zich buiten het veld manifesteren. Marco had zich zowaar in een *double breasted* smoking gehesen, compleet met vlinderstrik en manchetknopen, en hij grijnsde als een jongen van acht die een krul en een plaatje van de juf had gekregen. Naast hem stonden De Mos en zijn vader, beiden met een glas wijn in de hand. Zij keken naar Marco, het wonderkind, maar Marco keek recht vooruit, in de lens van de camera, de zilveren Adidasschoen vasthoudend alsof hij moeders kostbaarste vaas in zijn handen had.

In de weken volgend op de ceremonie in Parijs gingen de onderhandelingen voort.

Joop van Basten, toch de gemeenteambtenaar, had een voorkeur voor de 'officiële' lijn van Ger Lagendijk. Over Coster en Keizer koesterde hij zijn twijfels. Waren die mannen er niet vooral op uit om Marco zo snel mogelijk naar het buitenland te brengen, om dan hun percentage op te strijken? Aan de andere kant merkte Joop dat zijn zoon sterk naar Coster trok. Marco was op de hoogte van de kwalijke reputatie van Cruijff/Coster in De Meer, maar zijn loyaliteit aan zijn leermeester was niet stuk te krijgen. Hij kon nog alles van Cruijff leren, vond hij. En Ome Cor was gewoon een aardige man, wat maakte het uit dat die er zelf ook beter van werd? 'Luister pa, je moet toch iemand vertrouwen,' zei Marco.

Zo gezegd. Coster werd Van Bastens zaakwaarnemer, al was die term indertijd nog niet in zwang. De hele makelaardij stond trouwens nog in de kinderschoenen. De transfermarkt was niet erg dynamisch, en een speler die aan het buitenland werd verkocht was een zeldzaamheid. De Stichting Arbeidszaken deed in die tijd de bemiddeling uit min of meer ideële motieven. Veel geld viel er sowieso niet te halen. De meeste profvoetballers moesten – voor zover ze er al niet bij werkten – na hun carrière gewoon weer een baan zoeken, en probeerden in de korte tijd dat ze speelden zoveel mogelijk zekerheid in te bouwen. De 'vakbondsjongens' van Arbeidszaken bekeken de opkomst van commerciële spelersmakelaars als De Vos en Coster, die maling hadden aan officiële instanties, met groeiend wantrouwen. Illegale beunhazen werden ze genoemd.

‘Geld verdienen aan transfers gold als een zonde,’ herinnerde Ger Lagendijk zich. ‘Wij van de vvcs begeleidden de spelers vooral vanuit een sociaal oogpunt, de commerciële jongens keken in de eerste plaats naar de financiën. Maar met de jaren bleek dat de commerciële begeleiding van topspelers niet meer tegen te houden was. De regel dat voetballers alleen bemiddeling mochten krijgen van een door de vakbond aangestelde begeleider was onhoudbaar. Uiteindelijk heb ik daarom ook voor de makelaardij gekozen.’

Ger Lagendijk voerde in de herfst van 1984 een aantal gesprekken met Van Basten. ‘Hij maakte een heel serieuze indruk, het was een jongen die goed naar zijn vader luisterde en die wist waarover hij sprak. Maar hij trok duidelijk richting Johan Cruyff en Cor Coster. Johan adviseerde hem, en Coster had goede contacten in Spanje en Italië.’

Een nieuw contract zou volgens Joop en Marco moeten behelzen dat er geen belangrijke spelers meer door Ajax verkocht zouden worden – zoals dat in voorgaande jaren was gebeurd – omdat Marco’s marktwaarde dan zou dalen. Harmsen was *not amused*. Marktwaarde? Waren dat termen voor een jongen van amper twintig? De voorzitter zag in alle beslissingen die Van Basten nam de hand van Johan Cruyff.

Harmsen vermoedde bovendien dat Cruyff ook via andere kanalen een ‘ongezonde invloed’ had op Ajax en op Van Basten. Naar zijn smaak was Jack van Gelder, de jonge journalist, zakenman en ‘extern adviseur’ van Cruyff Sports, wat al te dik bevriend met Van Basten en Van ’t Schip. Van Gelder zou de kledkamer splijten door Marco en Johnny in te fluisteren dat Ajax kwaliteit miste, en dat ze elders veel meer konden verdienen. Jack ontkende. ‘Ik praat niet met ze [Van Basten en Van ’t Schip] omdat ik Cruijffs belangen verdedig, ik praat met ze omdat ik ze aardig vind,’ zei hij tegen Kees Jansma van *Voetbal International*.

Van Basten dacht na, Van Basten rekende. Hij wilde de top bereiken, en dat was Ajax in zijn ogen zeker niet. Maar te vroeg vertrekken naar het buitenland zou waarschijnlijk niet goed zijn voor zijn carrière. Daarvoor hoefde hij alleen maar te kijken naar zijn voorganger Wim Kieft, geparkeerd bij het middelmatige Pisa. Twintig was hij pas, hij had nog zeker tien jaar te gaan in het profvoetbal, als hij heel bleef. En al die tijd zeurde een stem in zijn achterhoofd: denk aan jezelf, niemand zal je helpen... Voetbal was een teamsport, maar Marco benaderde het als een pure solist.

‘Dat waren de egoïstische trekjes die hij van Cruyff overnam,’ zei Aad de Mos. ‘In de filosofie van Cruyff moet het elftal om de vedette heen gebouwd worden. De ontwikkeling van de speler zelf is het belangrijkste. Marco wilde naar de top, en daar moest alles voor wijken. Maar ik moest denken aan het algemeen belang, niet alleen aan hem. Je hebt de rest van het elftal nodig om een wedstrijd te winnen.’

Zeker was dat Cruyff grote invloed op Van Basten had, en dat behalve De Mos ook anderen daar hun bedenkingen bij hadden. Na de met 1-2 verloren interland tegen Hongarije, zijn eerste wedstrijd in het Nederlands elftal sinds ruim een jaar, hing Van Basten op de Johan Wagenaarkade wel anderhalf uur lang met Vinkeveen aan de telefoon. ‘Cruyff raadde hem van alles aan,’ zei Joop van Basten tegen *Algemeen Dagblad*. ‘Maar het

gevolg was wel dat ik Marco helemaal down aantrof en hem weer behoorlijk heb moeten oppeppen.’ ‘Sufgeluld’ was een term die pas later zou opduiken.

Johan Cruijff had zo zijn eigen visie op het fenomeen Van Basten. Een typisch trekje van Cruijff was dat hij zijn eigen ervaringen als voetballer projecteerde op anderen. Na zijn jaren als pure spits, was hij zich gaan manifesteren als spelmaker bij Ajax, Barcelona en het Nederlands elftal, weg van het gevecht in de punt van de aanval. Marco zou ook die weg moeten volgen, vond Cruijff.

De Mos was het er niet mee eens. ‘Dat moet hij nou uitgerekend niet gaan doen. Marco is op zijn sterkst als hij op scherp staat voor de goal of op de middenlijn bij een counter.’

De meningen over de voetballer Van Basten konden moeilijk sterker verdeeld zijn. Was Marco de pure spits, of was hij het allround talent waar de rest van het elftal omheen zou moeten zweven, als de planeten om de zon? Was hij de specialist, of kon hij in een niet al te verre toekomst meedoen in de divisie van de Grootsten Aller Tijden? Het was logisch dat Cruijff als geen ander appelleerde aan Marco’s eierzucht.

Cruijff leek in ieder geval de enige persoon waar Van Basten een onvoorwaardelijk vertrouwen in had als het ging om voetbalkennis. Spoedig begon Marco de Cruijffiaanse op- en aanmerkingen over te nemen. ‘Gerald Vanenburg en Rob de Wit trekken graag naar binnen,’ zei hij in een interview met *NRC Handelsblad*, ‘en wanneer ik dan in de spits sta, lopen we vaak met z’n drieën de trechter in. Daarom ben ik vanaf de eerste wedstrijden dit seizoen gedwongen geweest teruggetrokken te spelen.’ Het was duidelijk dat hij het advies van De Meester ter harte nam.

Van Basten was gegroeid. Hij praatte over zichzelf met de nuchterheid van de onpartijdige buitenstaander. ‘Ik ben nu twintig jaar en ik voel me nog niet rijp genoeg voor het buitenland,’ liet hij weten. ‘Ik wil *zeker tot mijn 25ste* [mijn cursivering] bij Ajax blijven spelen. [...] Als ik tussen de 25 en 27 jaar ben, wil ik wel naar Italië of Spanje. Dan verkeer ik hopelijk in de bloei van mijn carrière en zal het dus gemakkelijker zijn om bij een topclub onder contract te komen.’ Is het Van Basten die hier spreekt, of horen we hem Cruijff napraten? Die vertrok immers ook pas op latere leeftijd naar Barcelona – hoewel hij indertijd al veel eerder had willen gaan. Voor de goede orde: Marco was pas 22 toen hij uiteindelijk aan AC Milan werd verkocht.

Van Basten leek zelfs een beetje blasé te worden van het plotselinge succes. Hij was zich bewust van zijn superioriteit, en nog was het niet genoeg. ‘Kijk, een finale in de Europacup hoeft van mij niet, maar de derde ronde moet je toch minimaal kunnen halen. Dat heeft voor mij meer waarde dan een landskampioenschap, want daar ben ik wel een beetje op uitgekeken.’

Hij zei het echt. Marco was uitgekeken op een titel die hij pas één keer gewonnen had, en dan nog niet eens als basisspeler. In zijn eierzucht dacht hij altijd drie stappen vooruit.

Voor een jongen met dergelijke obsessies was een onelegante opmerking over collega’s

een kleinigheid. ‘Wat Ajax betreft hoop ik dat we een bredere selectie krijgen. Met Yücedag en Rijnink op de bank win je geen Europacup.’

Terwijl zijn ego gestaag groeide, nam Van Basten de commerciële exploitatie van zijn talent steeds serieuzer. Er werd een videoband uitgebracht met de titel ‘Voetballen doe je zo – koppen en afwerken met Marco van Basten’. (In dezelfde serie waren ook verkrijgbaar ‘dribbelen, drijven en passeren met Gerald Vanenburg’, ‘stoppen en het aan- en meenemen van de bal met Peter Boeve’, en ‘passen en trappen met Ronald Koeman’.) Inmiddels gekleed in een trainingspak van Cruyff Sports, gedroeg Van Basten zich voor de camera nog altijd als een schuchtere puber. Zijn gezicht was overdekt met jeugdpuistjes en zijn springerige haar was nog nooit zo lang geweest. Koppen? Marco deed het braaf voor. De voorzet kwam, Van Basten sprong en spande tegelijkertijd zijn lichaam als een enorme, menselijke boog. Op het moment dat de bal zijn voorhoofd raakte – pang! – strekte hij zijn lange lijf.

‘Marco laat hier zien hoe door de lucht aangespeelde ballen op verschillende manieren verwerkt kunnen worden,’ sprak de commentaarstem. De beelden toonden hoe Van Basten in een modderig strafschoopgebied een door de lucht aangespeelde bal met de buitenkant van zijn rechtervoet transformeerde tot een dood vogeltje. Het ging op zijn dooie gemak.

Onder de noemer ‘scoren vanuit dribbel’ omspeelde Van Basten twee anonieme junioren. Bij ‘scoren vanuit een omhaal’ liet hij een embryonale versie zien van zijn legendarische omhaal tegen FC Den Bosch. Zijn commentaar: ‘Je moet er een beetje aanleg voor hebben, maar je leert het je eigen ook wel aan.’

Ten slotte kwam het ‘advies van Marco’. ‘Eh, ik zou het écht niet weten,’ begon Van Basten – perfect in zijn rol van de onverschillige adolescent. Hij herstelde zich snel. ‘Ja, geloof in eigen kunnen, hè? En spelplezier. Ik heb altijd plezier gehad. Je leert van elke speler wat. Ik vond het altijd te gek om met Johan Cruijff te spelen.’

Op maandagochtend 6 mei 1985 zat Aad de Mos aan de bar bij tante Sien de voorbije weken te overpeinzen. De Mos voelde zich ziek en vermoeid. Hij was nog lang niet hersteld van een acute voorhoofdsholteontsteking, en nu zat hij ook nog eens midden in de spannendste periode van zijn trainersloopbaan. De coach keek verstrooid naar buiten, over het Trainingsveld. Hij had de confrontatie gezocht met zijn vedette, en de uitkomst was hoogst onzeker. Van Basten zat nu samen met de rest van de selectie in de aanpalende kleedkamer te beraadslagen over de toekomst. Toekomst... van wat? Op dat moment kon het De Mos even weinig schelen. De selectie wilde ‘problemen bespreken’, maar hij had met zijn zieke kop helemaal geen zin in het eindeloze geouwehoer dat hem ongetwijfeld te wachten stond. Dat er iets moest gebeuren was duidelijk – Ajax dreigde in de laatste fase van de competitie het landskampioenschap nog te verspelen – maar een praat sessie met een trainer die barstte van de hoofdpijn had weinig zin. ‘Ga maar bij elkaar zitten, ik

wacht wel in de kantine,' had hij gezegd, en samen met assistent Spitz Kohn, fysiotherapeut Rob Nolet en materiaalman Sjaak Wolfs was De Mos koffie gaan drinken.

Het was begonnen met de uitwedstrijd tegen FC Utrecht. Al wekenlang liep het duo Johnny en Marco te klooiën op de training, althans in de beleving van de coach. Ze probeerden hem uit, tergend hem door met zichtbare tegenzin de oefeningen af te werken. Crujff, die zat er natuurlijk achter. Die wilde op de stoel van De Mos gaan zitten volgend seizoen, en had Van Basten en Van 't Schip alvast vooruit gezonden om wat voorbereidend sloopwerk te verrichten. Het gonsde van de geruchten in de Watergraafsmeer. Johan zou terugkomen, zo wilden de verhalen. De verloren zoon van Betondorp had de strijdbijl met Harmsen voorlopig begraven en stond op het punt om een contract te tekenen.

Afgezien van zijn weigerachtige houding op de training was Van Basten al geruime tijd uit vorm. Het was de eerste keer dat de spits bij Ajax een mindere periode doormaakte, en kennelijk was De Mos niet de enige die dat zag, want bondscoach Leo Beenhakker had Marco niet geselecteerd voor het thuisduel van het Nederlands elftal tegen Oostenrijk. Beenhakker, die het stokje had overgepakt van de met gezondheidsproblemen kampende Rinus Michels, miste bij Oranje in het algemeen – en bij Van Basten in het bijzonder – het 'heilige vuur'. Feit was in ieder geval dat Van Bastens interlandcarrière nog niet goed van de grond was gekomen, en dat het nu ook bij Ajax moeizamer ging. In de pers verschenen verhalen over de stagnerende ontwikkeling van de twintigjarige. Er werd driftig gespeculeerd over het hoe en waarom. Misschien liet Marco zich wel te veel het hoofd op hol brengen door het kluitje begeleiders en 'adviseurs'. Wat de oorzaak ook was, Aad de Mos vond dat het tijd werd om zijn tanden te laten zien. Ontbrekende vorm was tot daar aan toe, maar de trainer tegenwerken was onvergeeflijk. Het liep sowieso niet lekker de laatste weken. Ajax was punten aan het verspelen. PSV kwam steeds dichterbij in de competitie. De Mos zou eens laten zien dat hij lef in zijn donder had. Tegen Utrecht, op dinsdagavond 23 april, zette hij Marco en Johnny op de bank. Daar zaten de twee voetbalmaatjes, diep weggedoken in hun roodwitte regenjassen, met gezichten waarop minachting voor de hele wereld was af te lezen. Ajax won met 0-1, en Harmsen was zo verheugd dat hij en Bartels persoonlijk naar de kleedkamer afdaalden om een verdubbeling van de winstpremie aan te kondigen. Die zat! Ajax kon ook winnen zonder Marco van Basten, en die boodschap wilde het bestuur wel even inwrijven bij Johan Crujff en Cor Coster, met wie het nog altijd een 'verstoorde relatie' onderhield. Helaas voor De Mos vond Harmsen het ook nodig om openlijk zijn vertrouwen in de trainer uit te spreken – een slecht voorteken voor elke coach.

Van Basten had nu genoeg moed en vertrouwen bijeengeraapt om de aanval te openen. Op de vraag hoe het nu zat met zijn kwakkelende vorm, antwoordde hij: 'De Mos is nog nooit in vorm geweest.' Blijkbaar vond hij deze *onelineer* zo geslaagd dat hij hem ook in zijn multomap noteerde. *Ik reserve!!*, schreef hij, met twee verontwaardigde uitroepstekens als het credo van de gekwetste ster.

Het leek alsof de gezondheid van De Mos een sluipend gevoel van naderend onheil

niet kon wegdrücken. Een verwaarloosde verkoudheid leidde tot een voorhoofdsholteontsteking, en voor het eerst sinds jaren moest de coach zich ziek melden. Zonder De Mos hadden de intriges vrij spel in de Watergraafsmeer. In de aanloop naar de uitwedstrijd tegen Haarlem op 5 mei nam assistent Spitz Kohn tijdelijk het roer over in de selectie, en onder druk van de omstandigheden stelde hij Van Basten en Van 't Schip weer op, niet zonder De Mos te informeren overigens. Het was zijn eer te na. 'Aad, ga er niet heen, je wordt toch kampioen,' had Hassie van Wijk hem nog telefonisch gewaarschuwd. Maar de volgende dag reed de coach, zo ziek als een hond, van Rijswijk naar De Meer om met de bordenwisser de initialen MvB en JvS weg te vegen, en te vervangen door JB (Johnny Bosman) en FG (Felix Gasselich). *Ik reserve!*, schreef Marco. Zijn gramschap was geslonken tot één uitroepkentje.

'We hadden tegen Utrecht goed gespeeld,' zei De Mos. 'Ik zag dus geen reden om Van Basten en Van 't Schip opeens wel op te stellen.'

Het pakte dit keer verkeerd uit. De volgende dag verloor Ajax uit tegen Haarlem met 1-0, en De Mos zag zich zelfs gedwongen om Van Basten en Van 't Schip een halfuur voor tijd in te brengen, zonder dat het trouwens iets opleverde. Het bestuur verkeerde in opperste verwarring. Van Kohn had het een briefje gekregen met de oorspronkelijke opstelling, en nu zagen Harmsen en consorten tot hun verbazing dat Marco en Johnny eerst niet, en in de tweede helft uiteindelijk wél speelden. Het krediet van de trainer begon snel op te raken.

De volgende dag zat Johnny Bosman als een tamelijk onthechte buitenstaander bij de praatsessie in de kleedkamer. Johnny had geen reden tot klagen. Hij speelde, hij was tevreden. Maar Van Bastens irritatie was zonneklaar. 'Marco zei meteen: "We willen niet verder met De Mos,"' herinnerde Bosman zich. 'Meer dan de helft van de spelers was het met hem eens.' Een significant detail: 'Marco wilde ook weten van het bestuur of het waar was dat Crujff trainer zou worden.'

Van Basten zelf had een andere herinnering aan die bewuste maandagochtend. 'Een aantal spelers zei meteen: "We willen niet verder met De Mos." Daar heb ik me toen bij aangesloten. Ik had verder geen problemen met Aad, vond hem een beste kerel. Hij had bij Ajax gewoon geen reële kans, werd door de voorzitter gemanipuleerd.'

Peter Boeve leverde weer een andere versie. 'Dick Schoenaker belde de voorzitter met het verhaal dat de groep De Mos weg wilde hebben. Harmsen zei aanvankelijk: "Regel het onderling, maar ik ga nu niet de trainer eruit sturen. Zorg dat je kampioen wordt, dan zien we volgend seizoen wel verder."

Kort daarop arriveerde Harmsen in De Meer, waar hij De Mos nog steeds achter de koffie aantrof. Langzaam maar zeker besefte iedereen dat de positie van de trainer onhoudbaar was geworden. Het schip kantelde. De Mos stapte in de auto en vertrok naar Rijswijk. Een paar dagen later zou de ontslagen trainer in een Haags ziekenhuis een spoedoperatie ondergaan aan de ontsteking.

Hij nam het Harmsen niet eens zo erg kwalijk. De Mos was niet vergeten dat de

voorzitter hem ooit zijn vertrouwen had geschonken. Op een bepaalde manier mochten ze elkaar wel. Ruwe mannen, lastig in de omgang, maar realistisch en gedreven. Harmsen nodigde De Mos zelfs persoonlijk uit voor het kampioensfeest, maar de Hagenees verkoos begrijpelijkerwijs het strand van Scheveningen boven de tribune van De Meer. Financieel had De Mos niets te klagen. Zijn contract, dat liep tot medio 1986, zou gewoon doorbetaald worden, inclusief premies.

De Mos is op 6 mei als trainer van Ajax op non-actief gesteld!, noteerde Marco, alsof hij het uit een krantenverslag overschreef. Het uitroepteken was dit keer triomfantelijk. Hij bekrachtigde zijn opgetogenheid met een handtekening. Van Basten was voor het eerst de strijd aangegaan met een trainer, en hij had het pleit glansrijk gewonnen. Zijn handtekening symboliseerde de hele affaire; Marco was de auteur van De Mos' ontslag, in zijn voetspoor was de rest gevolgd. Niemand twijfelde er nog aan dat hij Ajax' enige echte vedette was, binnen en buiten het veld.

Het gaat te ver om te zeggen dat Van Basten De Mos bewust had weggewerkt. Marco was gewoon een voetballer die boos was omdat hij niet speelde. Hij rook zijn kans toen de trainer al aangeschoten wild was. 'Maar hij voerde zeker geen campagne tegen De Mos,' zei Poul Annema. 'Van Basten gebruikte geen journalisten. Er waren wel eens spelers die naar *Het Parool* belden met nieuws, maar Marco hoorde daar zeker niet bij.'

Van Basten leek vast van plan om af te rekenen met de crisis in zijn prestaties. Een eerste gelegenheid had het Népstadion van Boedapest als decor.

Oranje moest winnen van het al geplaatste Hongarije om uitzicht te houden op kwalificatie voor het WK in Mexico. Een onmogelijke opgave leek het, tegen elf sterke Hongaren en 75.000 toeschouwers, maar het bleek dat er na Leipzig en Dublin een nieuw 'wonder' in de maak was. Het werd uiteindelijk de wedstrijd van de Utrechtse Ajacied Rob de Wit, in de tweede helft in het veld gebracht voor Ton Lokhoff. Hij soleerde door een slaapwandelende Hongaarse verdediging, en rondde zijn actie af met een kunstzinnige stift. Nederland wist in het restant van de wedstrijd stand te houden. De stunt werd juichend ingehaald door de pers. Behalve De Wit kregen ook Rijkaard en Van Basten lof toegezwaaid voor hun sterke spel. Marco had eindelijk eens een goede interland afgewerkt. Het gaf hem moed. Niet lang daarna, thuis tegen Feyenoord in het Olympisch Stadion, scoorde Van Basten de 4-2 nadat hij op adembenemende wijze Nielsen en Van de Korput voor joker had gezet.

Hij bevestigde zijn nieuwe status met opnieuw een fantastisch doelpunt, een paar weken later thuis tegen Volendam.

Het was de eerste Ajax-Belg Walter Meeuws die de bal kwam brengen. Van Basten stond aan de rechterkant, net voorbij de middenlijn. Hij keek. Tikte toen de bal razendsnel met zijn rechtervoet voorbij een Volendammer en maakte tegelijkertijd een sprongetje om het uitgestoken been te ontwijken. Hij leek op een elf met vleugeltjes aan zijn voeten. Marco lag nu op volle snelheid, wist al precies wat hij ging doen. Het was zo'n

prachtige zonnige zondagmiddag in De Meer, volle tribunes en een veld van het egaalste groen dat iemand zich kon indenken. Het gras had de geur van de lente. Iedereen keek toe hoe Marco met een schaar (beetje overdreven, vond hij achteraf, je kon er ook gewoon langslopen) zijn volgende tegenstander degradeerde tot een hulpeloze spartelaar. Voortdenderde hij. Marco naderde nu het strafschoopgebied van Volendam. Een handvol tegenstanders wachtte hem op, de knieën licht gebogen, angstig wachtend op het vervolg van zijn actie. De keeper stond nogal ver uit zijn doel, te ver, zag Marco toen hij opkeek en de situatie inschatte. Zijn brein was oververhit geraakt; binnen een fractie van een seconde moest hij tientallen beslissingen nemen, maar tegelijkertijd merkte hij dat hij nogal moe was geworden van de lange sprint die hij had getrokken. Nog eens twee, drie tegenstanders passeren was misschien te veel van het goede. Bijna voorzichtig zette hij zijn linkervoet onder de bal. Het schot was bedrieglijk hard, zeilde richting doel en over de Volendamkeeper, en belandde vlak onder de lat in het net. De F-side, inmiddels al verbouwd tot een soort openluchtgevangenis met punthekken en prikkeldraadversperringen, ontplofte. Marco maakte zijn gebruikelijke parade: beide handen losjes in de lucht, op een drafje het applaus in ontvangst nemend. Het gebogen hoofd sprak boekdelen. Hij had het altijd geweten: hij was de beste spits van Nederland, in staat om snelheid, techniek en gratie om te zetten in doelpunten; een artiest en een afmaker verenigd in één voetballer. Niemand kon meer om hem heen.

Niet zelden is de elegante Van Basten vergeleken met de creatieve genieën uit de wereld van de hoge cultuur. ‘Eigenlijk hoort hij op de kunstpagina thuis,’ zei Jan Mulder ooit. In dat licht bezien, was het doelpunt tegen Volendam te vergelijken met het schilderij *Les Femmes d'Alger*, van Pablo Picasso. Het genie van de jonge Spaanse schilder was al zichtbaar in diens vroege werk; hij had techniek, visie en karakter, maar wat hij nog miste was een stijl, een handtekening, een definitieve bevestiging van zijn uitzinnige ego. De artiest was zoekende. *Les Femmes d'Alger*, geschilderd in 1907 in Parijs, was Picasso's grote doorbraak, niet naar een groot publiek (die erkenning zou pas later komen) maar naar een nieuw soort vorm. Tussen de penseelstreken door ontdekte Picasso zichzelf, zoals Marco zichzelf ontdekte op het gras van De Meer. Van Basten had op zijn beurt voor het doelpunt tegen Volendam al demonstraties gegeven van zijn eenzame klasse, maar zijn voetbal was – om in kunstenaarstermen te blijven – nog schetsmatig. ‘Volendam’ was de ontdekking van een stijl, de definitieve ontsluiting van het potentieel dat Van Basten herbergde. Hij merkte dat hij zijn beste spel speelde als hij alle spanning liet gaan en voetbalde op zijn intuïtie. Net als vroeger, achter de flat.

De competitie was toen al beslist. Ajax was twee dagen daarvoor landskampioen geworden, uit bij Roda JC, en Marco had zich getooid met pet en sjaal door de supporters op de schouders laten nemen. Voor zijn doen was hij zeldzaam uitbundig. In de kleedkamer dansten de Ajacieden met ontblote bovenlijven de polonaise. Ook Robbie Hofman was op een of andere manier weer doorgedrongen tot het middelpunt van de feestelijkheden. Niemand keek ervan op. Marco, Koeman, Bosman, Silooy, Menzo, Sjaak Storm... Ze waren jong en mooi, en ze waren kampioen. In de bus terug naar Amsterdam begogelden ze elkaar hartstochtelijk met Limburgse vlaaien, net zo lang tot iedereen onder

de crèmevulling zat. En hoewel Tonnie Bruins Slot tijdelijk als vervangend hoofdtrainer was aangesteld, kon ook Aad de Mos uit Rijswijk enige aanspraak maken op deze triomf.

Als Aad de Mos over de A2 bij Utrecht rijdt, kijkt hij ter hoogte van de afslag Oog in Al nog altijd even opzij. Achter de bomen ziet hij de velden van UVV liggen. Dan denkt De Mos weer even aan de Marco die hij voor het eerst bij Ajax zag binnenkomen. Er is geen rancune, geen oud zeer. Alleen de herinnering aan een zestienjarige junior.

6. Vedette

Welke demonen spookten door zijn hoofd toen hij de aanloop nam?

Hij had geprobeerd zich doof te houden voor het gezang van de tribunes. 'Marco van Basten, je moeder is gek,' klonk het door Nieuw Galgenwaard. De hufters. Het was diezelfde Bunnikside waar hij als veertienjarige tussen had gestaan. Wie weet zongen sommige van zijn oude voetbalmaatjes gezellig mee. Uit tegen Utrecht, zijn stad, zijn club, en dan kreeg je dit over je heen. Hij leed in stilte.

Het leek of de wedstrijd was uitgekozen voor een grootschalige samenzwering tegen Marco. Zijn voormalige ploeggenoot bij uvv John van Loen scoorde in de eerste helft voor Utrecht. De goal kwam na een gesmoord schot van zijn maatje bij Elinkwijk en bij Ajax' tweede elftal, zijn oude reisgenoot Edwin Godee.

Toen kreeg Ajax de strafs chop mee. Marco pakte meteen bal uit de handen van Ronald Koeman, gretig, klaar om wraak te nemen op de Utrechtsupporters met een feilloze penalty. Jan-Willem van Ede, nog een jongen met wie hij in de jeugd van uvv had gevoetbald, begon vervelend te doen. Weglopen, bij de linkerpaal gaan staan, heen en weer ijsberen, praten tegen de scheidsrechter, en toen Marco eindelijk zijn aanloop wilde nemen kwam Van Ede zijn doel weer uit omdat de bal zogenaamd niet goed lag. In een normale situatie was Marco geen jongen die zich door dat soort geintjes uit zijn evenwicht liet brengen. Maar dit was geen normale situatie. Hij nam zijn aanloop, vertraagde even zijn pas, en schoot. De bal ging onhoudbaar hard naar de rechterbovenhoek, knalde tegen de binnenkant van de paal, vloog parallel aan de doellijn naar links, raakte de linkerpaal en stuiterde toen het veld weer in. Tegen zulke bovennatuurlijke krachten kon zelfs Marco van Basten niet op.

Hij zou niet veel meer kansen laten liggen dat seizoen.

Marco was sterker geworden. Dikke spierkabels begonnen zich af te tekenen op zijn bovenbenen, zijn schouders waren breder dan een paar jaar daarvoor, en zijn kaaklijn leek zich te hebben verhard. De engelachtige verschijning die het publiek had gezien bij zijn debuut was vervluchtigd, vervangen door een volgroeide jongeman, één meter vijfentachtig lang en 75 kilo zwaar. Het werk van Cees Koppelaar had zijn vruchten afgeworpen.

Ja, Marco was meegegroeid met zijn status. Niemand kon hem ervan beschuldigen dat hij een 'eeuwig talent' was. Hij was gestopt met het bijhouden van zijn doelpunten. Scoren voor Ajax was wekelijkse routine.

Wat Van Basten won aan mannelijkheid, verloor hij aan onschuld. De puisterige, verlegen puber die zich geen houding wist te geven, was nu definitief van het toneel

verdwenen. Van Basten manifesteerde zich naar buiten toe steeds meer als een berekenende, stugge prof, amper bereid om het achterste van zijn tong te laten zien. Het was Van Bastens intelligentie die hem tot voorzichtigheid maande. Alles en iedereen ouwehoerde wat af in De Meer en omstreken, en voor je het wist werd je verkeerd geciteerd door de pers en was je de klos. De sleutel tot het overleven van plotselinge bekendheid lag in het kiezen van de juiste mensen om je heen. Journalisten, dacht Marco, kwamen daar zeker niet voor in aanmerking. Hij wantrouwde de professionele vriendelijkheid waarmee ze hem benaderden, de kruiperige houding als ze hem nodig hadden, de sluwheid waarmee ze hem probeerden te verleiden tot gewaagde uitspraken. Eén keer was hij in die val gelopen, vlak voor zijn interlanddebuut, en vanaf die dag deed hij in interviews zijn uiterste best om zo oninteressant mogelijk over te komen. Ja, de nuchtere Utrechter had een hekel aan het permanente koor van roddels en geruchten dat het profvoetbal begeleidde. Het interesseerde hem niet, gefixeerd als hij was op zijn eigen prestaties; hij weigerde meer prijs te geven dan zijn gevoel voor privacy hem toestond. Als hij om zijn mening werd gevraagd dan gaf hij die, maar zelden liet hij zich verleiden tot een persoonlijke noot, iets eigens, iets dat hem een menselijk gezicht zou geven. Elke ontboezeming kon hem kwetsbaar maken, en kwetsbaarheid was hem een gruwel.

Interviews vereisten introspectie, maar Marco was daar zelden voor in de stemming. Net als veel artiesten die geobsedeerd zijn door hun werk en hun artistieke horizon – Picasso is opnieuw een voorbeeld, maar ook iemand als Mick Jagger – had Van Basten trekjes van de typische narcist: egocentrisch, rusteloos, competitief, nimmer voor honderd procent tevreden en voortdurend opgesloten in een innerlijke dialoog met zichzelf. Bekendheid is strelend en hinderlijk tegelijkertijd, want hoe hartstochtelijk de artiest of de sportman ook streeft naar perfectie en erkenning, hij raakt bij voortdurend verveeld met zijn ego, met het ‘ik-ik-ik’ waaraan hij niet kan ontsnappen. Hij vlucht voor het publiek dat naar zijn innerlijke drijfveren zoekt. Niemand hoeft hem eraan te herinneren dat hij ‘Mick Jagger’ is, of ‘Marco van Basten’.

‘Van Basten ging nooit uit eigen beweging op journalisten af,’ herinnerde *Parool*verslaggever Poul Annema zich. ‘Sommige spelers vonden al die aandacht aangenaam, maar daar hoorde hij zeker niet bij. Hij trok zijn kraag op, had nooit een kwinkslag voor de verslaggevers. Toch was hij wel toegankelijk als je hem benaderde. Zijn criterium was: je moet serieus met je werk bezig zijn. Hij wilde best vragen beantwoorden, maar dan moest het ergens over gaan.’

Voetbalprofs zijn niet noodzakelijk interessante mensen, maar in het geval van Van Basten kregen de meeste verslaggevers niet eens toegang tot ‘de mens achter de voetballer’. Marco zette zijn stekels op zodra het persoonlijk werd. Hij had, volgens Poul Annema, ‘een natuurlijk vermogen tot distantie’.

Het is de sleutel tot Van Bastens imago van een kille, arrogante persoonlijkheid. ‘Als hij het al prettig vond om een voetbalster te zijn, dan straalde hij dat niet uit,’ zei Annema. ‘Gullit was door zijn flair veel opvallender. Die wist goed hoe hij zichzelf moest verkopen. En Johnny van ’t Schip was aaibaar. Wat dat betreft heeft de vriendschap tussen Van

Basten en Van 't Schip me altijd verbaasd. Johnny was een heel zachte jongen. Maar over Marco's presentatie lag altijd een steriel masker.'

Geen wonder dat Van Basten onder de fans en de liefhebbers de naam kreeg van een afstandelijke, oppervlakkige jongen, egoïstisch bovendien. Van Basten werd in de publieke beeldvorming de typische anti-ster; stug, wantrouwend en gespannen. Op zijn beurt deed hij geen enkele moeite om sympathieker over te komen dan hij was. Van Basten was het levende tegendeel van behaagziek; hij had lak aan wat ze over hem schreven of dachten. In alles vertoonde hij de mentaliteit van een jongen die weinig schouderklopjes nodig had om te kunnen presteren. Zijn vader was al nooit heel complimenteus geweest. Voetballen deed je voor jezelf, had hij Marco voorgehouden. Niet voor je vader of moeder, niet voor de bühne, en al helemaal niet voor de journalisten. Marco leerde in de loop der jaren om zijn gedrevenheid helemaal uit zichzelf te halen.

In zijn Milantijd zou de verhouding met de journalistiek steeds slechter worden. Legio zijn de verhalen van journalisten die dachten een afspraak te hebben op Milanello, alleen om tot de ontdekking te komen dat Van Basten ze straal negeerde. Marco had nooit zin, en voordat hij eindelijk zwichtte liet hij je gerust een hele middag wachten. De vedette was niet van plan om zich ook maar een beetje aan te passen aan mensen die hij uit principe wantrouwde.

In het voorjaar van 1985 liet hij in *De Ajacied* – voor eigen parochie – zijn slechtste gedachten over de journalistiek de vrije loop. 'Ik heb vooral een hekel aan het feit dat die journalisten af en toe zo bijdehand doen, dat vind ik echt irritant. Bijvoorbeeld zo'n blad als de *Nieuwe Revu*; die mensen hebben echt 0,0% verstand van voetbal [...] Wat die mensen af en toe mogen schrijven vind ik gewoon belachelijk. Ik snap ook niet dat ze dat zomaar mogen doen.' Marco moest kennelijk wennen aan een vrije pers. De onverschilligheid zou pas later intreden.

Naarmate het medium onbelangrijker was, liet hij soms wat meer los aan zijn ondervragers. In een interview met de *KNVB*-krant van oktober 1984 stond een aantal persoonlijke details die tenminste iets zeiden over zijn leven buiten Ajax. Marco at het liefst gebakken zeetong en pizza, vond *First Blood* de beste film die hij ooit zag en zou graag de filmster Rachel Ward ontmoeten. Op 'beste boek' antwoordde Marco dat hij heel weinig las, maar dat hij voor school *De donkere kamer van Damocles* had gelezen. 'Dat is me het meeste bijgebleven.' Zijn hobby's waren 'video en films kijken, muziek luisteren, lekker eten'. Bijgelovig was hij niet, en zijn 'wens voor de toekomst' kon nauwelijks algemener: 'In alle opzichten zo gelukkig mogelijk door het leven gaan.'

Opmerkelijk: Marco noemde Hassie van Wijk als de meeste indruk op hem had gemaakt, en Ton Lokhoff als meest onderschatte voetballer van Nederland. De beste drie spitsen van het moment waren volgens Van Basten Ian Rush, Rudi Völler en Bruno Giordano. Heel bescheiden noemde hij zichzelf niet.

Buiten het voetbal leek Marco van Basten een gewone twintigjarige met weinig opmerkelijke kanten. Zijn intelligentie, zijn jeugdige energie – alles was gericht op de

sport.

‘Andere interesses dan voetbal had hij eigenlijk niet,’ zei zijn jeugdvriend Henri Relyveld. ‘Hij had niks met muziek, geen belangstelling voor auto’s... niks. Bij Ajax kreeg hij wat meer aandacht voor uiterlijk vertoon, maar alleen omdat hij niet uit de toon wilde vallen. Wilde hij ook opeens een auto die er leuk uitzag, en een mooi horloge. Laatst hadden we het nog over horloges. Marco zei: “Ik heb twee Breitlings thuis liggen, maar ik draag gewoon een Swatch. Dat is prima.”’

Marco’s enige werkelijke ambitie buiten het voetbal was veel geld verdienen. Hij wilde rijk worden. Geld was vrijheid, en vrijheid was het meest waardevolle artikel voor de geboren solist.

Niemand twijfelde er nog aan dat Van Basten samen met Ruud Gullit Neerlands hoop in bange dagen was. Langzaam klauterde het Nederlandse voetbal onder hun aanvoering uit het dal. Des te interessanter was de vergelijking tussen de twee. Gullit, de gevoelsmens; Marco, de nuchtere Hollander. Zij vertegenwoordigden op een bepaalde manier de twee gezichten van de jaren tachtig. Naarmate steeds meer zwarte voetballers in de eredivisie waren te zien, werd de extraverte Gullit als zoon van een blanke moeder en een zwarte vader het symbool van een kleurrijke nieuwe lichting. De sympathieke Gullit nam het ‘toenemend racisme op de velden’ al bij voorbaat veel wind uit de zeilen. Ondertussen werd de wereld overspoeld door een golf van goede bedoelingen. Het was de tijd waarin geëngageerde rocksterren zich gingen inzetten tegen de honger in Afrika, tegen de kap van het regenwoud, tegen apartheid en tegen nog talloze andere ‘maatschappelijke misstanden’. De activistische jaren tachtig drongen naarmate het decennium vorderde door tot de hoogste rangen en standen. Activisme werd chic, betrokkenheid een noodzakelijk accessoire van elke artiest met ambities. Ook Gullit, die met zijn charisma de uitstraling van een popidool benaderde, liet zich wat dat aanging niet onbetuigd. Hij sprak zich uit tegen apartheid en voor de vrijlating van Nelson Mandela, speelde in een reggaeband, raakte in conflict met club- en (later) bondsbestuurders, en was alleen al met zijn energieke verschijning de belichaming van het multiculturele ideaal. Gullit sprak zich uit, hij was open, spiritueel, tv-geniek, politiek correct en leek met iedereen goed te kunnen opschieten, behalve met de blazerdragende heersende klasse van het voetbal.

Van Bastens imago was in alles het negatief van Gullit. Marco symboliseerde de keerzijde van de jaren tachtig; het decennium van oppervlakkigheid, onverschilligheid en egoïsme. Van Basten was de yuppievoetballer, louter geïnteresseerd in zichzelf, elitair, gek op geld en volstrekt ongeïnteresseerd in politiek. Terwijl Gullit, dol op aandacht, zich zo publieksvriendelijk opstelde als hij maar kon, gedroeg Marco zich ongenaakbaar en aristocratisch.

Hun persoonlijkheden weerspiegelden zich op het veld. Gullit, alomtegenwoordig, krachtig en charismatisch. Van Basten, doelgericht en elegant, voetballend op techniek. Gullit de publieksspeler, Van Basten de eigenzinnige solist.

Waarschijnlijk was Marco de betere tafeltennisser.

De boodschap van Marco's norse buitenkant was niet mis te verstaan: iedereen buiten zijn kring van getrouwen kon wat hem betreft doodvallen. Naar buiten toe was Van Basten op zijn best zo vlak als stilstaand water, en op zijn slechtst een egoïst van het zuiverste soort. Marco had nul ambitie om een populaire jongen te zijn. Meestal deed hij er gewoon het zwijgen toe, en als hij zich uitsprak, dan was het doorgaans met een brute, van elke charme gespeende eerlijkheid. Van Basten leek bewust het imago van de ijsskoude goalgetter te cultiveren. Het was opmerkelijk dat een jongen als hij – intelligent, bijna accentloos en correct Nederlands sprekend – zo'n bleke indruk maakte. Het maakte hem er niet populairder op. Journalisten vonden Van Basten meestal hautain en oppervlakkig, een 'typische exponent van de jaren tachtig', zoals letterlijk werd geschreven.

Zelfs zijn vrienden verbaasden zich over zijn vlakke presentatie. 'Ik vond de meeste interviews die hij gaf in die tijd helemaal niks,' zei Henri Relyveld. 'Hij kwam slecht uit zijn woorden, was oppervlakkig, en hij zei eigenlijk helemaal nooit wat. Maar het was pure zelfbescherming. Marco vond die interviews een verplicht nummer. In zijn professionele modus legde hij zich daarom een soort hardheid op. Privé liet hij dat vallen. Ik ging eens op bezoek bij hem in Italië, en mijn toenmalige vriendin zei naderhand dat ze Marco zo eerlijk, open en gevoelig vond. Hij durfde zich kwetsbaar op te stellen.'

Het publiek kende geen warme of gevoelige, en al helemaal geen kwetsbare Marco. Voor de buitenwereld liet Van Basten het scherm neer. Hij was te slim om zich door journalisten te laten gebruiken, te nuchter om zich te laten verleiden tot een eindeloze oefening in ijdelheid. In tegenstelling tot Cruijff of Gullit had hij als twintigjarige geen andere ambitie dan het voetbal.

De tweede terugkeer van Johan Cruijff naar De Meer zou een *self-fulfilling prophecy* blijken. Het beleid in De Meer werd immers in belangrijke mate bepaald door de publieke opinie, en hoe talrijker de geruchten, hoe groter de kans dat het bestuur overstag zou gaan. Daar kon zelfs een koppig man als Ton Harmsen zich niet aan onttrekken. Opportunisme vierde weer eens hoogtij in het voetbal. Binnen een paar weken was Johan Cruijff in De Meer geëvolueerd van een synoniem voor de vliegende tering tot 'de juiste man op de juiste plaats'. Vergeten waren nu de ruzies, het onderlinge gekift, de steken onder water... Cruijff wilde trainer worden, en de kosmos zou te klein zijn als hij bij een andere club dan Ajax zou beginnen. De voortekenen waren gunstig. Voor een beginnende trainer kon Cruijff op ongekend veel *goodwill* rekenen bij journalisten, en van de belangrijke kranten was alleen *de Volkskrant*, met de gevreesde Ben de Graaf aan het hoofd van de sportredactie, openlijk sceptisch over de voortvarende plannen van De Meester.

Het voetbal werd bij aanvang van het seizoen 1985/1986 al direct verrijkt met twee nieuwe begrippen: 'leerproces' en 'technisch directeur'. Wat dat laatste betrof: Cruijff was een ongediplomeerd burger, en mocht dus officieel alleen een pupillenteam trainen, maar zeker geen eredivisieclub. Door Cruijff in diens contract 'technisch directeur' te noemen,

loste Ajax het probleem voorlopig op, want er was natuurlijk geen sprake van dat Johan weer in de schoolbanken zou gaan plaatsnemen om alsnog de vereiste papieren te halen. Bovendien had Ajax met Spitz Kohn, Cor van der Hart en Tonnie Bruins Slot drie trainers in huis die wél hun diploma hadden gehaald. Cruijff, met gespeelde verontwaardiging: 'Ik mag daar toch zeker tussendoor lopen om af te trainen?'

De affaire draaide uit op een regelrechte komedie. Volgens de KNVB kon Cruijff wel op het trainingsveld lopen en zelfs in de dug-out plaatsnemen tijdens wedstrijden, maar mocht hij in geen geval 'leiding geven aan de training' of 'coachen'. Cruijff kennende, was het een bezwering die gedoemd was om te sneuvelen. Waarnemers van de KNVB en de vvon (de trainersvakbond), als spionnen aanwezig in De Meer, zagen vanaf de kant hoe Cruijff duidelijk 'leiding gaf aan de training'. Tot ontzetting van de oefenmeesters speelde Cruijff partijtjes mee, en gaf hij 'vanaf de kant voetbalonderricht'. Tijdens wedstrijden bleek dat Cruijff ook het verbod op 'coaching' aan zijn laars lapte. De zaak kwam voor de tuchtcommissie van de KNVB, maar bondsofficials begrepen al gauw dat ze een strijd voerden die ze alleen maar konden verliezen. In januari 1986 kreeg Cruijff 'dispensatie', en in juni 1987 ontving hij uiteindelijk zijn A-diploma, zonder ooit een cursusboek te hebben opengeslagen. Weer had Cruijff zijn gelijk doorgedrukt bij de bestuurders.

Ondertussen was het leerproces in vol bedrijf. Cruijff beschouwde zijn trainerschap als een nieuw nulpunt in het Nederlandse voetbal. Alle Ajacieden moesten opnieuw leren voetballen, zo leek het. De technisch directeur predikte positief, aanvallend spel, waarbij iedereen de taak uitvoerde die op de betreffende positie werd verlangd. Het elftal moest gaan functioneren als een geoliede aanvalsmachine.

De resultaten waren dat eerste seizoen op zijn minst wisselvallig. Ajax speelde bij vlagen mooi, aanvallend en doelpuntnrijk voetbal, maar de verdediging was een permanent risico voor hartpatiënten, en de 'vliegende keep' Stanley Menzo joeg menig Ajacied de stuipen op het lijf, met name wanneer de doelman weer eens als een fluorescerende haas tientallen meters zijn eigen doel uitrende bij een tegenaanval. Menzo was door Cruijff verkozen boven de 'lijnkeeper' Hans Galjé, maar Ajax' nieuwe doelman leek nooit helemaal zeker van zijn rol als *sweeper*. In de eerste helft van het seizoen maakte Menzo noodgedwongen een handvol overtredingen waarbij hij als een kamikazepiloot een doorgebroken speler van de tegenstander ver buiten zijn eigen strafschoepgebied torpedeerde. Voor dergelijke acties zou hij vijftien jaar later een aardige verzameling rode kaarten hebben opgebouwd.

Menzo was van nature een gesloten, introverte jongen, maar onder druk van de omstandigheden veranderde hij in een keeper die zich vaak op overspannen wijze afreageerde op medespelers. Niet alleen bij een tegendoelpunt, maar ook – zoals de onvergetelijke Nico Scheepmaker opmerkte – na een prachtige save.

'Donderend applaus van het publiek voor de doelman, die niet dankbaar grijnzend zijn hand opsteekt, maar met gestrekte benen opspringend, woest gebarend, zijn medespelers verwijten naar het hoofd slingert omdat zij niet hadden weten te voorkomen dat hij

anderhalf uur lang voor Piet Snot in het Ajaxdoel had gestaan.’

Toch was de keeper zelf lang niet ontevreden over zijn eerste seizoen in de basis van het eerste elftal. Hij had eindelijk, na lang wachten, zijn kans gekregen.

‘Crujff vond dat mijn manier van spelen beter bij zijn ideeën paste,’ vertelde Menzo. ‘Hij wilde vooruit verdedigen. Daarvoor had hij verdedigers nodig die snel waren, die met ruimte in hun rug konden spelen, en een keeper die meevoetbalde. Ik moest bij voorkeur de bal snel uitgooien in plaats van wachten en uittrappen. Tempo maken begon volgens Crujff bij de keeper. Dat ging in het begin wel eens fout. Ik kan me nog een uitwedstrijd tegen Groningen herinneren. Ik wilde snel uitgooien, maar ik gooide de bal recht in de voeten van Peter Houtman, die meteen scoorde. We verloren die wedstrijd met 2-1. Crujff heeft me toen na afloop in bescherming genomen. Hij zag het gewoon in mij zitten. De andere spelers kozen mij vaak als eerste tijdens de partijtjes, dat telde voor hem ook zwaar mee.’

Crujffs aanvallende concept kwam vooral tegen mindere tegenstanders uit de verf – Ajax maakte in het Crujff-jaar nul maar liefst 120 doelpunten, wat vooral was te danken aan monsteruitslagen tegen tegenstanders als vvv (7-1), Heracles (1-8), FC Twente (1-8), Sparta (9-0), AZ '67 (8-2) en nogmaals Heracles (7-0). Maar uit de ontmoetingen met PSV en Feyenoord wisten de Ajacieden slechts één puntje te peuren, uit tegen PSV (1-1). Zelfs journalisten die vooraf nog enthousiast waren over Crujffs offensieve bedoelingen, begonnen de speelwijze van Ajax gaandeweg ‘naïef’ te noemen. *De Volkskrant* ging helemaal voluit in de kritiek. Crujff was volgens het ochtendblad maar liefst ‘de maniakale prediker van het offensieve voetbal’. ‘De Ajaxtrein zal voorlopig nog wel even in dromenland blijven voortijlen, want Crujff is er de man niet naar om te erkennen dat hij ongelofelijk amateuristisch bezig is,’ viel in de kolommen te lezen.

Crujff was in die jaren nog niet de ontspannen, vriendelijke, door iedereen omhelsde voetbalprofessor die hij na zijn trainersloopbaan zou worden. Wie naar beelden uit die tijd kijkt, ziet een broodmagere man met een smal gezicht en schichtige kraaloogjes, schuilend in een twee maten te grote regenjas, bijna altijd zuigend aan een sigaret. Johan stond onder hoogspanning. De man die het altijd beter wist, die als speler al de coach naar de kroon stak, moest het nu bewijzen bij de club waar zijn voetbalhart lag, een steenworp verwijderd van de buurt waar hij was opgegroeid. De kritiek raakte hem meer dan hij wilde toegeven.

Veel geld om het elftal te versterken was er niet. De enige aankoop van de ‘technisch directeur’ was de dertiger Arnold Mühren, afkomstig van Manchester United. Mühren was het soort voetballer waar Crujff een zwak voor had, de bescheiden middenvelder zonder grote fysieke capaciteiten, voetballend op techniek en intelligentie. Mührens routine bracht rust in een elftal dat verder voornamelijk uit jonge twintigers bestond. De geboren Volendammer was bovendien een voorbeeld voor elke prof: hij dronk niet, rookte niet en ging altijd op tijd naar bed. (Van Basten daarentegen dronk wel eens een bacootje te veel, rookte stiekem en lag menige zondagavond pas ver na twaalfen op één oor.)

‘Sjaak Swart belde me voor een wedstrijd van Lucky Ajax,’ herinnerde Mühren zich.

‘Hij zei opeens: kom gewoon bij ons spelen, ik bel Johan wel even. Vijf minuten later hing Cruijff al aan de telefoon. Hij stak zijn nek voor mij uit. Ik was toen al vijfendertig, maar ik kon een driejarig contract bij Ajax tekenen.’

Seizoen 1985/1986 was ook het jaar van de definitieve doorbraak van Johnny Bosman, die op zeventienjarige leeftijd door Tonnie Bruins Slot van het Amstelveense RKAVIC naar Ajax AI was gehaald. Bosman was van de lichte generatie na Van Basten, een generatie die duidelijk minder talentrijk was. Niet een van Bosmans toenmalige elftalgenoten bij de AI zou de sprong naar het eerste maken. Bosman, een lange, bescheiden jongen met een uitstraling van volmaakte onschuld, was oorspronkelijk middenvelder, maar werd door Bruins Slot in de spits gezet. Het ging goed, Johnny kon uitstekend timen en koppen en maakte het ene doelpunt na het andere. In november 1983 debuteerde hij in het eerste elftal in een wedstrijd tegen Roda JC, en natuurlijk scoorde hij, op een voorzet van Van 't Schip. De twee Johnny's konden het goed met elkaar vinden, en omdat ze allebei uit Amstelveen kwamen, reden ze vaak samen naar de training.

‘We keken natuurlijk enorm op tegen Cruijff,’ herinnerde Bosman zich. ‘Hij was een legende, je durfde bijna niks tegen hem te zeggen. Maar hij kon het zo uitleggen dat het allemaal heel simpel leek. En je wilde natuurlijk graag dat hij je goed vond. Soms draafde hij wel eens door. Daar had ik in het begin nogal moeite mee. Ik was nog jong, en niet altijd negentig minuten lang geconcentreerd. Als ik dan een foutje maakte begon hij enorm te schelden. Dat ik niet scherp genoeg was voor de goal, niet voor mijn man kwam... Cruijff eiste nu eenmaal maximale inzet en concentratie.’

Bosman was aanvankelijk de concurrent van Van Basten, maar belandde uiteindelijk op de positie van ‘schaduwspits’. Het klikte. ‘Vooral thuis in De Meer speelden we vaak op die manier, omdat we meestal toch veel sterker waren dan de tegenstander. Hij scoorde veel, en ik scoorde veel, ook omdat Marco natuurlijk vaak twee verdedigers naar zich toetrok.’

De definitieve doorbraak van Bosman, halverwege het seizoen, kwam Johan Cruijff goed uit. De technisch directeur had er geen geheim van gemaakt dat hij Van Basten eigenlijk te goed vond voor de punt van de aanval. Marco was in de spits gewoon te weinig aanwezig.

‘Een spits is afhankelijk,’ zei Cruijff. ‘Dat is dus al onjuist, want nou is een hele goeie voetballer afhankelijk van minder goeie voetballers. In de A-junioren of B-junioren had hij op het middenveld moeten spelen, een tijd. Dus laat ik het hem nu doen. Op de trainingen, in wedstrijden, al is het maar vijftien minuten. In de voorbereiding heb ik hem als vrije verdediger laten spelen. Dan heeft hij het spel eens voor zich.’ Marco als vrije verdediger... een zeldzaam schouwspel!

Cruijff zette het experiment door. Na de winterstop werd Bosman in de punt van de aanval gezet, terwijl Marco als opkomende middenvelder met nummer 6 speelde. Cruijff had Van Basten halverwege het seizoen al aanvoerder gemaakt. Maar de coach onderschatte de doelpuntenhonger van zijn pupil. Als jongen van twaalf had Marco tegen

zijn vader gezegd dat hij liever op het middenveld wilde spelen, maar nu merkte hij tot zijn schrik dat je in die positie veel minder voor de goal kwam. Bosman was opeens de man die de doelpunten aaneen begon te rijgen. Johnny verkeerde in de vorm van zijn leven, terwijl het met Marco na een sterke eerste seizoenshelft iets minder leek te gaan. Van Bastens gevoel voor concurrentie speelde op: hij kon niet hebben dat een mindere voetballer plotseling meer scoorde dan hij. De positie achter de voorhoede beviel hem niet. Hij moest te veel nadenken, te veel rekening houden met medespelers, te veel lopen... het druiste in tegen zijn natuurlijke doelgerichtheid. Marco had niet de ambitie, en misschien ook niet de capaciteiten om een spelbepaler te zijn.

‘Op een gegeven moment heeft hij tegen Crujff gezegd dat hij weer spits wilde zijn,’ zei Johnny Bosman. ‘En hij kreeg zijn zin.’

Zo ging dat. Marco’s wil was inmiddels wet, en Bosman wist dat hij het als directe concurrent nooit kon winnen van Van Basten. De zachtaardige Bosman en de eigenzinnige Van Basten vormden een contrastrijk duo in de Ajaxaanval. Hoewel ze even oud waren, was Marco fysiek en geestelijk al veel meer door de wol geverfd dan Johnny. Hij was een vedette, Bosman een jongen die net kwam kijken. De hiërarchie was zonneklaar. Toch liet Bosman zich niet uit het veld slaan door de vergelijking. ‘Hij was completer, sneller, had een individuele actie in huis. Maar ik was in de lucht sterker, en ik kon ook scoren. Aan pure, individuele klasse had hij meer in huis, maar daar heb ik nooit van wakker gelegen. Ik ontwikkelde me op mijn eigen manier. Hij was een ster in wording, ik trok me een beetje aan hem op.’

Marco kon een onaangename collega zijn in het veld. Hij begon de eerste nare trekjes van de vedette in wording te vertonen. Het gesnauw en gescheld was vaak niet van de lucht. Johnny speelde min of meer in dienst van Marco, moest altijd vijf meter achter hem staan, maar dat viel niet mee want Marco was zo beweeglijk als kwikzilver.

Niettemin begon de samenwerking voorin langzamerhand steeds vloeiender te lopen. Bassie en Bossie werden het gevaarlijkste aanvalsduo van Nederland. Bij voorzetten ging Marco automatisch naar de eerste paal, waarna Johnny vaak helemaal vrij kwam te staan bij de tweede paal.

Maar als Bosman dan een keer wat meer doelpunten maakte dan Van Basten, ontpopte Marco zich als een ware rivaal. ‘Dan ging hij zich ergeren. Hij begon dingen te roepen als: je staat verkeerd, je moet een stapje naar links, of een stapje naar rechts. Daarmee probeerde hij me denk ik wat uit mijn spel te halen. Marco wilde natuurlijk graag de nummer één zijn. Hij gunde het me wel dat ik scoorde, maar hij stond het liefst zelf in de picture. En meestal was dat natuurlijk ook het geval.’

Elke prof wil graag de beste zijn, maar Marco wilde het nóg liever dan anderen. Hij was de volmaakte Ajacied: meedogenloos en zonder een spoor van valse bescheidenheid. Bosman miste niet alleen Marco’s individuele klasse, maar ook diens grenzeloze eerzucht. ‘Marco was egoïstischer, harder dan ik. Hij was erg met zijn carrière bezig, wilde de

absolute top halen. Ik had niet die drang om in Italië te voetballen, hij wel. Marco wilde financieel en sportief rijk worden, bij mij was die gedrevenheid minder. Ik beschouw hem als de beste voetballer met wie ik heb gespeeld. Marco had niet alleen individuele klasse, hij was ook een echte teamspeler. Hij liep veel, versnelde veel en hij was altijd aanspeelbaar. En hij kon pieken in de belangrijke wedstrijden. Dat maakte hem tot een absolute topper.'

Buiten het veld kon Bosman het overigens goed vinden met Marco. Al snel werd Johnny opgenomen in de broederschap van de jonge Ajaxtalenten. Hij was lang, slank, zag er goed uit en was een aardige jongen bovendien. Vaak ging een hele groep spelers na de wedstrijd samen eten, om daarna nog even wat te drinken bij Bastille of de Surprise bar.

Liesbeth van Capelleveen wist niet wie Marco was. Hij had in ieder geval een slok op die avond in Le Berry, en dat maakte hem wat lossier en charmanter dan gewoonlijk. Liesbeth was net terug uit Frankrijk, waar ze au pair was geweest, en nu werkte ze in de kantine van Sony. Ze was een slank meisje met lang blond haar uit Badhoevedorp, Marco leek gewoon een leuke jongen met een atletische uitstraling. Pas toen Liesbeth zich weer had aangesloten bij haar vriendinnengroepje, hoorde ze dat die lange jongen Van Basten heette, en dat hij de spits van Ajax was. Kennelijk had de ontmoeting indruk gemaakt op Marco. Hij belde Liesbeth de volgende dag meteen op. Zo was hij; recht op zijn doel af, geen man die het een weekje laat betijen.

Natuurlijk zwermden er altijd leuke meiden om de Ajacieden heen. Marco was niet ongevoelig voor al die aandacht. Toen hij Liesbeth ontmoette, ging Johnny van 't Schip al met Daniëlle, een knap meisje dat vaak in De Meer te vinden was. Vanaf die tijd gingen ze vaak met zijn vieren uit eten of naar de film.

Verliefd! Marco had verkering, het leven lachte hem toe. Voor het eerst in zijn loopbaan kon hij wat ontspannen. Hij was wekelijks de uitbinker bij zijn club, de oogappel van Johan Crujff, de onbetwiste spits van Oranje en nu had hij de hoofdprijs gewonnen in de liefdesloterij. Dronken van succes en verliefdheid speelde hij in het seizoen 1985/1986 fantastisch voetbal. Hij maakte in dat jaar zevenendertig doelpunten, meer dan hij ooit in één seizoen zou maken tijdens zijn profcarrière, en sommige daarvan hoorden bij de allermooiste van zijn oeuvre. Het was een onvoorstelbare roes van puur geluk.

Het was het seizoen van de monsteruitslagen. Thuis tegen Sparta scoorde Van Basten maar liefst zes van de negen Ajax-goals. Sparta had, met Van Gaal, Blind en Olde Riekerink in de gelederen heus geen slecht elftal, maar tegen Marco in supervorm was geen kruid gewassen.

Zelfs *de Volkskrant* moest langzamerhand erkennen dat de Crujffmachine met Van Basten gesmeerd liep. Na Ajax-Sparta schreef het ochtendblad ongekend lovend over het Amsterdamse spel. 'Na een lange aanloop waarin overwegend twijfel werd gezaaid, lijkt de inbreng van Crujff optimaal te gaan werken. [...] Het waren niet alleen de doelpunten die

de tribunes gistermiddag deden sidderen van genot, maar ook de individuele acties en de talloze gestroomlijnde combinaties.' Zo complimenteuz was men zelden aan de Wibautstraat.

Voor een klein overzicht van Van Bastens onbetwiste topjaar bij Ajax een ruime greep uit zijn doelpunten.

Ajax-PSV 2-4:

Decor is het Olympisch Stadion. Avondwedstrijd. Le Coq Sportif is vervangen door Kappa.

- Kopt 1-2 binnen op aangeven van Rijkaard. Heeft scheenbeschermer in de hand tijdens het scoren.

Heracles-Ajax 1-8:

Ajax speelt nu in donkerblauwe uittenues.

- Verre pass van Ronald Koeman. Neemt (typisch) bal met buitenkant voet aan en scoort vanaf de rand van het strafschoopgebied. 0-2.
- Voorzet Rob de Wit. Kopt simpel in. 1-3.
- Benut zelfversierde penalty. 1-5. Normale aanloop.
- Uitbraak van Rijkaard. Geeft de bal aan Marco, die simpel intikt. 1-6.
- Kapt twee tegenstanders uit en schiet hard in. 1-7 (hattrick voltooid in vijf minuten).

Ajax-Roda JC 6-0:

- Voorzet Koeman, legt bal dood, scoort. 1-0.
- Verre voorzet Silooy. Scoort, vallend, met het hoofd. 5-0. Opvallend: de Ajacieden juichen nauwelijks meer.
- Diepe bal. Tikt bal vanuit moeilijke (linker)hoek over de keeper. 6-0.

Go Ahead Eagles-Ajax 1-2:

Ajax op achterstand door verkeerd uitkomen Menzo.

- Kapt keeper Van der Gouw uit en schuift binnen. 1-1.
- Klopt Oude Wesselink in loopduel, kapt Van der Gouw uit. 1-2.

Ajax-Sparta 3-0 (KNVB-beker):

- Strafschop. Introduceert de aanloop-met-vertraging. Keihard ingeschoten. 2-0. Keeper Van Noortwijk protesteert vruchteloos. Van Basten, later: 'Het belangrijkste is dat je het duiken van de keeper beïnvloedt. Je moet hem dwingen heel lang te wachten of uit te dagen dat-ie wel vroeg duikt. Dan kun jij de andere hoek nog nemen.'

Opvallend: Omhaal op voorzet Silooy gaat over. De beweging is vloeiend en soepel, en zo vanzelfsprekend als die van een twaalfjarige turnster bij de vloeroefening.

FC Den Bosch-Ajax 0-3:

- Komt voor tegenstander en kopt bal in de kruising op voorzet Van 't Schip. 0-1.
- Strafschop-met-vertraging in rechterhoek. 0-3. Er valt geen patroon in te ontdekken. Rechts of links, laag of hoog, het maakt niet uit.

Opvallend: schitterende val na overtreding. Vliegt door de lucht als een gewonde adelaar.

Ajax-Fortuna Sittard 4-1:

- Wippertje van Vanenburg over keeper wordt door Van Basten vallend binnengekopt. 2-0.

FC Twente-Ajax 1-8:

- Keihard schot (met links!) schuin in de kruising. 0-2.
- Bekende strafschop. 0-7.

Ajax-Sparta 9-0:

- Haalt bal achter standbeen langs in vol strafschopgebied en tikt binnen, langs Van Noortwijk. 3-0.
- Klutsbal. Subtiële voetbeweging. 4-0.
- Doorgekopte corner. 5-0.
- Strafschop met vertraagde aanloop. 6-0. Van Noortwijk laat protesten achterwege.
- Kopbal na voorzet van rechts (Van 't Schip). 7-0.
- Strafschop midden-hoog rechts ingeschoten. 9-0. Showman Van Noortwijk wil vooraf keepershandschoenen aan Marco geven, wijzend: probeer jij het maar.

Commentaar: 'Die man (Van Basten) wordt absoluut topscorer!'

Ajax-Excelsior 3-0:

- Subtiel intikkertje in blessuretijd. 3-0. Van Eck valt in wanhoop op de knieën.

MVV-Ajax 1-4:

- Kopbal in kruising op voorzet Vanenburg. 0-2.

Ajax-AZ '67 8-2:

Bosman in spits, Marco (nummer 6) op het 'middenveld'.

- Aannee met dijbeen, intikken. 2-0.
- Schot rand strafschoopgebied. 5-1.

FC Utrecht-Ajax 0-4 (KNVB-beker):

Wit uitgeslagen veld, spelers met handschoenen. Een paar weken later zou de Elfstedentocht verreden worden. Counter Marco gestuit door overtreding van Jan Lecker. Marco rolt extra lang door, ondertussen steeds kijkend naar de scheidsrechter. Rode kaart voor Lecker.

- Vraagt om bal in linkerhoek strafschoopgebied. Aannee met de borst, met links inschieten. 3-0. Vuist omhoog naar Ajaxaanhang.

Ajax-Heracles 7-0:

- Uit de draai in verre hoek: 1-0.
- Penalty-met-tergend-trage-aanloop. 5-0.
- Voorzet Spelbos met volley binnengeramd. 6-0.

PSV-Ajax 1-1:

- Legt kopballetje Rijkaard dood en schiet onhoudbaar hard in het dak van de goal. 1-1. Marco juicht weer eens ouderwets, met gebalde vuist in de lucht.

VVV-Ajax 1-4:

Komt in de tweede helft in het veld na wekenlange afwezigheid door blessure (met nummer 14!).

- Diepe bal Rijkaard. Ramt de bal ongenadig hard in het kruis. 1-4.

Ajax-FC Den Bosch 4-1:

- Strafschop-met-vertraging hoog links.

In de bekerfinale tegen RBC (3-0) scoorde Marco niet. Hij dacht, vermoedde Evert ten Napel, te veel aan de 'wisselkoersen van dollars naar lire's'. Bosman kwam het veld in en scoorde twee keer, waarvan eenmaal schitterend met de rechtervoet achter het standbeen langs in de verre hoek. Johnny was in die wedstrijd meer 'Marco' dan Marco zelf.

Het kon niet op met het succes. Maar de voorspoedige tijden hadden een donker randje. Op 16 oktober 1985 vielen een sportief en een persoonlijk drama op onverklaarbare wijze samen.

Van Basten speelde die oktoberavond met het Nederlands elftal tegen België. Door de in extremis gewonnen wedstrijd in Boedapest had Oranje nog een laatste kans op plaatsing voor het WK in Mexico. Er heerste een stemming van nu of nooit. De nieuwe lichter moest het eindelijk laten zien, want anders, daar waren de 'kenners' het over eens, kon men het Nederlandse voetbal definitief afschrijven.

De wedstrijd in Brussel zou overschaduwd worden door een vroege rode kaart voor Wim Kieft, die zich uit zijn tent had laten lokken door Frank Vercauteren. Vercauteren ging op Kieft's tenen staan, Kieft gaf Vercauteren een duwtje, die als door een baksteen getroffen ter aarde stortte. Nederland verloor de wedstrijd met 1-0. Na het laatste fluitsignaal liep Van Basten nog gezellig pratend met Vercauteren het veld af en de spelerstunel in. De man die Oranje geflikt had! Waar was Van Basten mee bezig? (In het Belgische *Voetbal Magazine* zou Marco later onthullen dat hij zijn zomervakantie op Sicilië in het gezelschap van Vercauteren had doorgebracht. 'Ik heb hem leren kennen als een héél sympathieke jongen,' zei hij. Over Vercauteren's *Schwalbe*: 'Dat is de job van elke prof. Hij krijgt een duw en hij laat zich vallen. Ik zou precies hetzelfde gedaan hebben.')

Marco kwam pas om één uur 's nachts thuis van de wedstrijd, nog onwetend van de tragedie die zich inmiddels aan de Johan Wagenaarkade had voltrokken. De schok was des te groter.

Eerder op avond, terwijl Joop naar de tweede helft van de interland zat te kijken, ging Lenie de twee honden van het gezin uitlaten. Onderweg voelde ze zich al niet lekker. Ze moest zelfs even gaan zitten op een bankje langs het kanaal. Thuisgekomen nam ze plaats in haar stoel, maar plotseling zakte ze onderuit en raakte ze buiten bewustzijn. Ze was getroffen door een hartinfarct, zo bleek spoedig. Joop, hevig geschrokken, belde onmiddellijk de dokter en de ambulance, en riep ook nog de hulp in van een buurman. Eenmaal ter plaatse, wist het ambulancepersoneel Lenie in de woonkamer te reanimeren. Met loeiende sirene werd ze uiteindelijk afgevoerd.

Marco liet zijn voetbaltas liggen en ging meteen door naar het ziekenhuis.

Zijn moeder zou nooit meer de oude worden. Twee weken na het hartinfarct, terwijl ze nog in het ziekenhuis lag, werd Lenie getroffen door een herseninfarct. Ze had vanaf die dag permanente verzorging nodig.

Lenie van Basten was altijd een nerveuze vrouw geweest. Alle spanningen die het voetbal thuis had opgeleverd, had ze jarenlang binnengehouden. Ze veinsde desinteresse, maar ondanks alles was ze altijd moederlijk bezorgd geweest om haar jongste zoon. Het was zo'n gevecht altijd met dat voetbal; ze schopten en sloegen Marco waar ze hem maar raken konden. Lenie kon het nauwelijks aanzien.

Marco had nooit een heel nauwe band met zijn moeder gehad. Ze was nu eenmaal geen voetbalvrouw, en ze had nooit bij hem langs de lijn gestaan. Lenie waste zijn spullen, binnensmonds mokkend dat Joop alleen aandacht had voor Marco, en niet voor de twee andere kinderen van het gezin Van Basten. Maar haar ziekte greep Marco meer aan dan hij wilde toegeven.

Een ongelooflijk toeval wilde dat Van Basten die zondag met Ajax in Nieuw Galgenwaard tegen FC Utrecht speelde. Hij zag ze staan, met lachende gezichten, zingend dat zijn moeder gek was. Voor het eerst ondervond Marco aan den lijve waar 'fans' toe in staat waren. De Nederlandse voetbaltribunes werden langzaam maar zeker het domein van het amorfte grauw, dat ongestraft de liefhebbers terroriseerde. Wat deed hij nog in dit deprimerende panorama? Moest hij niet zo snel mogelijk in een warm, mediterraan land gaan voetballen?

Lenies ziekte was de directe aanleiding om het huis uit te gaan. Van Basten begon Utrecht en de Johan Wagenaarkade te ontgroeien. Hij voetbalde niet meer achter de flat, en gebruikte zijn kamer alleen nog als slaapplek. Het was uit pure gemakzucht dat hij nog thuis woonde. Maar de stemming thuis was er begrijpelijkerwijs niet vrolijker op geworden. Joop van Basten had zijn handen vol aan de verzorging van zijn vrouw. Er was geen tijd meer om de was te doen, of om fatsoenlijk ontbijt of avondeten te maken voor een sportende zoon. Terwijl Marco in de bloei van zijn carrière verkeerde, vond hij in Utrecht niks dan droefenis. In de loop der maanden zat hij al vaker bij de ouders van Liesbeth in Badhoevedorp dan thuis, want ondertussen begon de verkering steeds vastere vormen te krijgen.

Uiteindelijk zou Van Basten met zijn vriendin gaan samenwonen in de Niersstraat, in de rustige Amsterdamse Rivierenbuurt, vlakbij de Rai. Het was een redelijk bescheiden appartement uit de onroerendgoedportefeuille van Lou Bartels, een man die geen individuele panden, maar hele straten aan- en verkocht. Marco moest nu huur betalen aan zijn eigen penningmeester. Robbie Hofman werd natuurlijk ingeschakeld om gas en licht aan te sluiten.

Inmiddels bleek dat er een onherstelbaar gat was geslagen in de herinneringen van Lenie van Basten. Het herseninfarct had tientallen jaren uit haar geheugen weggevaagd. Ze had geen weet meer van Marco's volwassen profbestaan. In het verzorgingstehuis werd

ook voetbal gekeken, maar Lenie had er nauwelijks aandacht voor. 'Kijk, Marco heeft gescoord,' zeiden de verpleegsters een keer tegen haar. Lenie keek op. 'Marco doet het niet alleen,' zei ze.

Het drama thuis viel samen met een zoveelste kortsluiting in Marco's interlandcarrière. In de wedstrijd tegen België had Van Basten een gele kaart gekregen omdat hij een vrije trap nam voordat de scheidsrechter had gefloten. Voor het returnduel in Rotterdam was hij geschorst. Zelden zal hij zo de pest in hebben gehad een interland te moeten missen. En wat voor interland! Wie weet was Oranje met Van Basten wel gekwalificeerd, en had het Nederlands elftal, en niet België, in de halve finale in Mexico tegen Maradona gestaan. Met Peter Houtman als Marco's vervanger kwam Nederland aanvankelijk op 2-0, maar een paar minuten voor tijd kopte Georges Grün de 2-1 binnen. Interim-bondscoach Beenhakker verdween meteen in de tunnel van De Kuip. Voor de derde maal op rij was Nederland uitgeschakeld voor een groot toernooi. Ondanks de hoopvolle ontwikkeling van de 'supertalenten' Rijkaard, Gullit, Van Basten, Koeman en De Wit, wilde Oranje maar niet uit het dal kruipen. De wereld zou nog een paar jaar moeten wachten op de kennismaking met Marco.

Bij Ajax liep het des te voorspoediger. Zelfs tegenstanders waren ongekend lovend over hem. 'Je moet 'm in een situatie krijgen waarin-ie móét kaatsen, met de rug naar de goal,' zei AZ '67-verdediger Hans Reijnders tegen *Voetbal International*. 'Zo kort mogelijk dekken dus, want als-ie van je wegdraait, dan haal je Marco nooit meer terug.'

Toch vielen er ook de eerste openlijke klachten te beluisteren over Marco's onsportieve gedrag in het veld. Van Basten raakte steeds sneller geïrriteerd tijdens een wedstrijd, en behalve op zijn medespelers begon hij zich nu ook op tegenstanders af te reageren. Routinier Johnny Oude Wesselink kreeg na afloop van Go Ahead Eagles-Ajax zelfs woorden met hem. 'Hij was constant aan het schelden, tegen Rijkaard vooral. Het was voortdurend – hé klootzak! Ik vond hem erg irritant spelen. Ik kende hem als een aardige, lieve jongen. Nu sloeg-ie me een keer toen ik net weg was, hij sloeg me een keer voor m'n kop tijdens een kopduel en nóg eens toen de bal tussen ons in viel.'

'Qua sportiviteit is-ie me tegengevallen,' zei de negentienjarige verdediger van Excelsior René van Eck. De langharige, besnorde Van Eck was een felle, maar faire mandekker, in wie sommigen een toekomstige Oranjespeler zagen. Bij een duel in het strafschopgebied raakte hij Marco per ongeluk met zijn schoen in het gezicht. 'Na dat geintje begon hij nogal tegen me te ouwehoeren, over m'n haar vooral. *Langharige dakduivel*, riep-ie zelfs op een gegeven moment.'

In de competitiewedstrijd Ajax-Excelsior kreeg Van Basten voor de verandering geen poot aan de grond, en dat was voor een groot deel de verdienste van René van Eck. Maar zie, in blessuretijd ontsnapte Van Basten één moment aan zijn tegenstander, en kaatste hij de 3-0 binnen. Van Eck kon wel janken, en dat deed hij ook, tot grote verbazing van verslaggever Henk van Dorp. Van Dorp was het veld in gelopen om Van Eck te

interviewen, en trof de verdediger aan met tranen in zijn ogen. 'Het is toch verschrikkelijk,' snikte Van Eck. 'Ik heb hem negentig minuten in mijn zak, en dan weet hij toch nog te scoren.'

Nee, Marco van Basten liet niemand onberoerd. Terwijl hij de toeschouwers ontroerde met zijn spel, haalde hij bij zijn tegenstanders het bloed onder de nagels vandaan.

Ook buiten het veld liet Marco's humeur hem op onbewaakte momenten in de steek. In een kwade bui viel er geen land met hem te bezeilen. Na een interland zagen twee verslaggevers Van Basten het Olympisch Stadion uitkomen. Marco kuierde op zijn gemak naar zijn auto, terwijl Liesbeth, die naast hem liep, twee grote voetbaltassen droeg. Van Bastens reactie: 'Ik heb gespeeld. Zij niet. Al die hoffelijkheid is zwaar overdreven. Waarom houd je voor een wijf de autodeur open en voor een kerel niet? En dan alleen nog voor een lekker wijf...?'

Het is Van Basten in zijn meest onaangename versie: Marco als de kleine, misogynie tiran, voor wie een vrouw een 'wijf' is, en een mooie vrouw een 'lekker wijf'. Hij was geen vrouwenman, en een charmeur zou hij nooit worden. 'Hij houdt niet van vrouwen,' zei Robbie Hofman ooit tegen Johan Derksen. 'Hij heeft ze nodig, omdat hij niet van de verkeerde kant is, maar hij kan zich heel onbeschoft gedragen tegen vrouwen.'

Ter verdediging van Van Basten kan men aanvoeren dat in de mannenwereld van het voetbal vrouwen er hooguit voor de versiering zijn. Je moeder wast je spullen, en je vriendin zit op de tribune tussen de andere spelersvrouwen, maar daar houdt het wel mee op. Een leven in het voetbal laat wat dat betreft geen speler onberoerd. Van Basten, die al vanaf zijn vroegste jaren hoog in de pikorde zat, voelde wellicht dat geen vrouw zijn klasse zou kunnen begrijpen. Vrouwen waren ongevoelig voor de typische machoheroïek die bij het voetbal hoorde. Meisjes dweepten met hem omdat hij bekend was en er leuk uitzag, maar konden ze zijn talent doorgronden? Wisten ze wat hij werkelijk voorstelde in de wereld van het voetbal? Van Basten dacht van niet. Voetbal was een mannensport, met mannelijke codes van bluf, macht, geldingsdrang en competitie.

Zijn driftige machismo was een handicap in het dagelijks leven, maar hij kon het goed gebruiken in het 'partijtje scherp'. Ze spaarden elkaar niet, de Ajacieden, op de training was de jongen met wie je de avond daarvoor nog gezellig een biertje had gedronken een vijand. Tijdens een trainingspartijtje gooide Marco een keer een ingooi expres recht in het gezicht van Peter Boeve. Hij blesseerde Sonny Silooy met een smerige charge. Hij schold alles en iedereen verrot als hij niet lekker in zijn vel zat. Van Basten was fanatiek op het benauwende af, altijd gespannen, altijd als een veertje.

'Hij was heel erg met zijn eigen spel bezig,' zei Arnold Mühren. 'Marco ging altijd voor eigen kansen, wilde altijd scoren. Hij stond voortdurend op scherp. Als er een echte klever op hem stond, kwam het beste in hem naar boven. Bij wedstrijden met veel publiek op de tribune, tegen Feyenoord of psv, of in de Europacup, leefde hij echt op. Maar wedstrijden tegen amateurclubs konden hem gestolen worden.'

Van Basten had, volgens Mühren, alles wat een spits moest hebben. 'In de wedstrijd

probeerde ik hem meestal zo snel mogelijk te bereiken. Als ik de bal ontving, keek ik al uit m'n ooghoeken; waar zit-ie?’

Van Bastens periodieke ‘luiheid’ was het resultaat van zijn calculerende natuur. Hij was een beetje een opgever als het nergens om ging. Dat was al zo bij de partijtjes achter de flat, of bij de tafeltenniswedstrijdjes met Henri. Stond er niks op het spel, dan kon Marco er soms opeens mee kappen. Hij was gezegend met de mentaliteit van de pure prof. Voetbal was niet voor de liefhebberij, maar voor de poen en de punten, zoals Aad de Mos zou zeggen.

‘Hij was absoluut meer ambitieus dan een liefhebber,’ vertelde Peter Boeve. ‘Bij trainingen probeerde hij wel eens de kantjes er vanaf te lopen. In de voorbereiding moest je toen nog veel duurlopen doen, daar had-ie een hekel aan. Hij had altijd weer moeite om na de vakantie in goede conditie te komen. Hij zocht zijn momenten uit. In wedstrijden liet hij een slecht gegeven bal soms gewoon lopen. Vooral tegen mindere tegenstanders had hij daar een handje van.’

Het waren ‘de details’ die het verschil maakten, volgens Cruijff. Een van de opvallende nieuwe details was het fenomeen van de collectieve warming-up. Verbazing op de Nederlandse tribunes! De Ajacieden deden de rek-, strek- en loopoefeningen niet meer ieder voor zich, maar *en groupe*, als door een onzichtbare hand gestuurd, terwijl de reserves ergens langs de kant van het veld een rondootje deden. Zigzaggend over het veld, een sprintje trekkend, huppelpasjes makend... alles tegelijkertijd, als synchroonzwimmers op het droge. Het bleek niet aanvoerder Frank Rijkaard of Marco te zijn die de commando’s gaf, maar verdediger Sonny Silooy.

Op vrijdagmiddag werd de perskamer een klaslokaal voor de selectie, met Cruijff voor het bord. Dan gaf De Meester meer dan een uur voetbalonderricht, naar voorbeeld van zijn eigen coach bij Ajax, Rinus Michels. Want hoewel Cruijff een ‘praktijktrainer’ heette te zijn, deed hij niets liever dan over voetbal theoretiseren, desnoods met koffiebekertjes erbij om een situatie in het veld weer te geven.

Waar de vedette nog wel eens een momentje voor zichzelf creëerde, moest de coach de concentratie bewaren. Alle ogen waren op Cruijff gericht, meer nog dan op Marco. Van Basten en Cruijff kenden elkaar inmiddels als huisvrienden; het gaf Marco voldoende zelfvertrouwen om regelmatig tegen zijn coach in te gaan als hij het ergens niet mee eens was. Cruijff moest soms alle zeilen bijzetten om zijn vedette in het gareel te houden, want Marco kon in zijn opkomende drift alles roepen wat in hem opkwam. Zo was Cruijff door blessures een keer gedwongen om Silooy als laatste man op te stellen. Marco sprong op en riep (waar Silooy bij zat): ‘Dit slaat helemaal nergens op. Hij kan niet opbouwen, hij kan niet doorschuiven, wat is dit voor onzin?’ Van Basten had gelijk, wist Cruijff, maar op dat moment moest hij Marco de mond snoeren.

Ze waren verbaal aan elkaar gewaagd, die twee. Van Basten had een zelfvertrouwen ontwikkeld dat die van De Meester benaderde, en ze hielden beiden van een scherpe

discussie. Zoals sommige echtparen het gekibbel cultiveren als relatievorm, zo leverden coach en vedette een permanente strijd, die ze beiden alert hield. Marco was niet eigenwijs, vond hij zelf. Hij wist alleen precies wanneer hij gelijk had. 'Als ze aan mijn gelijk komen is het páts, niet zeiken, zo en zo is het en niet anders,' zei hij.

Marco spiegelde zich aan Cruijff. Op zijn beurt zag Cruijff zichzelf terug in de jonge Van Basten. Marco was gedreven, hij had zelfvertrouwen en hij spreidde boven alles een groot geestelijk evenwicht tentoon. Hij was uitzonderlijk gefocust voor een jongen van amper eenentwintig, meer dan welke andere selectiespeler ook.

De rondootjes op de training waren eindeloos, zeker als de technisch directeur zelf meedeed. En dat was vaak het geval, want stiekem was Cruijff trainer geworden omdat hij dan lekker op het veld kon blijven dollen met de jongens, terwijl hij er nog voor betaald kreeg ook. Cruijff was vooral gek op het vier tegen twee. Daar zat alles in wat voetbal mooi maakte, behalve scoren: vrijlopen, passen, anticiperen, elkaar coachen... de hele zaterdagochtend ging er mee weg. De technisch directeur gaf zelf het goede voorbeeld. Er ging op een charmante manier zoveel charisma, zoveel gezag van hem uit, dat je hem wel móést geloven.

'Hij was wat ik een createur noem,' zei Van Basten. 'Hij maakte iets.'

Het werd de spelers al gauw duidelijk dat er wat fanatisme en beleving betrof niemand kon tippen aan de technisch directeur zelf. Ook Marco niet. Dat was misschien wel het grote verschil tussen hem en de trainer. Zelfs als je Cruijff midden in de nacht wakker maakte, wilde hij nog wel een college geven over de vraag of je als vedette in het buitenland nu penalty's moest nemen of niet (Cruijff vond van niet). Van Basten daarentegen sprak buiten de tijd die hij doorbracht in De Meer zelden over voetbal. Dan was het genoeg geweest. Hij had rust in zijn hoofd nodig om te kunnen presteren. Cruijff niet, die ging maar door, overvoerde zijn spelers met zijn duizelingwekkende voetbalkennis. Johan beredeneerde alles, en had overal een theorie over. Op de training kon hij oefeningen tot vervelens toe stilleggen om nog maar eens uit te leggen hoe een bal gespeeld moest worden. Soms, ja, dan werden de spelers daar wel eens moe van. De trainer kon geen fout onbesproken laten, hij dramde net zo lang door tot je er dol van werd. 'Die Cruijff spoort niet,' verzuchtte Marco wel eens tegen zijn vrienden.

Tegelijkertijd konden de spelers er ook om lachen. Cruijff was iemand die nooit uit zijn rol viel. Altijd gedreven, altijd enthousiast, altijd een vriendelijk woord voor iedereen die hem wat wilde vragen. En om de vijf minuten moest hij weer naar de telefoon omdat er een journalist aan de lijn hing. Elke dag gaf de coach interviews, want Cruijff poeierde nooit, nooit iemand af. Zelfs met meisjes van de schoolkrant zat hij urenlang over voetbal te praten.

Hij mocht dan de naam hebben van een berekenend man die altijd het onderste uit de kan wilde halen, zijn gedrevenheid en zijn liefde voor het voetbal waren oprecht. Cruijff was in zijn tijd als trainer van Ajax niets minder dan een idealist. Ergens in zijn hoofd zweefde het idee over het Perfecte Voetbal, en liever dan concessies te doen aan Harmsen,

de spelers, de vijfde colonne of de kranten, probeerde hij zijn ideaal met vallen en opstaan in praktijk te brengen. Van opbouw van trainingen had Cruijff natuurlijk geen verstand, dat liet hij aan zijn assistenten over. En bij de duurloop op dinsdagochtend in het Amsterdamse Bos kwam hij alleen maar kijken. Ja, af en toe kon je merken dat hij geen diploma's had. Een fundamenteel leerstuk uit het handboek oefenmeester was om voor de training eerst het speelveld af te bakenen. Dat vergat Cruijff gewoon, en dan liepen de jongens opeens dwars over twee velden te voetballen. Maar als het ging om positieospel en wedstrijd tactiek liet de trainer zich door niemand iets wijsmaken. Zijn principes waren rotsvast. Je moest de bal hebben, dan kon je nooit verliezen, doceerde Cruijff. En de verdediging begon bij de aanvallers.

Arnold Mühren moest zorgen voor de aanvoer vanaf links, en tegelijkertijd mocht hij in de wedstrijd nooit balverlies lijden. Want Robbie de Wit, die voor hem stond, kon als hij de geest kreeg zomaar drie man voorbij pingelen, maar liet zijn directe tegenstander ook een keer of tien per wedstrijd lopen. De rechts- en linksbuitens stonden er om het veld breed te houden, de actie te maken en voorzetten te geven. Ronald Koeman was de vrije man achterin, die hoefde niet altijd mee te verdedigen. Het betekende wel dat de backs permanent in de mandekking moesten lopen, en dat er achterin doorgaans één tegen één werd gespeeld. Peter Boeve kreeg er mettertijd minder plezier in. 'Iedereen kreeg een taak toegewezen, veel dingen mochten niet meer. Ik was als back gewend om veel op te komen, nu moet ik achterin blijven, in de mandekking. Er werd gevoetbald door de as van het veld, de rest speelde in dienst van.'

De 'derde man' was nog zo'n typisch Cruijffleerstuk. Alle Ajacieden spraken plotseling over de derde man als een geheimzinnig sujet, een geheim wapen dat het verschil maakte tussen goed en groots voetbal. De derde man was de speler die zich vrijliep als twee andere spelers met een combinatie bezig waren. Ging Silooy de een-twee aan met Rijkaard, dan moest Johnny van 't Schip al in beweging zijn. Zo had je altijd meer dan één afspeelmogelijkheid.

En Marco? Over zijn eigen rol in het 'Johannistische Ajax' stak hij tegen Barend en Van Dorp een interessant college af: 'Een van de voornaamste taken is – uiteraard in overleg met de terreinknecht – om, als Rijkaard aan de bal is, het veld zo lang mogelijk te maken, zodat de spelers achter mij op het middenveld ruimte krijgen. Zet de tegenstander mij één-op-één, heb ik dus nog maar één verdediger voor me, dan moet ik me zo opstellen dat ze me in de diepte kunnen aanspelen. [...] Als de keeper of de verdediging van de tegenpartij in balbezit is, dan moet ik er met de linksbuiten en de rechtsbuiten voor zorgen dat ze niet kunnen opbouwen. We moeten of de bal onderscheppen, of ze zodanig onder druk zetten dat ze de bal met een lange haal in paniek naar voren schieten.'

Er was een speler die op een of andere manier zijn draai niet kon vinden onder Cruijff. Gerald Vanenburg had het moeilijk met de coach, maar meer nog met zichzelf. Was hij nu de allerbeste voetballer van zijn generatie of niet? En waarom leek het alsof Cruijff hem altijd op de korrel nam? Johan had talloze aanmerkingen op Vanenburgs rendement voor de ploeg. Gerald vlakte te veel op zijn eigen mooie acties, zo heette het. Maar, aldus

Cruijff: 'Als ik kritiek heb op Vanenburg, moet-ie dat indirect als een compliment beschouwen. Want als ik geen kritiek meer heb dan is-ie afgeschreven.'

Hij wil je beter maken, zeiden ze, maar Vanenburg had het gevoel dat er ook iets anders meespeelde. Hij was, in tegenstelling tot Marco, een jongen die hypergevoelig was voor wat ze over hem dachten en schreven.

Het probleem van Vanenburg was dat hij als voetballer meer vragen opriep dan hij kon beantwoorden. Was hij een middenvelder, een rechtsbuiten, een man die achter de spitsen moest spelen? De buitenwacht begon zich ermee te bemoeien, en Vanenburg was geneigd om zich te koesteren in de verhalen die hem ophemelden. Als jongetje maakte hij al videobanden met zijn mooiste trucjes. Hij zat op het eenzame eilandje van het supertalent, was langzamerhand onbereikbaar geworden voor welke trainer dan ook.

'Ik was natuurlijk mijn hele leven alleen maar met voetbal bezig geweest,' zei Vanenburg. 'Ik heb me minder kunnen ontwikkelen buiten het voetbal. Ik was jong, er gebeurde heel veel, en ik had niet de tijd en de rust om over de dingen na te denken. Er werd veel over mij gepraat, maar ik voelde me niet gesteund. Ook niet door Cruijff. Hij zei nooit tegen me: ik wil dit of dat met je. Had hij dat maar gezegd, dan had ik het er mee eens of oneens kunnen zijn.'

Achteraf, dacht Gerald, was het beter geweest voor zijn ontwikkeling als hij zich niet gek had laten maken door de permanente discussie die hij opriep. Dan had hij zich mooi op zijn rechtsbuitenpositie kunnen concentreren. Nu dreigde hij zich steeds meer van zijn coach te vervreemden.

Het wonderlijke was dat Vanenburgs prestaties aanvankelijk nauwelijks leden onder de druk. Ook onder Cruijffs bewind bleef hij scoren en assists geven. De onderhuids sluimerende strijd met zijn trainer kwam tot een uitbarsting in de aanloop naar de wedstrijd tegen PSV. Vanenburg stond bovenaan in het klassement voor beste speler van de eredivisie, boven PSV'er Ruud Gullit. Maar Cruijff hield hem buiten het elftal uit 'tactische overwegingen'. Johnny van 't Schip zou op de rechtsbuitenpositie een betere voorzet hebben. Het was een zware slag voor het breekbare ego van de jonge Gerald.

'Nu zou het me niets doen, maar toen was zo'n klassement erg belangrijk voor me. Gullit haalde in die wedstrijd geloof ik een negen, en werd dat seizoen beste speler.' Vanenburg had het na die wedstrijd wel gezien met Cruijff en met Ajax. In de zomer van 1986 zou hij naar PSV vertrekken. Tijdens zijn laatste thuiswedstrijden werd hij uitgefloten door zijn eigen publiek. De Meer kon wreed zijn.

De balans van het eerste Cruijffjaar viel niet makkelijk op te maken. PSV, met Ruud Gullit als absolute uitblinker, werd kampioen. De enige prijs die Ajax won, was de altijd weinig troostrijke KNVB-beker, thuis in De Meer veroverd op de semi-profs van eerstedivisieclub RBC. In de Europacup voor landskampioenen was het weer eens helemaal niks. Al in de eerste ronde werd Ajax uitgeschakeld door het geroutineerde FC Porto. Critici verweten Cruijff achteraf dat hij het 'leerproces' had gebruikt om het eigen falen te maskeren. Hoezo leerproces? Dit was Ajax! Ajax moest winnen!

Maar Cruijff zette de uitvoering boven het resultaat. Soms voerde hij het leerproces door tot in het extreme. Tijdens een dramatische, met 2-1 verloren uitwedstrijd tegen Roda JC liet hij zijn ploeg helemaal aan haar lot over. Ajax speelde vreselijk slecht, zo slecht dat Edo Ophof op een goed moment naar de kant ging om aan Cruijff te vragen wat ze in hemelsnaam moesten doen. Dat zoeken jullie zelf maar uit, moet Cruijff gezegd hebben. In zijn ogen moest een elftal genoeg karakter hebben om zichzelf uit de modder te trekken tijdens een wedstrijd.

Ondanks de magere resultaten was de stemming in het journalistieke kamp nog altijd overwegend pro-Cruijff. Behalve *de Volkskrant* durfden weinigen het aan om de technisch directeur openlijk het vuur na aan de schenen te leggen.

In die atmosfeer was Cruijff eigenwijs genoeg om weer eens de confrontatie op te zoeken met twee oude vijanden: de KNVB en Leo Beenhakker. Johan gedijde immers in conflicten. De uitschakeling van Oranje tegen België bood de perfecte gelegenheid voor een frontale aanval. Beenhakker had fouten gemaakt die een beginnend coach niet zou maken, zei hij tegen twee van zijn grootste vrienden in de pers, Frits Barend en Henk van Dorp. Wat die fouten waren, liet hij in het midden. Wel zei hij het volgende: 'De opleiding van de afgelopen jaren deugde niet. Ik stel dan: wie is onder andere verantwoordelijk geweest voor de jeugdopleiding van de afgelopen jaren? Wie was de jeugdtrainer van Feyenoord, van Mario Been bijvoorbeeld, en later van Ajax, van Frank Rijkaard bijvoorbeeld? Precies: de huidige bondscoach.'

Marco bemoeide zich niet met de privé-oorlogjes van zijn coach. Op het tweede 'profvoetbalgala' werd de nu eenentwintigjarige Van Basten door zijn collega's verkozen tot beste voetballer van de eredivisie van het jaar 1985. Marco was ook genomineerd in de categorie Beste Talent, maar die prijs was uiteindelijk voor de nu vrijwel vergeten psv'er Frans van Rooij.

Van Bastens definitieve doorbraak was een opbeurende noot in een jaar waarin het voetbal een nieuw dieptepunt bereikte. Tijdens de Europacup 1-finale in het Brusselse Heizelstadion waren 39 doden gevallen toen Liverpool-hooligans een vak met Juventussupporters bestormden, en in Bradford, in Engeland, vielen 52 doden bij een brand op de tribune.

Van Bastens uitverkiezing tot beste speler riep bij de vaste volgers de vraag op wat Marco internationaal gezien nu werkelijk voorstelde. Dat kappen en draaien, de versnellingen, de oogstrelende balaannames, de goals, het was allemaal leuk en aardig, maar dit was Nederland, waar de weerstand zwak was. Mindere ploegen wilden zich niet ingraven tegen Ajax, en gingen dus maar al vaak met grote cijfers ten onder. Het Nederlandse voetbal verkeerde meer dan ooit in een isolement. Uitgesloten van het WK, leek de eredivisie zich te voltrekken in een volstrekt gesloten universum, ver weg van de Italiaanse, Spaanse of Engelse competities. Wereldkampioenschappen speelden zich af in verre, onbekende buitenland, waar niemand maalde om de afwezigheid van de jongens

van Jan de Wit. Het Nederlandse voetbal was zijn internationale elan volledig kwijtgeraakt, en betere tijden lieten op zich wachten.

‘Hoe Marco het er tegen Collovati af zou brengen, is de hamvraag,’ schreef Henk Spaan. ‘Ik ben er na zondag [Ajax – Excelsior, met de huilende René van Eck in een hoofdrol] weer niet achtergekomen of Van Basten het in Italië zou redden.’

Zijn temperament was een ander punt van zorg. ‘Johan Crujff was als eenentwintigjarige verder,’ zei Rinus Michels. ‘Uitgekookter. Cleverer. Niet zo snel te intimideren als Van Basten.’ En volgens FC Den Bosch-coach Rinus Israel was Marco ‘soms zo veel met zijn ellebogen bezig dat-ie haast niet aan voetballen toekomt’.

Marco gaf weer eens een staaltje van nuchtere zelfanalyse ten beste. ‘Ik raak te snel geïrriteerd. Word vooral bij een achterstand boos en agressief. Ik zal meer op mezelf moeten inpraten. Desnoods agressie opkroppen en die dan door middel van een goede actie eruit gooien.’

De vraag of Marco van Basten nu wel of niet naar het buitenland zou vertrekken, werd overigens steeds actueler. Begin 1986 doken de eerste berichten op over serieuze belangstelling van over de grenzen. Bij PSV-Ajax zouden vertegenwoordigers van Anderlecht, Bayern München, Barcelona en AS Roma op de tribune hebben gezeten. Erg onder de indruk kunnen ze niet zijn geraakt van Van Basten, die weliswaar scoorde, maar nogal bleekjes afstak tegenover het boegbeeld van PSV, Ruud Gullit. Niettemin liet de vice-voorzitter van FC Barcelona, Joan Gaspart, met diens gebruikelijke voortvarendheid weten dat de komst van Crujff én Van Basten met ingang van het seizoen 1987/1988 nagenoeg rond was.

Van Basten zelf had in ieder geval tegen Ajax gezegd dat hij zeker zijn contract met de club, dat liep tot juli 1987, zou uitdienen. Weinigen wisten toen dat de strijd om de gunsten van de spits al in volle gang was. Zelfs Marco was niet volledig op de hoogte.

7. Crisis

De zomer van 1986 was in de tweede helft beland, en Marco van Basten was in een kutbui. Dat was niet ongewoon. Marco had zijn onverklaarbare humeuren en temperamenten, waarvan de oorzaak niet altijd duidelijk was aan te wijzen. Irritatie en neerslachtigheid overvielen hem even plotseling als een onweersbui die losbarst op een warme namiddag.

Ajax was in trainingskamp in België, in de voorbereiding op de competitie, maar de ontspannen atmosfeer van het voorseizoen sloeg niet over op Marco. Hij stoorde zich werkelijk aan alles. In de eerste plaats aan zijn trainer Johan Crujff, die nog steeds alles beter wist, en om de haverklap het partijtje zeven tegen zeven stillegde om te laten zien hoe hij – Marco – die bal wél had moeten spelen. Crujff zelf was trouwens ook niet in beste doen. Ajax had op het toernooi van kv Mechelen twee oefenwedstrijden verloren. De sfeer was knudde.

‘Dat gaat lekker, hè, zo met je handen in je zij die bal spelen.’ Dat was Crujff, wijzend. Marco had even geen geduld voor gezeik.

‘Dat is makkelijk, zo lekker staan kijken,’ riep hij terug. De a van ‘makkelijk’ had zelden zo Utrechts geklonken.

Crujff nam wat gas terug.

‘Neem hem dan onder je voet, als je hem niet kwijt kunt.’

‘Dat kun jij, maar dat kunnen wij niet,’ beet Marco hem toe.

Later die middag had hij een afspraak met de journalisten Rob Willemse en Bas Barkman, die een verhaal maakten voor de *Haagse Post*. In het interview had hij zich – geheel tegen zijn gewoonte in – een beetje laten gaan. Machteloosheid en frustratie zochten een uitweg. Crujff verwachtte te veel van zijn elftal. Het ‘leerproces’ waar de coach het telkens over had, dreigde te verzanden in een oefening zonder einde. Marco miste bezieling. Er waren te weinig persoonlijkheden in de groep. Eigenlijk durfde alleen hij, de aanvoerder, een beetje tegen Crujff in te gaan. Ze hadden een aardige selectie, maar het was toch geen toeval dat ze Europees al jaren niks presteerden?

Van Basten zweeg. Keek met zijn onpeilbare ogen peinzend voor zich uit. Zijn gedachten gingen met hem op de loop.

Het seizoen dreigde al bij aanvang op niets uit te draaien. Gerald Vanenburg en Ronald Koeman waren naar psv vertrokken. Koeman voor het geld. Vanenburg vanwege Crujff. Twee jongens die alles in zich hadden om toppers te worden, maar bij Ajax kennelijk aan hun plafond zaten. psv was bezig met de opbouw van een topelftal, geruggensteund door Philips. Als Heineken nou eens hetzelfde met Ajax deed... ja, dan werd het misschien nog wat. Nu leek de kwaliteit elk seizoen een beetje minder te worden.

Zijn maatje Robbie de Wit had op vakantie in Spanje een hersenbloeding gekregen, en was voorlopig ook uitgeschakeld. En wie kwam er voor in de plaats? Arnold Scholten van FC Den Bosch. Ene Alastair Dick van Tottenham Hotspur. Een Fin met de naam Petri Tiainen. Jan Wouters van FC Utrecht. Danny Blind van Sparta. Moest je daar Europa mee veroveren? Die Crujff had toch een paar grote aankopen beloofd? Glenn Hoddle was genoemd, en de Denen Morten Olsen en Ivan Nielsen, maar het was bij woorden gebleven. Het oude liedje: geen geld. Zo klein, zo Nederlands. Marco had Maradona zien voetballen op het WK in Mexico. Daar had hij natuurlijk moeten lopen, tussen de wereldsterren. In Nederland werd hij omringd door brandhout. Hij voelde steeds vaker minachting voor spelers met minder aanleg dan hij. 'Leuk geprobeerd jochie,' was zijn niet-zo-goedbedoelde commentaar als een medespeler op de training ook eens een hoogstandje uitprobeerde. Hij glimlachte zwakjes bij de gedachte. Marco's humor had altijd een venijnig randje.

Van Basten zag een seizoen vol teleurstellingen voor zich. Ja, tegen Volendam en FC Twente schoot hij die ballen er makkelijk in, maar daar was geen gein aan. Hij was zelfs Europees topscorer geworden van het seizoen 1985/1986. Het kon niet op. Maar wat waren prijzen waard als je in Nederland speelde? Zijn enorme ambitie maakte hem soms onzeker. Van Basten verlangde naar iets groters, iets beters. Het kon, het moest. Hij was nog maar eenentwintig. Soms schrok hij ervan als hij eraan dacht. Eenentwintig. Hij had al veel meer geld verdiend dan de jongens met wie hij vroeger op straat voetbalde. Zijn vrienden uit Utrecht hadden een strippenkaart, hij reed rond in een mooie auto. Het Herderplein... het leek een half millennium geleden dat hij daar tussen de grote jongens liep...

Het gesprek liep ten einde. Marco had zijn hart gelucht. Willemse en Barkman wilden al gaan, toen Marco opeens vroeg: 'Hé, hebben jullie zin om te gaan stappen in Antwerpen vanavond, met Schip en mij?'

Dat wilden ze wel. Barkman en Willemse waren allebei maar een paar jaar ouder dan Van Basten. Crujff had het natuurlijk verboden, maar Marco en Johnny hadden op dat moment even lak aan hun coach. De Ajaxselectie zat in een hotel aan de Schelde. 's Avonds in het pikkedonker reden de journalisten langs. De twee Ajaxvedettes stonden in een portiek te wachten.

In de loop van dat seizoen zou Bas Barkman de jonge Van Basten steeds beter leren kennen. Hij vond Marco een intelligente, nuchtere jongen. Hij was bepaald niet het type dat veel vrienden nodig had. Eerder onderkoeld dan hartstochtelijk. Een typische Schorpioen, net als Barkman zelf. Je drong nooit helemaal tot hem door.

'Je hebt een biertje met elkaar gedronken, dus je denkt dat je een onderlinge band hebt,' zei Barkman. 'Maar de volgende keer dat ik Marco zag in het spelershome, liep-ie me straal voorbij. Geen mensieliefhebber, was mijn indruk. Hij had natuurlijk al snel door dat de meeste mensen die hem benaderden alleen maar iets kwamen halen.'

Eenmaal in Nederland, stond Van Basten erop dat hij het interview van tevoren mocht

lezen. Dat deed hij aandachtig en geconcentreerd, aan de bar bij tante Sien, terwijl Cruijff ongeveer een meter van hem vandaan zat. Uitgenaste Johan had waarschijnlijk al in de gaten wat er gaande was. Zijn sterspeler begon hem af te vallen. Maar Marco bleef ijskoud onder Cruijffs aanwezigheid; hij veranderde bijna geen komma aan de tekst. Barkman en Willemse scheurden met de kopij naar *HP*, die het verhaal meteen op de cover gooide onder de veelzeggende kop 'Cruijff lult je suf' (wat Marco overigens nergens gezegd had – 'Rijkaard is sufgeluld', stond letterlijk in het interview).

Grote beroering in de Nederlandse voetbalwereld. Een aanval op Cruijff! Die Van Basten durfde. Uiteraard werd de technisch directeur naar zijn mening gevraagd. 'Een voetballer moet interviews geven over zichzelf, en niet over anderen praten,' zei Cruijff, 'dat is typisch voor een speler die nog niets heeft gepresteerd.'

Het was duidelijk dat de 'vriendschap' tussen Cruijff en Van Basten door een dal ging. Ze hadden altijd al een dubbelzinnige relatie gehad. De pupil en De Meester onderhielden de hechte band die bestaat tussen buitengewone talenten, maar ze verschilden te veel in leeftijd en karakter om van een ongecompliceerde vriendschap te spreken. Van Basten kon zijn nukkige eigengereidheid vaak niet onderdrukken. Waar Cruijff bijna nooit zijn zelfbeheersing verloor, daar was Marco het schoolvoorbeeld van de snel aangebrande primadonna. Ergernis over de manische bemoeizucht van de coach kookte met regelmaat over.

Toch maakten Van Basten en Cruijff onderling geen woord vuil aan de affaire. Cruijff was wat dat aanging geen kinderachtige coach. Het was niet persoonlijk. Van Basten had zijn hart gelucht, dat moest hij vooral doen. Als een van de weinige coaches had Cruijff het vermogen om het persoonlijke van het zakelijke te scheiden. Hij ging altijd lekker kaarten met de jongens in de bus, ook als hij ze net een fikse uitbrander had gegeven. Er was *respect* voor elkaar, een vergiftigd woord, maar het dekte in dit geval zeker de lading. Marco was toch een beetje een vrijbouter. De eerste gedachte bij elke nieuwe trainer die hij voor zich kreeg, was: en wie ben jij dan wel? Cruijff was een van de weinige mensen voor wie hij oprecht ontzag had.

Het meest explosieve nieuws had Van Basten trouwens voor zich gehouden. Het seizoen 1986/1987 zou zijn allerlaatste jaar bij Ajax worden. Op 5 juli 1986 was hij met Cor Coster en Piet Keizer naar Milaan gevlogen voor een gesprek met de eigenaar van de plaatselijke AC, Silvio Berlusconi. Bij het gezelschap voegde zich ook Apollonius 'Ploon' Konijnenburg, Cor Costers vertegenwoordiger in Italië. Konijnenburg sprak vloeiend Italiaans, en stond naar eigen zeggen op goede voet met Berlusconi. Die middag in Milaan beloofde Van Basten aan Berlusconi dat hij – *als* hij het jaar daarop naar Italië zou gaan – voor AC Milan zou kiezen.

Milan was op dat moment druk bezig om op te krabbelen uit een diep dal. Berlusconi had de club nog maar net van een dreigend bankroet gered. De toekomstige premier van Italië ging direct voortvarend aan de slag. Samen met sportief directeur Ariedo Braida

wilde hij een nieuw Europees topelftal opbouwen.

Braida had al veel eerder zijn oog laten vallen op die lange, elegante jongen van Ajax. Van Basten was een speler die Italiaanse chic combineerde met Amsterdamse bluf, de ideale aanvaller voor de Serie A. Met de lires van Berlusconi was hij eindelijk binnen het bereik van Milan gekomen.

Berlusconi zelf had Van Basten ook al een keer zien spelen. De mediamagnaat was half mei in Nederland geweest, en had zakelijke besprekingen gecombineerd met een bezoek aan De Meer, waar hij Ajax met 6-0 van FC Twente zag winnen. Marco had één keer gescoord in die wedstrijd, ongewis van het hoge bezoek aan de Middenweg.

De eerste die lucht kreeg van concrete Italiaanse belangstelling voor Van Basten was *Parool*-columnist Henk Spaan. Op 21 juli schreef Spaan dat Van Basten 'in het diepste geheim' samen met Apollonius de villa van Berlusconi had bezocht, en dat de Ajaxspits 'zijn beschikbaarheid voor Milan heeft meegedeeld'. De Italiaanse grenzen zouden vanaf september van dat jaar weer opengaan voor buitenlandse spelers, en Van Basten en Gullit stonden volgens de Italiaanse kranten bovenaan de verlanglijstjes van de clubs.

Eind augustus, bijna gelijktijdig met het *HP*-verhaal, sijpelden opnieuw berichten over het bezoekje aan Milaan door naar de Nederlandse sportpagina's. Van Basten ontkende niet dat hij in Italië was geweest, maar zei aanvankelijk dat het ging om een familiebezoek – inderdaad woonde zijn zus Carla toentertijd met haar Italiaanse man in Italië. Toen dat leugentje onhoudbaar bleek, gaf Marco toe dat hij bij Berlusconi was geweest, maar hij bleef hartstochtelijk volhouden dat hij niets ondertekend had, contract noch optie. 'Er is een behoorlijke kans dat ik er volgend seizoen ga spelen, maar ik heb mij nog nergens toe verplicht door een handtekening te zetten,' zei Van Basten.

Berlusconi daarentegen bazuinde overal rond dat Milan Van Basten kon krijgen als de club hem wilde hebben. En volgens commercieel directeur Taveggia had Van Basten op 5 juli wel degelijk een optie ondertekend. Luttele dagen later, in een kennelijke poging om Van Bastens gezicht te redden, kwam Berlusconi terug van het optieverhaal. Handtekening of niet, het deed er nauwelijks toe. AC Milan was Van Bastens eerste keus.

Het was een goed bewaard geheim dat de zaakwaarnemers van Van Basten de Italiaanse markt al veel langer verkenden. Apollonius Konijnenburg speelde hierbij een sleutelrol. 'Ploon' was een Hagenees die al sinds eind jaren zestig in Italië zakelijk actief was, en via via verzeild was geraakt in het voetbal. Het EK in Italië van 1980 had Konijnenburg aangegrepen om zich bij iedereen die hij tegenkwam op te werpen als de ideale intermediair tussen Nederland en Italië. Hij was de typische randfiguur van de ontluikende internationale spelersmarkt: voor sommigen een publiciteitsgeile praatjesmaker en een fantast, maar ook iemand die zich op een of andere manier altijd wist op te dringen aan de mensen die er toe deden in het voetbal. Hij had Marco voor het eerst zien spelen in 1983, in een uitwedstrijd van Ajax tegen Willem II. Konijnenburg zat op de tribune met een scout van Inter Milan. 'Ik heb de nieuwe Crujff gezien,' zei de Italiaan na afloop. Internationale belangstelling voor Marco zou niet lang op zich laten wachten.

Konijnenburg leerde Cor Coster kennen tijdens de door Berlusconi georganiseerde 'Mundialito' van 1981, een spektakeltoernooi waarvoor talloze internationale sterren tegen forse betaling kwamen opdraven, onder wie Costers schoonzoon Johan Crujff. Vanaf die tijd was Konijnenburg Costers vaste zakenpartner in Italië. In 1983 hadden Ploon en Coster Wim Kieft ondergebracht bij Pisa. Terwijl Konijnenburg permanent de Italiaanse markt afspeurde naar geïnteresseerde partijen, zorgde Coster er bij contractbesprekingen voor dat 'zijn jongens' onder gunstige voorwaarden weg konden bij hun club.

Het waren de jaren voor het Bosmanarrest. Een club was *de facto* eigenaar van een contractspeler, en in Costers ogen kwam dat neer op een moderne vorm van lijfeigenschap. Een voetballer met een toekomst in het buitenland had er geen belang bij om zich langdurig aan een Nederlandse club te verbinden. Costers ideale formule luidde: contracten van hooguit twee jaar, met een vastgestelde transfersom, zodat de prijs nooit een hindernis zou zijn voor een grote club.

Dit was ook de blauwdruk geweest voor Van Bastens derde en laatste overeenkomst met Ajax. Aangezien zijn lopende contract op 30 juni 1985 zou aflopen, en Marco al had gezegd dat hij voorlopig bij Ajax wilde blijven, deed het bestuur hem op 8 mei – twee dagen nadat De Mos dankzij het kledingkamerberaad op non-actief was gesteld – een aanbieding voor drie jaar. Tot juli 1988 zou Marco jaarlijks respectievelijk 300.000, 350.000 en 400.000 gulden salaris ontvangen.

Het waren voor Nederlandse begrippen fantastische sommen geld, maar een driejarige verbintenis zinde Coster niet. Onderhandelingen werden geopend en een paar weken later, op 3 juni 1985, waren de partijen eruit. Op Costers aandringen ging Ajax akkoord met een overeenkomst voor de duur van twee jaar. Een speciale clausule in het contract betrof de vastgestelde transfersom voor buitenlandse clubs: na het eerste seizoen kon Van Basten voor maximaal 2.250.000 gulden worden verkocht, na het tweede seizoen was dat bedrag geslonken tot 1.750.000 gulden – een koopje, zoals later zou blijken. In ruil voor deze concessie van de club, nam Marco genoegen met een salaris dat lager was dan de oorspronkelijke aanbieding. Van Basten zou in zijn twee laatste seizoenen bij Ajax respectievelijk 275.000 en 325.000 gulden per jaar verdienen.

Tot dan toe had de buitenlandse belangstelling voor Van Basten zich beperkt tot vage geruchten, die Marco voor kennisgeving aannam. Hij had het naar zijn zin bij Ajax. Maar nu hij was beland in wat waarschijnlijk zijn laatste contractperiode zou worden, moest een eventuele overstap naar Zuid-Europa langzamerhand een concrete invulling krijgen.

Het begon allemaal op een middag aan het eind van 1985. In de Amsterdamse Kalverstraat liep Piet Keizer Marco en Liesbeth tegen het lijf.

'Die Konijnenburg loopt nog steeds aan mijn kop te zeuren,' zei Keizer. 'Wil je dat we gaan uitkijken naar een club in Italië?'

Marco haalde zijn schouders op. En waarom niet? 'Ja hoor, ga er maar aan werken,'

antwoordde hij. Italië had hem altijd meer getrokken dan Spanje. Op de camping bij het Gardameer had hij als jongen zelfs al wat Italiaans opgepikt.

Het duurde niet lang voordat de voortvarende Konijnenburg een gegadigde had gevonden. Fiorentina toonde serieuze interesse. De club nam volgens Konijnenburg zelfs een optie op Van Basten tot medio 1986. Maar toen het moment aanbrak om zaken te doen, had men in Florence andere zaken aan het hoofd. De club lag in de verkoop, van een transfer kon geen sprake meer zijn. Vrijwel onmiddellijk na het echec met Fiorentina kwam AC Milan in beeld. Sportief directeur Braidà nam contact op met Konijnenburg om te vragen wat de mogelijkheden waren, en binnen een paar weken zat Marco met Berlusconi zelf om de tafel. Milan was een club met ambities, precies wat Van Basten zocht, en Berlusconi straalde de rustige, zakelijke charme uit die menige jonge prof in het hart moet hebben getroffen. Fiorentina had hem eerst een jaar bij Ascoli willen parkeren, maar wie Marco kende, wist dat de spits nooit zou ingaan op zo'n constructie. Milan leek daarentegen een onvoorwaardelijk vertrouwen te hebben in zijn capaciteiten.

De positie van Cor Coster was op zijn minst merkwaardig. Als zaakwaarnemer van Van Basten wilde hij het onderste uit de kan halen voor zijn speler, maar tegelijkertijd was hij schoonvader van Johan Crujff, en het was wijd en zijd bekend dat Crujff om verschillende redenen geen voorstander was van een spoedig vertrek van zijn spits naar het buitenland. Johan wilde per se een grote prijs pakken met Ajax, en vond dat Marco er goed aan deed om nog een paar jaar te 'rijpen' in Amsterdam.

Voor Ome Cor gingen de zaken echter boven alles – een typisch Amsterdamse gedachtegang. 'Marco van Basten is niet te houden voor Nederland, zoals Gullit dat straks ook niet is,' zei hij. 'Toppers hebben hier weinig te zoeken. Je denkt toch niet dat ik het leuk vindt dat Marco weggaat? M'n eigen schoonzoon wil 'm dolgraag houden, m'n kleinzoon, die ik wekelijks zie voetballen, vindt het vreselijk als Marco weggaat. Maar als ik Marco niet wegbreng, doet 'n ander 't.'

Volgens Coster stonden de buitenlandse clubs al jaren in de rij voor Van Basten, maar was Marco vooral bij Ajax gebleven omdat Crujff technisch directeur was geworden. Niet zonder een slag om de arm te houden, overigens. In het tweejarig contract met vastgestelde transfersom, was een ontsnappingsclausule opgesteld waardoor Van Basten ook na één jaar weg kon. Coster had hem in de zomer van 1986 al naar Monaco kunnen brengen, maar Marco wilde (volgens Coster) liever zijn contract uitdienen.

Ome Cor was niet onder de indruk van de onrust die hij als 'illegale spelersmakelaar' teweegbracht in de 'officiële' voetbalwereld, met name bij de vvcs en de Stichting Arbeidszaken. De Amsterdamse zakenman en de vakbondsjongens waren natuurlijke vijanden. Coster was de ruwe versie van de moderne zaakwaarnemer, inmiddels niet meer weg te denken uit het voetbal, terwijl de vvcs koppig vasthield aan een door de officiële instanties gesanctioneerd systeem van transfers en bemiddeling dat uiteindelijk onhoudbaar zou blijken. De mogelijke verkoop van Van Basten naar het buitenland zette de verhoudingen op scherp.

Dat de Stichting Arbeidszaken buitengewoon alert was op een eventuele overtreding van de regels, bleek uit een brief aan Van Basten van april 1985. Anderhalve week daarvoor had Marco een eerder genoemd interview gegeven aan *NRC Handelsblad*. In een van de vragen maakte de journalist gewag van belangstelling van de kant van AC Milan, en ook de rol van Cor Coster bij een eventuele transfer kwam ter sprake. Hoewel Van Basten aangaf voorlopig bij Ajax te willen blijven, besloot Arbeidszaken kennelijk direct tot enige inleidende beschietingen. Directeur Kranendonk wilde naar aanleiding van het interview '[...] op voorhand nog eens artikel 36 van het Reglement Betaald Voetbal onder uw [Van Bastens] aandacht [...] brengen'. Artikel 36 verbood de tussenkomst bij transfers of contractwijzigingen van particuliere bemiddelaars – zoals Coster. Het bestuur van de Stichting Arbeidszaken kon bij overtreding weigeren een 'verklaring van speelgerechtigdheid' af te geven. 'Het zal u bekend zijn dat de toetsing of artikel 36 wel of niet overtreden is, berust bij de Stichting Arbeidszaken Betaald Voetbal,' voegde Kranendonk er enigszins dreigend aan toe.

Het waren loze woorden, want het verbod op arbeidsbemiddeling had zoveel ontsnappingsmogelijkheden dat het onmogelijk te handhaven was. In zekere zin was de transfer van Van Basten voor Nederland de aanleiding voor de laatste achterhoedegevechten tussen de vrije jongens en de vertegenwoordigers van een overgereguleerd systeem, een strijd die de officiële instanties gedoemd waren te verliezen. Coster hield staande dat er geen sprake was van 'bemiddeling' tussen club en speler, en dus ook niet van 'strafbare feiten'. Hij 'vertegenwoordigde' slechts de belangen van de speler. Desnoods kon hij zich afficheren als al dan niet bezoldigd 'adviseur'. Daar was geen speld tussen te krijgen.

Coster vermoedde kwade trouw. 'Legendijk en zijn maatjes hebben het op mij gemunt,' zei hij tegen *Het Parool*. 'Het is puur kinnesinne. Ik help alleen toppers, ik heb geen zin om kleine zaken te doen. Dat steekt bij Arbeidszaken. Een topper bij een contractbespreking helpen is heel simpel. Als er een club voor Marco van Basten komt, noem ik de prijs en dan is het ja of nee. Ik durf keihard te stellen dat ik voor een topspeler een beter contract afsluit dan mijnheer Legendijk en consorten.'

In oktober 1986 gaf Van Basten een interview aan een van zijn weinige vertrouwelingen in de pers, Jaap de Groot van *De Telegraaf*. Marco gaf eindelijk toe dat hij alleen nog maar ja tegen Milan hoefde te zeggen. 'Nadat ik al contact had gehad met Fiorentina, vroeg ineens AC Milan of ik een dagje naar Italië wilde komen. Daar aangekomen, bleken de Italianen direct zaken te willen doen, maar die boot heb ik bewust afgehouden.'

Marco bleek zich ook uitgebreid te hebben laten keuren in een Milanees ziekenhuis. Toch hield hij vol geen verplichtingen te hebben. 'AC Milan heeft alleen m'n vliegticket betaald.'

Monaco was nog steeds in de markt voor Van Basten, maar de spits kennende was de Franse club nooit een serieuze optie. Geen ambiance, een competitie met weinig

internationaal aanzien... Nee, dan Italië. Net als de andere Ajacieden keek Marco elke week naar de beelden van de Serie A op Sky Channel. Dat was nog eens voetbal. Lekker weer, volle stadions, elke wedstrijd een topper... heel wat anders dan op een regenachtige zondag in november in de bus naar Kerkrade te moeten.

Hij zou opgetogen moeten zijn over zijn aanstaande vertrek, maar aan het begin van wat zijn laatste seizoen bij Ajax moest worden, werd Van Basten overmeesterd door tegenstrijdige gevoelens. Terwijl het spel om de kniekers in volle gang was, leek het allemaal minder te gaan met zijn prestaties. Al zeker een half jaar was hij maar matig in vorm. In maart had hij een blessure opgelopen in een bekerwedstrijd tegen de amateurclub RCH. Het was zijn eigen schuld geweest. Van Basten was nooit een liefhebber geweest van wedstrijden tegen amateurs. Hij liep een beetje te lanterfant voorin. Door halfbakken inzet bij een kopduel met de keeper ging Marco even knock-out. Hij viel bewusteloos op de grond, en ging daarbij door zijn linker knie en -enkel. De blessure had hem een maand uit competitie gehouden, en helemaal genezen was hij nog steeds niet. Eigenlijk had hij sinds die wedstrijd altijd met pijn gespeeld. Zoveel pijn, dat hij soms moest spelen met een verdovende injectie. Het lichaam bleef achter bij zijn eerbij. In de laatste helft van het seizoen was Johnny Bosman opeens veel gaan scoren, veel meer dan Marco, en ondertussen steeg Ruud Gullit tot grote hoogten bij PSV. Jaloezie bekwam hem. De charismatische Gullit begon de stugge Marco te overvleugelen in de publiciteit.

De slechte vorm zette door in de voorbereiding op het nieuwe seizoen. Hij had pijn, en hij raakte steeds sneller geïrriteerd. De aanvaring met Cruyff in België was nog maar het begin geweest. Tijdens een toernooi in Casablanca had Marco zich kennelijk zo arrogant gedragen dat het ook medespelers begon op te vallen. Was Van Basten op weg om een 'eng baasje' te worden? Of spaarde hij zijn dure benen voor de Italiaanse competitie?

Frustratie was ditmaal een slechte raadgever. In de eerste wedstrijden van het seizoen liet Marco zich van zijn meest dubieuze kant zien. Hij speelde afwisselend lui, afwezig, lusteloos, apathisch en gemeen, niets was er over van de brille van het vorige seizoen. Een geïrriteerde, bozige Van Basten reageerde zich gewoontegetrouw af in de duels. Verdedigers klaagden over zijn geniepigheden. Marco sloeg en schopte om zich heen als de scheidsrechter niet keek, en probeerde voortdurend zijn tegenstanders gele kaarten aan te smeren. Er was een woord voor. Matennaai. Hij maakte op vriend en vijand een gespannen, depressieve indruk. Het begon ook de neutrale toeschouwer op te vallen. 'Ik zie geen enkele vrijheid, geen enkele ontspanning meer bij Van Basten,' zei scheidsrechter Ignace van Swieten tegen *Voetbal International*.

Volgens bondsarts Frits Kessel lag het in Van Bastens aard dat hij zijn privé-problemen niet kon scheiden van het voetbal. 'Marco was een jongen die het meenam in het veld,' zei Kessel. 'Die binnenvetters; als ze spanning hebben, ontladend het zich vaak in gekke dingen. Wim van Hanegem had dat in extreme mate. Als die tegen gele en rode

kaarten opliep, wist je dat er iets speelde. Marco was ook een beetje zo. Het was niet zo'n prater, hij stortte zijn hart niet uit, dus van tevoren zag je zoiets niet aankomen.'

De wet van de remmende voorsprong was in werking getreden bij Van Basten. Hij was te snel te goed geworden voor Ajax. Al op zijn negentiende had hij tegen wil en dank het stempel van vedette gekregen. Maar het was eenzaam aan de top. In het verleden had hij zich kunnen optrekken aan jongens die op dat moment nog beter of fysiek sterker waren dan hij. Altijd moest Marco iets veroveren wat nog niet van hem was. Zijn onuitgesproken motto luidde dat het mooiste nog moest komen. Maar nu? Bij Ajax en in de Nederlandse competitie waren er gewoon geen uitdagingen meer. Met wie kon hij zijn krachten meten? Toch niet met Johnny Bosman zeker? Hij had het gekmakende gevoel dat hij stilstond in zijn ontwikkeling.

Marco miste een mentor. Crujff had zijn handen vol aan de rest van de ploeg. Vader Joop bemoeide zich nauwelijks meer met de carrière van zijn zoon. En Ome Cor ging alleen over de centen. Het leek of Van Basten begon te bezwijken onder zijn torenhoge ambitie. Werd de druk die hij zichzelf oplegde te groot?

Tijdens de uitwedstrijd tegen Veendam besloot Crujff dat het genoeg was. Hij verving zijn aanvoerder twintig minuten voor tijd voor Arnold Scholten. 'Het probleem van Van Basten is dat zijn shirt niet nat wordt,' zei Crujff na afloop. Een Van Basten in slechte vorm was volgens hem niet onmisbaar voor Ajax. 'Hij mag van mij naar Italië volgend jaar, maar laat-ie zich realiseren dat hij ook dit seizoen bij ons nog veel kan leren. Ik constateer dat zijn waarde voor de ploeg te gering is op dit moment. Hij speelt slecht, scoort niet en doet zijn werk niet.'

Crujff had gelijk, erkende een onverwacht ruimhartige Marco na de shocktherapie in De Langeleegte. Zijn nuchtere realiteitszin bleek weer eens een reddingsboei in moeilijke tijden. 'Als coach had ik net als Crujff ook een wissel toegepast,' zei hij tegen verslaggevers. 'Ik heb niet hard genoeg gewerkt. Dat kan niet in Italië en ook niet in Nederland, blijkt nu. Ik ga mijn leven beteren.'

Over zijn mindere periode sprak hij met gevoel voor zelfkennis. 'Ik ben nogal gauw aangebrand. Als het een beetje tegenzit, krijg ik behoefte om m'n onmacht af te reageren. Gemakzucht ligt gedeeltelijk in mijn aard. Daar is al die jaren weinig aandacht aan besteed, ik denk dat ik het al die tijd aardig heb kunnen verbloemen.'

Zijn leven als voetbalster was een voortdurende maskerade geweest. De crack kon zich geen zwakheden veroorloven. Maar dit keer had hij zichzelf klemgezet.

Marco zocht een uitweg uit de doolhof. Als hij zo doorging, zou AC Milan nog wel eens kunnen afzien van zijn diensten. Weg carrière! Hij beloofde Crujff dat hij zijn instelling zou verbeteren.

Een tijdelijke bevrijding kwam op 9 november van dat jaar.

Hans Gillhaus had tegengescoord. Een schuchter 'hijjijijij.....iiiiis... eeeeeen...HONdenlul' klonk van de tribunes. Zondag in De Meer, Ajax-FC Den Bosch,

2-1 voor, niks aan de hand. Het was een mooie middag voor een demonstratie.

Jan Wouters gaf de voorzet. Wouters, de verguisde schoffelaar uit Utrecht – hij zou Marco nog vaker bedienen, en niet op de onbelangrijkste momenten. Vanaf de hoek van het vijandelijke strafschoopgebied zeilde de bal in een boog in de richting van Van Basten, die een paar meter links van de penaltystip stond te wachten. Het leek zowaar een echo van de situatie waarin hij zijn allereerste doelpunt voor Ajax maakte. Een voorzet van rechts, lang onderweg, rustig de tijd om te bedenken hoe hij de bal zou aannemen. Wat was dat lang geleden. De bal naderde. Koppen? Te ver weg, realiseerde hij zich in een fractie van een seconde. Hij deed een paar stappen opzij, zodat hij loskwam van zijn directe tegenstander, en voor hij besepte waar hij mee bezig was, draaide hij zich razendsnel een halve slag. Timing, daar ging het om. Zijn been zwaaide op, het lichaam krulde. Het was allemaal instinct. Marco had vroeger aan schoonspringen gedaan. Het was maar goed dat de F-side dát niet wist.

De omhaal was volmaakt. Hij nam de voorzet vol op zijn wreef en de bal vloog als in een straaljagerspoor naar de rechterbovenhoek. Keeper Van Grinsven keek alleen maar, te verbluft om te reageren. Goal! 3-1. De Meer werd gek. Marco sprong overeind, een lach op zijn gezicht, opgelucht. Hèhè, leek hij te denken. Dát had ik even nodig. Hij spreidde zijn armen – hier sta ik, wie doet me wat? – en de eerste die hem kwam feliciteren was Arnold Mühren.

Een week daarvoor had hij al een fantastisch doelpunt gemaakt, uit tegen Feyenoord, in De Kuip. Marco pikte de bal op de eigen helft op, en begon het veld over te steken. Hij ontweek één tackle, twee tackles, wrong zich tussen twee Feyenoordverdedigers door, en schoot. Via Hiele stuiterde de bal met enig geluk in het doel.

De donderdag na Ajax-FC Den Bosch was Van Basten al in Parijs voor de uitreiking van de Gouden Schoen. Het was alsof hij in een internationaal gekkenhuis voor de sport was beland. In het Lido waren alle wereldsterren van dat moment verzameld: Lineker, Careca, Hugo Sánchez, Butragueño en ook Diego Armando Maradona, de kersverse wereldkampioen, per privé-jet uit Napels overgevlogen. Maradona leek in opperbeste stemming, hij schudde enthousiast handen en danste op de harde muziek, terwijl zijn vrouw Claudia een handtekening aan Marco vroeg. Iedereen deed hartelijk en joviaal, alsof Marco een oude schoolvriend was. Wat een chaos, wat een maalstroom van indrukken. De prijs werd uitgereikt door Franz Beckenbauer. Geduldig poseerde de Europees topscorer voor de fotografen. Zijn doelpunt tegen FC Den Bosch werd vertoond op een groot filmscherm. Bravo Marco, klonk het door de zaal. Hij glimlachte. Wat een verschil met twee jaar geleden. Toen had hij erbij gestaan als een jongen die zo van het Trainingsveld was geplukt en in allerijl in een smoking was gehesen, onschuldig, argeloos, dom grinnikend om het spektakel dat hij teweegbracht. Nu stond er een volwassen man met een blik vol zelfvertrouwen op het podium. Gewillig liet hij zich naar de Champs-Élysées dirigeren, waar hij samen met Liesbeth poseerde voor de Arc de Triomphe. Het jonge glamourkoppel glimlachte vaag. Marco was gekleed in een lichtgekleurd, *double-breasted* pak, dat een maatje te groot leek voor zijn slanke lichaam (hoewel oversized toen nog in de

mode was). De hele wereld wist nu wie hij was.

Het pleitte voor Van Bastens discretie dat hij de transfergeruchten tot een minimum wist te beperken. Hoewel iedereen op dat moment al op zijn vingers kon natellen dat hij naar Milan zou gaan, hield Marco zich tegen journalisten zoveel mogelijk op de vlakte, volhoudend dat er nog niets was beslist, en dat het zelfs best mogelijk was dat hij nog een jaartje bij Ajax bleef. Het verschil met de manier waarop Ruud Gullit met de buitenlandse interesse omging, was opvallend. Terwijl Van Bastens contract aan het einde van het seizoen zou aflopen, was Gullit met handen en voeten gebonden aan een vierjarig contract met PSV. Dat AC Milan ook interesse had in de Amsterdammer Gullit, zou spoedig blijken. In september 1986 was Gullit al eens te gast geweest op de Italiaanse televisie. Hij had zich bij die gelegenheid min of meer aangeboden bij Berlusconi. Eind oktober van datzelfde jaar, na afloop van de interland Nederland-Polen, vond er in het Amsterdamse Amstelhotel een topontmoeting plaats tussen Gullit, Van Basten, Berlusconi, diens rechterhand Galliani en de bemiddelaars Coster en Konijnenburg. De besprekingen draaiden vooral om de transfer van Gullit.

Gullit zat in een aanzienlijk lastiger parket dan Van Basten. PSV was vast van plan hem aan zijn contract te houden. Door de ontmoeting in het Amstelhotel naderhand glashard te ontkennen, maakte de aanvoerder van Oranje het er niet makkelijker op voor zichzelf. Liegen is toegestaan in het profvoetbal, maar slecht liegen is een doodzonde.

Uiteindelijk forceerde Gullit een breuk met PSV door een explosief interview te geven in *Nieuwe Revu*, waarin hij onder andere zei dat PSV nooit een topclub zou worden. Ruud wilde zijn vleugels uitslaan, weg uit het benauwde Eindhoven, waar zijn vrouw Yvonne zich dood verveelde. Dankzij zijn vrienden in de pers zou hij uiteindelijk zijn zin krijgen. Het draaide erop uit dat het contract werd afgekocht voor een bedrag van 17 miljoen gulden, destijds een record.

De 'affaire Gullit' beheerste lange tijd de sportpagina's. Voor Marco had het als bijkomend voordeel dat zijn eigen aanstaande vertrek naar Milan in de luwte bleef.

Na afloop van de ontmoeting met Berlusconi in het Amstelhotel had Van Basten in de stad afgesproken met Liesbeth, Johnny van 't Schip en Daniëlle. Marco verscheen met een peperduur horloge om zijn pols, een presentje van Berlusconi. Johnny nam aan dat de contracten al klaar lagen om getekend te worden, maar hij wist dat het zinloos was om er naar te vragen, want Marco liet toch niets los over dat soort zaken.

Henri Relyveld studeerde al een paar jaar economie in Rotterdam, en zag Marco in die periode misschien één keer per maand. 'Je hoefde niet te gaan vissen, want daar liet hij toch niks over los,' zei hij. 'Hij sprak nooit over wat hij verdiende, of over contracten. Dat was ook wel prettig zo. We hadden als vrienden andere dingen te bespreken. Het viel me wel op dat hij uiteindelijk naar Milan ging. Daar hadden wij het als jongens vroeger nooit over. Je sprak over Real Madrid, Barcelona, Juventus, maar niet over AC Milan.'

Zelfs Joop bleef in het ongewisse over Marco's toekomst. 'Hij had het wel over AC Milan, maar hij heeft dat jaar nooit gezegd: ik ga daar zeker heen. Dat regelde hij met Coster. Ik wist pas zeker dat hij naar Milan zou vertrekken toen ik het zelf in de krant las.'

Marco was uitgegroeid tot een meester in het blanco voetbalidoom. Freelancer Bas Barkman stond er vaak bij als Van Basten weer eens een batterij verslaggevers te woord stond over de buitenlandse belangstelling. Terwijl Marco een van zijn nietszeggende commentaren gaf, knipoogde hij steels naar Barkman. Die sukkels van de krant schreven maar raak. De transfer was al lang en breed beklonken.

'Wat moet je doen als het om zulke ongelofelijke bedragen gaat,' zei Marco later tegen Emile Schelvis van *Voetbal International*. 'De principiële jongen uithangen? Ik kan dat niet. Dus lieg ik, inderdaad. Ik kan zonder problemen een bandje afdraaien met een geprogrammeerde tekst.'

Terwijl Marco zich wentelde in de Italiaanse belangstelling, nam Ton Harmsen de renovatie van het langzamerhand behoorlijk krakkemikkige De Meer stevig ter hand. De staantribunes waren een seizoen daarvoor al overkapt. 1986 was het jaar waarin de skybox zijn debuut maakte. Als zwaluwnesten waren ze gebouwd in de nok van de eretribune, kleine witte hokjes waar gefortuneerde Ajaxfans voor 10.000 gulden per stoel per seizoen konden plaatsnemen. Weer bleek men in Amsterdam over de meest vooruitziende blik te beschikken: sponsors en officiële genodigden werden steeds belangrijker in het voetbal, terwijl het aandeel van de gewone, betalende toeschouwer gestaag daalde, en het flitsende Ajax was natuurlijk de eerste club om op die ontwikkeling in te spelen. De contrasten namen gestaag toe in De Meer. De jongens van de F-side waren zo langzamerhand volledig ingekapseld door hoge punthekken, prikkeldraadversperringen en netten, terwijl de vips nu hoog en droog in de skyboxen champagne dronken en toastjes paling nuttigden, af en toe een blik werpend op het voetbalveld. De tijden dat alle rangen en standen in broederlijke eensgezindheid op de staantribune bivakkeerden, waren voorbij.

Het was het soort ontwikkeling dat de rationeel aangelegde Van Basten wel aanstond. Terwijl een deel van het journaille mokte over de patserigheid van het skyboxenvolk, stelde Marco vast dat er niet aan te ontkomen viel: 'De rijkere mensen zullen het betaald voetbal in stand moeten houden. Met vip-boxen bied je ze iets speciaals.' De romantiek van de staantribune was niet meer aan hem besteed.

Zelf had Van Basten nooit een geheim gemaakt van zijn aspiraties. Hij wilde zoveel mogelijk geld verdienen, mocht hij misschien? De spanningen, de druk, de hysterie rond het voetbal, daar moest iets tegenover staan. Volgens de wetten van het kapitalisme was hij het waard. Zijn benen waren inmiddels voor 12 miljoen gulden per jaar verzekerd bij Lloyd's.

Van Basten was geen jongen die in die tijd veel over politiek nadacht, maar als we hem in een hokje willen stoppen, dan is de term pragmatisch-rechts op zijn plaats. In het voetbal gold de wet van de jungle. 'In de normale maatschappij probeer ik me altijd naar

anderen zo sociaal mogelijk op te stellen,' zei Van Basten in 1990 tegen *Voetbal International*. 'In de sport, en zeker de topsport, red je het daar niet mee. Met sociaal gedrag ga je zelf onderuit. Iedereen moet gewoon keihard voor zichzelf opkomen en pas daarna kun je ook eens aan een ander gaan denken.'

Merk op hoe Van Basten de voetbalwereld als een apart universum omschrijft, een parallelle wereld waaraan hij zich nu eenmaal had aan te passen. Ik kan het ook niet helpen, leek hij te zeggen, maar mijn omgeving dwingt me om een egoïst te zijn. Voetbal was een individuele sport, die je toevallig met zijn elven beoefende.

Het leek alsof de vernieuwende impulsen in De Meer een gunstig fluïdum verspreidden. In Europa overleefde Ajax voor het eerst sinds mensenheugenis de eerste twee ronden. Respectievelijk Bursaspor en Olympiakos werden uitgeschakeld door de Amsterdammers. En tegen de winterstop stond Ajax zowaar bovenaan in de competitie. Cruïjff had het succes hard nodig. Na de blauwe plekken die hij in het eerste jaar van het leerproces had opgelopen, moest er in het nieuwe seizoen eindelijk geogst worden. Dat twee van zijn beste spelers – Koeman en Vanenburg – waren vertrokken, daar haalde hij zijn schouders over op. Koeman zat volgens Cruïjff vast aan één positie, en Vanenburg, tja, het was voor beide partijen beter geweest dat hij De Meer achter zich had gelaten. Ajax sloeg, volgens een column van Nico Scheepmaker, ditmaal niet twee maar drie vliegen in één klap. 'Het raakte twee remblokken in het elftal kwijt; het schepte de belangrijkste concurrent met twee ondeugdelijke spelers op, en het kreeg nog geld toe ook!'

Ook Marco van Basten leek, gestimuleerd door het onverwachte Europese succes, weer op de goede weg te zijn. Maar hij had zijn temperament nog altijd niet onder controle. Drift was als een gif dat zich razendsnel door zijn brein verspreidde. In december 1986 werd zijn snel ontvlambare humeur hem fataal.

8. Afscheid van een krijger

Het decor was een donkerbruin veld, dat duidelijk toe was aan een paar zonnestrallen. Ajax speelde uit tegen FC Groningen in het Oosterpark, en Marco was niet in goede doen. De toeschouwers zagen hoe een bozige Van Basten na een halfuur spelen een geagiteerde discussie aanging met Johan Crujff. De coach leek van plan om Van Basten te wisselen. Had hij het maar gedaan. Geïrriteerd dat het harde spel van Groningenverdediger John de Wolf niet bestraft werd door de scheidsrechter, ging Marco op zoek naar revanche. Hij wierp zich met volle overgave in een duel met twee Groningenspelers, de bal sprong een paar meter weg, richting Edwin Olde Riekerink, die aanstalten maakte om langs de zijlijn op te stomen. Van Basten zette aan voor een sprint en maakte een wilde sliding naar de benen van de Groninger. De tackle was nooit zijn sterkste punt geweest, en bovendien ging Marco helemaal niet naar de bal. Hij wilde wraak, desnoods door een tegenstander te blesseren. Joop van Basten zat er twintig meter vandaan, samen met Stanley, die toevallig over was uit Canada. De Van Bastens hoorden een ziekmakende 'klak!' toen Marco met zijn rechtervoet tegen de zool van Olde Riekerink knalde. Van Basten voelde onmiddellijk een stekende pijn in zijn enkel.

'Ik dacht meteen: het is gebeurd,' zei Joop. Hij zou met terugwerkende kracht gelijk krijgen.

Na afloop van de wedstrijd strompelde Van Basten naar de bus, ondersteund door Johnny van 't Schip. Geblesseerd, opnieuw. En weer was het zijn eigen schuld.

Het is de ironie van het drama. De blessure die hem uiteindelijk zijn carrière zou kosten, had hij zelf veroorzaakt.

Zijn drift was een van de raadsels die de voetballer Van Basten opriep: hoe kon zo'n nuchtere Utrechter zich zo laten meeslepen door zijn emoties? Was het een weeffout in zijn karakter of verenigde Marco twee zielen in één borst? Hij viel in ieder geval nauwelijks te doorgronden voor de volgers. De ene dag was hij een aardige jongen zonder kapesones, dan weer een arrogante kwal die zijn minachting voor de verslaggevers nauwelijks verborg, en dan weer een rancuneuze prof die in het veld zijn handjes niet thuis kon houden. Van Basten bleek onberekenbaar, je wist nooit welke versie van Marco je voor je had.

Het idiote toeval wilde dat hij een paar dagen na de wedstrijd tegen Groningen geopereerd zou worden aan zijn *linkerenkel*, nog steeds pijnlijk vanwege de oude blessure van de wedstrijd tegen RCH. De orthopedisch chirurg heette René Marti, een Zwitserse arts die een deel van zijn praktijk in het Amsterdamse Prinsengrachtziekenhuis had. Tot Marti's verbazing was Marco's *rechterenkel* dik in het verband gepakt toen de voetballer zich meldde voor de operatie. De chirurg besteedde er verder niet veel aandacht aan. Hij zette, zoals afgesproken, de scalpel in de linkerenkel die voor hem lag. De operatie verliep

goed. Hoewel hem nog veel blessureleed te wachten stond, zou Marco van Basten nooit meer last hebben van de enkel die als eerste onder het mes ging.

De rechterenkel, dat was een ander verhaal. Volgens Van Basten zelf heeft hij na de wedstrijd tegen Groningen nooit meer zonder pijn gespeeld, en was hij nadien ook nooit meer goed in balans. Marco werd in ieder geval extreem voorzichtig met zijn lichaam. Hij was snel bang dat er iets mis zou gaan als hij een onverwachte beweging zou maken. Bijna een jaar lang, tot de operatie aan zijn rechterenkel in de herfst van 1987, liep hij rond als een halfkreupele voetballer.

De winterstop gebruikte hij om van de operatie aan de linkerenkel te herstellen. Het verliep naar omstandigheden voorspoedig. Van Basten zou snel weer inzetbaar zijn voor Ajax, en dat was nodig ook, want Crujff zette alles in op de Europacup II. Na de winterstop was de tegenstander Malmö FF. Uit in Zweden had Ajax met 1-0 verloren, maar in de thuiswedstrijd zou het aanvallende Crujff-recept goed uitpakken. Dit waren natuurlijk de wedstrijden waar de jongens al weken naar toe leefden. Echt Europacupvoetbal, dat was nog eens wat anders dan uitwedstrijden tegen Fortuna Sittard of PEC Zwolle.

De Europese campagne bracht het hongerige roofdier in Van Basten weer tot leven. Eerzucht: dat gevoel had hij al tijden niet meer gekend. Het was zijn laatste kans om met Ajax nog iets te bereiken, en dé gelegenheid om Milan te laten zien dat hij echt een internationale topper was. Hij verbeet de pijn in zijn rechterenkel, wilde zijn coach niet teleurstellen. Voor de wedstrijd kon hij nauwelijks op zijn rechterbeen staan, maar toen de scheidsrechter floot voor het begin, was hij de pijn op slag vergeten. Een zwaar veld, volgepakte tribunes in De Meer, het was de ambiance waar je op je jongenskamer van droomde.

Het werd uiteindelijk 3-1, in een van de beste wedstrijden die Marco van Basten ooit speelde voor Ajax. Zijn eerste goal volgde op een steekballetje van Rijkaard. Marco schoot de bal met rechts hard en hoog binnen. De ontlading mocht er zijn. Hij sprong op, rende richting de Reynoldstribune, zwaaiend met twee gebalde vuisten. Van Basten was terug! De tweede – Ajax' derde – was nog mooier. Marco sprintte zijn directe tegenstander eruit, op een verre pass van Ronald Spelbos. Onverwachts kapte hij de bal, de Zweed struikelde en vervolgens stond Van Basten oog in oog met de keeper. Op dat soort momenten faalde hij zelden. 3-0. Hij stak één arm in de lucht, en werd toen bij zijn middel gegrepen door Aron Winter. Winter had even daarvoor de tweede goal gemaakt. Een andere nieuweling in de Ajaxgelederen was de zeventienjarige Dennis Bergkamp, een blonde jongen uit Amsterdam-West, die bij invalbeurten al imponeerde met een fijnzinnig balgevoel. Bergkamp speelde tegen Malmö als rechtsbuiten, en rende keer op keer zijn directe tegenstander voorbij alsof hij er niet stond.

Van Basten miste ook nog – geheel tegen zijn gewoonte in – een penalty. De aanloop leek te gehaast, te nerveus. Marco liet zijn handelsmerk, de aanloop-met-vertraging, achterwege. Mis. 'Teringzooi,' mimeden zijn lippen terwijl hij zijn hoofd in zijn nek

wierp.

Van Basten was wekenlang gesloopt door de wedstrijd tegen Malmö. Zijn enkel deed verschrikkelijk pijn, hij kon bijna niet normaal meer lopen. Hij nam nu voor elke wedstrijd pijnstillers. Trainen was er nauwelijks meer bij; Marco bracht meer tijd door met de fysiotherapeuten dan met zijn ploeggenoten. Maar hij kon in dat stadium op weinig mededogen rekenen. Johan Cruïjff oefende zware druk uit op Van Basten. In de competitie was Ajax teruggevallen. Het landskampioenschap had Cruïjff in feite al opgegeven. Wilde hij niet als een mislukte Ajaxtrainer de geschiedenis ingaan, dan móést hij die Europacup II pakken. Hij deed een voorstel: Van Basten zou alleen nog de Europacup en de wedstrijden voor de Nederlandse beker spelen. 'Als je die cup niet pakt, dan slóóp ik je,' dreigde Cruïjff. 'Ik geef je nu een hoop vrijheid met je blessure, dan eis ik van jou dat je die Europacup en de beker pakt.' De boodschap was niet mis te verstaan. Van Basten zou nogmaals het beste in zichzelf naar boven moeten halen, al speelde hij op een rotte enkel. Zou hij falen, dan zou Cruïjff al zijn gewicht in de strijd werpen om te voorkomen dat Marco verkocht werd aan Italië.

Waarschijnlijk speelde er ook een verborgen motief mee in de gedachten van de coach. FC Barcelona lonkte weer nadrukkelijk naar Cruïjff én Van Basten. Wellicht had Cruïjff het in zijn hoofd gezet om Marco op termijn mee te nemen naar Spanje. Toch was hij eerlijk genoeg om Van Basten, zijn vriend, zijn pupil, niet de kans te ontnemen om een grote financiële klapper te maken. Silvio Berlusconi had in maart in Eindhoven definitief de transfer van Ruud Gullit naar AC Milan bekrachtigd. Naar verluidt had Berlusconi ook al 10 miljoen opzijgelegd voor de komst van Marco. 'Van Basten is gek als hij het geld laat lopen,' zei Cruïjff. 'Ik ga ervan uit dat hij vertrekt.'

Paradoxaal genoeg leek Marco door het Europese succes juist weer te gaan twijfelen aan een transfer. Althans, zo deed hij het voorkomen. De maanden van gedwongen rust hadden hem zichtbaar goed gedaan. Hij was ontspannen, kon zijn carrière voor het eerst wat relativeren. Ondanks de ellende met zijn enkels had hij het in zijn laatste seizoen goed naar zijn zin. Een koortsachtige opwinding nam langzamerhand bezit van De Meer. Het onweerstaanbare idee dat de ploeg in Europa naar een hoogtepunt aan het groeien was, had zijn weerslag op de spelers. De sfeer was goed, de verdiensten prima, de coach een vertrouweling... moest Marco zijn comfortabele leven in Amsterdam wel inruilen voor een of ander kil appartement in Milaan? Het was altijd lachen met de jongens. Als Ajax in het buitenland speelde, leek het net alsof ze op schoolreisje waren. Voetbalhumor leefde als vanouds. Dassen doorknippen, shampoo in de onderbroeken, vaseline aan de deurknop, elkaar natspuiten met de brandslangen in het hotel... je moest nog maar zien of ze daar in Italië ook van hielden. Anders dan Gullit, hoefde Van Basten niet ten koste van alles weg uit Nederland.

Kennelijk proefde Ajax dat men Van Basten nog zou kunnen behouden door middel van een uiterste financiële inspanning. Cor Coster had in januari 1987 het eisenpakket van Van Basten bij het Ajaxbestuur op tafel gelegd, meer voor de vorm dan in de verwachting dat er werkelijk aan voldaan kon worden. Toch deed Harmsen zijn best. Ajax zon op een

constructie waarbij Van Basten gespreid betaald zou worden, wat de speler een aanzienlijk belastingvoordeel zou opleveren (Nederland kende nog een toptarief van 72 procent). Verslaggevers zagen bij de Europese uitwedstrijden tal van ‘invloedrijke Amsterdamse zakenlieden’ opduiken rond de bestuursleden. Onroerendgoedhandelaar ‘ome Jaap’ Kroonenberg logeerde zelfs in hetzelfde hotel als spelers en bestuur. In Milaan echter rekende men voor honderd procent op Van Bastens komst. Niet zonder reden, zoals spoedig zou blijken. De uiteindelijke aanbieding van Ajax was goed, maar niet goed genoeg. Van Basten had regelmatig contact met zijn oude concurrent-spits Wim Kieft, die op dat moment bij Torino speelde. Wim was net zo stellig als Crujff: als je de kans krijgt, moet je die pakken. Als hij nog een jaar bij Ajax zou blijven, en hij kreeg een rotschop, dan zou hij eeuwig spijt hebben dat hij niet de sprong had gemaakt.

Ondertussen, thuis in Amsterdam, ging het leven met Liesbeth door ups en downs. Marco en zijn vriendin bewoonden een niet bijzonder groot appartement in de Rivierenbuurt. Liesbeth en Marco waren begin twintig, en hij was als op zichzelf gerichte prof niet de gemakkelijkste thuis. Van Basten voer op het kompas van het strenge, Utrechtse gezin waarin hij was opgegroeid, en waar het huiselijke verkeer volgens vaste schema’s verliep. Regelmaat en orde heersten er aan de Johan Wagenaarkade. Vader verdiende het geld, moeder deed het huishouden en de kinderen. Het bleek een erfenis die moeilijk weg was te poetsen. Ondanks zijn Italiaanse dromen was Van Basten diep in zijn hart nog altijd een echte, conservatieve Hollander, die eiste dat het eten om zes uur op tafel stond, en dat er een kommetje yoghurt of vla toe was. De spanningen van een aanstaande transfer hadden zijn weerslag op het jonge stel. In het voorjaar van 1987 gingen Liesbeth en Marco tijdelijk uit elkaar.

Het was misschien wel de moeilijkste periode uit Van Bastens carrière tot dan toe. Vriendin weg, moeder ziek, een coach die hem onder druk zette, zijn tegenstrijdige gevoelens over Ajax, de mogelijkheid dat AC Milan alsnog van hem afzag, en steeds maar die verdomde pijn in zijn enkel... Marco dreigde weer weg te zakken in een moeras van neerslachtigheid. Hij had een vriend in Amsterdam nodig.

Toen Van Basten begin jaren tachtig doorbrak bij Ajax, had Bas Barkman zijn eerste schreden gezet op het pad van de journalistiek. Hij werd een vaste bezoeker van De Meer. Het ging er tamelijk gemoedelijk aan toe in die jaren. Bij de trainingen aan de Middenweg stonden er meestal maar een man of twintig te kijken, en de helft daarvan stond er elke dag. Journalisten zag je er bijna niet, dus een jonge freelancer als Barkman had er de tijd van zijn leven. Hij had een van zijn eerste interviews met Jesper Olsen, op het flatje van de jonge Deen in Diemen. Barkman was toch een beetje geïntimideerd, beschouwde zich meer als supporter dan als harde interviewer, maar toen hij de voordeur weer achter zich had dichtgetrokken, kwam de gedachte die elke sportjournalist vroeg of laat invalt: uiteindelijk zijn die voetballers net zulke gewone jongens als jij en ik.

Marco kwam wel eens een sigaretje bij Bas bietsen tijdens de persconferentie na de

wedstrijd. Cruijff zelf viste ook vaak genoeg een Caballero zonder filter onder zijn trui vandaan, dus over roken werd niet moeilijk gedaan bij Ajax, al hield Marco de brandende peuk wel discreet achter zijn rug.

Op een middag stond Van Basten zomaar wat te kletsen met Barkman in het spelershome, toen Marco opeens vroeg: 'Hé, heb je zin om een hapje te gaan eten?' Een voorzichtige vriendschap was geboren.

'We spraken eigenlijk nooit over voetbal,' vertelde Barkman. 'Ik probeerde ook geen informatie uit hem te trekken. Hij vertelde me genoeg. We hadden een vertrouwensband. Tegen mij en tegen Jaap de Groot van *De Telegraaf* kon Marco alles zeggen, omdat we het nooit zouden misbruiken. Maar je wist dat hij toch niet sprak over zaken waar hij niets over kwijt wilde.'

Sinds Liesbeth weer bij haar ouders in Badhoevedorp woonde, werd het langzamerhand een vaste gewoonte dat Van Basten 's avonds bij Bas en zijn vriendin kwam eten. Bijna dagelijks parkeerde hij om zes uur stipt zijn door de sponsor geleverde Citroën BX GTI voor het huis van Barkman in Amsterdam Oud-Zuid. Thuis in de Niersstraat zijn eigen potje koken, daar had Marco natuurlijk geen zin in. Hij had nog nooit voor zichzelf hoeven zorgen.

Ze aten, praatten wat, keken samen tv en speelden risk of monopoly. Met spelletjes wilde Marco natuurlijk altijd winnen. Hij was een echte streber, fanatiek tot op het bot. Barkman hoorde hem nooit zeggen dat er belangrijker dingen waren in het leven dan voetbal. Toen niet. Hij leefde ervoor. Als ster van zijn club behield hij zich het recht voor om zich af en toe wat minder in te zetten tijdens trainingen of wedstrijden, maar hij was wel serieus. 'Hij wilde de beste worden, het mannetje zijn, zoals hij dat zei,' herinnerde Barkman zich. 'Die makkelijke houding hoorde een beetje bij zijn status. Hij vertelde me vaak: "Bas, als het even slecht gaat, maak ik gewoon twee doelpunten en dan ben ik weer het mannetje."' "

Zijn gedrevenheid maakte hem soms bot, en onbehouwen, zeker vergeleken met zijn ploeggenoten. Van Basten, Van 't Schip, het waren toch een beetje de balorige braniemannetjes van die ploeg. Maar Van 't Schip was een stuk flegmatieker dan Marco. 'Een arrogante houding gaat Marco vrij gemakkelijk af,' zei Barkman. 'Maar hij is geen asociaal mens. Ik heb hem leren kennen als een gevoelige jongen, zeker in die tijd dat Liesbeth bij hem weg was. Maar als mensen denken dat je arrogant bent, macho, weet ik veel, dan ga je je er ook naar gedragen. Je geeft ze wat ze willen. In werkelijkheid was hij niet zo'n harde.'

Voor het eerst in zijn leven woonde Van Basten nu op zichzelf, met zijn eigen gepeins als enige metgezel. Ontbijten deed Marco in die tijd in een zaak in de Beethovenstraat, waar ze speciaal voor hem hagelslag en pindakaas in huis hadden gehaald. Daar zat de Ajaxvedette dan elke morgen, alleen aan een tafeltje. Een gewone jongen van tweeëntwintig die zijn moeder miste.

Hij verdiende toen al tonnen per jaar, maar op de mooie auto en het dure horloge na,

interesseerde Van Basten zich niet voor uiterlijkheden. Hij zag er eigenlijk altijd hetzelfde uit: spijkerbroek, instappers, overhemdje, conservatieve trui; een anoniem uniform waar hij zelden iets aan veranderde. Later, in Milaan, ging Bas wel eens met Marco een kledingwinkel binnen, waar Van Basten dan gewoon zes dezelfde spijkerbroeken kocht. 'Hij had een beperkte ijdelheid. Hij gunde zich een paar kleine geneugten, maar voor het overige was hij zeker geen *big spender*.'

Van Basten liet zich kennen als de typische Nederlander: zuinig en gespitst op geld, maar geen materialist. Marco had tijd noch energie om zich erg te interesseren voor dure hebbedingetjes. 'Hij is net als mijn oudste dochter,' vertelde broer Stanley. 'Als je haar een cadeautje geeft, kan ze dat zo onuitgepakt naast zich neer leggen. Dat heeft Marco ook. Hij kreeg in zijn Ajaxtijd een keer zo'n klein draagbaar cd-spelertje. Dat sloot hij aan op zijn geluidsboxen, en daar heeft hij toen jaren mee gedaan, hoewel hij toen al heel veel geld verdiende. "Het klinkt toch prima?" zei hij altijd. Zelfs in Italië had hij dat ding nog.'

Marco's vriendschap met de flamboyante Barkman leidde bij de rest van het journaal tot wat half uitgesproken, met veel knipogen omgeven vermoedens. Het was bekend dat Marco van doorzakken hield op zondagavond, en dat Barkman zelf ook zijn weg wist te vinden in het uitgaansleven. Zou Barkman Marco wel eens wat laten proberen van het een of ander?

'O, ik kende die geruchten,' zei Barkman. 'Het is echt gelul. Ik ging nooit met die Ajacieden uit. Maar ik snap wel waar die verhalen vandaan komen. In de tijd dat ik met Marco omging, had ik ook een vriend die in de hasj zat. Mensen die dat wisten, gingen die dingen bij elkaar optellen.'

Barkman vond Marco het type niet. 'Hij had natuurlijk een zekere bravoure, maar voor drugs was hij te braaf, te bang. Daar steek ik mijn hand voor in het vuur. Hij kwam natuurlijk wel eens in Richter, en ja, daar zaten ook dealers en gebruikers. Mensen die hem niet goed kenden, dachten: o, Van Basten is ook bezig. Toen hij al in Milaan voetbalde, zat ik zelf behoorlijk in de feestscene. Op een avond was ik boven in de Roxy een joint aan het roken, behoorlijk naar de kloten. Toen zag ik Marco, die was daar samen met de masseur Richard Smith. Ik bood hem een trekje aan, maar Marco zei: "Nee, ik moet morgen vliegen." Nou ja, van iemand die zoiets zegt, weet je dat hij volkomen onbekend is met dat spul.'

Marco was dan misschien een boef in de kleedkamer, daarbuiten was hij gewoon een brave knul uit Oog in Al. Barkman kwam ook wel eens op een verjaardag, aan de Johan Wagenaarkade. Daar zaten al die Ajacieden: Marco, Van 't Schip, Danny Blind, de vrouwen erbij, oergezellig in een kringetje met koffie en een stukje taart.

Ondertussen bekerde Ajax maar verder. Uit tegen Zaragoza, halve finale Europacup II. Jongens waren ze, de Ajacieden. Real Zaragoza uit Spanje! Bij de naam alleen al sloegen de stoppen door. Ajax had al jaren niks gepresteerd in Europa. Italiaanse en Spaanse clubs, die waren toch véél beter? 'Laat je niks wijsmaken,' zei Crujff. 'Jullie zijn helemaal niet

minder dan die jongens.’

Dat was misschien wel dé kwaliteit van Cruijff als coach: eigenwijze Jopie uit Betondorp liet zich door niets of niemand imponeren, en raakte nooit in de war van een grote wedstrijd. En hoewel hij in zijn wedstrijdbesprekingen soms net zo onnavolgbaar was als op het veld, had hij ook het vermogen om een jonge speler met een paar simpele aanwijzingen vertrouwen te geven. Het was het seizoen dat de toen nog langharige Rob Witschge doorbrak. ‘Je staat linksbuiten,’ zei Cruijff, ‘je moet je rechtsback in de gaten houden en als je de bal hebt, moet je er voorbij. En ben je er voorbij, dan geef je een voorzet en ben je dicht bij de goal, dan moet je schieten.’

Zo simpel kon voetbal zijn.

De Ajacieden liepen met geheven hoofd het veld van La Romareda op. *Zij hadden Johan Cruijff*. Het werd uiteindelijk 2-3 in Zaragoza, in een wedstrijd die terecht het stempel ‘legendarisch’ kreeg. Tijdens de warming-up werd de hoofdstad van Aragón plotseling getroffen door een enorme hoosbui, zodat elke over de grond gespeelde bal al na een paar meter smoorde in de plassen. Alleen Cruijff en Van Basten leken de rust te bewaren onder deze omstandigheden. ‘Kalm blijven,’ zei Cruijff in de tunnel naar het veld, ‘poeier die bal naar de zijlijnen, geen risico’s.’

In een column getiteld ‘waterballet en wolkbreuk’, schreef Nico Scheepmaker naderhand: ‘Er kon in Zaragoza natuurlijk niet gevoetbald worden, maar wat deden ze: voetballen!’

Het waterballet van Zaragoza werd de wedstrijd van Johnny Bosman: hij scoorde tweemaal, maar werd in de slotfase met een rode kaart van het veld gestuurd. Het betekende dat hij de finale zou missen. Johnny wist niet of hij moest lachen of huilen.

Twee weken later veegden ze de Spanjaarden van de mat. 3-0 werd het, in een ouderwets gevuld Olympisch Stadion. ‘Braziliaanse show in betonnen bak’, kopte *Voetbal International* toepasselijk. Ajax stond na veertien jaar weer in een Europese finale.

In de kleedkamer maakte Van Basten al geen geheim meer van zijn vertrek. ‘Nu ga ik echt weg,’ hoorden zijn ploeggenoten hem zeggen onder het omkleden. Eind april vloog Marco opnieuw voor contractbesprekingen naar Milaan, waar hij feestelijk werd onthaald door supporters van de AC. De televisiebeelden van Marco die op de schouders werd genomen, bereikten ook Nederland. De komedie liep ten einde. Marco gaf eindelijk toe dat hij voor Milan zou gaan spelen, al zou hij pas officieel tekenen als het seizoen met Ajax voorbij was. Van Basten was opgelucht. Het contract en het tekengeld zouden hem in één klap financieel onafhankelijk maken, en de Italiaanse sferen bevielen hem nu al uitstekend. Hij hoefde nergens om te vragen. Ze vroegen het aan hem. Wat wil je? Geen probleem, regelen we voor je. Dat was bij Ajax wel anders. Marco bleef toch een beetje het verwenne jongetje dat gewend was zijn zin te krijgen. Hij vond het aangenaam te zien hoe men zich in Italië het vuur uit de sloffen liep voor de nieuwe ster. Bij Ajax lieten ze een nieuwe

jongen bij wijze van welkom eerst alle hoeken van het trainingsveld zien, en spijkerden ze in de kleedkamer je schoenen aan de vloer vast. De huiselijkheid van De Meer verbleekte bij de grootsheid van Milan. Marco kreeg de beschikking over een appartement in Castellanza, in een soort *gated community*, twintig kilometer van Milaan, en twee auto's: een Maserati om naar de trainingen te rijden en een klein stadsautootje. Daar konden de Rivierenbuurt en de Citroën BX niet tegenop.

Het ging natuurlijk niet alleen om geld. Zijn stille ambitie, de droom die hij sinds zijn twaalfde had gekoesterd, was nog altijd springlevend. Hij wilde de beste aanvaller ter wereld worden, de nummer één van zijn generatie. Daarvoor was tegenstand nodig. Het verschil tussen Nederland en Italië was het verschil tussen de gezelligheid van uvv en de uitstraling van Elinkwijk. 'Ik ben een gemakzuchtig iemand,' zei Van Basten rond die tijd tegen verslaggever Rob Fleur van *Het Parool*. 'Ik heb veel moeite om me te concentreren op, op papier, gemakkelijke wedstrijden. In Italië moet ik elke keer op mijn tenen lopen. Ik denk dat ik daardoor als voetballer alleen maar beter word.'

Ja. Van Basten was klaar voor de Echte Top. Hij had in de loop der jaren haarfijn kunnen volgen wat de concurrentie op wereldniveau in petto had. De ideale spits, zei hij in *Voetbal International*, had 'de balaanname van Maradona, de mentaliteit van Ian Rush, de solo van Laudrup, de techniek en rust in het strafschopgebied van Altobelli, de versnelling van Butragueño en niet te vergeten de demarrage van Gullit.' Zelf dichtte hij zich vooral 'Tor-Instinkt' toe. Hij deed zichzelf tekort, maar diep van binnen zei een stem: maak plaats, voetbalsterren van gisteren. Hier komt Marco van Basten, de spits van de toekomst. Niets kon hem stoppen.

De finale van de Europacup II werd een paar weken na het bezoek aan Milaan gespeeld, in Athene, tegen het onbekende Lokomotiv Leipzig uit de DDR. Het IJzeren Gordijn hing nog op zijn plek, even nog. Halflege tribunes, een nietszeggende tegenstander... de Ajacieden hadden er zich er heel wat anders van voorgesteld. De wedstrijd eindigde in 1-0, het enige doelpunt kwam van het voorhoofd van Marco van Basten. Wie anders? De goal was een Marco-klassieker: hij liep weg van de tegenstander, richting de eerste paal, Sonny Silooy zette voor en Marco kopte de bal in de verre hoek. Dat was de klasse van de krijger. Zijn enkel deed nog steeds gruwelijk veel pijn, en als het een wedstrijd tegen Excelsior was geweest, had hij zeker niet meegedaan, maar hij was geen pieper. Als het moest gebeuren, deed Marco het.

Robbie Hofman zat natuurlijk op de tribune in Athene. Hij was weer eens in topvorm die avond, wist overal binnen te komen. Op het herentoilet had hij Arie van Eijden voor de wedstrijd ontfutseld dat Frank Verlaat zou spelen in plaats van Danny Blind. Robbie rende meteen naar de perstribune met deze primeur. Langs de kant liet hij de Griekse politieagenten een vakantiefoto van Marco en hemzelf zien. 'Dat is m'n brother,' zei hij in zijn beste Engels. Hij deelde kaarten uit van Marco met handtekening. Na afloop, tijdens de huldiging, ging Robbie weer naar de agenten toe. 'Can I effe congratulate my brother?' vroeg hij, en voor hij het wist stond hij op het veld tussen de Ajacieden. Jan Wouters drukte de cup in zijn handen. Robbie genoot. Na afloop ging hij mee de kleedkamer in. Er

stonden wel dertig agenten voor de deur om journalisten en andere indringers tegen te houden, maar Hofman was binnen.

Op de valreep had Crujff dus toch nog zijn prijs gepakt in het oogstjaar. Alleen de zuurste critici wezen erop dat de Europacup II het zwakst bezette Europese toernooi was. Maar wat deed het ertoe? Ajax had het Nederlandse voetbal weer een stukje van zijn gehavende reputatie teruggegeven.

Op zondag 31 mei speelde Marco van Basten zijn aller- allerlaatste wedstrijd in De Meer, tegen PEC Zwolle. Nog één keer kon Amsterdam genieten van de engel uit Utrecht. Marco gaf een ware demonstratie van zijn eenzame klasse: hij scoorde vier keer in een fantastische Ajaxshow. Nadat hij vijf minuten voor tijd een penalty had benut, haalde Crujff hem van het veld. Marco trok zijn shirt uit en gooide het in de F-side. De toeschouwers zagen het lichaam van een getrainde danser; rank en pezig, maar toch gespierd. Van Basten leek gezonder en sterker dan ooit. Zijn ploeggenoten namen hem op de schouders. De Meer stond op. Marco!

Hij was nooit de typische publieksspeler geweest. In de loop der jaren leek er een onzichtbare glazen wand te zijn opgetrokken tussen de gereserveerde spits en de fans. Van Basten was onbereikbaar. Maar nu het moment van afscheid was aangebroken, leek al die stille bewondering zich te ontladen in een ongehoord eerbetoon. Het applaus hield aan. Op de tribune stonden volwassen mannen met tranen in de ogen. Hij stak een hand op. Dat was alles. Toen was Marco verdwenen.

De coach had al twee keer gewisseld, dus Ajax moest met tien man verder. Van Basten was nu eenmaal onvervangbaar, zei stadionspeaker Freek de Jonge.

Marco liep door, de gang in. In de catacomben van De Meer boog hij het hoofd, overmand door emoties. Ajax... als zestienjarige sukkel was hij er gekomen, als een vedette ging hij weg. De tussenliggende jaren jaagden op topsnelheid door zijn gedachten: Hassie van Wijk, Schippie, Johan, Liesbeth, Aad de Mos, Danny Blind... Wat een tijd!

Het afscheidsfeest werd georganiseerd door niemand anders dan Robbie Hofman. Hofman had wat geld verdiend in Duitsland door voor de interland West-Duitsland-Nederland een hele stapel van de internationals gekregen toegangskarten voor honderd mark per stuk te verkopen. Er waren ongeveer honderd gasten in De Meerpaal in Landsmeer, inclusief de hele Ajaxselectie. Robbie had op het laatste moment Ben Cramer kunnen strikken voor een optreden, Koos Alberts had afgezegd. Lachen, gieren, brullen, dat was het, vooral toen Ruud Gullit en Marco arm in arm hun versie van 'Hij was maar een clown' inzetten.

Met Liesbeth was het toch nog goed gekomen. Het lag voor de hand dat de tijdelijke breuk in de relatie met de transfer te maken had. Liesbeth was bereid om haar vriend te volgen naar Milaan, maar ze wilde zeker weten dat Marco echt gek op haar was. Kennelijk wist hij haar uiteindelijk te overtuigen. Samen met Barkman, diens vriendin en Liesbeth

ging Van Basten op vakantie naar een klein plaatsje aan de Italiaanse kust, vlakbij Genua. Hij werd nergens herkend, zelfs niet als hij met Bas op het strand een balletje hooghield. Zijn laatste zomer in anonimiteit.

Het blijft opmerkelijk hoe Ajax in het seizoen na Van Bastens vertrek machteloos ineens stortte, alsof het ganse bouwwerk al die jaren alleen op Marco had geleund. Ajax leek diep weg te zakken in een post-Van Bastendepressie.

Cruijff zat in zijn laatste contractjaar, en zijn oude club FC Barcelona was nog steeds nadrukkelijk voor hem in de markt. Desondanks was de technisch directeur bereid om zijn contract te verlengen, in ruil voor vage toezeggingen over meer bevoegdheden. De technisch directeur leek zowaar zijn officiële titel serieus te nemen. Cruijff ambieerde kennelijk een rol als ‘manager’ naar Engels voorbeeld. Hij wilde het ‘volledige professionele technische apparaat’ in handen krijgen en de club gaan leiden ‘als een bedrijf’, inclusief aan- en verkoop van spelers. Het bestuur zou in de constructie die hij voor ogen had veel minder te zeggen hebben. Cruijff wilde alleen nog maar met Harmsen en Bartels te maken hebben, de rest van het Ajaxbestuur nam hij – terecht of niet – nauwelijks serieus. Zoals viel te verwachten, bleef ruzie over de precieze rol van de technisch directeur binnen de club niet lang uit. De coach bleek op eigen houtje 750.000 dollar te hebben geboden aan IFK Göteborg voor de komst naar Ajax van de Zweedse verdediger Peter Larsson. Binnen het bestuur laaiden de gemoederen hoog op. Diep vanbinnen had Ton Harmsen Cruijff altijd als een slecht zakenman beschouwd. Cruijff zag zich dan misschien als de enige werkelijke voetbalprofessional in de top van de club, in de ogen van de voorzitter had de technisch directeur geen flauw benul van management. Liever zag Harmsen hem terug in een puur voetbaltechnische rol.

De conflicten bleven niet beperkt tot de bestuurskamer. Problemen binnen het elftal waren er immers genoeg na het vertrek van Van Basten. De nieuwe spits Hennie Meijer was duidelijk een klasse minder dan zijn voorganger. Andere Cruijffaankopen als de Ier Frank Stapleton en de Deen Jan Sörensen kwamen al helemaal niet uit de verf. Bovendien had Cruijff verdediger Sonny Silooy zonder slag of stoot naar Frankrijk laten vertrekken. PSV was nu onbetwist de sterkste club van Nederland, terwijl het met Ajax alleen maar minder leek te gaan. Harmsen en de andere bestuursleden waren ook niet gelukkig met de assistent-trainer Tonnie Bruins Slot, die werd gezien als een slippendrager van Cruijff. Liever zagen zij Barry Hulshoff naast de coach op de bank.

Met het seizoen al in gang was Frank Rijkaard tijdens een training in september weggelopen na een aanvaring met Cruijff. De technisch directeur had weer eens heel wat aan te merken op de verdediger. Nu was het genoeg voor Rijkaard. *Famous last words*: ‘Hou toch eens op met je eeuwige gezeik.’ Cruijff en de Ajaxselectie bleven verbluft achter op het veld.

Het had nooit echt geklikt tussen de twee. De flegmatieke Rijkaard was een man die innerlijke rust nodig had om goed te kunnen voetballen, terwijl Cruijff juist – net als Van

Basten – onder spanning maximaal leek te presteren. Nu Marco was vertrokken, probeerde de coach Rijkaard het leiderschap van het elftal op te dringen, maar daar was Frank helemaal niet van gediend. De verdediger leek het steeds slechter naar zijn zin te hebben in De Meer. Zijn talent stond buiten elke discussie, maar de verrichtingen in het veld waren nog te vaak wisselvallig. Cruijff kon – zoals bekend – buitengewoon onaangenaam zijn voor voetballers die hun mogelijkheden niet optimaal benutten.

Daarbij was Rijkaards positie binnen de club ernstig aangetast door een merkwaardige affaire. Op bezoek in Eindhoven bij zijn maatje Gullit, had hij in een opwelling een contract bij psv getekend. Rijkaard verdiende nog steeds een relatief laag salaris bij Ajax; het geld van de Philips Sport Vereniging lonkte. De club bood hem een hoger salaris, tekengeld, en naar verluidt ook een mooie *stereotoren*. Rijkaard hoorde daarna een tijdlang niets meer van psv. Hij besloot de zaak te vergeten, en verlengde zijn contract bij Ajax. Niet lang daarna hing psv bij Ajax aan de bel. Men eiste Rijkaard, of een aanzienlijk geldbedrag. In de zomer van 1987 werd de zaak middels een arbitragezaak geschikt, maar de affaire versterkte de twijfels binnen Ajax over de mentale stabiliteit van Rijkaard.

De breuk tussen Rijkaard en Cruijff/Ajax bleek definitief. Rijkaard kwam in de loop van dat seizoen via Sporting Lissabon uiteindelijk op huurbasis bij het Spaanse Real Zaragoza terecht, maar was al met al vijf maanden niet aan voetballen toegekomen.

De affaire bevestigde het nog eens – Johan Cruijff had nooit een fijne radar voor sluimerende onvrede ontwikkeld. Zijn eigengereide gedrag hing het Ajaxbestuur inmiddels *vé*r de keel uit. De roddels bereikten natuurlijk ook de bestuurskamer. Cruijff zou de hele ochtend aan de telefoon hangen met journalisten. Hij had een assistent (Tonnie Bruins Slot) ‘die zijn bips afveegt’, aldus Harmsen. In plaats van meer, zou Cruijff *mí*nder macht moeten krijgen, vond het bestuur. Bovendien zou de coach zich eens wat serieuzer in voetbalzaken moeten verdiepen. Om tien uur op het veld staan. Met de jeugd werken. Een assistent nemen met een eigen inbreng. Het was duidelijk dat de karakters steeds verder uit elkaar begonnen te groeien. Begin januari 1988 had Cruijff er door het aanhoudende gekonkel geen zin meer in. In Zandvoort, bij een wedstrijd met oud-Ajax, vertelde hij Harmsen dat hij ermee ophield.

En dat was dan het einde van Johan Cruijff bij Ajax.

Johan Cruijff en Marco van Basten zouden nooit meer herenigd worden. In de periode dat ze als coach en speler samenwerkten, hadden ze zich tot een gedenkwaardig duo ontwikkeld. Twee jaar lang waren ze respectievelijk regisseur en acteur, de Scorsese en de De Niro van het Nederlandse voetbal. Hun wederzijdse loyaliteit was onvoorwaardelijk, en is dat gebleven tot op de dag van vandaag. Een vergelijking tussen de twee is bijna onvermijdelijk. Tijdens hun Ajaxtijd waren de overeenkomsten talrijk: beiden waren gedreven, trotse, berekenende mannen, overtuigd van hun kwaliteiten en bereid tot alles om het maximale eruit te halen, zowel sportief als financieel. Ze waren profs in de beste zin van het woord. Ambitieuw en koelbloedig. Aan de andere kant was extreme spanning

hen niet vreemd. Cruijff had zelfs bepaalde ontspanningsbandjes, die hij ook wel aan Marco uitleende. Ze waren kameraden in de zenuwenoorlog van het voetbal.

De verschillen waren minstens zo opvallend. Waar Cruijff zich meer dan eens verloor in onbegrijpelijke redeneringen, daar blonk Van Basten uit in nuchtere, glasheldere analyses. Als Marco tenminste zin had in een serieus interview, wat niet vaak het geval was.

Cruijff was een stabiele persoonlijkheid die nooit zijn zelfbeheersing verloor. Marco daarentegen was zo wisselvallig als het Nederlandse weer; de ene dag kon hij gesloten en nors zijn, de andere dag was hij onverklaarbaar enthousiast en vrolijk. Hij was op zijn manier een fanatiekeling, maar buiten de trainingen en wedstrijden leek hij het in tegenstelling tot zijn coach liever niet dan wel over voetbal te hebben. Cruijff bleef altijd in de eerste plaats een liefhebber, die niets liever deed dan een rondootje met de jongens, en zolang hij er fysiek toe in staat was bleef hij het doen, zowel bij Ajax als bij Barcelona. Maar Van Basten leek ergens in het begin van zijn carrière het besluit te hebben genomen dat het voetbal niet meer dan voor de aardigheid was. Hij miste de totale overgave van Cruijff. Misschien was hij daar te slim voor. Misschien relativeerde hij te veel. In ieder geval was Marco vaak 'te makkelijk', zoals Cruijff zelf zei in een interview met Joop van Tijn over Marco van Basten. '[...] als hij zich er eventjes onderuit kan trekken, doet hij dat. [...] dan moet je hem scherp maken. In een onderling partijtje Spelbos tegen hem zetten of Wouters. Dan moet hij wel opletten anders krijgt hij een schop.'

Cruijff probeerde Van Basten beter maken door op zijn eergevoel in te spelen. De coach wilde het niveau van de rest omhoogbrengen, zodat Marco de hete adem van het peloton in zijn nek zou voelen. Wie anders dan Cruijff kon de innerlijke *drive* van het supertalent doorgronden? 'Elke topspeler is een egoïst,' zei hij. 'Een superegoïst. Anders lukt het niet. Dus die wil uitblinken, die zal gewoon verder gaan, anders zou hij niet meer de beste zijn. Hij [Van Basten] heeft het vermogen daarvoor.'

Ja, Cruijff is, in beste doen, een uitstekend psycholoog. Marco's ego was tegelijkertijd een bron van kracht en een zwakke plek. Van Basten was een tijger die, door de spijlen van zijn kooi, een por met een bezemsteel nodig had om in actie te komen.

Een week daarop was het de beurt aan Marco van Basten om over zijn coach te praten. Van het interview met Van Tijn was vooral de foto opmerkelijk. Marco zette een lieve, bijna kwetsbare glimlach op. Hij was moeders mooiste. Makkelijk, hij? Marco was de eerste om zijn tekortkomingen toe te geven. 'Die tijd van Johan... dat waren allemaal jongens die geen gemakkelijke jeugd hebben gehad, in de zin dat ze niet verwend waren. [...] Wij hebben een veel gemakkelijker jeugd gehad. [...] er zijn momenten dat je wel wat makkelijker bent dan die gasten toen.'

Zo weloverwogen als hij sprak over voetbalzaken, zo blanco als het ging om het leven buiten de sport. Gevraagd naar zijn definitie van geluk, gaf Marco bijna een karikatuur van oppervlakkigheid: 'Mooi eilandje, lekker autootje. Mooie vrouwen. Gewoon doen en laten wat je zelf wil.'

Het brengt ons op de vergelijking tussen de voetballers Cruijff en Van Basten. Langzamerhand vroeg men zich af: had Van Basten het in zich om net zo goed, ja, misschien zelfs beter te worden dan Johan Cruijff? Was Van Basten op weg om zijn spirituele en sportieve mentor naar de kroon te steken? De kwestie of Van Basten nu wel of niet op het middenveld moest spelen, geeft een aanwijzing. Cruijff wilde zijn pupil kennelijk voorbereiden op een rol als spelmaker, maar Marco moest er uiteindelijk weinig van hebben. Het strookte niet met zijn karakter om een elftal op sleeptouw te nemen. Hij had de ambitie noch het innerlijke vuur om het onbetwiste boegbeeld van een ploeg te zijn. Het spreekt voor zijn intelligentie dat hij het eerder in de gaten had dan Cruijff zelf. Marco wist zelfs waar Cruijffs drang vandaan kwam. Zijn mentor redeneerde altijd vanuit zijn eigen ervaring. Wat hij zelf had meegemaakt als speler, zag hij voor een topvoetballer als de enig juiste weg. Maar Marco moest zijn eigen koers bepalen.

Afgezien van de vraag of ze als individuele spelers nu veel voor elkaar onderdeden, had Cruijff het natuurlijk leiderschap al vanaf zijn zeventiende in zich. Het verschil tussen Cruijff en Van Basten komt in die zin niet neer op een verschil in aanleg, maar een verschil in karakter. Cruijff was de universele vedette, de man die invloed had op alles en iedereen, van de keeper en de rechtsback tot de scheidsrechter, de trainer en de voorzitter aan toe. Van Basten was de specialist; de elegante goalgetter, de afmaker, een sieraad voor Ajax, maar niettemin een pure individualist. Hij was een luxeartikel. De ideale nummer negen.

Het laatste woord is aan Marco zelf, met zijn ontwapenende eerlijkheid. 'Hij [Cruijff] is een echt voetballende spits, ik ook. Hij is alleen uniek. Ik niet. Johan is iets apart. Die zit in het rijtje Pele en zo. Hij had gewoon meer dan ik. Daar ben ik niet jaloers op, hoor. Helemaal niet.'

Hij meende het. Voor Pure Klasse boog Marco het hoofd.

9. Blessuretijd

Ze leken al vastbesloten toen ze de spreekkamer binnenkwamen. Joop van Basten, lang, kalend, een hard gezicht en een verbeterde trek om zijn mond. Marco, 15 jaar oud, haar voor zijn ogen, eveneens lang, maar ook mager en onhandig, als een jongen die geen raad weet met al die uitgegroeide ledematen. Het was januari 1980. De blik van verstandhouding die de twee uitwisselden verried dat ze maar op één diagnose zaten te wachten.

Reinder Strikwerda was op dat moment misschien wel de bekendste sportarts van Nederland. Als clubarts van FC Utrecht, als specialist op het gebied van 'voetbalknietjes' en achillespezen, als fysiotherapeut, als bestuurder in medische commissies en als vertrouwensman van topsporters en trainers genoot hij een uitstekende reputatie. Een kleurrijk detail in zijn loopbaan was een operatie die hij een paar jaar daarvoor op zichzelf had uitgevoerd, en waarbij hij met behulp van spiegeltjes een stukje kraakbeen uit zijn eigen linker knie had verwijderd. Hij had, naar eigen zeggen, 'nooit meer last gehad van die knie'. Maar het meest imponerende aan Strikwerda was dat hij bijna twee meter lang was, en daarmee v er boven de ook niet klein uitgevallen vader en zoon Van Basten uittorende.

Pijn. Marco had pijn in zijn liezen. Gewoon lopen was al een beproeving geworden. Laat staan voetballen.

Het probleem speelde al maanden, zoals blijkt uit een aantekening in zijn multomap van 27 oktober 1979. *DOVO-UVV. Ik geblesseerd – nete!*

Het was zonneklaar dat de problemen met de groei te maken hadden. Marco was in korte tijd omhooggeschoten als een wilg in het voorjaar, en de spieren hadden die plotselinge scheuten niet kunnen bijhouden. Het was in feite niks bijzonders dat sport hem pijn deed.

Strikwerda onderzocht de jongen. De röntgenfoto's wezen uit dat er met de stand van het bekken niets mis was. Hij liet Marco rechtop staan, met de knie en tegen elkaar. Er zat een paar centimeter ruimte tussen de enkels. Marco had X-benen. Niet veel, maar toch. Zijn voeten stonden enigszins naar binnen gericht. Strikwerda constateerde 'geen optimale stand van de enkels'.

Nu was Reinder Strikwerda een wat conservatieve arts. Zo waren vrouwenbenen volgens hem helemaal niet geschikt voor voetbal. En als kinderen niet konden sporten zonder bandages of andere hulpmiddelen, moesten ze gewoon niet sporten. Strikwerda was ook geen groot voorstander van fysiotherapie voor jonge sporters. Kinderen hoorden eigenlijk niet op een massagetafel thuis. Pijn was een signaal dat het lichaam overbelast werd, en het enige medicijn was rust.

Strikwerda concludeerde dat het voetbal een te groot beslag legde op Marco's onvolgroeide lichaam. Marco trainde twee keer per week, speelde veel wedstrijden, en

voetbalde ook nog eens bijna elke dag op straat.

‘Ik heb hem toen geadviseerd om de trainingsintensiteit te verminderen,’ herinnerde Strikwerda zich. ‘Hij voetbalde gewoon iets te veel. Ik zei: “Je kunt beter nu wat gas terugnemen.”’

Vader en zoon keken elkaar aan. Dat was duidelijk niet het oordeel waar ze op gehoopt hadden.

‘U moet weten dat hier de beste speler van Utrecht voor u zit,’ zei Joop van Basten. Strikwerda haalde zijn schouders op. Hij kon ze ook niet dwingen.

Maar nu stuiten we op een waarachtig raadsel. Van Basten senior had namelijk een andere herinnering aan het bezoek. Strikwerda zou gezegd hebben: ‘Als je zo doorgaat, zijn je liezen op je twintigste versleten en kun je in een rolstoel gaan zitten.’ *Rolstoel*. Het klonk alsof je vader en moeder je op een dag in de woonkamer riepen, en het woord *scheiding* viel.

Strikwerda ontkende in alle toonaarden. ‘Dat is je reinste kletsboek,’ zei hij. ‘Ik heb nog nooit zoiets tegen een patiënt gezegd. Omdat je dat onmogelijk kunt beoordelen. Marco had geen ernstige blessure. Hij hoefde van mij ook niet te stoppen met sporten. Ik adviseerde hem alleen om iets minder te trainen.’

Opnieuw het woord aan Joop: ‘Ja, Strikwerda ontkent dat. Nou, hij liegt dat-ie barst. Ik strooi toch geen praatjes rond? Hij zei: “Als je zo doorgaat kom je in een rolstoel terecht.” Marco mocht hooguit één keer per week licht blijven trainen. Ik zie ons nog weggaan daar. Marco zei: “Ik ga gewoon door met voetballen.” “Dan hebben we dit gesprek niet gehad,” zei ik. “We gaan door.” (*We gaan door. Hoezeer was Van Basten één geworden met de carrière van zijn zoon!*)

Joop verdacht Strikwerda zelfs van kwade trouw. ‘Hij was clubarts van FC Utrecht, waar Marco in het jeugdplan zat. Maar Marco koos uiteindelijk voor Ajax. Ik denk dat hij uit een soort wraakgevoel heeft gezegd dat Marco moest stoppen.’

Maar dat laatste kan alleen al vanwege de chronologie onmogelijk kloppen, tenzij Strikwerda een glazen bol had waarmee hij in de toekomst kon kijken. Het bezoek van de Van Bastens aan zijn praktijk vond plaats ruim anderhalf jaar voordat Marco – zeer tot ongenoegen van FC Utrecht, dat wel – voor Ajax koos.

Het rolstoelverhaal zou door Van Bastens rijke medische geschiedenis langzamerhand een eigen leven gaan leiden. Toen Marco in 1995 na een jarenlange sukkelgang langs artsen en fysiotherapeuten uiteindelijk besloot om te stoppen met voetbal, werd het opnieuw uit het knipselarchief getild. Marco moest zijn enkel laten vastzetten. Hij was nu officieel lichamelijk gehandicapt. Dat klonk al bijna net zo erg als ‘in een rolstoel zitten’. Zou dokter Strikwerda dan toch nog, na al die jaren, zijn gelijk hebben gehaald? Had Marco nooit aan voetbal moeten beginnen? Het zijn interessante speculaties, maar afgezien van de vraag of de ‘rolstoel’ nu wel of niet aan de orde was, hadden Marco’s blessureproblemen in zijn puberteit feitelijk weinig te maken met het lichamelijk ongemak dat hij later in zijn

carrière zou ondervinden. Hij was een jongen in de groei, en ondervond de ‘normale’ problemen die daarbij hoorden.

Nogmaals dokter Strikwerda: ‘Je zou kunnen zeggen dat de belasting van zijn enkels op het moment dat hij mij bezocht, niet optimaal was. Maar zijn latere enkelklachten kwamen voort uit de opdoanders die hij heeft gehad, en niet door slijtage vanwege een verkeerde belasting.’

Hoe dan ook, de liesproblemen gingen vanzelf over. Van Basten ging van UVV naar Elinkwijk, en maakte een jaar later gezond en wel de overstap naar Ajax. Het zou jaren duren voor hij daar met de medische staf te maken kreeg.

Otto Stibbe was Amsterdammer, en beschouwde zich dan ook als een echte Ajacied. Het stond in de sterren dat hij zich op de sportgeneeskunde zou storten. Na zijn medicijnenstudie had hij een jaar gewerkt als assistent van Ajax’ clubarts dokter Rolink. Vervolgens was hij beland bij het militair sportmedisch centrum in Utrecht. Daar zag hij al die jongens langskomen. Van ’t Schip, Vanenburg, Kieft, Bosman, en ja, ook Marco was er een keer gekeurd. Dat was toen men ontdekte dat Van Basten de ziekte van Pfeiffer onder de leden had.

Voor de meeste Amsterdamse jongens van Ajax viel er altijd wel wat ritselen als het ging om militaire dienst. Dienstplichtige Ajacieden hoefden vaak alleen af en toe een uurtje in de mess van een kazerne in Amsterdam te werken, en dan was het goed.

Toen hij gevraagd werd om weer bij Ajax te komen werken, aarzelde Stibbe geen moment. Het was natuurlijk geen fulltime baan. Stibbe ontving een onkostenvergoeding, en moest naast zijn werk bij Ajax een eigen praktijk voeren. Zo ging dat in die jaren. Ajax was een vereniging waar de middelen schaars waren, en de mensen die er werkten, zaten er niet voor het geld maar omdat ze van de club hielden. Dokter Stibbe was vaak in De Meer te vinden, en bij wedstrijden zat hij altijd op de bank. Hij werd lid van de Ajaxfamilie, samen met al die andere hele en halve vrijwilligers waar de club in die jaren op dreef.

Stibbe behandelde de spelers weinig. Hij omschreef zichzelf als de ‘coördinator’ tussen de verschillende partijen: speler, trainer, bestuur, chirurg en fysiotherapeut. ‘Ik was bewust terughoudend met behandelen,’ vertelde hij. ‘Als clubarts werk je dagelijks met spelers. Als je ook zou behandelen, zou je geblesseerde spelers misschien te snel fit proberen te krijgen, om zo te scoren binnen de club.’

De clubarts maakte mee hoe de jonge Marco langzaam opklom naar de status van vedette. Zijn herinnering aan de jonge prof klinkt inmiddels vertrouwd. ‘Ik ken hem niet anders dan als een heel zelfverzekerde jongen,’ zei Stibbe. ‘Hij wist wat hij wilde en wat hij kon, maar hij had ook een zekere mate van bescheidenheid. Je kon hem niet altijd goed inschatten. Hij had iets onvoorspelbaars. Ik heb hem nooit kwaad gezien, maar de ene keer was hij heel open en vrolijk, en de andere keer weer heel gesloten.’

Voorbij een bepaald punt zijn er weinigen die Marco helemaal begrijpen.

Stibbe leerde Van Basten als patiënt pas kennen nadat Marco zijn linkerenkel en linker knie blesseerde in het bekerduel tegen amateurclub RCH. Marco zat toen al bijna vijf jaar bij Ajax. De spits had trouwens al langer wat last van zijn linkerenkel, om precies te zijn sinds een oefentrip naar Vancouver, Canada, in juni 1985. In het allerlaatste verslag in zijn multomap maakte Van Basten al gewag van de blessure.

Trip Vancouver

Ajax-All Pacific Team 2-1

Ik geblesseerd – enkel

Met dat onheilspellende woord, ‘enkel’, eindigden de wedstrijdstatistieken die hij vanaf zijn twaalfde trouw had bijgehouden. Toch leek de kwetsuur in eerste aanleg niet heel ernstig.

‘In die linkerenkel had Marco wat we noemen chronische sportschade, in combinatie met instabiliteit,’ herinnerde Stibbe zich. ‘Het kapsel was overrekt. Er zat wat kalk op, en dat deed pijn.’

Na ‘RCH’ gingen er nog geen alarmbellen af bij Ajax. Men besloot het herstel van de spits voorlopig aan te zien.

‘Bij een club als Ajax heb je bijna elke dag een jongen met een paarse enkel. Van al die gevallen hou je er misschien één over die een probleem wordt. Opereren doe je niet zomaar. Dan moet een speler er echt heel veel problemen mee hebben gehad, of het moet gebroken zijn natuurlijk. Maar een enkel is niet een gewricht waar je makkelijk inkomt. Om een enkel open te maken, moest je bot gaan doorzagen en omklappen. Daar ben je dus terughoudend mee. En kijkoperaties had je in die tijd niet.’

Maar Van Bastens klachten over zijn linkerenkel bleven aanhouden. Stibbe besloot daarop de beroemde orthopedisch chirurg Marti te benaderen. De Zwitser René Marti was een chirurg die automatisch vertrouwen inboezemde. Zijn Duitse accent, gevoegd bij een zware basstem en een gegroefd gelaat, gaf hem een aura van oerdegelijke geleerdheid. Sinds hij begin jaren zeventig naar Amsterdam was gekomen, had Marti internationale naam en faam verworven. Hij introduceerde de platen, pennen en schroefjes in de Nederlandse orthopedie, en stond bekend als een man die niet terugschrok voor gecompliceerde ingrepen. Stibbe kende hem als een arts met een grote sportieve achtergrond en een enorme reputatie als operateur. De chirurg had eerder Jesper Olsen al eens behandeld, hoewel Olsen uiteindelijk niet werd geopereerd. Volgens de legende lag de linksbuiten al op de behandeltafel toen Co Greep op het laatste moment besloot dat de blessure ook wel met tape behandeld kon worden. Marti had voor het overige weinig met Ajax te maken gehad. De vaste medische staf van Ajax zat bij het Amsterdamse Lucasziekenhuis.

René Marti was overigens helemaal niet zo’n voetballiefhebber. Hij koesterde zelfs een instinctief wantrouwen jegens het voetbalbedrijf. Een club, coaches, besturen, ze hadden allemaal belangen, en die strookten niet altijd met het belang van de patiënt. Ook om die

reden had Marti een officiële positie bij Ajax altijd afgehouden. Bovendien waren er ook in die tijd al wachtlijsten. Hij zag al voor zich hoe 'gewone' patiënten die al maanden wachtten op een behandeling in de krant moesten lezen dat hun arts, de beroemde dokter Marti, weer een Ajacied had geholpen. Zoiets kon je niet maken.

Marti leerde Van Basten kennen als een intelligente jongen die, in tegenstelling tot veel collega-voetballers, bijzonder bezorgd was om zijn gestel. 'Voetballers hebben niet het grootste begrip voor hun eigen lichaam,' zei hij. 'Balletdansers hebben juist het tegenovergestelde. Die kennen hun lijf. Ze zijn dan ook vaak doodsbenuwd voor operaties.'

Ballet! Juist in die periode was er een documentaire in wording met de titel 'Schijnbewegingen'. De makers vergeleken het spel van Van Basten daarin met de bewegingen van balletdansers. De leider van het Nationaal Ballet, Rudi van Dantzig, maakte zelfs een speciale choreografie voor deze productie. Clint Farha, de toenmalige primadonna van het gezelschap, danste gevangen in kunstlicht dit curieuze 'voetbalballet' op het gras van De Meer.

René Marti had in de voorgaande jaren tientallen balletdansers behandeld, onder wie een aantal leden van het Nationaal Ballet. En geloof het of niet, Van Bastens linkerenkel vertoonde exact dezelfde symptomen als de enkel van menig professioneel danser. Het was nauwelijks verbazingwekkend. 'Marco bewoog zich precies zo als een balletdanser, met al dat kappen en draaien. Dribbelaars en dansers voeren beiden van die fijne voetbewegingen uit. Marco liep als een danser, op zijn tenen, en daardoor was zijn linkerachtervoet wat geblokkeerd geraakt. Hij had een typische balletdanserhiel: een blessure door overbelasting. Vooral het onderste spronggewricht deed hem pijn. Er zat een oude breuk in het sprongbeen, dat moet iets van vroeger geweest zijn. Ik heb hem een paar keer gezien in dat jaar, en uiteindelijk heb ik gezegd: ik denk dat ik je met een operatie kan helpen.'

Zo gezegd. De operatie werd ingeroosterd vlak voor de winterstop in december 1986. Maar een paar dagen voor de afspraak kwam de fatale sliding in het Oosterpark. Klak! zei Van Bastens rechterenkel, en daar had Marco opeens niet één, maar twee kapotte gewrichten. Marti keek raar op, die ochtend in het Prinsengrachtziekenhuis. Marco hinkte als een zwaar gehandicapte, en zijn *rechterenkel* was dik ingepakt.

Tja. Wat moest je daar nu mee?

Marti vatte de koe bij de horens. Hij sneed de linkerenkel open, en verwijderde enkele losse botsplinters uit het spronggewricht en legde een zenuw vrij. Vervolgens werd de boel weer vastgezet en dichtgenaaid. De arts noemde de operatie geslaagd. 'Marco heeft tot op de dag van vandaag een goede linkerenkel,' zei hij.

Bas Barkman trof Van Basten in zijn ziekenhuisbed, omringd door bloemstukken. Marco was aangeslagen. Een jaar lang gedoe met die enkel, fysiotherapie, en nu lag hij plat op zijn rug. Dit was serieus. 'Er waren echt momenten dat ik dacht: deze ellende is het me allemaal niet waard,' zei Marco.

Van Basten gebruikte de winterstop om te herstellen. Hij werd onder handen genomen door Ajax' eigen fysiotherapeut Pim van Dord. Na de jaarwisseling reisde Marco naar het Zwitserse skioord Thyon, waar de behandeling werd voortgezet door Reinier van Dantzig. Zowel Van Dantzig als Van Dord waren verbonden aan de praktijk op het terrein van Swift, midden in Amsterdam Oud-Zuid. Hoewel Van Dord Ajax' vaste fysiotherapeut was, werd Van Dantzig door zijn maatje Stibbe bij tijd en wijle ingezet voor de behandeling van individuele spelers. In Thyon, waar Van Dantzig een kliniek had voor mensen met wintersportblessures, begon voor Van Basten de doffe routine van de revalidatie: fietsen, zwemmen en krachttraining.

Van Dantzig leerde Van Bastens gestel in de loop van talloze behandelingen goed kennen. 'Hoewel hij lang was, had hij de motoriek van een klein jongetje. Dat zie je vaker bij spelers die pas laat een groeischeut doormaken. Dat korte draaien, die snelle bewegingen; hij is eigenlijk altijd een jongetje gebleven dat heel goed kon voetballen.'

Van Basten was zo langzamerhand goed bekend geraakt met het puikje van de Nederlandse fysiotherapie. Voor zijn knieblessure was hij bij Dick van Toorn geweest in Rotterdam, waar hij van alles had ondergaan, van krachttraining tot acupunctuur aan toe. Ook had hij al kennisgemaakt met de 'gouden handjes' van de omstreden Amsterdamse fysiotherapeut Richard Smith. Het 'medische shoppen' was begonnen.

Smith was overigens niet welkom bij Ajax. Hij werd beschouwd als een pure solist, iemand met een eigen visie, en de artsen van het Lucasziekenhuis vonden dat je met zo'n man niet kon samenwerken. Aan de andere kant deed Otto Stibbe geen moeite om Van Basten ervan te weerhouden zijn heil elders te zoeken. 'Topspelers zoeken toch wel hun eigen weg. Je moet als clubarts niet denken dat je alles kunt regisseren. Je kunt hooguit zeggen: als je niet met iemand van de club wilt werken, moet je het zelf maar betalen. Richard Smith had een eigen agenda, maar wat schiet je ermee op om Marco af te raden daarheen te gaan? Smith heeft per slot van rekening spelers fit gekregen die door anderen niet fit te krijgen waren.'

'Smith ging uit van het hele lichaam,' zei Reinier van Dantzig. 'Bij een blessure moest je volgens hem van onder tot boven behandelen, bilspieren, rug, enzovoorts. Ik ben meer van de klassieke fysiotherapie, waarbij je op de plek zelf behandelt.'

Van Toorn, Stibbe, Van Dantzig, Smith, Gertjan Groot, Van Dord... Marco van Basten had al een aardig peloton aan medische begeleiding om zich heen verzameld. En dat was nog maar het begin.

Terug in Nederland werd Smith opnieuw bij de revalidatie betrokken. Stukje bij beetje ging Marco vooruit. Op 8 maart kon hij zijn rentree maken in De Meer, bij Ajax-Excelsior.

Maar terwijl de linkerenkel langzaam maar zeker herstelde, speelde zijn rechterenkel steeds meer op. Hield het dan nooit een keer op? Marco nam nu altijd pijnstillers in voor

een wedstrijd, en vaak ook door de week, om de trainingen draaglijk te houden. Hij maakte zich zorgen. Straks zou hij niet eens meer zonder die rotzooi kunnen. Af en toe kreeg hij een cortisoneninjectie toegediend door de artsen van het Lucasziekenhuis. Cortisone was een hormoon uit de bijnierschors, dat diende als ontstekingsremmer. Het werd beschouwd als een paardenmiddel, maar het was wel effectief tegen ontstekingen in het kapsel. Cortisone nam in ieder geval de symptomen weg.

Marco kon onmogelijk weten dat de saga van De Enkel nog maar net was begonnen. Jaren later, toen Van Basten allang gestopt was als voetballer, zou hij in bedekte termen 'de artsen' verwijten dat ze niet eerder hadden ingegrepen in zijn gekwetste rechterenkel. De vraag is: wat hadden 'ze' moeten doen, met de kennis die toen beschikbaar was?

'Marco is in het Lucasziekenhuis onderzocht,' zei Otto Stibbe. 'Op röntgenfoto's was niets te zien. Op basis van die bevindingen is er gekozen voor een conservatief behandeltraject. Dat werd algemeen gedragen.'

De situatie was verre van ideaal. Marco had pijn, maar wilde zich graag laten zien in de Europacup. Elke verslapping, elk signaal van zwakte zou AC Milan aan het twijfelen kunnen brengen over de aanstaande transfer. Bovendien wilde hij zijn coach niet laten zakken. Johan Crujff moest en zou een belangrijke prijs pakken, en draaide Van Basten de duimschroeven aan. In dat krachtenveld zwermde een handjevol artsen en fysiotherapeuten rond een enkel die maar niet gezond werd.

Marco was gretig, te gretig misschien. Hij wilde voetballen. En vedettes lieten zich niet tegenhouden door artsen, was de ervaring van Otto Stibbe. In de sport golden nu eenmaal andere wetten als het ging om een 'gezond lichaam'. Het was een illusie dat je een Europacup kon winnen met honderd procent fitte spelers die nooit pijn hadden. Pijn hoorde gewoon bij het voetbal. Pijn is fijn, zei Stibbes voorganger Rolink altijd. De artsen lieten Van Basten spelen. Pijnstillers en zwachtels moesten het leed verzachten.

'Je trekt alle registers open naarmate de belangen groter worden,' zei Stibbe. 'Je zult nooit iets doen wat sporters a priori schade berokkent. Maar je kunt ook niet denken vanuit een soort ethisch reveil. Als die mannen niet helemaal fit zijn, moeten ze geprepareerd worden.'

De rechterenkel ook maar opereren? Dokter Gertjan Groot van het Lucasziekenhuis was er geen groot voorstander van, net zo min als Stibbe zelf. Enkels werden bijna nooit geopereerd. Het was geen gewricht dat zich goed leende voor een ingreep: stijf en moeilijk bereikbaar. Bovendien druiste het volledig in tegen de medische mode van die jaren. Intapen was het toverwoord. Instabiele enkels moesten stevig gezwachteld worden, om uit zichzelf te herstellen. Er was net een proefschrift van dokter Van den Hoogenband verschenen over de behandeling van enkelblessures met niets anders dan tape. Snijden was uit den boze.

René Marti was wél een voorstander van het opereren van zwaar geblesseerde enkels. 'Als je de enkel goed intapet, zodat het gewricht alleen naar voren kan kantelen en niet naar de zijkant, dan kan het uit zichzelf genezen,' zei hij. 'Maar een garantie heb je niet.'

In Marti's nabehandeling van Van Bastens geopereerde linkerenkel kwam de rechterenkel uiteraard ter sprake. Marco wilde weten: was het veilig om door te voetballen? Marti toonde zich terughoudend. 'Marco was niet bij mij onder behandeling voor zijn rechterenkel, en ik wilde geen onrust zaaien door me ermee te bemoeien. Ajax had samen met het Lucasziekenhuis een behandelplan opgesteld. Ik heb hem even bekeken, en toen iets gezegd van: het is een moeilijke enkel; ik heb op dit moment geen oplossing.'

Marco zelf had een iets andere herinnering. 'Marti zei: het is niet goed, maar het zal niet snel slechter worden.'

Wat er ook precies werd gezegd, kennelijk verkeerde Marco in de veronderstelling dat doorspelen zijn enkel niet slechter zou maken. Dat was precies het nieuws waar Cruijff op zat te wachten. Het was begrijpelijk dat speler en trainer zich vastklampten aan elke strohalm. Maar de eenvoudige waarheid was dat niemand in de eerste helft van 1987 enig idee had wat er met de enkel van Van Basten aan de hand was. Er viel gewoon niets te zien. Het enige dat vaststond, was dat Marco pijn had, en dat de pijn niet wegging.

Pijn, onzekerheid, het gevoel dat er van alle kanten aan hem werd getrokken... Van Basten werd er bijna gek van. De blessure werd een obsessie. Die rotenkel ging in zijn hoofd zitten, en zijn gemoed begon er steeds meer onder te lijden.

Niemand wist dat de schade in Van Bastens rechterenkel toen al feitelijk onherstelbaar was. Marco's enkelbanden waren bij die wilde tackle in het Oosterpark in Groningen afgescheurd, en daardoor was ook een deel van het kraakbeen – de beschermende laag om de gewrichten – beschadigd geraakt. Verdwenen kraakbeen viel niet te repareren. Maar de artsen hadden nog geen idee van de aard van de blessure. Marco voetbalde door... op gescheurde enkelbanden.

'Misschien had hij nog de meeste kans gehad op herstel als hij direct na dat ongeval was geopereerd,' zei Marti. 'Maar het is wijsheid achteraf. De schade was er al, dus zijn enkel was hoe dan ook aan het verslijten. Ik had op dat moment die enkel niet onder behandeling. Marco heeft nu de indruk dat ik eerder had moeten ingrijpen, maar er is mij toen nooit gevraagd om te opereren, noch door Marco noch door Ajax. Pas toen hij al bij Milan zat, heb ik hem weer gezien.'

Had een tijdige operatie Van Bastens enkel misschien kunnen redden? Otto Stibbe betwijfelde het. 'Ik kan die redenering niet volgen. Marco had een doodschop gekregen waarbij kraakbeen was beschadigd. Achteraf hebben we niet tijdig geconstateerd wat er met zijn enkel aan de hand was. Maar wat had je moeten opereren zodat er geen slijtage was opgetreden? Er was indertijd al een discussie over de behandeling van kapotte enkelbanden. Moest je die opereren? Het antwoord was toen duidelijk nee. De natuur geneest het. En dat is bij een topsporter natuurlijk precies zo. Het kan zijn dat je door middel van een operatie de enkel nét wat stabielier maakt. Maar moet je een sporter een operatie aandoen die voor 99 van de 100 mensen niet nodig is? Dat wordt heel intuïtieve

geneeskunde. En als je hem opereert, en hij krijgt een infectie, zegt men achteraf: ja, je had ook nooit moeten opereren. Ik was een keer op een congres voor clubartsen op Sicilië. Die Italianen zeiden: “Hoe komt het toch dat jullie in Nederland zoveel enkels opereren? Wij doen dat helemaal nooit!”

Een complicerende factor was dat de communicatie tussen Ajax en Marti niet altijd even vloeiend verliep. Ook René Marti ondervond dat Ajax méér was dan zomaar een vereniging. ‘Ik kreeg van AC Milan altijd veel meer informatie dan van Ajax,’ herinnerde hij zich. ‘Ik heb altijd het idee gehad dat Ajax een bijzonder gesloten bolwerk was, en dat er allerlei interne conflicten speelden. Met hun fysiotherapeut Van Dord had ik praktisch geen enkel contact; die was volledig georiënteerd op het Lucasziekenhuis. Bij Milan stond de medische begeleiding veel meer open voor een discussie.’

Joop van Basten, vaderlijk bezorgd om de gezondheid van zijn zoon, stond aan de zijlijn van de discussie. Hier was geen rol voor hem weggelegd. Achteraf nam hij het de artsen kwalijk dat ze zijn zoon lieten spelen op een kapotte enkel. ‘Ze hadden na die blessure tegen Groningen moeten constateren dat Marco zijn enkelbanden had gescheurd. Als hij na die wedstrijd rust had genomen en naar een goede dokter was gegaan, was het misschien nog goed gekomen. Maar ze konden niks ontdekken, en Crujff zei tegen Marco dat hij moest spelen. In het begin was de pijn nog wel te verdragen, maar die enkel werd alleen maar slechter. Marco ging steeds schever lopen, zodat hij op een gegeven moment ook in zijn andere been last kreeg.’

Van Basten speelde zijn wedstrijden, zo goed en zo kwaad als het ging, maar de zorgen werden niet minder. Hij moest zijn spaarzame krachten doseren. Met Crujff maakte hij, zoals gezegd, de afspraak dat hij alleen nog in de beker- en Europacupwedstrijden zou spelen. Maar de pijn hield aan. De pijn zou nooit meer weggaan.

Pijn? Wat is pijn? René Marti probeerde het enigszins te relativieren. Echte pijn had Marco alleen bij de zogenaamde topbelasting. Het kraakbeen heeft geen zenuwen, en gescheurd kraakbeen doet dus op zichzelf geen pijn. Maar door grote belasting – een Europacupfinale, een partijtje scherp – ontstaat als reactie op het ontbreken van kraakbeen een zwelling in het kapsel, en door de zwelling ontstaat pijn. Bovendien schuren de botten langs elkaar zonder de beschermende laag kraakbeen, wat ook een pijnlijke aangelegenheid is.

Hoe geblesseerd ook, Van Basten was nog niet een halve invalide. ‘Hij kon in die tijd nog prima hardlopen en wedstrijden spelen,’ zei Reinier van Dantzig. ‘Alleen meerdere wedstrijden achter elkaar was een probleem. Bij de topbelasting miste hij net dat laatste stukje.’

De pijn zat ook in de bovenkamer. Van Basten was een wielrenner die met een lekke band de koers moest uitrijden. Zijn materiaal deugde niet! Hij werd voorzichtiger, speelde verkrampt, bang om zich nog ernstiger te blesseren. Marco had het gevoel dat hij bij elke onverhoedse beweging door zijn enkels kon gaan.

‘Het hield hem dat laatste jaar erg bezig,’ zei Otto Stibbe. ‘Hij had zo’n typische

bewegingsdynamiek, wikkelde mooi zijn pas af. Toen dat niet meer goed kon, voelde hij zich belemmerd.'

Maanden gingen voorbij. Kennelijk genas de enkel niet uit zichzelf. Omdat men nog steeds niet wist wat Van Basten nu mankeerde, besloten de artsen tot een MRI-scan. Dit was een nieuwe techniek waarmee men behalve het bot ook pezen, banden en ander weefsel in beeld kon brengen, zonder de enkel open te maken. Tegenwoordig zijn dit soort scans dagelijkse routine in ziekenhuizen, maar in 1987 stond de MRI nog in de kinderschoenen. Het apparaat zelf was een enorm gevaarte dat op de afdeling psychiatrie stond van het academisch ziekenhuis De Uithof in Utrecht. Het werd vooral gebruikt voor hersenonderzoek. Niemand had ervaring met een enkelscan.

Men kon slechts twee plaatjes per dag maken met het apparaat. Volgens de kranten kostte het onderzoek maar liefst 50.000 gulden.

'Het was een experiment,' zei Stibbe. 'Ik heb dat nog geregeld, en ik weet heel zeker dat Ajax daar niks voor betaald heeft. Die 50.000 gulden was puur in theorie, als je ging uitrekenen wat dat ding kostte. Het werd zo gebracht om te zeggen: kijk eens wat we er voor overhebben om de diagnose rond te krijgen.'

Hoe dan ook: de MRI-scan leverde geen bruikbare diagnose op. Er werd niets geconstateerd dat wees op breuken of gescheurde banden.

De transfer naar AC Milan stond nu voor de deur. Van Basten was half kreupel. Een cynisch scenario leek plotseling niet ondenkbaar. Wilde Ajax misschien bewust een operatie aan de rechterenkel uitstellen, zodat Marco zijn Europese wedstrijden kon spelen en dan verkocht kon worden? Stibbe ontkende met kracht.

'We hebben nooit op die manier over spelers gepraat. Je gaat geen oefjes uithalen om ze getransfereerd te krijgen. Die jongens hebben het onmiddellijk door als er spelletjes gespeeld worden. En zeker Van Basten. Trouwens, het zou geen enkele zin hebben gehad om een blessure te verhullen. Iedereen die naar het afgelopen seizoen had gekeken, kon zien dat Marco maanden niet gespeeld had. Dat wist Milan natuurlijk ook.'

Het einde van zijn Amsterdamse tijd naderde. Nadat Van Basten eind mei afscheid had genomen van Ajax, ging hij zes weken op vakantie. Hij had de therapie van Richard Smith ervoor afgebroken. Marco had even geen zin meer in massagetafels. Hij kende de fysio's zo langzamerhand beter dan zijn collega-voetballers. Uitgerust, hoopvol dat het leed nu geleden was, meldde hij zich in juli bij AC Milan.

De hoop was ijdel. Al na een paar dagen zware conditietraining voelde Van Basten zijn enkel weer opspelen. In het begin hield hij zijn tanden op elkaar. Kop in het zand, misschien ging het vanzelf over. Maar wat waren die Italianen goed. Fysiek ijzersterk, technisch allemaal fantastisch. Marco moest op zijn tenen lopen om zich hier te laten zien. In Nederland kon hij met zijn klasse nog wel eens een wedstrijd op het gemak spelen, maar daar was geen sprake van in Italië. Hij stond voorin, alleen, maar moest zich vaak

laten terugzakken, want in deze competitie, ontdekte hij, verdedigden ze gewoon met negen man en hadden ze lak aan 'voetballende oplossingen'. Ze roeiden die bal gewoon het stadion uit als het nodig was.

Het seizoen begon. In zijn Italiaanse competitiedebuut, uit tegen Pisa, scoorde Van Basten uit een penalty. De pijn ging natuurlijk niet weg door deze opsteker. Hij begon minder en minder te voetballen. Marco was lang niet fit, zoveel was nu wel duidelijk. Omdat hij zijn blessure probeerde te camoufleren, ging hij steeds verkrampter lopen. Hij kreeg pijn in zijn rug, zijn liezen, zijn andere been, waar niet? Lekker was dat. De grootste specialisten en therapeuten hadden naar zijn enkel gekeken, de duurste onderzoeken waren gedaan, geen middel was onbenut gebleven, maar hij had al bijna een jaar lang geen greintje verbetering gevoeld in zijn lijf.

De artsen! Al die tijd hadden ze gezegd dat er niks bijzonders met zijn enkel aan de hand was. Het zou vanzelf wel overgaan. Maar hij was toch niet gek? Misschien moest hij zich gewoon laten afkeuren en de verzekeringspremie innen. Stoppen met voetbal... hij schrok van de gedachte. Het was vreselijk, maar er leek niets anders op te zitten. Marco's zelfvertrouwen, in zijn beste dagen zo hard als diamant, stond op instorten.

Op het moment dat Van Basten dieper in de put leek te zitten dan ooit, kwam hij voor het eerst in contact met Ted Troost. Marco's relatie met deze omstreden haptonoom is een van de grote vraagtekens van zijn carrière. Troost was een charismatische manueel therapeut, en een fervent aanhanger van de gedachte dat al het lichamelijke met het geestelijke samenhang. Aangezien elke ingegroeide teennagel een deuk is in het ego van de topsporter, was het geen wonder dat veel atleten zich tot deze filosofie bekeerden. Maar Van Basten? Hij leek het type niet. Dat Troost populair was bij meer 'zweverige' sporters als Ruud Gullit of Hans van Breukelen was tot daar aan toe, maar wat deed een oernuchtere, evenwichtige, praktisch ingestelde Utrechter bij zo'n man? Was Marco nu ook al in handen gevallen van de 'tussen-de-oren-maffia'?

Het was wel zeker dat de machospits Van Basten in een dal zat. Marco's aangetaste gevoel van eigenwaarde vond respons bij de Troosttherapie, die immers bol stond van termen als 'kwetsbaarheid', 'faalangst', 'vluchtgedrag', 'vervreemding' en 'gebrek aan zelfvertrouwen'. Troost (*what's in a name?*) bood een beschut plekje voor een jongen die een carrière lang zijn gevoelige, 'zachte' kant had weggecijferd voor de harde regels van het profvoetbal. Wat de buitenwereld ook van de haptonoom mocht denken, hij was in ieder geval een intelligente man met wie je het nog eens over iets anders kon hebben dan opstellingen of wedstrijd tactiek. Troost appelleerde aan Marco's neiging tot escapisme. Van buiten leek het leven van een profvoetballer vervuld van duizelingwekkende glamour, maar ondertussen was het ook gewoon een aaneenschakeling van trainingskampen, hotelkamers, vliegvelden en eindeloze kaartspelletjes. Welke intelligente jongeman zou er geen behoefte aan hebben om te breken met die geestdodende routine? Weg van de histerie, weg van de luidruchtige, oppervlakkige en veeleisende wereld van het voetbal.

Troost was naar Milaan gekomen om Ruud Gullit te behandelen, zag Marco lopen en

wist, in Marco's eigen woorden, 'meteen dat er iets fout zat'. "Je bent aan het compenseren," zei hij. Hij maakte m'n heup los en ik voelde me meteen een stuk beter.'

Volgens Troost was de oude blessure uit het bekerduel tegen RCH de oorzaak van Van Bastens klachten. Marco had zijn knie maandenlang niet goed kunnen buigen, en ging zijn linkerbeen daarom ontzien. Zo waren andere klachten en klachtjes gekomen. Van Basten raakte volledig overtuigd van deze diagnose. 'De kracht in de hamstrings liep terug tot bijna nul en een pees achter m'n knie gebruikte ik nauwelijks meer,' zei hij in een interview na het EK van 1988. 'Ik kreeg last van andere dingen: m'n scheenbeen, m'n kuit, m'n andere enkel.'

De 'conventionele' artsen haalden hun schouders op over de periodieke interventies van Ted Troost. Verbieden had geen zin, want die jongens gingen toch. Troost kwam zelfs wel eens mee als Van Basten bij Marti op consult ging. 'Hij was erg behulpzaam met informatie,' zei Marti. 'Ik ben helemaal niet tegen alternatieve behandelwijzen. Helpt het, dan is het meegenomen. Helpt het niet, dan is er niks verloren. Acupunctuur, haptonomie? Waarom niet? Psychische factoren spelen altijd een rol in het genezingsproces.'

Dat was zeker het geval bij de uiterlijk zo oppervlakkige Van Basten.

'Marco was een hypersensibele, intelligente jongen, die veel nadacht. Toen hij niet kon spelen vanwege die blessure, had ik sterk de indruk dat hij psychische hulp nodig had. De ene keer zag hij het zwart, de andere keer weer roze. Troost heeft hem in die periode als een soort mental coach begeleid. Een chirurg als ik kon zoiets niet bieden, omdat ik gewoon geen tijd had om uren met een patiënt te praten.'

Minder te spreken over de haptonoom was bondsarts Frits Kessel. 'Troost was een man die voetballers imponeerde. Hij combineerde een lichamelijke benadering met een sterk geestelijk overwicht. Ik vond dat allemaal prima, zolang hij maar geen deel uitmaakte van de ploeg. Dan zou hij een splijtzwam worden. Iemand als Ruud Gullit stond op een gegeven moment onder zijn invloed. Ruud werd door Troost gebruikt. Maar Van Basten gebruikte Troost. Marco maakte van de behandeltechniek gebruik om te ontspannen en wat vage en minder vage klachten weg te werken, maar hij liet zich niet manipuleren.'

Van Basten heeft de gevoelige filosoof in zich altijd goed afgeschermd van de buitenwereld. Op zijn manier worstelde hij met zware vraagstukken. Maar alleen zijn grootste vertrouwelingen werd een blik gegund op zijn beschouwende kant.

'Marco is een holist,' zei Reinier van Dantzig. 'Hij begrijpt echt veel meer van het leven dan alleen het voetbal. Heel veel sporters denken natuurlijk vooral aan sportauto's en horloges; hij is toch van een ander niveau.'

'Hij is een heel leergierige jongen,' zei Bas Barkman. 'Hij stond er altijd open voor om zijn kennis uit te breiden. Mensen die wijzer willen worden, stellen veel vragen. En hij stelde ontzettend veel vragen, over van alles en nog wat. Marco heeft me wel eens helemaal uitgehoord over hoe ik als journalist een verhaal schreef: hoe ik me voorbereide,

hoe ik mijn vragen opstelde, alles. Hij wilde precies weten hoe dat zat.'

Maar wat had je aan intelligentie als het lichaam faalde? Voetballend ging het inmiddels bergafwaarts met Van Basten. Zijn coach Sacchi haalde hem naar de kant in de competitiewedstrijd tegen Sampdoria. Marco was nu te geblesseerd om met de selectie mee te trainen. Er moest iets gebeuren. Eind oktober 1987 bezocht hij in het gezelschap van Reinier van Dantzig opnieuw René Marti.

Marti had een terneergeslagen, bijna depressieve patiënt in zijn spreekkamer. Marco was al nooit een superoptimist geweest, maar nu zat hij in een wel heel diepe put. 'Ik heb geen zin meer, ik stop ermee,' zei hij. Langer dan hij zich wenste te herinneren speelde hij nu al met pijn. Het ging niet beter, zoals ze hadden voorspeld. Het ging alleen maar slechter. Als junior had hij dikwijls met tranen in zijn ogen op het veld gestaan als het allemaal niet ging zoals hij het wilde. Inmiddels was hij een volwassen man, gelouterd door het profbestaan, maar opnieuw kon hij wel janken van onmacht.

Tja, de enkel. Dat het gewricht volstrekt instabiel was, leed geen twijfel. Het sprongbeen zat te los in de vork en schoof naar voren. Dat hoorde niet. De risico's van een instabiel gewricht waren te groot voor een topsporter. Marti besloot tot een zogenaamde isotopenscan. Het was een methode waarmee je, door het inspuiten van radioactief materiaal in de enkel, bepaalde abnormale botceldeling kon signaleren. Het gaf geen waterdichte diagnose, maar je kon wel zien of er 'iets' was. Aldus geschiedde. Marti schrok van de resultaten. Marco's enkelbanden waren zo te zien gescheurd, en er was forse kraakbeenschade, ook op het onderliggende bot. Op die enkel had Marco bijna een jaar lang wedstrijden gespeeld, waaronder een Europese finale. Marti dacht dat een operatie de oplossing kon bieden, althans voorlopig.

In Milaan was men niet enthousiast over het idee. Clubarts Tavana constateerde een 'chronische ontsteking aan de slijmbeurs bij de enkel'. Men wenste verder onderzoek. Geen overhaaste beslissingen!

Ten einde raad belde Van Basten zijn grootste vertrouweling in het voetbal, Johan Crujff. Crujff raadde hem de orthopedisch chirurg van FC Barcelona te raadplegen, een zekere dokter Villadot. Op 9 november vloog Marco naar Spanje om zich te laten onderzoeken. Ook Villadot kwam tot de conclusie dat een operatie noodzakelijk was. Nu kwam er vaart in. Op vrijdag 13 november was Van Basten weer in Amsterdam, waar hij zich meldde bij Marti in het Prinsengrachtziekenhuis.

Marti zette nu voor het eerst de scalpel in de rechterenkel. De ergste vermoedens bleken te kloppen. De arts trof naar eigen zeggen 'een ravage' aan in het gewricht. Marti 'zuiverde' Marco's enkel zo goed en zo kwaad als het ging; hij verwijderde kalkvorming en losse botresten, en zette ten slotte met een schroefje een enkelband vast in het bot. Vervolgens naaide hij de boel weer dicht.

Marco van Bastens enkel was voorlopig gered voor topvoetbal. Het slechte nieuws was

dat het gewricht voor een groot deel was versleten. Verdwenen kraakbeen kwam nu eenmaal nooit meer terug. De slijtage was een onomkeerbaar proces.

‘Als Marco een amateurvoetballer was geweest, zou ik hem toen hebben aangeraden om een andere sport te gaan doen,’ zei Marti. ‘Maar als ik op dat moment tegen hem had gezegd: je moet stoppen, was hij toch doorgeslagen. Bovendien, de slijtage zou doorzetten, of hij nu stopte met voetballen of niet. Alleen misschien in iets mindere mate. Financiële zekerheid speelde natuurlijk een rol bij de beslissing om door te gaan. Als je nog vijf jaar aan de top kunt spelen op die enkel en veel geld kunt verdienen, dan moet je het doen.’

Van Bastens lichaam was een tijdbom geworden. Zijn enkel sleet langzaam maar zeker onder hem weg. Een ongezond gewricht was de prijs die hij moest betalen voor een rijk leven.

Na de operatie in het Prinsengrachtziekenhuis bivakkeerde Marco een tijdje bij zijn schoonouders in Badhoevedorp. Hij had gipsverband om, en moest nu gedwongen rust houden. Eindelijk braken er weer wat zonnestralen door het wolkendek – misschien kwam het allemaal toch nog goed. In *Het Parool* toonde hij zich in ieder geval opgeruimd en wilskrachtig. ‘Dat ik nog zo lang heb kunnen voetballen, heeft veel met de spierkracht in mijn enkel te maken. Bovendien werd de enkel altijd getapet. Daar kon ik niet meer buiten. Ik ga nu voorzichtig revalideren. Al dat geren van fysiotherapeut naar fysiotherapeut hoeft voor mij niet meer. Er wordt niet meer geforceerd.’

De revalidatie verliep inderdaad langzaam, te langzaam voor Van Basten. Gedwongen passiviteit was altijd een bron van frustratie voor hem geweest. Weer stapte hij in de tredmolen van behandelingen en voorzichtige oefeningen, zonder bal natuurlijk. Na de jaarwisseling keerde hij terug naar Milaan, waar de behandelingen werden voortgezet. Hij had er een Nederlandse fysiotherapeute leren kennen die hem nu af en toe onder handen nam, want de Italiaanse masseurs kon hij nog niet zo goed verstaan. Een aantal keren reed Marco van Castellanza naar Thyon, hoog in de Zwitserse bergen, om Van Dantzig op te zoeken. Dat gaf tenminste wat afwisseling. Het was geen pretje om dag in dag uit als een vleugellamme speler op Milanello door te brengen, terwijl zijn ploeggenoten fijn aan het trainen waren. Wanneer had hij zelf voor het laatst alleen maar aan voetbal gedacht, zonder dat die enkel in zijn kop zat? Eeuwen geleden...

Hij negeerde de geruchten, nam niet eens meer de moeite om de kranten te lezen. Marco zou uitgeleend worden aan Ajax, hij zou met Crujff naar Barcelona gaan, hij zou stoppen met voetbal... Het woord ‘miskoop’ was nog niet gevallen in Milaan, maar Van Basten voelde aan zijn water dat zijn positie bij de club niet sterk was.

Langzamerhand was bij Van Basten het besef doorgebroken dat de medische wetenschap geen wiskunde was. Marco streefde altijd naar duidelijkheid, maar zijn eigen lichaam had meer valkuilen en dubbele bodems dan hij kon vermoeden. Genezing was een langdurig proces van *trial and error*, waar een hoop giswerk aan te pas kwam. Elke enkel was anders, en niemand kon met zekerheid voorspellen of, laat staan wanneer, hij weer op topniveau zou kunnen voetballen.

Argeloze voorbijgangers in Amsterdam Oud-Zuid konden op een ochtend in februari 1988 een fantastisch spektakel aanschouwen. Op het voetbalterrein van Swift, ingeklemd tussen de Apollolaan en de Stadionweg, waren twee gestalten in trainingspak om een bal aan het duelleren. De een was een magere, afgetrainde man van een jaar of veertig, de ander was een stuk jonger en langer. Wie dichterbij kwam, kon de gezichten onderscheiden van... Johan Crujff en Marco van Basten! Daar liepen twee legendes van het Nederlandse voetbal te dollen als pupillen, roepend, schreeuwend, spelend met handen en voeten als het moest. Het was voor het eerst in maanden dat Van Basten weer serieus met de bal aan het werk mocht, en hij genoot van elke seconde. Marco's enkel, aan de binnen- en buitenkant ontsierd door twee forse littekens, was nog stevig ingepakt, maar lopen en rennen kon hij al. Nu moesten zijn wendbaarheid en weerbaarheid omhoog. Zo'n klusje was Johan Crujff wel toevertrouwd. Johan had zo'n knokig lijf, die deed je al pijn als hij je alleen maar aanraakte. 'Hij moet weer scherp worden,' zei Crujff. 'Daarom vroeg ik Reinier [van Dantzig] of ik hem af en toe een schop mocht verkopen.'

Lekker voetballen! Het was weer net als vroeger op straat. Je trommelde een paar vrienden op en je had een leuke middag. Marco belde Bas Barkman, die toch in de buurt woonde. Of hij ook zin had om een balletje te komen trappen. 'We deden eerst een rondootje met Crujff, Van Basten, Van Dantzig, Van Dord en Sjaak Swart,' herinnerde Barkman zich. 'Crujff kende mij amper, maar hij begon wel meteen aanwijzingen te geven. Dat ik verkeerd instapte, dat soort dingen. Later deden we ook een partijtje. Crujff en Marco tegen Van Dantzig, Swart en mij. We verloren dik natuurlijk.'

'Hij gaat nu met sprongen vooruit,' zei Van Dantzig tegen *Voetbal International*. 'Volgende week kan hij voorzichtig met de groep gaan meetrainen en dan moet hij tevens aan zijn conditie gaan werken, want het is toch de bedoeling dat hij de EK nog haalt.'

Het EK! Eindelijk kwam zijn kans om voor het eerst te schitteren op een internationaal toernooi. Dat vooruitzicht hield Marco gaande.

Zijn rentree maakte Van Basten uiteindelijk op 10 april, in het thuisduel tegen Empoli. Volgens afspraak verving hij in de rust de 'grijze duif' Viridis. Hij was bijna zes maanden uit competitie geweest. Zelden had Marco zich zo gretig gevoeld. De beloning voor al die weken, maanden van monomane arbeid liet niet lang op zich wachten. In de zestigste minuut van de wedstrijd speelde hij zich vrij, en schoot hij de bal van 18 meter afstand in het doel. Met rechts! Was dat nu een geopereerde enkel? Marco viel op zijn knieën, wierp zijn hoofd in de nek en hief zijn armen omhoog, alsof hij de hemel wilde danken.

Gezien de hoopvolle ontwikkelingen besloot Rinus Michels om Van Basten te selecteren voor het EK. Marco had echter nog een grote conditionele achterstand. Het zou een maand duren voor hij weer een volledige wedstrijd op topniveau kon spelen.

Aan het slot van het seizoen speelde Milan een beslissende uitwedstrijd tegen het Napoli van niemand anders dan Diego Maradona. Robbie Hofman, op visite bij Marco in Castellanza, had een kaartje geritseld. Hij zag hoe Van Basten op een goed moment in de

wedstrijd een handvol aarde van het veld pakte en die, terwijl het spel zich elders afspeelde, recht in de snufferd van zijn directe tegenstander gooide. Kennelijk was Marco weer helemaal de oude. Hij maakte de memorabele 1-3 voor Milan na een fantastische rush van Ruud Gullit, die al galopperend het halve veld overstak, verdedigers voorbij lopend alsof ze er niet stonden, en ten slotte breed legde op de vrijstaande Marco, die de bal op zijn beurt in het dak van het Napolidoel schoot. Het was de bezegeling van de triomf van het nieuwe Milan op het Argentijnse genie Maradona. De club werd dat seizoen kampioen. Voor het Nederlandse duo was er alle reden om het aanstaande EK met vertrouwen tegemoet te zien.

Maar vlak voor het begin van de voorbereiding van het Nederlands elftal was er opnieuw tegenslag. In een oefenwedstrijd met Milan tegen Real Madrid op 19 mei bliesseerde Van Basten in een kopduel zijn linkerjukbeen. Hij speelde de wedstrijd nota bene nog uit, maar Marco had na afloop een forse zwelling onder zijn oog, en hij klaagde over hoofdpijn. Nader onderzoek wees uit dat het jukbeen gebroken was. Het had niet op een slechter moment kunnen komen. Op zondag 22 mei had Rinus Michels zijn EK-selectie bijeengeroepen in hotel Huis ter Duin in Noordwijk. Een *dag* daarvoor werd Van Basten geopereerd aan zijn jukbeen in het vu-ziekenhuis in Amsterdam. Maandag de 23ste meldde hij zich in Noordwijk.

De begeleiding van Oranje schrok zich te pletter. Monne de Wit, die al sinds 1980 fysiotherapeut was bij de KNVB, en Van Basten al die jaren had meegemaakt, zag Marco het hotel binnenkomen met een blauw oog, een dikke wang en een grote zonnebril op zijn neus. Was dit de vedette uit Milaan?

‘Marco zag er echt vreselijk uit,’ zei bondsarts Frits Kessel. ‘Ik zie het gezicht van Michels nog betrekken.’

Ja, Marco de Verschrikkelijke was gearriveerd. Zijn linkeroog zat bijna dicht, maar dat accentueerde alleen maar de manische blik in zijn ogen. Het was nu of nooit. Zijn oorlogswonden gaven hem een krijgshaftig uiterlijk; gekwetst, maar trots en vastberaden.

Marco van Basten zou in het vervolg van zijn loopbaan een EK, twee Italiaanse landstitels, twee Europacups voor landskampioenen, en twee Wereldbekers winnen, en hij zou drie keer worden verkozen tot Europees voetballer van het jaar en eenmaal tot 's werelds beste, maar met de rechterenkel zou het nooit meer goed komen. Ruim zeven jaar later, in augustus 1995, nam hij afscheid van het voetbal, nadat hij praktisch tweeënhalf jaar niet had gespeeld. Hij lachte opgelucht op de persconferentie.

Nederlands op één na grootste voetballer ooit moest stoppen. Zo'n drama vereiste een schuldige. Wie kwam daarvoor in aanmerking? Ajax? AC Milan? De chirurgen? Was dokter Marti een 'knoeier'? Had dokter Martens in 1993 een 'medisch volstrekt onnodige operatie' uitgevoerd? En wat had dat apparaat van Ilizarov er eigenlijk mee te maken? De discussie valt eigenlijk buiten het bestek van dit boek, maar voor de volledigheid zijn hier de feiten.

In de tweede helft van 1992 was de pijn in Marco's rechterenkel opnieuw ondraaglijk geworden. In december van dat jaar nam René Marti het bewuste gewricht voor de tweede maal onder het mes, ditmaal in Marti's privé-kliniek in het Zwitserse Sankt Moritz. Om goed overzicht te hebben, zaagde hij de binnenenkel af en klapte die om, zodat het hele gewricht openlag voor de schoonmaakoperatie die volgde. De slijtage was niet gestokt, integendeel. Opnieuw leek Marco's enkel van binnen op een door elkaar gehusselde legpuzzel, met her en der verspreide botsplinters en kraakbeenresten. Marti zuiverde de enkel opnieuw zo volledig mogelijk, maar concludeerde dit keer dat Van Bastens enkel volledig versleten was.

In mei 1993 speelde Marco van Basten met een platgespoten enkel de verloren Europacup 1-finale met AC Milan tegen Olympique Marseille. Het was zijn laatste wapenfeit als profvoetballer. Hij was 28 jaar oud.

In juni van dat jaar was het de beurt aan de Belgische dokter Marc Martens. Martens onderhield een warme relatie met AC Milan, in 1989 had hij al eens een operatie uitgevoerd aan Van Bastens linker knie. Hij zuiverde de enkel opnieuw met behulp van de artroscopie (een zogenaamde 'kijkoperatie'). René Marti vond het een zinloze onderneming ('ik wist niet wat Martens nog moest weghalen'), en gevaarlijk bovendien omdat het volgens hem veel te vroeg was om het kwetsbare gewricht opnieuw te belasten. Martens op zijn beurt noemde Marti 'een knoeier', en bekritiseerde de rigoureuze aanpak van zijn voorganger. Hoe dan ook, met Van Bastens enkel ging het ook na Martens' ingreep geen steek beter.

Nog had Van Basten de ambitie niet opgegeven om ooit weer op topniveau te kunnen spelen. Er kwam nog een Wereldkampioenschap aan. Zou hij misschien...? Hij zweefde in het mistige gebied tussen hoop en wanhoop. Vlak voor het WK van 1994 dacht Van Basten zelfs even dat hij fit genoeg was om deel uit te maken van de selectie. Grote beroering in Nederland. Van Basten ging weer spelen! Maar AC Milan was mordicus tegen, en de tijd zou de club gelijk geven.

Medio 1994 installeerde (een beter woord is er niet) Martens het apparaat van Ilizarov om Marco's rechteronderbeen. 'Ilizarov' was een soort metalen steiger rond het been, met metalen pennen die dwars door het bot waren geboord. Het was bedoeld om ruimte in het enkelgewricht te creëren en zo de groei van 'surrogaatkraakbeen' te stimuleren. Martens waarschuwde Van Basten: het ging om een experimentele methode.

Als Van Basten achteraf ergens spijt van heeft, dan is het van deze behandeling.

'Het is diergeneeskunde,' zei Otto Stibbe.

'Misdadig,' aldus Reinier van Dantzig.

'Je kunt zoiets misschien doen bij een volledig invalide patiënt, als alternatief voor het vastzetten van de enkel,' zei René Marti. 'Maar het resultaat was dat Marco niet meer kon lopen van de pijn.'

Het debacle met het apparaat van Ilizarov was voor Van Basten de druppel. Uiteindelijk zou hij in het AMC in Amsterdam zijn enkel vast laten zetten. Zijn lichaam,

ooit in staat tot de meest gracieuze bewegingen die men ooit zag op een voetbalveld, had hem definitief in de steek gelaten. Hij capituleerde.

Het voelde alsof zijn verkering uit was.

Ajax' clubarts Otto Stibbe geloofde niet dat Van Basten van nature gevoeliger was voor blessures dan andere spelers. Bondsarts Frits Kessel was iets voorzichtiger. 'Marco had misschien een aangeboren bot-kraakbeen-gewrichtsstabiliteit die dit soort problemen zou geven. Het is mogelijk dat het kraakbeen in zijn enkels nooit zo goed was, en dat het daarom slecht op operaties reageerde.'

Wat hem in ieder geval geen goed gedaan heeft, waren de aanslagen op zijn benen. Ontelbare schoppen moest hij incasseren, zo veel, dat het op den duur wel leek of het aan hem kleefde. Miste Marco het instinct van Johan Crujff, die elke vliegende tackle *voelde* aankomen? Wie weet. Maar misschien was er ook nog iets anders aan de hand. Van Basten ging het gevecht aan als een gladiator. Als ze hem hard aanpakten, dan pakte hij ze terug met een venijnigheid die veelzeggend was voor zijn temperament. En ergens vond hij het ook gewoon *leuk* om op het scherp van de snede te spelen. Bij iemand op zijn poten gaan staan, een schopje uitdelen, duwen, een elleboogje... het hoorde er een beetje bij. Stiekem genoot hij van de strijd.

Vechtlust was een goede eigenschap voor een spits, maar soms reageerde Marco zich af met een agressie die in juridische termen 'noodweer exces' heet. Crujff wist hoe hij zijn handjes moest gebruiken, maar hij beschikte ook over flegma en zelfbeheersing. Trouw aan zijn instinct, liet Van Basten zich te vaak meeslepen door begrijpelijke, maar nutteloze revanchegevoelens. Er sloop een duiveltje in zijn hoofd. De strijd voorin escaleerde. En Marco was degene die uiteindelijk bleef liggen.

Het was zijn karakter dat hem fataal werd. Al het blessureleed is terug te voeren op één ongecontroleerde tackle naar de benen van Edwin Olde Riekerink. Die middag in het Groningse Oosterpark markeerde het begin van het einde van de voetballer Marco van Basten. Marco speelde vanaf 7 december 1986 in blessuretijd. Het was een klein wonder dat hij in de jaren daarna, voetballend in de zwaarste competitie ter wereld, de belangrijkste prijzen van zijn carrière wist te winnen.

10. Nummer twaalf

Een middag in Düsseldorf.

Lineker aangetikt bij die actie van Rijkaard. Gullit! Van Basten voor. Van Basten! Prima aangenomen jongen... nou... Ja! Hij hangt! Wat schitterend aangenomen door Marco van Basten. En wat prachtig afgemaakt dus. Vlak voor rust. 1-0.'

Marco rende, één arm geheven, richting hoekvlag. Weg vloeiden de sombere gedachten. Hij was los. Een veulen in de wei.

Toen er opnieuw werd afgetrapt, wierp hij nog even een blik op de oranjegekleurde tribunes. Thuis, aan de Johan Wagenaarkade, was de flat altijd te klein als het Nederlands elftal weer eens had gescoord. En nu... Een ogenblik stelde Van Basten zich voor hoe ze in Nederland voor de buis zaten. Het was een wonderlijke gedachte.

Een maand daarvoor kwam Henri Relyveld met een studievriend voor het eerst zijn oude kameraad uit Utrecht opzoeken in Italië. Castellanza was voor Milaan wat De Meern was voor Utrecht; gewoon een kaal nieuwbouwcomplex, tientallen kilometers buiten de stad. Henri, die als student in Rotterdam woonde, wist niet wat hij zag. Het superluxueuze appartementencomplex stond op een soort golfterrein, omgeven door zwaar hekwerk. Relyveld kon er wel om lachen. Het was net echt. Ze moesten Liesbeth bellen via een intercom, waarna de poort op afstand werd geopend. Zoiets zag je alleen in de film.

De studentjes uit Rotterdam hadden het weekend van hun leven. Samen met Liesbeth en Reinier van Dantzig gingen ze naar de kampioenswedstrijd, uit tegen Como. In de trein, samen met de spelersvrouwen en honderden supporters voorzien van vlaggen, petjes en toeters.

Na afloop wist Marco ze zelfs bij het officiële banket naar binnen te krijgen – daar had je een vriend voor die de vedette was. Berlusconi was in zijn element. Hij zong supportersliedjes, en ging bij alle tafels langs voor een praatje. Relyveld zat bij Marco, Liesbeth en Ruud en Yvonne Gullit. Berlusconi dacht even dat hij, Henri, Aron Winter was. Daar moesten ze erg om lachen.

Het was duidelijk dat Van Bastens leven op een hoger plan was getild. De Italianen begonnen te glimmen als ze Marco zagen. Gesloten restaurants gingen weer open, verboden parkeerplekken werden in een oogwenk omgetoverd tot de privéparkeerplaats van de voetballer. Van Basten hoefde maar met zijn ogen te knipperen.

Toch leek hij nauwelijks gevoelig voor de hysterie van het Italiaanse voetbal. Hoe drukker 'het gedoe' om hem heen, hoe meer Marco zich schikte in een bijna zen-achtige afstandelijkheid. Voor een interview in *Vrij Nederland*, verschenen vlak voor het EK,

maakte Van Basten met de verslaggever een wandeling door Rome. De volgende passage is het citeren meer dan waard.

“De mooiste stad,” zegt Marco van Basten. “In Rome word ik heel rustig. Kijk naar al die gebouwen: ze staan er al eeuwen, en ze zullen nog eeuwen blijven staan. Zonder zich iets aan te trekken van de Calcio, de *Gazzetta* of de doelpunten van Marco van Basten. Als ik hier rondstap, krijgt de voetballerij een andere betekenis. De juiste.”

Was dit nu het hyperambitieuze talent Van Basten? De jongen die onder een bijna existentiële spanning leefde van het spelen of niet-spelen? Misschien had het half jaar zonder voetbal hem goed gedaan. Misschien proeven we de invloed van Troost. Marco leek tot de verbazingwekkende conclusie te zijn gekomen dat het leven meer had te bieden dan sport alleen. Wat waren doelpunten nog waard vergeleken met de glorie van het Oude Rome? Stofjes op het tapijt van de eeuwigheid!

Er leek een nieuwe beschouwelijkerheid in hem te zijn geslopen. Voelen en kijken, zei Van Basten, dat was voetbal in een notendop. ‘Het is een van mijn sterktes, denk ik, dat ik mentaal heel erg erbij ben. Ik voetbal niet alleen met mijn lichaam, maar ook en vooral met mijn hoofd. Dat is een voordeel, want in het voetbal kan je veel dingen bewust doen. Dan is het geen toevalstreffer, en als je een volgende keer in een gelijkwaardige situatie komt, kan je het herhalen. In principe voetbal je zoals het je wordt ingegeven, intuïtief, maar in heel wat wedstrijdfasen kan je heel bewust handelen, en dat kan je achteraf bepraten met je medespelers.’

Voetballen met je hoofd. Om iets uit te voeren, moet je het eerst bedenken. Het is een bijna intellectuele benadering. Die zien we ook terug in zijn visie op schoonheid. De gracieuze aanvaller, de man die de exponent was van een verstild soort esthetiek in het stadion, was de eerste die de waarde van een mooi doelpunt relativeerde. ‘Een goal is een goal, en een mooie goal telt nooit voor twee. Dat is misschien wel jammer, ja. Maar als ik moet kiezen tussen vier keer een hele mooie en vijf keer een hele simpele, kies ik voor het laatste. Daar heb ik meer aan.’

Van Basten had de straatvoetballer in zich definitief achter zich gelaten. Hij was vergeten dat op straat een kopdoelpunt wel degelijk voor twee telt. Was hij misschien volwassen aan het worden?

De hervonden innerlijke rust kwam als geroepen. Het was hoog tijd om eindelijk vorm te geven aan zijn interlandcarrière. Van Bastens laatste duel in Oranje was de met 0-2 gewonnen kwalificatiewedstrijd Polen-Nederland. Dat was in oktober 1987. Het restant van de kwalificatie was aan hem voorbijgegaan. Door zijn blessure miste Marco een van de meest schaamtevolle episodes in de geschiedenis van het Nederlands elftal. Tijdens de interland Nederland-Cyprus gooide een eenentwintigjarige marktkoopman uit Oss bij de stand 1-0 een tennisbal gevuld met dertig strijkers naar de Cypriotische keeper. De zelfgemaakte handgranaat ontplofte op ongeveer een meter afstand van doelman Charitou. Charitou werd in shocktoestand het veld afgedragen. De wedstrijd leek voorbij, en de

kwalificatie voor het EK hing opeens aan een zijden draadje, maar tijdens een chaotische onderhandeling in de kleedkamer wisten bondsofficials de Cyprioten er op een of andere manier van te overtuigen de wedstrijd uit te spelen. De UEFA was niet onder de indruk, en zette de uiteindelijke 8-0 overwinning om in een reglementaire 0-3 nederlaag. Het betekende dat Oranje het laatste kwalificatieduel in Griekenland móést winnen. De KNVB had hier kennelijk geen vertrouwen in, en ging in beroep. De Limburgse arts Co Greep, die Charitou had behandeld, getuigde dat de keeper de wedstrijd makkelijk had kunnen uitspelen. Greep noemde hem nog net geen aansteller. De UEFA ging overstag. De wedstrijd werd overgespeeld in een voor straf lege De Meer. Oranje won het spookduel met 4-0 en de kwalificatie voor West-Duitsland was een feit.

Hoe gek het ook klonk, Van Bastens loopbaan in het Nederlands elftal was nog altijd niet uit de verf gekomen. Hij was drieëntwintig en al jaren Nederlands beste spits, maar tot de aanloop voor het EK van 1988 had hij in bijna vijf jaar nog maar achttien interlands gespeeld, waarin hij pas zes keer gescoord had. Iets meer dan één doelpunt per jaar! Bij Ajax kon Marco betere statistieken overleggen. Van Basten leek een typische clubvoetballer, die het best leek te functioneren in een vertrouwde omgeving waar de hiërarchie vastlag. Terwijl hij in de jaren voorafgaand aan het EK vaak afwezig was door blessures, groeide Ruud Gullit uit tot de onbetwiste leider van Oranje. Het had Van Basten ook niet geholpen dat de relatie Ajax-KNVB in die jaren weer eens behoorlijk verstoord was geraakt. Dat was niet in de laatste plaats te wijten aan Johan Cruyff, die zijn spelers weigerde af te staan voor een trainingskamp in de aanloop naar een thuisduel tegen Griekenland. Hierop ontstak bondscoach Rinus Michels in grote woede. Michels had altijd een beleefd soort afstandelijkheid betracht richting zijn voormalige pupil, maar nu ging Johan te ver. Het Nederlands elftal dreigde weer eens uiteen te vallen in de traditionele Ajax- en PSV-kampen. In de oorzaak van het conflict klonk de echo van het verleden. De spreekwoordelijke arrogantie uit Amsterdam wekte irritatie bij de PSV'ers, onder wie overigens een fors aantal oud-Ajaciëden.

Met het EK in zicht was Johnny Bosman door de afwezigheid van Van Basten tot vaste spits van Oranje uitgegroeid. Bosman had een goed seizoen bij Ajax doorgemaakt, en in het Nederlands elftal scoorde hij regelmatig. Er was eigenlijk geen goede reden om hem *niet* op te stellen. Rinus Michels maakte bij aanvang van de voorbereiding in ieder geval duidelijk dat Bosman eerste keus was.

Bosman! De situatie bracht Van Basten in een staat van razernij. De jongen die bij Ajax nog volledig in dienst van Marco moest spelen, die altijd in zijn schaduw had gestaan, stond nu boven hem in de hiërarchie. Het was een explosieve situatie.

‘Van Basten was in aanleg een betere voetballer dan Bosman,’ zei Michels, ‘maar hij was veel te lang uit competitie geweest. Ik heb hem niet bewust op scherp willen zetten. Ik wilde gewoon geen risico nemen. Als hij onder zijn niveau zou spelen zou dat niet alleen voor hem, maar ook voor Bosman en voor de rest van de ploeg heel frustrerend zijn geweest.’

Het was eind mei 1988. Op Zeist deelde Van Basten een kamer met zijn vriend Johnny van 't Schip. Marco was een kluwen van emoties. Machteloosheid en ambitie streden om voorrang. Het EK was zijn kans op een definitieve doorbraak naar internationale roem. Hij wilde afrekenen met dat rotjaar bij AC Milan, met al die eindeloze periodes van revalidatie en voorzichtige trainingen. Hij had het in zich. Van Basten voelde zich elke dag beter worden. Des te frustrerender was het dat er geen plaats voor hem was in het elftal. Marco kreeg het vernederende nummer 12 uitgereikt. Hij trainde met de reserves.

Het was alsof zijn verschijning zijn innerlijke staat weergaf. Marco zag er uit als een wildeman. Zijn haar was lang geworden, langer dan hij het ooit had gedragen sinds hij van Elinkwijk naar Ajax was gegaan. De donkerblonde lokken hingen véér over zijn kraag. Het Utrechtse schoffie werd wakker.

Marco was voor die tijd nooit meegegaan in de regerende haarmode van voetballand. Het maakte hem tot een buitenbeentje in het Nederlands elftal. Lang haar in de nek was eerder regel dan uitzondering onder profspelers, en naast de matjes telde Oranjes basiself met Wouters, Gullit, Rijkaard, Van Aerle en Van Tiggelen maar liefst vijf snorren. In het verleden zette Van Basten hier hooguit een enkele keer een ongeschoren kin tegenover. Wellicht voelde hij instinctief aan dat gezichtshaar de ware vedette niet paste.

Van Basten werd per dag sterker, maar hij was nog altijd niet honderd procent fit. Voor elke training werd zijn rechterenkel stevig ingetapet, en bijna dagelijks lag hij op de massagetafel van Monne de Wit. Vanwege zijn jukbeenblessure mocht hij in de eerste dagen van de voorbereiding geen ballen koppen, maar tijdens een training gebeurde het toch. Er kwam een bal aanzeilen en Marco kopte – de instinctieve reactie van elke spits. Hij schrok er zelf van. Later scheurde hij ook nog een wenkbrauw. Het hele toernooi zou hij blijven spelen met een pleister boven zijn linkeroog. Hij bood een vervaarlijke, agressieve aanblik.

Michels had zijn eigen zorgen. De coach zag het 'Oranjecollectief', zoals hij de groep steevast noemde, futloos op het trainingsveld staan. 'De voorbereiding kwam voor de meeste jongens vrijwel direct na een zware competitie,' zei Michels. 'In de eerste week dacht ik vaak: hoe ken ik hier be-we-ging in krijgen.'

Een kleine week na de eerste samenkomst op Huis ter Duin voegden de psv-spelers Ronald Koeman, Gerald Vanenburg, Wim Kieft, Hans van Breukelen en Berry van Aerle zich bij de selectie. In opperbeste stemming, met de Europacup I op zak, die ze uiteindelijk via een strafschoppenserie hadden veroverd.

Die avond speelde Oranje een benefietwedstrijd voor Rob de Wit, Marco's maatje uit Utrecht. De Wit was vanwege de gevolgen van zijn hersenbloeding definitief afgekeurd voor profvoetbal. Geknakt in de bloei van zijn voetballeven. In de herinnering beklifde zijn wonderbaarlijke goal tegen Hongarije, uit in het Népstadion. Was de

wederopstanding van Oranje niet ook aan hem te danken? De Wit, de begenadigde pingelaar, de Chalana uit Utrecht, ooit toekomstig linksbuiten van het Nederlands elftal, nu veroordeeld tot een gedwongen afscheid – het was voetbaltragedie van het zuiverste water.

Langzamerhand begon de voorbereiding steeds beter te lopen. Van Basten toonde zich scherp, geladen als nooit tevoren. Zijn fanatisme leek over te slaan op de hele selectie. Bij de oefenpotjes van de reserves tegen de basis, negen tegen negen, vlogen de stukken eraf. Niemand wilde voor de ander onderdoen. De partijtjes eindigden vaak in 0-0 of 1-0.

In een oefenwedstrijd tegen Roemenië mocht Van Basten na een uur invallen voor John van 't Schip. Als *linksbuiten*. Marco maakte een paar goede acties, maar toonde zich na afloop van zijn meest onverschillige kant. 'Ik heb mijn schouders opgehaald en ben het veld ingegaan,' zei hij. 'Ik weet dat ik het niet slecht deed en een paar goede voorzetten met links gaf. Maar ik kan het allemaal niet meer rijmen.'

Er werd met hem gesold. Van Basten speelde serieus met de gedachte om dan maar voor Oranje te bedanken. Een paar weken voor Jan Joker in West-Duitsland bivakkeren, om misschien een keer in te vallen op een positie waar hij nog nooit had gespeeld... het was geen vrolijk makend vooruitzicht. Na afloop van Nederland-Roemenië sprak hij Johan Crujff, als toeschouwer aanwezig in het Olympisch Stadion. Weggaan of blijven? Crujff vond dat Van Basten zich niet moest laten misbruiken als buitenspeler. Op die manier had Marco niets bij het Nederlands elftal te zoeken; dan kon hij beter weggaan. 'Je moet op je strepen gaan staan,' zei zijn voormalige coach. 'Je moet je plek opeisen en je niet door het elftal laten gooien.'

Crujff injecteerde hem met nieuw zelfvertrouwen. Hij was Marco van Basten, de beste spits van Europa. Hij moest spelen!

Die avond belde Van Basten zijn Amsterdamse vriend Bas Barkman. 'Crujff vindt dat ik weg moet gaan als ik niet speel,' zei Marco. 'Wat denk jij?'

Barkman vond dat Marco het slachtoffer dreigde te worden van een prestigestrijd tussen Michels en Crujff. 'Marco, waarom zou je weggaan?' zei hij. 'Je bent fit, en je bent beter dan Bosman. Als je vertrekt, verlies je alleen maar. Dan word je uitgekotst in Nederland.'

Nog diezelfde nacht had Marco in Zeist een gesprek met Michels. Het was slikken: Michels vertelde dat Bosman in de eerste groepswedstrijd tegen de Sovjet-Unie in de basis zou staan. Bovendien zei de coach dat Wim Kieft, die een goed seizoen had gespeeld met psv, ook nog nadrukkelijk in beeld was voor de spitspositie. Michels ging op de bluftoer. Als Marco weg wilde, dan mocht hij gaan. Even goede vrienden.

Wat nu? Een stilte viel.

De patstelling tekende zich af.

Marco kon nu opstaan en weglopen. En dan? Dan was hij een mislukt international die in het komende seizoen weer helemaal opnieuw moest beginnen bij zijn club. Het EK was in ieder geval een gelegenheid om zich een beetje in vorm te trainen met de selectie. Bovendien kreeg hij op een of andere manier het gevoel dat Michels de deur op een kier hield. Als hij keihard zou werken, kon hij zich misschien nog in het elftal spelen.

Ondanks zijn wankel status had Van Basten geen moment getwijfeld aan zijn capaciteiten. Het fantastische bouwwerk van zijn ego was nog intact. Hij was de beste – op hemzelf na. Dat had hij zelf geschreven op zijn kamertje aan de Johan Wagenaarkade. Het was zijn missie om ook de rest van de wereld te overtuigen. Marco bleef.

Wel werd het nu duidelijker dan ooit dat Van Basten niet dezelfde drang had naar elftalpolitiek als Johan Crujff in zijn tijd in Oranje. Ongenoegen bewaarde Marco hooguit voor intimi, en in tijden van spanningen had hij zich altijd opgesloten in zijn eigen wereld. Hij was boos op Michels, maar hij hield zich in de groep op de achtergrond.

Van Basten was reserve, en er was niemand die zich om hem bekommerde. Anderen wilden ook graag spelen. Hij begreep het – hij was zelf ook zo – maar het sterkte hem in zijn overtuiging dat je in het voetbal op weinig mededogen kon rekenen. Alleen Johnny van 't Schip was een vriend. 'Toen Michels mij in Duitsland op de bank zette, heb ik de balans opgemaakt,' zei Van Basten een paar jaar later tegen *Vrij Nederland*. 'Alleen op John kon ik rekenen. Anderen zijn misschien vriendelijk tegen mij, maar of ik ze als vrienden moet beschouwen weet ik niet.'

Van Basten leek onbereikbaar voor wie dan ook. De pers schreef over de 'goede sfeer' in de groep, maar Marco had geen boodschap aan de eendrachtige stemming. Het leek alsof hij een privé-toernooi ging spelen. Aan het einde van een boswandeling zagen de verslaggevers dat Van Basten bij de reserves liep. Een van die lolbroeken riep dat hij nu tweede keus was. Marco glimlachte minzaam, als in gedachten verzonken. 'B-keus heren,' zei hij. Hij maakte een onthechte indruk. Was zuinig met zijn woorden.

Zijn energie bewaarde hij voor het voetbalveld. Marco wilde meer, wilde spelen, en vroeg dus om extra trainingen. Assistent Bert van Lingen en fysiotherapeut Monne de Wit namen de spits onder hun hoede. Als de rest van de selectie een boswandeling of een fietstocht maakte, werkte Van Basten zich op het trainingsveld in het zweet. Het voelde vertrouwd aan. Van Lingen en De Wit kende hij al vanaf zijn veertiende, toen hij als spits van uvv voor het eerst met zijn vader naar Zeist ging voor selectiewedstrijden. In zijn Ajax-tijd was hij nooit een trainingsbeest geweest, maar nu maakte hij er zowaar een onemanshow van. Afwerken op doel, honderden keren schieten en koppen uit alle standen en op alle mogelijke manieren. Het was een prachtig gezicht: de zwetende, zwoegende Marco die alle voorzetten van Van Lingen en De Wit de goal inramde. Telkens weer, achter elkaar, tot het vanzelf ging: voorzet, goal; voorzet, goal; voorzet, goal... Marco was bijna overgeconcentreerd. Nog nooit had de begeleiding van Oranje hem zo gedreven aan het werk gezien.

De zomer van 1988. Chet Baker overleed na een val uit een Amsterdams hotelraam. In de Sovjet-Unie pleitte de jonge leider van de Communistische Partij, Michail Gorbatsjov, voor hervormingen. Prince trad op in De Kuip. En Marco van Basten was klaar om Europa te veroveren.

Wat kon hij? En waar was Oranje toe in staat? De internationale reputatie van het Nederlands elftal was zwaar beschadigd. Een generatie voetballiefhebbers was opgegroeid zonder enige herinnering aan internationaal succes. Wie 'Nederlands elftal' zei, dacht aan Peter Houtman, niet aan de Oranjemachine van de jaren zeventig. Voor de spelers zelf was het een onwezenlijke ervaring. Twee jaar daarvoor hadden ze voor de televisie het wereldkampioenschap in Mexico gevolgd. Een groot toernooi leek toen ver weg. Nu stonden ze zelf op het punt om het hoogste podium te betreden. Veel jongens kenden elkaar goed. Niet alleen van hun clubs, of van het Nederlands elftal, maar ook van diverse jeugdselecties. Gullit, Rijkaard, de broertjes Koeman, Kieft, ze kwamen al vanaf hun tienerjaren naar Zeist. Datzelfde gold natuurlijk voor de iets jongere generatie met Van Basten, Van 't Schip en Vanenburg. De spelers van Oranje waren samen opgegroeid. Hadden lief en leed gedeeld.

Rinus Michels, zestig inmiddels, en met een hartoperatie achter de rug, had al internationale successen geboekt als coach toen de meeste leden van de Oranjeselectie nog in pyjamabroek naar interlands keken. De spelers kenden de granieten legende van De Generaal. Maar in de persoonlijke omgang bleek hij een onverwacht zachtaardige man, die na een wedstrijd gewoon een biertje dronk met de jongens. Michels bleek het soort coach dat met een ijzeren hardnekkigheid namen verhaspelde, misschien wel omdat niemand hem durfde tegen te spreken. Hans van Breukelen was voor de coach *Han*. Ronald Koeman werd *Roland*. Bij de trainingen ging Michels soms op goal staan, en bij de onderlinge partijtjes was hij scheidsrechter. Hij floot bijna net zo slecht als Bobby Haarms bij Ajax. 'Als ik alle ziektes had gekregen die ze me hadden toegewenst, had ik hier nu niet gezeten,' zei hij tegen de pers. Respect won de coach met zijn loyaliteit. Als er gezeur was over kaarten voor vrienden en bekenden, of als de KNVB bij een gezamenlijk diner niet voor de spelersvrouwen wilde betalen, dan stond hij pal achter zijn selectie.

Arnold Mühren, met zevenendertig jaar verreweg de oudste speler, had voor het eerst kennism gemaakt met Michels toen hij als zeventienjarige bij Volendam speelde. Michels wilde Arnold naar Ajax halen, waar diens oudere broer Gerrie al in het eerste speelde. Maar Arnold vond het nog te vroeg, en zag er bovendien tegenop om elke dag met de bus naar Amsterdam te moeten reizen – hij had nog geen rijbewijs. 'Ik denk wel dat hij sinds die tijd wat milder was geworden,' zei Mühren. 'Michels was sowieso geen trainer die op het trainingsveld liep te schreeuwen en te tieren. Dat had hij niet nodig. Je merkte direct dat hij een enorme vracht aan bagage meenam als voetbaltrainer.'

Michels' aandacht ging tijdens de voorbereiding uit naar de diepgang in het spel van Oranje. 'In de trainingen legden we het accent op de dieptepass,' herinnerde Michels zich. 'In Nederland is men vaak geneigd om heel lang te zoeken met de bal, om te langzaam op te bouwen. Ik wilde snelheid in het spel brengen. Het ging erom dat de speler die in

balbezit kwam al van tevoren zou weten waar de pass heen moest. Dat betekende dat er voorin op tijd bewogen moest worden. Daar oefenden we voortdurend op, in partijtjes van twee keer twintig minuten. En dat liep steeds beter.'

Oranje oefende ook voortdurend op een oud foefje uit het voetbal: de doorgekopte corner. Er waren vaste afspraken over. De indraaiende corner, van links genomen door de rechtsbenige Vanenburg, van rechts door de linksbenige Mühren – en later in het toernooi door de eveneens linksbenige Erwin Koeman –, ging steevast naar de eerste paal, waar Rijkaard en Gullit klaarstonden om de bal door te koppen naar de afmakers. In de wedstrijd tegen Engeland zou het zich uitbetalen.

Bij het eten zaten ze altijd samen aan het 'spitsentafeltje'. Marco, Wim en Johnny. Utrecht, Amsterdam en Amstelveen. Johnny speelde, en Johnny voelde zich een beetje opgelaten. Marco en Wim aasden op zijn plek. Ze pestten hem een beetje. Dat hij het lievelingetje van Michels was, dat soort dingen.

Toch had Johnny vertrouwen. Hij had naar behoren gespeeld tijdens de voorbereiding. 'Marco kwam er wel aan, die trainde voor zichzelf,' zei Bosman. 'Maar ik dacht: zolang ik goed speel, sta ik in de basis. En als we de wedstrijd tegen de Sovjet-Unie hadden gewonnen, was ik gewoon blijven staan. Dat heeft Marco later zelf ook gezegd.'

Maar het woord 'als' telde ook toen niet. Op 12 juni verloor Nederland de eerste groepswedstrijd van het EK tegen de Sovjet-Unie met 1-0. Nederland speelde in een 4-4-2-opstelling, met Johnny Bosman als diepste spits en Ruud Gullit in een zwervende rol voorin. In de tweede helft, vlak nadat Rats met een afstandsschot had gescoord, kwam Van Basten in het veld voor Vanenburg. Wim Kieft was uiteindelijk naar de tribune verwezen. Dat was in ieder geval één concurrent minder. Maar in het restant van de wedstrijd kon Van Basten weinig uitrichten. Oranje begon ballen het strafschopgebied in te pompen, en het 'lange halen gauw thuis' was nooit Marco's liefhebberij geweest. Wel kopte hij bij een corner van de Sovjet-Unie de bal nog bijna in zijn *eigen* doel.

Behalve de nederlaag was er nog een schok voor de Oranjefans. Het Nederlands elftal ging gekleed in shirts van een wel heel merkwaardig dessin: het egale oranje was vervangen door een oogverblindend tangram van oranjetinten, dat nog het meest leek op een kubistisch schilderij van Georges Braque (als Braque zijn penseel in oranje had gedoopt). Kennelijk zag ook de firma Adidas de dwaasheid van het ontwerp in. Het werd na het EK van 1988 in ieder geval nooit meer gesignaleerd.

Het was meteen duidelijk dat Michels zijn elftal voor de wedstrijd tegen Engeland om zou gooien. De coach wilde meer strijd lust zien. Zijn spelers moesten beseffen dat toernooivoetbal voor krijgers was. De term 'oorlog in de zestien' viel. De tijd was gekomen voor voetbal met het mes op tafel. Van 't Schip en Bosman konden dat niet brengen. De twee Johnny's waren geen spelers die ellebogen gingen uitdelen als het voetbal zelf niet uit de verf kwam.

Hij voelde het al dagen aankomen. Toen Bosman de ochtend voor de wedstrijd het zaaltje inliep waar de wedstrijdbespreking zou plaatsvinden, zag hij het op het bord staan. MvB speelde, en JB niet. Ook Erwin Koeman had door scherp trainen een plek veroverd. Hij verving Van 't Schip.

Kennelijk was de spirituele balans in de Oranjeselectie nog niet helemaal op orde door deze wijzigingen. Pal na de wedstrijd werd niemand minder dan Ted Troost gesignaleerd in het spelershotel. Van Breukelen, Gullit en ja, ook Van Basten gingen bij hem langs voor een ingelaste sessie manuele therapie. De medische staf van het Nederlands elftal stond het oogluikend toe, zolang Troost zich verder afzijdig hield. Het duurde echter niet lang voor de pers lucht kreeg van de aanwezigheid van de haptonoom, die vervolgens schielijk weer van het toneel verdween.

Zijn invalbeurt was een valse start. Marco's toernooi zou pas in de tweede wedstrijd van het toernooi beginnen. Hij was er klaar voor. Gezond, gretig, en tot alles bereid.

Het was 1-1 geworden in Düsseldorf. Engeland dreigde Oranje te overspelen. Maar in de 74ste minuut volgde een chaotische situatie in het Engelse strafschoopgebied.

'Wouters... Gullit... Van Basten niet buitenspel... Hij scoort... weer! Hij scoort weer! Marco van Basten. Hij wil de tribune in, naar de mensen die daar juichen. Een eindeloze kluts; en dan dit passje, da's goed. Het is geen buitenspel; er wordt niet gevlagd, er wordt niet gefloten. Het telt allemaal. 2-1.'

Het overkomt je. Dat zei Marco, jaren later, tegen Hugo Borst.

Twee minuten later. Een corner voor Nederland. Erwin Koeman mikte op de kruin van Wim Kieft.

'Koeman... Kieft... Ja! Haha! Weer drie! Of weer drie, het is zijn derde. Van Basten. Als je hem nu pakt dan zit je snor, en daar is-ie dan. Drie doelpunten van Marco van Basten. Dit is het toneel waarop je je moet manifesteren, en daar is-ie dan. Die Utrechter.'

Het overkomt je.

Het overkwam hem.

Wat zeiden de statistieken? In de eerste helft had Marco twintig keer de bal geraakt. Veertien keer (het doelpunt meegerekend) deed hij er iets goeds mee, één keer iets slechts, en vijf keer was het niet te beoordelen of de voortzetting goed of slecht was. In de tweede helft kwam hij negentien keer aan de bal. Dit keer deed hij dertien maal iets goeds (twee goals!), en was de voortzetting drie keer slecht en drie keer niet te beoordelen.

'Marco van Bást-en', scandeerden de toeschouwers, eerst voorzichtig, toen steeds luider. Hij stak een hand op. Glimlachte. Een paar minuten later werd Marco gewisseld voor Wilbert Suvrijn. Hij kreeg een hand van Michels, en ging toen onmiddellijk met zijn enkel in het ijs. Gezondheid boven alles.

In de kleine tv-studio werden Michels en Gullit na afloop geïnterviewd door NOS-verslaggever Kees Jansma. Marco kwam binnen. Ongedoucht, bezweet. Hij had een trainingsjack aangetrokken over zijn shirt. Aan zijn voeten zaten badslippers, en om de binnenkant van zijn rechterdij was, net boven de knie, een groot ijspak gewikkeld. Monne de Wit had zijn best gedaan. Marco keek... *ernstig*. In de blikken van Michels en Gullit was ontzag af te lezen. Ze leken achteruit te deinzen toen Marco ging zitten; wijdbeens, de armen ontspannen achter de stoelleuning gevouwen. Als zelfbewustzijn een gezicht had, dan was dat het gezicht van Marco van Basten. Jansma kon zich niet langer inhouden. ‘Marco, je ziet er... *verschrikkelijk* uit,’ zei hij. Een lachje trok over zijn geprononceerde kaken. Het was waar. Hij leek meer op een EHBO-patiënt dan op een voetballer.

‘Ik heb niet met mijn krachten gesmeten,’ zei Marco. ‘Misschien tot irritatie van andere mensen. “Jaag nou,” riepen ze. Maar ik moet gewoon nog iets sterker worden.’

Van Basten was weer helemaal zijn nuchtere zelf. Hoogmoed was voor de middelmaat. Bescheidenheid sierde De Koning. Wat Marco miste aan charisma voor de camera’s, compenseerde hij met Pure Klasse. In het veld was hij de baas.

‘Ik heb in korte tijd in psychologisch opzicht veel geleerd,’ zei hij tegen de verzamelde verslaggevers. ‘Tegen de Russen speelde John, en begon ik aan de kant. Nu ben ik de held en moet hij maar afwachten of hij nog een kans krijgt. Dat heeft me aan het denken gezet. Alles is zo betrekkelijk.’

Marco voelde zich goed in de rol van flegmatieke jongen. Maar ondertussen kriebelde de ambitie. In deze vorm kon hij wel eens de speler van het toernooi worden. Via via had hij na de wedstrijd een briefje in handen gedrukt gekregen. Of hij Johan Crujff wilde bellen. Crujff zou coach worden van Barcelona, en waagde nog een laatste poging om zijn pupil mee te nemen naar Spanje. Het contact leverde weinig op. Na Van Bastens explosie tegen Engeland zou Milan de spits voor geen goud laten gaan.

De verhoudingen binnen de groep leken na de wedstrijd tegen Engeland opeens gekanteld. Ronald Koeman en Ruud Gullit hadden beiden een superseizoen gedraaid, maar hun spel wilde maar niet uit de verf komen op het toernooi. De mannen die op scherp stonden waren Rijkaard en Van Basten. Zij waren nauwelijks aan spelen toe gekomen in het voorafgaande jaar. Gullit, niet in vorm, slikte zijn niet geringe trots in, en speelde het toernooi – naar eigen zeggen – in dienst van het elftal. Hij groeide zo in die rol dat zijn humeur er niet onder te lijden had. Arnold Mühren, indertijd kamergenoot van Frank Rijkaard, herinnerde zich een goedlachse Gullit, die vaak langs kwam op de kamer om even te dollen met zijn oude maatje uit Amsterdam-West. ‘Ik zat naar een andere wedstrijd te kijken,’ zei Mühren. ‘Ik wilde iedere minuut van dat toernooi zien, tegenstanders analyseren. Ruud kwam binnen, en zei meteen: “Kan dat voetbal niet af?” Zo was hij, hè. Hij vond al die andere wedstrijden maar niks.’

Tegen Ierland speelde Nederland op 19 juni in Gelsenkirchen de moeilijkste wedstrijd van

het toernooi. Van Basten was in een fantastische vorm; hij speelde vrijuit, liet alles zien wat hij aan onmogelijke balaannames en bewegingen in huis had, maar een doelpunt bleef uit. Uiteindelijk scoorde invaller Wim Kieft, die in het veld was gekomen voor Erwin Koeman. Het was een van de merkwaardigste treffers van Oranje ooit. Ronald Koeman zette zijn geblesseerde rechtervoet tegen een afgeslagen bal. In het mislukte schot zat een vreemde stuit, en de bal belandde in het strafschoopgebied bij Kieft, die er op goed geluk zijn hoofd tegenaan zette. Door alle capriolen had de bal inmiddels zo'n vreemd effect meegekregen dat de inzet via nog een stuit op de grond tussen de palen caramboleerde. De halve finale was gehaald.

Hamburg, het Volksparkstadion. Het was de langste dag van het jaar. De zon hing laag, en de schaduwen van de spelers lagen als verbrande boomstammen over het veld. Onder het volkslied keek Marco ernstiger dan ooit. Hij zong niet mee. Zou hij het Wilhelmus wel kennen? Wat speelde zich af achter dat gefronste voorhoofd?

Dat Nederland-West-Duitsland een beladen wedstrijd was, was het understatement van het jaar. Van Basten en zijn ploeggenoten waren straatvoetballers geweest in de jaren zeventig, de 'gouden jaren' van het Nederlandse voetbal. Allemaal hadden ze eind jaren zestig, begin jaren zeventig hun eigen Herderplein gehad. Al jaren werden ze lastiggevallen met de verhalen van als commentator ingehuurd oud-internationals over dat (bijna) onverslaanbare Oranje van 1974. De verloren finale van toen legde nog altijd een zware hypotheek op het Nederlandse voetbal. Nu moesten zij doen waar Crujff en de zijnen nooit in geslaagd waren: winnen van West-Duitsland.

'Je speelt altijd tegen de generatie voor je,' zei Gerald Vanenburg.

Ze hadden nog alles te winnen. De voetballers van 1988 zagen als opgroeiende jongens de successen, maar ze werden volwassen in een tijd dat er weinig was waar ze zich aan konden spiegelen. Het waren de grauwe jaren 1980-1985, waarin het voetbal werd meegesleurd in de algemene malaise.

Het was tijd voor revanche op alle teleurstellingen. En welke tegenstander was geschikter voor een wraakoefening dan West-Duitsland? Een ranzige anti-Duitse stemming borrelde al weken in de Nederlandse media. Maar Marco leek weer eens volkomen ongevoelig voor de meningen van anderen. Hij had eigenlijk helemaal geen hekel aan 'de Duitsers'. Als jongen was hij een liefhebber van het Duitse voetbal geweest. Eind jaren zeventig, toen de Nederlandse competitie weinig voorstelde, was *Sportschau* het hoogtepunt van Marco's televisieweekend. Hij was negen jaar oud toen Nederland in München de WK-finale verloor. Had er nauwelijks herinneringen aan.

De dag verliep in een diepe trance. De wedstrijdbespreking had Michels gehouden in een of andere aftandse uitspanning aan de Elbe die Zum Bäcker heette. Daarna werd er geluncht. Daarna rusten op de kamer. Om halfvijf namen ze nogmaals de vaste patronen door op de achtste verdieping van het hotel Intercontinental, midden in Hamburg. Vervolgens ging men aan de sportmaaltijd. De spanning nam gestaag toe. In de bus naar

het stadion was de concentratie tastbaar. Als junior had Van Basten twee keer tegen de Duitsers gespeeld. En twee keer verloren. Wat deed het ertoe? Niks. Hij zette zijn gedachten stop. Hoorde niets, voelde niets.

In de wedstrijd Nederland-West-Duitsland kwam Marco van Basten vijfenveertig keer in balbezit. Slechts drie keer was de voortzetting slecht. Zeven keer was de situatie niet te beoordelen als goed of slecht. Vijfendertig keer had Van Basten een goede actie. De belangrijkste daarvan was de laatste.

Het was misschien wel zijn beste interland ooit. Tegen West-Duitsland speelde Van Basten voetbal dat werkelijk van een andere planeet leek te komen; hij keerde, draaide en pingelde alsof het een training was. Zelden had het publiek hem in betere vorm gezien. Marco genoot. Bijna was hij vergeten hoe heerlijk voetbal kon zijn. Hij voelde zich onbevangen, vervuld van het fantastische idee dat je alleen maar beter kunt worden. Het hele elftal leek vervuld van zijn goede zin. Van Basten was de barometer van Oranje geworden.

Diepte, had Michels zijn spelers keer op keer voorgehouden. Op tijd bewegen en snel inpassen. Niet eindeloos het balletje rondschuiven. Daar zat de coach, in de late avondzon. De schaduwen op zijn gezicht gaven hem de uitstraling van een boosaardig opperwezen.

Het gebeurde twee minuten voor het einde. Ronald Koeman speelde de bal dwars door het midden naar Jan Wouters. Van Basten was al in beweging. Wouters zag het en speelde de bal meteen door, rechts het strafschoopgebied in. De pass was iets te hard, maar daarom precies hard genoeg. Marco ging glijden. Twee paar gestrekte benen naderden hem, maar Marco gleeed, hij gleeed, en hij schoof de bal in één beweging in de uiterste linkerhoek. Het was 2-1. Hij stond op en maakte een sprint naar de hoekvlag, de rechterarm omhoog. Hij leek eerder verbaasd dan blij. Op zijn gezicht was de vermoeidheid af te lezen. Marco liep op zijn tandvlees.

Toen de dolle taferelen na afloop wat waren geluwd, kreeg hij zowaar de lachers op zijn hand met zijn droge analyse. 'Ja, het was wel een aardige wedstrijd,' zei hij, terwijl hij in de kleedkamer een sigaretje rookte. 'En een goede scheidsrechter niet te vergeten. Ik ben blij dat ik dat laatste balletje nog even een beetje kon raken. Tegen Noordwijk maakte ik trouwens net zo'n goal.'

Na een chaotisch verlopen terugreis naar het Intercontinental ging het feest door in de hotellobby en tijdens het diner, waar vrienden, kennissen en familie aanschoven. Vervolgens vertrokken de spelers met aanhang naar de Hamburgse discotheek P-einz. De meeste leden van de selectie lagen die nacht pas om vier uur in bed.

Als God bestond, dan was Hij aardig op dreef. Door een geheimzinnig toeval vond er op de avond van die 21ste juni nog een 'historische gebeurtenis' plaats op Duitse bodem. In West-Berlijn gaf de popster Michael Jackson een openluchtconcert voor het gebouw van de Rijksdag. Over de Muur, bij de Brandenburger Tor, verzamelden zich duizenden Oost-Duitse fans om mee te luisteren. Westerse cameraploegen die filmopnamen maakten, werden volgens de berichten belaagd door veiligheidsagenten met stroomstokken.

Deze bescheiden opmaat tot de val van de Muur, ruim een jaar later, ging in Nederland verloren in het olé-gezang. Oranje had zijn eigen muur geslecht. Opeens leek iedere voetballiefhebber bekeerd tot het evangelie van Marco. Van arrogante Ajaxster tot nationale trots; het was een mysterieuze gedaanteverwisseling.

‘Marco!’ zette de enthousiaste *Volkscrant* columnist Jan Mulder na de wedstrijd boven zijn verhaal. ‘Ik zie hem naast de Duitser Rolff lopen, Marco van Basten, de Angelillo, de Ademir de Guya, de Schiaffino van Nederland. Rolff: overal rommel aan de voeten en klei aan de benen, Marco knipt met een nagelschaartje het gazon voor zijn voeten wat bij. [...] Ik kan zeggen dat ik hem gisteren heb zien spelen. Ik was in het Volksparkstadion. Nieuw soort voetbal gezien.’

Van Basten was het nieuwe ideaal. In hem wenste elke Nederlander zichzelf te herkennen. Marco belichaamde elegantie (Nederlands), tegenover lomphheid (Duits).

Nederland was na de overwinning in Hamburg in alle staten. Het ging weer eens van dik hout zaagt men planken in het Oranjekamp. Afgaande op de commentaren liep er een rechte lijn van de bezetting naar het debacle van 1974, en dat wilde men de ‘arrogante’ Duitsers wel even inpeperen. Weinigen waren immuun voor de anti-Duitse hysterie. ‘Zij die vielen. Rezen juichend uit hun graf,’ schreef de Rotterdamse dichter Jules Deelder tijdens die verhitte junidagen. Het naoorlogs verzet bloeide als nooit tevoren.

In werkelijkheid waren ‘de’ Duitsers verre van arrogant. Na afloop hadden de teleurgestelde Duitse spelers met in Nederland ondenkbare sportiviteit erkend dat Oranje beter had gespeeld, en dat het elftal van Rinus Michels terecht had gewonnen. De Duitse bondscoach Franz Beckenbauer had na de wedstrijd zelfs de bus van Oranje betreden om de spelers te feliciteren met de overwinning.

De finale moest nog gespeeld worden, maar voor velen kon het toernooi na de nacht van Hamburg niet meer stuk. ‘Toen schreef Marco van Basten historie en verloor voetballend Nederland van een syndroom,’ schreef *Voetbal International*. ‘De uitschakeling van de Duitsers maakt het winnen van de finale in feite overbodig.’

Het was Holland op zijn smalst. Het leedvermaak om de Duitsers was groter dan de drang om de hoofdprijs te pakken. De buit was al binnen.

Maar niet voor Van Basten. Hij liet de concentratie niet verslappen omdat Nederland toevallig van ‘de Duitsers’ had gewonnen – wat maakte het hem uit wie de tegenstander was? Marco de realist hield op momenten van maximale euforie als een van de weinigen de juiste verhoudingen in het oog. ‘Een nederlaag zou voor mij een enorme afknapper betekenen,’ zei hij. ‘Dit EK kun je wat mij betreft dan beter vergeten.’

Van Basten beseftte dat hij pas op de drempel van zijn internationale doorbraak stond. In een wereld van winnaars en verliezers – zijn wereld! – was een tweede plaats een keiharde nederlaag. Hij leefde op de toppen van zijn kunnen, liep bijkans over van eerezucht. ‘Op dit moment ben ik tot alles in staat, ik ben nog nooit zo begeistert geweest,’ zei hij, ‘ook niet toen we met Ajax vorig jaar de Europacup II voor het grijpen hadden.’

In het enthousiasme waarmee Van Basten als Neerlands nieuwe voetbalheld op het schild werd gehesen, zat een spoortje verbazing. Tijdens zijn Ajaxjaren had hij de reputatie gevestigd van een fantastisch, maar grillig talent. De gemakzucht leek net zo aan hem te kleven als de honger naar succes. Het was hét mysterie van zijn carrière tot dan toe. Was Marco een mooiweervoetballer of een echte wereldster? Die vraag had Van Basten nog altijd niet beantwoord. Hij had zich ruimschoots bewezen in de Nederlandse competitie, maar zijn internationale ervaring beperkte zich tot een handvol interlands en de Europacup II, een tweederangs Europees bekertoernooi. Nu maakte hij het voor het eerst waar op het grote podium.

Zelf had hij nooit getwijfeld. Althans, zo deed hij het voorkomen. Het was tijd voor een staaltje Utrechtse bravoure. 'Ik weet dat ik een begenadigd voetballer ben,' zei hij zonder een spoor van valse bescheidenheid. 'Dat de mensen mij hoogmoedig noemen als ik zoiets zeg, moeten ze zelf weten.'

Zelfs in West-Duitsland was de pers opgetogen over het spel van Van Basten. Marco schoot niet, hij streelde (*streichelte*) de bal, schreef men.

In de Oranje-euforie vergat men bijna dat Van Basten aan het toernooi was begonnen als derde spits. Misschien om een inschattingsfout te verdoezelen, liet Michels doorschemeren dat hij Marco bewust 'op scherp' had willen zetten. 'Natuurlijk hoopte ik op een explosie van zijn kant,' zei de bondscoach, 'maar zekerheid bestond er niet. Er is daarna een sfeer opgebouwd om hem op het juiste moment op het toernooi los te kunnen laten.'

Een van de weinige Nederlanders die ongewis bleef van de Van Basten-gekte, was Marco's oudere broer. Stanley zat nog steeds in Canada. Hij wist van niks. Wilde van niks weten. Stanley had zijn handen vol aan het werk. Pas na het toernooi belde Carla. Heel Nederland stond op zijn kop, vertelde ze. Het was volledig aan Stanley voorbijgegaan.

De aanloop naar de finale begon met ontnuchtering. Geplaagd door de kater na het feest vertrok het Oranjegezelschap pas laat in de middag per vliegtuig naar München, waar het zijn intrek nam in het buiten de stad gelegen hotel Huber. Het vertrouwen kon niet meer stuk.

Zaterdagmiddag, het Olympiastadion in München.

Hij kwam het veld op in het spoor van Berry van Aerle. Van Basten keek zo mogelijk nog serieuzer dan voor de wedstrijd tegen West-Duitsland. Zijn blik was bijna... *somber*; het leek alsof hij een of ander verschrikkelijk geheim met zich meestorde. Er zat nog altijd een grote pleister op zijn wenkbrauw, en onder zijn linkeroog was de blauwe plek van het gebroken jukbeen niet helemaal verdwenen. Hij liep wat klunzig, stijf van de spanning. Het was alsof hij over elke stap moest nadenken. Tijdens het volkslied stond hij ingeklemd tussen Van Aerle en Vanenburg.

Marco... wat ging hij doen? Hij keek om zich heen. Het was hetzelfde vertrouwde

elftal dat al in de wedstrijd tegen Engeland zijn definitieve vorm had gekregen. Van de elf Oranjespelers waren vier geboren Utrechtse. Dat kon geen toeval meer zijn. De finale was ook de triomf van het Utrechtse amateurvoetbal.

Ze speelden voor de gelegenheid in oranje broeken, omdat de tegenstander al witte droeg – een gebaar naar de talloze kleurenblinden in het stadion en voor de televisie.

Knelden de oranje broekjes? Het Nederlands elftal begon voorzichtig, ja, bijna schuchter aan de wedstrijd. Voetbal in een laag tempo, een ‘typische finale’. Af en toe klonk er een mat ‘Aanvallen!’ van de tribunes. Het was gewoon een lome middag in juni, en het leek alsof iedereen met zijn gedachten bij de zomer was. Misschien hadden sommige spelers, bewust of onbewust, het gevoel dat de *echte* finale – tegen West-Duitsland – al was gespeeld. De Sovjet-Unie domineerde het eerste halfuur, en kreeg een handvol goede kansen op een voorsprong. Oranje verloor de bal vaak en snel. Het Nederlandse middenveld werd overlopen. Als een echte Italiaanse spits stond Marco van Basten in zijn eentje voorin, tientallen meters verwijderd van de eerste medespeler. Hij kreeg in die eerste helft van de finale maar achttien ballen.

Het was genoeg voor Marco de Momentenvoetballer. Zijn veertiende balcontact brak de wedstrijd open. Een vrije trap van Ruud Gullit was door de Sovjet-keeper over het doel getikt. Volgens afspraak nam Erwin Koeman de corner van rechts. De bal werd weggekopt naar de rechterkant, waar hij opnieuw bij de teruggelopen Koeman terecht kwam. ‘Sommige spelers nemen zo’n bal eerst aan, maar ik houd van direct spel, dus ik gaf hem in één keer weer voor,’ herinnerde Koeman zich. ‘Zo’n verdediging loopt uit de zestien meter, maar ze lopen nooit allemaal tegelijk; er blijft altijd wel eentje hangen. De bal was zo genomen dat de keeper er net niet uit kon komen, en een van hun verdedigers stapte inderdaad te laat uit.’

Daar stond Marco.

Zijn instinct voor de bal had hem niet verlaten, ondanks de spanning. Van Basten rekende. De voorzet was te hoog, als hij zelf zou proberen te koppen zou hij er nauwelijks kracht achter kunnen zetten, maar vanuit zijn ooghoeken zag hij Ruud Gullit opduiken. Marco sprong hoog, een beetje naar achteren leunend – hij kon er maar net bij – en kopte de voorzet in een sierlijk boogje naar Gullit, die op zijn beurt de bal krachtig achter Dassajev knikte. In de finale van het EK had Van Basten de alley oop van het basketbal naar het voetbal gehaald.

I-o.

Rust. Kopje thee. Stilte.

Nog even moest hij de concentratie bewaren.

Negen minuten na het begin van de tweede helft begon de Sovjet-Unie aan een zoveelste aanvalsopbouw door het midden. Chidijatoelin speelde diep op Zavarov, die met de rug

naar het doel breed wilde leggen op een medespeler. De bal leek in het gras te smoren, en de attente Adri 'Spijker' van Tiggelen pikte hem op. Vanaf eigen helft begon Van Tiggelen aan een opmars over enkele tientallen meters. Links van hem was Arnold Mühren meegelopen, rechts voor hem liepen Gullit en Van Basten. Tegenover hen stonden vier Sovjet-verdedigers. De voortzetting was een luxeprobleem. Van Tiggelen leek even te aarzelen, en legde de bal toen breed op Mühren.

Mühren keek niet naar de bal. Hij zocht Marco. Net als in die twee jaar dat ze samen bij Ajax hadden gespeeld.

Marco liep een paar meter buiten het strafschoopgebied van de Sovjet-Unie. Ongemerkt was hij losgekomen van zijn directe tegenstander. Een fractie van een seconde kruisten de blikken van Mühren en Van Basten elkaar.

Mühren besloot de bal in één keer te geven. Op het moment dat de voorzet de binnenkant van zijn linkerschoen verliet, was de Volendammer nog maar een meter of vijf van de linkerpunt van het strafschoopgebied verwijderd. Van Basten stond twee passen buiten de zestien meter.

Het was op het eerste gezicht geen geweldige pass. De bal ging hoog door de lucht, en het tempo leek uit de aanval te vloeien. Toeschouwers geeuwden.

Zo lang was de voorzet onderweg, dat Marco tijd genoeg had om na te denken.

Een seconde ging voorbij. Hij keek schuin omhoog naar de bal, terwijl hij doorliep, het strafschoopgebied in. Wat was er allemaal gebeurd? In een paar weken tijd had hij zich ontwikkeld van half geblesseerde reserve tot de meest gelauwerde aanvaller van Europa. Hoe was dat in godsnaam mogelijk? De volgepakte, oranjegekleurde tribunes... duizenden mensen... half Duitsland waren ze Oranje achterna gereisd... van Keulen naar Düsseldorf, Gelsenkirchen en tot Hamburg aan toe... en ten slotte München... de plek van de verloren WK-finale...

Joop was hier, realiseerde hij zich plotseling. En Liesbeth zat ook op de tribune. En dokter Marti. En een paar oude schoolvrienden. Ze keken nu allemaal naar hem.

De voorzet was bijna halverwege, en kwam langzaam maar onverbiddelijk zijn richting uit. Hij zou binnenkort een besluit moeten nemen over wat hij ermee ging doen.

Twee seconden. De bal was op het hoogste punt aangekomen, en begon nu te dalen. Marco bleef kijken, en liep ondertussen verder. De Sovjet-verdediger die het dichtst bij hem in de buurt was, leek zich nu pas te realiseren dat de voorzet voor Van Basten was bedoeld. Maar Marco lette nauwelijks op zijn tegenstander. Hij raakte bevangen door een diep gevoel van onthechting. Alles wat hij als voetballer had meegemaakt leek toe te behoren aan een ander. Was hij dat geweest? Die jongen die van uvv naar Elinkwijk was gegaan, en het toen bij Ajax had gemaakt? Hij was niet erg gevoelig voor voetbalromantiek, maar toch... van het betegelde plaatsje achter de flat tot het Olympiastadion... wat een ongelooflijk verhaal, als je er even bij stilstond. Hij kon zich niet eens meer voor de geest halen hoe het voelde, die eerste keer tegen NEC, toen hij

Cruijff had vervangen. Johan! Die keek natuurlijk ook.

De bal naderde. Aannemen maar? Hij had nog tijd om cynisch te zijn. Prima idee, aannemen. En dan? Veel steun was er niet. Gullit stond tussen twee verdedigers in. Van Tiggelen was blijven hangen op de rand van de zestien. Stond je in je eentje tegen een handvol verdedigers. Lekker was dat. Zijn passen werden korter. Hij was nog maar een meter of vijf van de achterlijn verwijderd, in een uithoek van het strafschopgebied. Geen fijne hoek om... misschien... zijn gedachten gingen weer op de loop. Hij stond op het trainingsveld met Monne en Bert. Bert gaf een hoge voorzet van links. In een flits nam hij de beslissing... er was alleen nog een overweldigend Nu.

Zijn rechterbeen zwaaide naar achteren. De verdediger leek te begrijpen wat hij van plan was, en sprong op, het lichaam half gekeerd. Precies drie seconden nadat Arnold Mühren de voorzet gaf, raakte Marco de bal.

Het was een gedrukt schot.

De bal vloog hoog langs de verdediger richting het doel van Dassajev, die een meter van de eerste paal verwijderd stond, afwachtend, balancerend op zijn slanke benen. Marco zweefde door de lucht. Langzaam maar zeker drong het tot Dassajev door wat zich voor zijn ogen aan het voltrekken was. De volley leek te hoog, maar halverwege was het alsof het leer van gedachten veranderde... de bal begon te dalen... Marco landde in het gras, terwijl hij zijn schot nakeek... Dassajev wilde opspringen... graaide met één hand... kwam te laat van de grond... tastte mis... de bal scheerde over de vingertoppen van de keeper, vervolgde zijn duikvlucht en werd ten slotte opgevangen door de binnenkant van het verste zijnet.

Goal.

Epiloog

‘Van Tiggelen... één tegen één... wordt het. Mühren. Van Basten... goed!... o, wat een goal!! Wat een goal!! Wat een schitterend doelpunt zeg, ja, niet te gelóven zoals-ie die bal uit de lucht oppakt in die hoek daar. Niét te geloven. Wat een weergaloos doelpunt. Tjongejonge, wat een doelpunt zeg. Onvoorstelbaar ingeknald. Want waar zit-ie helemaal? Ja, niet eens in beeld [...]. Daar helemaal voorbij dat doelgebied. Bam. 2-0.’

Het werd stil in zijn hoofd. Op instinct draafde hij naar de zijkant, één arm geheven. Zijn kleine, persoonlijke triomftocht, over de sintelbaan van het Olympiastadion. Met moeite lachte hij. Hij voelde zich opeens verschrikkelijk moe worden. Jezus, wat was hij moe. Alle kracht leek uit zijn benen te lopen.

Zijn medespelers waren zo verbluft dat ze vergaten om Marco om de hals te vallen, te begraven onder hun lichamen, te jonassen, desnoods een kus te geven. Of was het puur ontzag? Durfden ze hem niet aan te raken? Gullit probeerde Van Bastens arm te grijpen. Marco trok zich los. Hij was nog niet klaar. De spelers draafden met hem mee. Ten slotte legde Frank Rijkaard een arm om Van Bastens nek. Berry van Aerle, Gerald Vanenburg en Jan Wouters zetten Marco van drie kanten klem, leken hem te ondervragen. Hoe deed je dat? ‘Ik weet het niet,’ mimeden Marco’s lippen. Hij keek alsof het hem ook maar was overkomen. Arnold Mühren, de veteraan, zette zijn voorhoofd tegen dat van Marco, als om de telepathische band tussen de spits en de aangever te bevestigen. Ze lachten naar elkaar, maar toen wees Marco alweer. Er was afgetrapt door de Sovjet-Unie.

Marco keek naar de kant. Hij speurde. Misschien zocht hij de ogen van Van ’t Schip. Hij leek iemand te herkennen, zijn ogen sperden zich open en toen lachte Marco opnieuw, op een bijna verlegen manier. Het leek alsof hij zich geen raad wist met zijn houding. Zo’n finale... de vervulling van een jongensdroom, en dan... ja, wat? Hoe vaak in je leven werd je topscorer op een groot toernooi? Hoe vaak maakte je zo’n doelpunt? Misschien maar één keer in je leven.

Er is vaak gezegd – ook door Marco zelf – dat die ‘onmogelijke’ goal een toevalstreffer was. Een bal die 99 van de 100 keer het stadion uitvliegt. Alleen Van Basten had die geniale flits, die krankzinnige ingeving om het te proberen vanuit die positie. Maar in werkelijkheid was het doelpunt dat Oranje op 2-0 bracht het resultaat van urenlange, solitaire trainingsarbeid. Frits Kessel stond vaak te kijken hoe Marco zich met Bert van Lingen en Monne de Wit afpeigerde op het veld, buiten de gewone trainingsuren. ‘Hij trainde op acht posities voor de goal. En maar afwerken, van rechts en van links. Marco ging tot de rand van overbelasting. Maar het heeft zijn vruchten afgeworpen. Die volley in de finale, die hebben we hem vijftientig keer zien maken, uit diezelfde positie, bam!, in één keer in de bovenhoek.’

Van Basten leek van slag door de goal, en misschien ook wel door het besef dat er geen

weg meer terug was. Hij was nu een wereldster. Een leven lang had hij hier voor gewerkt. Of niet soms? Het was een moment van vreugde en verwarring. Zijn drie daaropvolgende balcontacten waren in ieder geval slecht. Twee keer raakte hij de bal simpel kwijt, en één keer passte hij in de voeten van een tegenstander. Heel Oranje was trouwens de kluts kwijt: keeper Hans van Breukelen veroorzaakte een penalty, die hij (dat wel) vervolgens stopte.

Een klein halfuur later was Nederland Europees Kampioen. Bij de huldiging was alle spanning, frustratie en opgehoopte onzekerheid er bij Gullit al uit: hij lachte zijn 1000 watt-lach, juichte en tilde de beker boven zijn hoofd. Van Basten zelf was als een van de laatste spelers aan de beurt. Hij leek er een plechtig fotomoment van te willen maken. Marco pakte de beker bij de oren, ging recht staan, trok het sombere gezicht van de vedette en tilde de trofee toen boven zijn hoofd.

Langzaam keerde hij terug op aarde.

In de catacomben werd hij onderschept door NOS-verslaggever Evert ten Napel.

Hij had de beker weggezet, 'want die was een beetje zwaar'.

Marco leek nu meer dan ooit op de jongen van uvv die zojuist een mooi doelpunt had gemaakt. Dat was misschien wel de sleutel tot zijn charisma. Van Basten was een ster, en tegelijkertijd een anti-ster; een gewone knul uit Utrecht die zich nooit liet imponeren door de omstandigheden, maar die het masker van de vedette opzette als hem dat beter uitkwam.

Nu was er geen noodzaak om stroef te zijn.

'Och, je moet een beetje geluk hebben,' zei hij. 'Ik dacht: ik haal uit, en hij gaat er wonder boven wonder op een sublieme manier in.'

Marco was in zijn meest genereuze bui. Hij noemde Sonny Silooy en Ronald Spelbos, die er niet bij konden zijn, en bedankte de duizenden fans die achter Oranje aan waren gereisd.

'Je maakt zoiets nooit meer mee, da's heel simpel,' stelde hij op zakelijke toon vast.

Denkend aan het rotjaar dat hij achter de rug had, zei hij: 'Je moet hechten aan dit geval, maar als het wat minder gaat...'

Hij maakte zijn zin niet af.

'Het gaat allemaal door,' besloot hij. 'Van de week moeten we allemaal weer naar de supermarkt.'

Zelfbewust keek hij uit zijn ogen. Marco van Basten had gewoon een leuke middag gehad. Niks aan de hand. Zie je wel, leek hij te willen zeggen, ik zei al dat ik de beste was. De frons was van zijn voorhoofd verdwenen. Hij had de hele wereld verbaasd. Op hemzelf na.

Dank

Ik ben alle geïnterviewden buitengewoon erkentelijk voor hun tijd en medewerking. In het bijzonder bedank ik Joop van Basten, die me meerdere malen ontving en belangeloos beeldmateriaal en documenten ter beschikking stelde. Zonder hem was dit een ander boek geworden.

Verder wil ik een aantal mensen bedanken die op een of andere wijze commentaar, ideeën en inspiratie leverden. In alfabetische volgorde zijn dat: Bas Barkman, Paul Brandt, Marga Deutekom, Freek Faber, Mars van Grunsven, Peter van der Klugt en Edith Vroon.

Speciale dank gaat uit naar Ronald Kres, onvoorwaardelijk Van Basten-fan en ooggetuige van Marco's allereerste wedstrijd in het Ajaxshirt. Ronald bouwde in de loop der jaren een indrukwekkende Van Basten-collectie op aan documenten, statistieken en beeldmateriaal, waar ik naar hartelust in mocht grasduinen. Zijn ongelooflijke geheugen voor de kleinste voetbalhistorische details behoedde me voor menige blunder.

Ten slotte wil ik Marco van Basten zelf bedanken. Ik kan veilig zeggen dat dit boek er zonder hem nooit was gekomen.

Verantwoording

Voor dit boek zijn tientallen interviews gemaakt met betrokkenen. Daarnaast heb ik gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

DAGBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN:

Algemeen Dagblad, NRC Handelsblad, Het Parool, De Telegraaf, Het Vrije Volk, de Volkskrant, De Ajacied, Carp, Elf, FEM/De Week, Haagse Post, Hard Gras, Johan, KNVB-krant, Nieuwe Revu, Sport International, Voetbal International, Voetbal Magazine (B), Voetbal Revue, Vrij Nederland.

BOEKEN:

Frits Barend & Henk van Dorp, *Ajax, Barcelona, Cruijff, Vassallucci* (1997)

Hugo Camps, *Kousen halfstok*, Thomas Rap (1992)

Bert Hiddema, *El Cruijff!*, Luitingh-Sijthoff (1997)

Bert Hiddema, *De Generaal*, Luitingh-Sijthoff (2003)

Simon Kuper, *Ajax, de joden, Nederland*, Veen (2000)

Norman Mailer, *Portrait of Picasso as a young man*, Abacus (1997)

Rik Planting, *Leerschool Ajax*, Thomas Rap (2001)

Nico Scheepmaker, *Ajax en de kunst van het voetballen*, Scheffers (1994)

Nico Scheepmaker, *Cruijff, Hendrik Johannes, fenomeen*, Nijgh & Van Ditmar (1997)

Nico Scheepmaker, *Rembrandt heeft nooit gevoetbald*, Anthos (1989)

Jorge Valdano, *El miedo escénico y otras hierbas*, Aguilar (2002)

Evert Vermeer & Marcelle van Hoof, *Jubileumboek 100 jaar Ajax*, Luitingh-Sijthoff (2000)

Bert Voskuil, *Marco van Basten; Zijn voetballeven*, Het Spectrum (1995)

Rob van Zoest, *Ajax 1900-2000*, Thoth (2000)

TV-PROGRAMMA'S/VIDEOBANDEN:

Ajax '85-'86, Dutch Soccer Office

Ajax-Feyenoord; De Klassieker, NOS (1993)

De drie van Milaan, NOS (2003)

Engeland-Nederland EK 1988, NOS (1988)

Goal! De 100 mooiste doelpunten van het seizoen 84-85, VI/Weekbladpers (1985)

Goal! De 100 mooiste doelpunten van het seizoen 86-87, VI/Weekbladpers (1987)

Hard Gras; Monument voor Van Basten, Veronica (1996)

Hoge Bomen; Marco van Basten, AVRO (2002)

Sovjet-Unie-Nederland EK 1988, NOS (1988)

*Voetballen leer je zo; Koppen en afwerken met Marco van Basten, Frank Kramer & Evert ten
Napel*

West-Duitsland-Nederland EK 1988, NOS (1988)

Vader en zoon
Foto coll. J. van Basten

Uitzicht op het Amsterdam-Rijnkanaal

De flat van de familie Van Basten

De betegelde binnenplaats, waar Marco vaak voetbalde
Foto's auteur

Bij UVV. Rechts naast Marco staat John van Loen.
Foto coll. J. van Basten

De F-pupillen van EDO, zijn eerste club. Marco gehurkt, tweede van links. Tweede van rechts, ook gehurkt, de latere prof Gerrit Plomp
Foto coll. J. van Basten

Ajax AI, seizoen 1981/82, Staand zesde van links Marco, geheel links Hassie van Wijk
Foto coll. J. van Basten

Met boezemvriend Johnny van 't Schip bij de Niagara Falls
Foto coll. J. van Basten

Vlak voor zijn debuut in Ajax 1 tegen NEC, 3 april 1982
Foto Ajax/George Verberne

Neerlands hoop... als jong international
Foto Voetbal International

Dienstplichtig soldaat Van Basten
Foto coll. J. van Basten

Utrechter met Ajaxziel
Foto coll. J. van Basten

Kampioen!
Foto coll. J. van Basten

'Jongens waren het, met bleke, verregende smoeltjes.' 18 september 1983, Ajax-Feyenoord 8-2

Foto Ajax/George Verberne

Mei 1985. Feest in Kerkrade: Ajax is landskampioen

Foto Ajax/George Verberne

Heerser van De Meer

Foto Voetbal International

Seizoen 1985/'86. Met technisch directeur Johan Crujff
Foto Voetbal International

De omhaal tegen FC Den Bosch
Foto Ajax/George Verberne

Prinsengrachtziekenhuis. Na de eerste operatie
Foto coll. J. van Basten

Adieu Ajax. Van Basten met de Europacup II, mei 1987

Foto Voetbal International/Robert Collette

Van Basten en de pers: een moeizame verhouding

Foto Voetbal International/Robert Collette

Februari 1988, Amsterdam-Zuid. Van Basten revalideert, De Meester assisteert

Foto Voetbal International/Focko van Dantzig

EK 1988. De Kampioenen

Foto Voetbal International/Robert Collette

Finale Sovjet-Unie – Nederland, EK 1988. Dé goal

Foto Voetbal International/Robert Collette

‘Misschien maar één keer in je leven...’

Foto Voetbal International